

Не одиуравсь того слова,
що мати співала,
Як малого повибала...

Не одиуравсь того слова,
що про Україну
Сліпий старець сумуючи
Співає під тинюм.

з поеми "Гайдамаки"

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1 9 8 9

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО
СОЮЗУ

НА РІК

1989

РІЧНИК 79

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА”

Джерзі Ситі — Нью-Йорк

Редактор: ЗЕНОН СНИЛИК
Коректор: ЛЮДМИЛА ВОЛЯНСЬКА
Обкладинка: БОГДАН ТИТЛА

Printed in U.S.A.

"Svoboda" — 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07302

СІЧЕНЬ 1989 JANUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 Н Пер. Різд. Боніфатія	Пер. Просв. Н. Рік. Вас. Вел.
2 20 П Ігнатія Богонос. сшмч.	Сильвестра папи
3 21 В Юліанії мч.	Малахії прор.
4 22 С Анастасії вмч.	Собор 70 Апостолів
5 23 Ч 10 мч. у Криті	Теопемпта мч.
6 24 П Євгенії препмч.	Богоявлення Господнє
7 25 С Різдво Христове	Собор Івана Хрестителя
8 26 Н По Різд. Собор Пресв. Бого.	По Просв. 32 по Сош. Юрія
9 27 П Стефана первмч.	Полієвкта мч.
10 28 В 20,000 мч. у Никомидії	Григорія Нис. св.
11 29 С Дітей, уб. у Вифлеємі	†Теодосія преп.
12 30 Ч Анисії мч.	Татіяни мч.
13 31 П Меланії преп.	Єрмила і Стратоніка мч.
14 1 С Н. Рік. Обр. ГНІХ. Вас. Вел.	Отців у Синаї преп.
15 2 Н Пер. Просв. Сильвестра	Мит. і Фар. Павла і Івана
16 3 П Малахії прор.	Поклін оковам Ап. Петра
17 4 В Собор 70 Апостолів	Антонія Великого преп.
18 5 С Теопемпта мч.	Атанасія і Кирила св.
19 6 Ч Богоявлення Господнє	Макарія преп.
20 7 П Собор Івана Хрестителя	Євтимія Великого преп.
21 8 С Юрія Хозевита преп.	Максима ісп.
22 9 Н По Просв. Полієвкта	Блуд. Сина. Тимотея
23 10 П Григорія Нис. св.	Климентя сшмч.
24 11 В †Теодосія преп.	Ксені Р. преп.
25 12 С Татіяни мч.	†Григорія Богослова св.
26 13 Ч Єрмила і Стратоніка мч.	Ксенофонта преп.
27 14 П Отців у Синаї преп.	†Перен. м. Івана Золот.
28 15 С Павла і Івана преп.	Єфрема преп.
29 16 Н 30 по Сош. Пок. ок. ап. Петр.	М'ясопусна. Ігнатія Бог.
30 17 П Антонія Великого преп.	Трьох Святителів
31 18 В Атанасія і Кирила св.	Кира і Івана безср.

— ЗАПИСКИ —

ЛЮТИЙ 1989 FEBRUARY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 С Макарія преп.	Трифона мч.
2 20 Ч Євтимія Великого преп.	Стрітєння Господнє
3 21 П Максима ісп.	Симеона і Анни прор.
4 22 С Тимотея ап.	Ісидора преп.
5 23 Н 31 по Сош. Климента	Сиропусна. Агафії
6 24 П Ксенії Р. преп.	Вукола преп.
7 25 В †Григорія Богослова св.	Партенія преп.
8 26 С Ксенофонта преп.	Теодора Тирона вмч.
9 27 Ч †Перен. м. Івана Золот.	Никифора мч.
10 28 П Єфрема преп.	Харалампія мч.
11 29 С Перен. м. Ігнатія Богон.	Власія сщмч.
12 30 Н 32 по Сош. Трьох Святителів	1 Посту. Мелетія
13 31 П Кира і Івана безср.	Мартиніяна преп.
14 1 В Лютий. Трифона мч.	†Перес. Кирила преп.
15 2 С Стрітєння Господнє	Онисима ап.
16 3 Ч Симеона і Анни прор.	Памфила мч.
17 4 П Ісидора преп.	Теодора Тирона вмч.
18 5 С Агафії мч.	Лева папи
19 6 Н Мит. і Фар. Вукола	2 Посту. Архипа
20 7 П Партенія преп.	Лева Катан. преп.
21 8 В Теодора Тирона вмч.	Тимотея преп.
22 9 С Никифора мч.	Найд. м. мч. в Євгенії
23 10 Ч Харалампія мч.	Полікарпа сщмч.
24 11 П Власія сщмч.	†1 і 2 найд. гол. Івана Хр.
25 12 С Мелетія св.	Тарасія св.
26 13 Н Блуд. Сина. Мартиніяна	3 Посту Хрестоп. Порфірія
27 14 П †Перес. Кирила преп.	Прокопія преп.
28 15 В Онисима ап.	Василія преп.

— ЗАПИСКИ —

БЕРЕЗЕНЬ 1989 MARCH

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 16 С Памфила мч.	Євдокії препмч.
2 17 Ч Теодора Тирона вмч.	Теодота сщмч.
3 18 П Лева папи	Євтропія мч.
4 19 С Архипа ап.	Герасима преп.
5 20 Н М'ясопусна. Лева Катан.	4 Посту. Конона
6 21 П Тимотея преп.	42 мч. в Аморії
7 22 В Найд. м. мч. в Євгенії	Василія сщмч.
8 23 С Полікарпа сщмч.	Теофілакта преп.
9 24 Ч †1 і 2 найл. гол. Івана Хрест.	†40 мч. у Севастії
10 25 П Тарасія св.	Кондрата мч.
11 26 С Порфірія св.	Софронія св.
12 27 Н Сиропусна. Прокопія	5 Посту. Теофана
13 28 П Василія преп.	Перен. м. Никифора
14 1 В Березень. Євдокії препмч.	Венедикта преп.
15 2 С Теодота сщмч.	Агапія мч.
16 3 Ч Євтропія мч.	Савина мч.
17 4 П Герасима преп.	Олексія преп.
18 5 С Конона мч.	Кирила Єрусал. св.
19 6 Н 1 Посту. 42 мч. в Аморії	Квітна. Хризанта
20 7 П Василія сщмч.	Отців, уб. в об. Сави
21 8 В Теофілакта преп.	Якова преп.
22 9 С †40 мч. у Севастії	Василія сщмч.
23 10 Ч Кондрата мч.	Никона препмч.
24 11 П Софронія св.	Велика П'ятниця
25 12 С Теофана преп.	Благовіщення Пресв. Богор.
26 13 Н 2 Посту. Никифора	Воскресення ГНІХ.
27 14 П Венедикта преп.	Світлий Понеділок
28 15 В Агапія мч.	Світлий Вівторок
29 16 С Савина мч.	Марка преп.
30 17 Ч Олексія преп.	Івана Ліст. преп.
31 18 П Кирила Єрусалимського св.	Іпатія преп.

— ЗАПИСКИ —

КВІТЕНЬ 1989 APRIL

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 19 С Хризанта мч.	Марії Єгипетської преп.
2 20 Н 3 Пос. Хр. От., уб. в об. Сав. Томина. Тита	
3 21 П Якова преп.	Никити преп.
4 22 В Василя сщмч.	Йосифа преп.
5 23 С Никона препмч.	Теодула мч.
6 24 Ч Захарії преп.	†Перес. Методія, уч. сл.
7 25 П Благовіщення Пресв. Богор.	Юрія Міт. преп.
8 26 С Собор Арх. Гавріїла	Іродіона ап.
9 27 Н 4 Посту. Матрони	Мироносиць. Євпсихія
10 28 П Іларіона преп.	Терентія мч.
11 29 В Марка преп.	Антипи сщмч.
12 30 С Івана Ліств. преп.	Василя преп.
13 31 Ч Іпатія преп.	Артемона сщмч.
14 1 П Квітень. Марії Єгипет.	Мартина папи
15 2 С Тита преп.	Аристарха ап.
16 3 Н 5 Посту. Никити	Розслаб. Агапії
17 4 П Йосифа преп.	Симеона преп.
18 5 В Теодула мч.	Івана преп.
19 6 С †Перес. Методія, уч. сл.	Івана Староп. преп.
20 7 Ч Юрія Міт. преп.	Теодора Тріх. преп.
21 8 П Іродіона ап.	Януарія сщмч.
22 9 С Євпсихія мч.	Теодора Сикеота преп.
23 10 Н Квітня. Терентія мч.	Самарянки. Юрія
24 11 П Антипи сщмч.	Сави Стратилата мч.
25 12 В Василя преп.	†Марка ап. і єв.
26 13 С Артемона сщмч.	Василя сщмч.
27 14 Ч Мартина папи	Стефана преп.
28 15 П Велика П'ятниця	Ясона ап.
29 16 С Агапії мч.	9 мч. в Кизиї
30 17 Н Воскресення ГНІХ.	Сліпородж. Якова

— ЗАПИСКИ —

ТРАВЕНЬ 1989 МАУ

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріянський Календар
1 18 П Світлий Понеділок	Єремії прор.
2 19 В Світлий Вівторок	Атанасія Великого св.
3 20 С Теодора Тріх. преп.	†Теодосія Печерського преп.
4 21 Ч Януарія сщмч.	Вознесення ГНІХ.
5 22 П Теодора Сикеота преп.	Ірини мч.
6 23 С Юрія вмч.	Йова многострадального
7 24 Н Томина. Сави Страт.	Св. Отіїв. Акакія
8 25 П †Марка ап. і св.	Івана Богослова
9 26 В Василя сщмч.	†Перен. м. Миколая
10 27 С Стефана преп.	†Симона Зилота ап.
11 28 Ч Ясона ап.	Кирила і Методія, уч. сл.
12 29 П 9 мч. в Кизиці	Єпіфанія св.
13 30 С †Якова ап.	Гликерії мч.
14 1 Н Мирносиць. Єремії	Сош. Святого Духа
15 2 П Атанасія Великого св.	Понеділок Святого Духа
16 3 В †Теодосія Печерського преп.	Теодора Оsvящ. преп.
17 4 С Пелагії мч.	Андроніка ап.
18 5 Ч Ірини мч.	Теодота мч.
19 6 П Йова многострадального	Патрікія сщмч.
20 7 С Акакія мч.	Талелєя мч.
21 8 Н Розслаб. Івана Богослова	Всіх Святих. Конст. і Олени
22 9 П †Перен. м. Миколая	Василіска мч.
23 10 В †Симона Зилота ап.	Євфросинії Полоц. преп.
24 11 С Кирила і Методія, уч. сл.	Никити П. преп.
25 12 Ч Єпіфанія св.	Покл. Пр. Т. Т. і Крови Хр.
26 13 П Гликерії мч.	Карпа ап.
27 14 С Ісидора мч.	Терапонта сщмч.
28 15 Н Самарянки. Пахомія Вел.	2 по Сош. Никити
29 16 П Теодора Оsvящ. преп.	Теодосії препмч.
30 17 В Андроніка ап.	Ісаакія преп.
31 18 С Теодота мч.	Єрмія ап.

— ЗАПИСКИ—

ЧЕРВЕНЬ 1989 JUNE

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 Ч Патрікія сщмч.	Юстина мч.
2 20 П Талелея мч.	Праз. Христа Чоловіколюбця
3 21 С †Константина і Олени	Состр. Пресв. Богородиці
4 22 Н Сліпородж. Василіска	3 по Сош. Митрофана
5 23 П Євфросинії Полоц. преп.	Доротія сщмч.
6 24 В Никити П. преп.	Висаріона преп.
7 25 С †3 найд. гол. Івана Хрест.	Теодота сщмч.
8 26 Ч Вознесення ГНІХ.	Теодора Тирона вмч.
9 27 П Терапонта сщмч.	Кирила Олександ. св.
10 28 С Никити преп.	Тимотея сщмч.
11 29 Н Св. Отців. Теодосії	4 по Сош. Вартол. і Варн.
12 30 П Ісаакія преп.	Онуфрія Великого преп.
13 31 В Єрмія ап.	Акилини мч.
14 1 С Червень. Юстина мч.	Єлисея прор.
15 2 Ч Никифора св.	Амоса прор.
16 3 П Лукиліяна мч.	Тихона преп.
17 4 С Митрофана св.	Мануїла мч.
18 5 Н Сош. Святого Духа.	5 по Сош. Леонтія
19 6 П Понеділок Святого Духа	†Юди Тадея ап.
20 7 В Теодота сщмч.	Методія сщмч.
21 8 С Теодора Тирона вмч.	Юліяна мч.
22 9 Ч Кирила Олександр. св.	Євсевія сщмч.
23 10 П Тимотея сщмч.	Агрипіни мч.
24 11 С †Вартоломея і Варнави ап.	Різдво Івана Хрестителя
25 12 Н Всіх Святих. Онуфрія Вел.	6 по Сош. Февронії
26 13 П Акилини мч.	Давида преп.
27 14 В Єлисея прор.	Самсона преп.
28 15 С Амоса прор.	Перен. м. Кира і Івана
29 16 Ч Покл. Пресв. Т. Т. і Кр. Хр.	Петра і Павла ап.
30 17 П Мануїла мч.	†Собор 12 Апостолів

— ЗАПИСКИ —

ЛИПЕНЬ 1989 JULY

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріанський Календар
1 18 С Леонтія мч.	Косми і Дам'яна безср.
2 19 Н 2 по Сош. Юди Тадея	7 по Сош. Пол. ризи Пр. Бог.
3 20 П Методія сщмч.	Якinta мч.
4 21 В Юліяна мч.	Андрія Критського св.
5 22 С Євсевія сщмч.	†Атанасія Атонського преп.
6 23 Ч Агрипіни мч.	Сісоє Великого преп.
7 24 П Праз. Хр. Чоло. Різ. Ів. Хр.	Томи преп.
8 25 С Состр. Пресв. Богородиці	Прокопія вмч.
9 26 Н 3 по Сош. Давида	8 по Сош. Панкратія
10 27 П Самсона преп.	†Антонія Печерського преп.
11 28 В Перен. м. Кира і Івана	Євфимії і Ольги
12 29 С Петра і Павла ап.	Прокла мч.
13 30 Ч †Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14 1 П Липень. Косми і Дам'яна	Акили ап.
15 2 С †Полож. ризи Пресв. Богор.	Володимира Великого
16 3 Н 4 по Сош. Якinta	9 по Сош. Антиногена
17 4 П Андрія Критського св.	Марини вмч.
18 5 В †Атанасія Атонського преп.	Якinta мч.
19 6 С Сісоє Великого преп.	Макрини преп.
20 7 Ч Томи преп.	Іллі прор.
21 8 П Прокопія вмч.	Симеона преп.
22 9 С Панкратія сщмч.	Марії Магдалини
23 10 Н 5 по Сош. Антонія Печер.	10 по Сош. Трофима
24 11 П Євфимії і Ольги	†Бориса і Гліба
25 12 В Прокла мч.	†Успення Анни
26 13 С Собор Арх. Гавриїла	Єрмолая сщмч.
27 14 Ч Акили ап.	†Пантелеймона вмч.
28 15 П Володимира Великого	Прохора ап.
29 16 С Антиногена сщмч.	Калиніка мч.
30 17 Н 6 по Сош. Марини	11 по Сош. Сили
31 18 П Якinta мч.	Євдокима преп.

— ЗАПИСКИ —

СЕРПЕНЬ 1989 AUGUST

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 19 В Макрини преп.	Проіс. Чесного Хреста
2 20 С Іллі прор.	Перен. м. Стефана
3 21 Ч Симеона преп.	Ісаакія преп.
4 22 П Марії Магдалини	7 молодців в Єфесі
5 23 С Трофима мч.	Євсигнія мч.
6 24 Н 7 по Сош. Бориса і Гліба	12 по Сош. Переобр. Господ.
7 25 П †Успення Анни	Дометія препмч.
8 26 В Ермолая сщмч.	Єміліяна ісп.
9 27 С †Пантелеймона вмч.	†Матія ап.
10 28 Ч Прохора ап.	Лаврентія мч.
11 29 П Калиніка мч.	Євпла мч.
12 30 С Сили ап.	Фотія мч.
13 31 Н 8 по Сош. Євдокима	13 по Сош. Максима
14 1 П Серпень. Проіс. Чесн. Хреста	†Перен. м. Теодосія Печер.
15 2 В Перен. м. Стефана	Успення Пресв. Богородиці
16 3 С Ісаакія преп.	Діюмида мч.
17 4 Ч 7 молодців в Єфесі	Мирона мч.
18 5 П Євсигнія мч.	Флора мч.
19 6 С Переображення Господнє	Андрія Стратилата мч.
20 7 Н 9 по Сош. Дометія	14 по Сош. Самуїла прор.
21 8 П Єміліяна ісп.	Тадєя ап.
22 9 В †Матія ап.	Агатоніка мч.
23 10 С Лаврентія мч.	Лупа мч.
24 11 Ч Євпла мч.	Євтиха сщмч.
25 12 П Фотія мч.	Поверн. м. Вартоломея ап.
26 13 С Максима ісп.	Адріяна мч.
27 14 Н 10 по Сош. Теодосія Печер.	15 по Сош. Пімена
28 15 П Успення Пресв. Богородиці	Августина св.
29 16 В Діюмида мч.	Усік. гол. Івана Хрестителя
30 17 С Мирона мч.	Олександра св.
31 18 Ч Флора мч.	†Пол. пояса Пресв. Богор.

— ЗАПИСКИ —

ВЕРЕСЕНЬ 1989 SEPTEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 19 П Андрія Стратилата мч.	†Поч. цер. року. Симеона
2 20 С Самуїла прор.	Маманта мч.
3 21 Н 11 по Сош. Тадея	16 по Сош. Антима
4 22 П Агатоніка мч.	Вавили сщмч.
5 23 В Лупа мч.	Захарії прор.
6 24 С Євтиха сщмч.	Чудо Арх. Михаїла
7 25 Ч Повернення м. Вартоло. ап.	Созонта мч.
8 26 П Адріяна мч.	Різдво Пресв. Богородиці
9 27 С Пімена преп.	Йоакима і Анни
10 28 Н 12 по Сош. Августина	17 по Сош. Минодори
11 29 П Усік. гол. Івана Хрестителя	Теодори преп.
12 30 В Олександра св.	Автонома сщмч.
13 31 С †Пол. пояса Пресв. Богор.	Корнелія сщмч.
14 1 Ч Вересень. †Поч. ц.р. Симеона	Воздвиження Чес. Хреста
15 2 П Маманта мч.	Никити вчмч.
16 3 С Антима сщмч.	Євфимії вчмч.
17 4 Н 13 по Сош. Вавили	18 по Сош. Софії
18 5 П Захарії прор.	Євменія преп.
19 6 В Чудо Арх. Михаїла	Трофима мч.
20 7 С Созонта мч.	Михаїла Ч. мч.
21 8 Ч Різдво Пресв. Богородиці	Кондрата ап.
22 9 П Йоакима і Анни	Фоки сщмч.
23 10 С Минодори мч.	Зачаття Івана Хрестителя
24 11 Н 14 по Сош. Теодори	19 по Сош. Теклі
25 12 П Автонома сщмч.	Євфросинії преп.
26 13 В Корнелія сщмч.	Перес. Івана Богослова
27 14 С Воздвиження Чес. Хреста	Калістрата мч.
28 15 Ч Никити вчмч.	†Харитона преп.
29 16 П Євфимії вчмч.	Киріяка преп.
30 17 С Софії мч.	Григорія В. сщмч.

— ЗАПИСКИ —

ЖОВТЕНЬ 1989 OCTOBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліянський Календар	Григоріянський Календар
1 18 Н 15 по Сош. Євменія	20 по Сош. Покр. Пресв. Бого.
2 19 П Трофима мч.	Кипріяна сщмч.
3 20 В Михайла Ч. мч.	Діонисія А. сщмч.
4 21 С Кондрата ап.	Єротея сщмч.
5 22 Ч Фоки сщмч.	Харитини мч.
6 23 П Зачаття Івана Хрестителя	†Томи ап.
7 24 С Теклі первмч.	Сергія і Вакха мч.
8 25 Н 16 по Сош. Євфросинії	21 по Сош. Пелагії
9 26 П Перес. Івана Богослова	†Якова А. ап.
10 27 В Калістрата мч.	Євлампія мч.
11 28 С †Харитона преп.	Филипа ап.
12 29 Ч Киріяка преп.	Прова мч.
13 30 П Григорія В. сщмч.	Карпа мч.
14 1 С Жовтень. Покр. Пресв. Бого. Параскеви Терн. преп.	
15 2 Н 17 по Сош. Кипріяна	22 по Сош. Євтимія
16 3 П Діонисія А. сщмч.	Лонгина мч.
17 4 В Єротея сщмч.	Осії прор.
18 5 С Харитини мч.	†Луки ап. і єв.
19 6 Ч †Томи ап.	Йоїла прор.
20 7 П Сергія і Вакха мч.	Артемія вмч.
21 8 С Пелагії преп.	Іларіона Великого преп.
22 9 Н 18 по Сош. Якова А.	23 по Сош. Аверкія
23 10 П Євлампія мч.	Якова ап.
24 11 В Филипа ап.	Арети мч.
25 12 С Прова мч.	Маркіяна і Мартирія мч.
26 13 Ч Карпа мч.	Димитрія вмч.
27 14 П Параскеви Терн. преп.	Нестора мч.
28 15 С Євтимія преп.	Параскеви Ікон. мч.
29 16 Н 19 по Сош. Лонгина	24 по Сош. Анастасії
30 17 П Осії прор.	Зиновія і Зиновії мч.
31 18 В †Луки ап. і єв.	Стахія мч.

— ЗАПИСКИ —

ЛИСТОПАД 1989 NOVEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріянський Календар
1 19 С Йоїла прор.	Косми і Дам'яна безср.
2 20 Ч Артемія прор.	Акиндина мч.
3 21 П Іларіона Великого преп.	Акепсими мч.
4 22 С Аверкія св.	Йоаникія Великого преп.
5 23 Н 20 по Сош. Якова	25 по Сош. Галактіона
6 24 П Арети мч.	Павла св.
7 25 В Маркіяна і Мартирія мч.	33 мч. у Мелетині
8 26 С Димитрія вмч.	Собор Арх. Михаїла
9 27 Ч Нестора мч.	Матрони преп.
10 28 П Параскеви Ікон. мч.	Єраста ап.
11 29 С Анастасії препмч.	Мини мч.
12 30 Н 21 по Сош. Зиновія	26 по Сош. Йосафата
13 31 П Стахія ап.	Івана Золотоустого св.
14 1 В Листопад. Косми і Дам'яна	†Филипа ап.
15 2 С Акиндина мч.	Гурія мч.
16 3 Ч Акепсими мч.	†Матея ап. і єв.
17 4 П Йоаникія Великого преп.	Григорія Н. св.
18 5 С Галактіона мч.	Платона і Романа мч.
19 6 Н 22 по Сош. Павла	27 по Сош. Авдія
20 7 П 33 мч. у Мелетині	Григорія Декаполіта преп.
21 8 В Собор Арх. Михаїла	Вхід у храм Пресв. Богор.
22 9 С Матрони преп.	Филимона ап.
23 10 Ч Єраста ап.	Амфілохія св.
24 11 П Мини мч.	Катерини вмч.
25 12 С Йосафата сшмч.	Климентя папи
26 13 Н 23 по Сош. Івана Золот.	28 по Сош. Аліпія
27 14 П †Филипа ап.	Якова Перс. мч.
28 15 В Гурія мч.	Стефана препмч.
29 16 С †Матея ап. і єв.	Парамона мч.
30 17 Ч Григорія Н. св.	†Андрія ап.

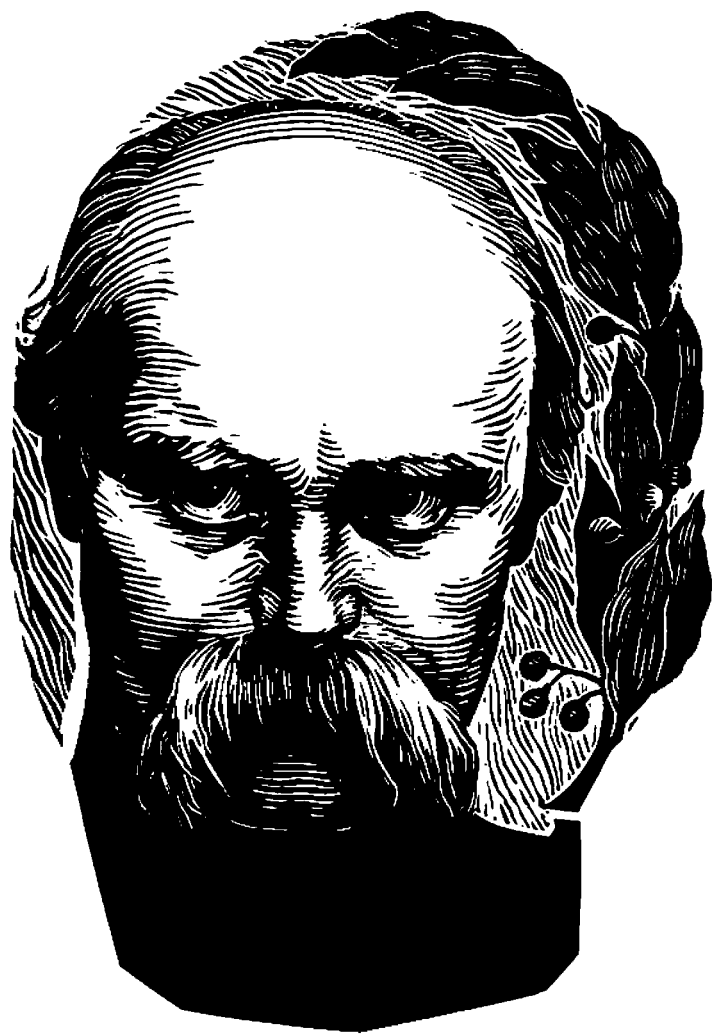
— ЗАПИСКИ —

ГРУДЕНЬ 1989 DECEMBER

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

Г. Ю. Дні Юліанський Календар	Григоріанський Календар
1 18 П Платона і Романа мч.	Наума прор.
2 19 С Авдія прор.	Авакума прор.
3 20 Н 24 по Сош. Григорія Д.	29 по Сош. Софонії
4 21 П Вхід у храм Пресв. Богор.	Варвари вмч.
5 22 В Филимона ап.	Сави Осв. преп.
6 23 С Амфілохія св.	Миколая чудотворця св.
7 24 Ч Катерини вмч.	Амвросія св.
8 25 П Климента папи	Патапія преп.
9 26 С Алипія преп.	Непорочне Зачаття Пр. Богор.
10 27 Н 25 по Сош. Якова П.	30 по Сош. Мини
11 28 П Стефана препмч.	Даниїла преп.
12 29 В Парамона мч.	Спиридона преп.
13 30 С †Андрія ап.	†Євстратія мч.
14 1 Ч Грудень. Наума прор.	Тирса мч.
15 2 П Авакума прор.	Єлевтерія сшмч.
16 3 С Софонії прор.	Аггея прор.
17 4 Н 26 по Сош. Варвари	Праотців. Даниїла
18 5 П Сави Осв. преп.	Севастиана мч.
19 6 В Миколая чудотворця св.	Боніфатія мч.
20 7 С Амвросія св.	Ігнатія Богонос. сшмч.
21 8 Ч Патапія преп.	Юліанії мч.
22 9 П Непорочне Зачаття Пр. Бого.	Анастасії вмч.
23 10 С Мини мч.	10 мч. у Криті
24 11 Н Праотців. Даниїла	Пер. Різд. Євгенії
25 12 П Спиридона преп.	Різдво Христове
26 13 В †Євстратія мч.	Собор Пресв. Богородиці
27 14 С Тирса мч.	Стефана первмч.
28 15 Ч Єлевтерія сшмч.	20,000 мч. у Никомидії
29 16 П Аггея прор.	Дітей, уб. у Вифлеємі
30 17 С Даниїла прор.	Анісії мч.
31 18 Н Пер. Різд. 27 по Сош. Севаст.	По Різд. Меланії

— ЗАПИСКИ —

М. Глущук

Тарас Шевченко — бард України (1814-1861). Цей портрет-лінорит є твором мистця Федора Глушука. Портрет цей Глушук видав у 1964 році гравюрою у ста примірниках для відзначення 150-ої річниці народження Великого Кобзаря, 9-го березня 1814 року. Мистець Глушук народився 19-го березня 1925 року в Старостинцях Вінницької області. Він студював мистецтво у Львові.

„ПОЕТ ВІДМОВИВСЯ УМЕРТИ”

Написала ЛЮДМИЛА ВОЛЯНСЬКА

Рік 1989-ий є річницею 175-ою від дня народження Тараса Шевченка. Проте не тільки 25-річчя, 50-ти, 75-ти і 100-річчя чи інші чвертьсторічні річниці Великого Тараса ми, українці, святкуємо, — але кожного року, в дні 9-го і 10-го березня — в дні, коли народився і умер Кобзар України, згадуємо його і поклін йому складаємо. І так буде довіку, „поки сонце з неба сяє...”, — як висловився сам Тарас, хоч і не про себе звичайно, а про Котляревського, був бо він незвичайно скромним і ніколи сам собою не хизувався. Та й не мав причини самовихвалитися, знаючи й відчуваючи, що за нього зроблять це всі інші, живі й ненароджені, в Україні суцї й поза Україною. Ось і ми, члени української американської громади взагалі, а Українського Народного Союзу зокрема, що носить ім'я Тарасове, і Видавництва „Свободи”, цей 175-річний День Народження Тараса Шевченка згадуємо знову незлим тихим словом, даючи в руки нашого читача цей Календар-Альманах, а теж незабаром — окремий збірник „Батькові Тарасові — Батько Союз”, що ось-ось вийде у Видавництві „Свободи”.

Тарасових днів ніхто з українців не забуває і тут і „там”. З яким великим зворушенням читали ми в свій час про вияв пошани до Пророка України жінок-політв'язнів поза колючими дротами, по страшних місцях заслання, коли і в Сибіру (як перше на Соловках) на чужій-чужині збираються гуртом українці, щоб згадати все те Добро Сятеє, що Шевченко для нас зробив.

Так в сталінських таборах українки, чудом не розстріляні, а засуджені за членство в Організації Українських Націоналістів (ОУН) на канібальські 25-річні строки, в дні Тарасові поклонялися йому, запалюючи свічечки серед північної ночі російської каторги, українки із Західньої України: Катря Зарицька, Одарка Гусяк і Ганна Дідик, про що ми читали з затаєним подихом в самвидаві.

Гріє серце спогад, коли чуємо сповідь поета „червоноармійця”, що він з „Кобзарем” кидався під гусеницю німецького танка під

Москвою, гнаний озброєним не-українцем політруком, щоб не за Україну, а за її ката вмирати, як колись на Кавказі Яків де Бальмен, або генерал-майор Яків Кухаренко — обидва сердечні приятелі Тарасові. Падав не з Євангелієм, бо комуністично-марксистсько-атеїстичний уряд познищував усі євангелії, які б міг такий приречений на смерть українець-поет взяти зі собою на фронт, а з „Кобзарем”, бо його ворог боявся заборонити. Так! Шевченків „Кобзар” був завжди у наших земляків поруч Євангелії. А не стало її під Большевією — був сам „Кобзар”.

Малі українські діти, співаючи в дитячих світличках чи в дитячих садах пісню „Батьку, Тарасе”, просять у нього сили, „серце засталити, щоб витривати в тяжкій боротьбі”, щоб себе зміцнити і „поклін любови приносять йому”, дуже часто ще не вміючи читати ніякою мовою.

Усим цим радіємо ми й усе це наших ворогів (і наших перевертнів) — кидає в шал, що його стараються замаскувати... кпинами і в намаганні детронізувати Шевченка „по-науковому”...

Почитання Шевченка серед українців, проте, є масове. І це дозволяє шевченкознавцям назвати Шевченка „квінтесенцією українства”, символом окремішності не лише нашої літератури, але й цілого суспільства, бо „такого обожнювання не зазнають від своїх земляків ні Шекспір, ні Данте, ні Гете”.

Чому й ще раз чому?!

На це питання є багато-пребагато відповідей, але здається найвлучнішою є оця, нещодавня, що її сказав, на жаль покійний вже поет Борис Олександрів: „Справа в тому, що Шевченко відмовився умерти... Ось вже друга сотня років як він простує з нами по всіх стежках-дорогах нашої історії, незмінно виринаючи всюди, де не заблукала б жива душа — на Україні й поза Україною, в тяжких робочих буднях і в святкових днях, у диму фронтових пожарів і над колискою дитини, в непривітних просторах Сибіру і на шовкових лугах Полтавщини, на Зеленому Кліні і на манітобських чи яких там преріях... Від колиски домогили. Від генерації до генерації крокує з нами ця по-чумацькому проста і дуже *не проста* Людина, з кожним кроком зростаючи і могутніючи, мов якась фантастична луна, що не стихає, а посилюється. В чому справа? Що нове знаходять у його творах нові покоління? ... Є в Шевченка повною мірою те, що ставить його на чолі шеренги всіх наших, часами надзвичайних, провідників народу — на чолі нашого походу за нашу правду, за наше людяне майбутнє ... Сказати, що Шевченко став нашим прапором — це, звичайно, сказати правду, але це так само повторити штамп, — казав Олександрів, — Шевченко — це не

гільки наш прапор, — це ми самі. „Якби у нас не було Шевченка — не було б українського відродження, не було б української національної революції, не було б врешті-решт нас, як нації. Це Шевченко спалахнув зірницею в темних, змучених душах наших прадідів, заставив їх уважніше поглянути навколо, пригадати, хто вони та ким, за що закуті. ...Шевченка пробували змусити мовчати, як пробують і змушують до мовчання не одного українського поета ще й тепер, як недавно змусили до мовчання по-шевченківському невгнаних і щирих Василя Симоненка і Василя Стуса, змусили Валерія Марченка, загнавши їх передчасно в могилу... І що ж? — Чи вдалася сатрапам усіх кольорів ця штука?

„Ті, що хотіли змусити до мовчання Шевченка — замовкли самі і земля поглинула їх позолочені останки як звичайну нікчемність, — безслідно. Десь у музеях може залишилися на портретах їх бездушні обличчя, а в архівах — їх бездушні ненависницькі декрети. А переслідуваний, гнаний ними кріпак перейшов через століття і через континенти, перевтілювався не тільки в бронзу, але в серцях людей, що повторили його думи мільйонною луною”.

Шевченко відмовився умерти... Але угробити його все ще йдуть і йтимуть намагання. Не бракує тут і наших таки земляків. Знаємо, що в останніх роках цей наступ на Шевченка збільшився під гаслом „об’єктивної науки”, бо вже 25 років тому — згадає Олександрів — один „модерний поет з ньюйоркської групи” сказав, що пам’ятник у Вашингтоні — „для горобців”, і мовляв: „краще було б витратити зібрані гроші на ...стипендії”. А натомість один із сучасних київських поетів з цього самого приводу пише: „Чуєш, Кобзарю, я б вибудував тобі монумент над усім світом, щоб видно його було звідусіль, бо ти ж один-однісінький у нас як совість, як Батьківщина!”.

Це теж контраст — закінчує свою думку Б. Олександрів — і то дуже вимовний...

Той критик Шевченка з Нью Йорку не є самотний; затроєне повітря мегальополісу породило і інших. Це тут, в Америці.

Але, на щастя, є ще знавці і визнавці Шевченка в Україні, такі як Євген Сверстюк, такі як Вадим Скуратовський, Іван Світличний і Ліна Костенко, і багато інших, для яких Шевченко — це „совість і закон”. Є вони і були вони, такі, як Василь Стус, замордований гідним наступником Берій-Ягод Андроповим, архикатом з КГБ. Поет загинув теж у 47 років, як Шевченко, і за ту ж вічну українську правду. Отак ішов він за Шевченком, з Шевченком і помер, „не відаючи скверни”, „не маючи зерна неправди за собою”... Такі як Стус, — а більше ж їх є в Україні — ні за яких (об’єктивних) умовин не зійдуть з Шевченкового шляху на манівці модерного всесвітян-

ства чи іншого космополітизму, що кланяється чужим модерним божкам зматеріялизованого світу — Марксові і Фройдіві.

Ось підрастає нова наша генерація. Вже не перша. Виростають, вчаться, добиваються успіхів і фахів, і відходять до своїх огнищ з батьківського дому. Даймо їм у руки „Кобзаря”. Нехай читають діти і внуки „Кобзаря”, і він покаже їм шлях до нашої Землі обітованої. Виростимо в той спосіб і тут, на духовому пустирі антишевченковому, справжніх шевченкознавців з молодшого покоління, які стануть гідною зміною тих шевченкознавців у (у вільному світі), що вже відійшли: Романа Смаль-Стоцького, Павла Зайцева, Богдана Кравцева, Дмитра Донцова, Дмитра Чижевського, Леоніда Білецького, Остапа Грицяя, Володимира Державина і кільканадцяти інших, що їх вже нема серед нас.

Це буде повільним і нелегким процесом. Тим більше треба його вже розпочинати. І не забуваймо про молитву. Про щирі молитви... Без Господньої допомоги тут вже не обійтись. До неї кликав нас і сам Тарас: „Смиріться, моліться Богу і згадуйте один одного. Свою Україну любіть! Любіть її во время люте. В останню, тяжкую минуту за неї Господа моліть”...

Оце ж вона і є України найтяжча хвилина. Тож пам'ятаймо Його високі Заповіді:

*Блаженний муж на лукаву
Не вступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в законі Господньому
Серце його й воля
Навчається; і стане він —
Як на добрім полі
Над водою посаджене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих*

*І слід пропадає, —
Як той попіл, над землею
Вітер розмахає,
І не встануть з праведними
Злії з домовини.
Діла добрих обновляться,
Діла злих загинуть.*

Пам'ятаймо і повторім собі: Діла добрих обновляться, і обновиється наша любов і відданість Великому Пророкові України і буде він панувати, поки живуть люди; поки є на світі його діти — українці.

ПОСТАТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОВІДНИКІВ У ПОЕМАХ ШЕВЧЕНКА

Написав ІВАН ЛЕСЬКО

Із трьох чинників необхідних для наладження державного життя — тобто населення, влади й території, найслабшими бувають в Україні два перші, хоч у неمالій мірі важить теж відкрита, незахищена природними кордонами територія. Про населення України та її провідних людей часто висловлювано думки, що вони мало або й зовсім не надаються до державно-політичного життя, бо українці — це нація типу культурного, а не політичного. (М. Костомаров, П. Куліш, В. Винниченко, В. Липинський та інші). Ці твердження суперечать істині, що людина вже зі своєї природи є сотворінням політичним і її здатність до державно-політичного життя є радше питанням ступеня цієї політичності. А відносно „культурних” і „політичних” типів націй В. Старосольський каже, що це не є окремі типи, але стани розвитку націй.¹⁾

Успішне державне життя залежить у першій мірі від доброго проводу, справності організаторів того життя. Добрих політиків-державників українська історія знає небагато. Микола Костомаров уважав однією з причин упадку Київської Русі брак організаційного хисту у князів; про козаччину Вячеслав Липинський каже, що була вона сильна своєю буйною енергією, вітальністю, але слаба цю енергію організувати (що, зрештою, відмітив уже сучасник козаччини Київський воєвода Адам Кисіль). Подібні думки маємо також про державних діячів УНР (Української Народної Республіки), гетьманської держави Павла Скоропадського чи провідників новішого часу.

Може й тому з відродженням української національності на початку XIX століття і її змаганням до самостійности, — в українській літературі помітна туга за ідеальними провідниками. Еней в „Енеїді” Івана Котляревського, Мойсей і Захар Беркут Івана Франка та численні постаті національних провідників у поемах Тараса Шевченка — це приклади таких провідників. І хоч ідеалом

Шевченка була демократична Україна „без холопа і без пана”, проте такий лад також не може обійтися без доброго національного проводу, вибраного народом для ведення його державних справ. Нарід вибирає за своїх представників звичайно таких одиниць, що своїм розумом і хистом підносяться понад загальний рівень, здатних дбати про добробут населення, захищати його інтереси назовні.

Зрештою, політичні теоретики згодні в тому, що добрий провідник повинен бути розумний і розсудливий (що підкреслював особливо римський історик Тацит), відважний, самоопанований, справедливий; він повинен також бути безкорисливий, щоб ставив добро громади понад свої особисті інтереси, готовий брати відповідальність за свою діяльність тощо. На думку Платона, до провідництва покликаний тільки той, хто бажає і є здатний служити вищим нематеріальним ідеям і справам та вміє панувати над собою.

Прикладом таких провідних постатей сповнена світова література й історія, біографічні збірники, монографії тощо. Постаті таких українських провідників зображує в своїх поемах також Шевченко. Це такі козацькі отамани, як Іван Підкова, Гамалія, Тарас Трясило, Антін Головатий; гайдамацькі проводирі — Іван Гонта й Максим Залізняк; гетьмани Петро Дорошенко, Павло Полуботок, Іван Мазепа, Богдан Хмельницький та інші. До деяких гетьманів Шевченко ставиться, однак, критично, вказуючи, якими правителями бути не повинні.

Зображуючи ці постаті, Шевченко опирався на історичних фактах, проте в неمالій мірі ідеалізував їх відповідно до свого розуміння добрих провідників, що відповідали національній вдачі та цілковито відданих національним інтересам. Це в першій мірі такі індивідуальності, що зуміли б об'єднати нарід спільною ідеєю, жити його життям, люди з конструктивною творчою снагою, з незламною волею і вмінням організувати й командувати, з готовістю пожертвувати собою за національні справи. Таких провідників ставить Шевченко у зразок майбутнім поколінням.

До національного проводу, крім політичних військових лідерів, зараховував Шевченко також інтелігенцію, що вела б націю в царині культурній, що творила б нові духові цінності. Від неї вимагав він передусім духового переродження в козацькому дусі (з Яреми, попихача жидівського, в Ярему Галайду, месника за народні кривди) любови до цілого народу включно з „найменшим братом” — селянином-кріпаком. В цьому бачив він не тільки служіння нації, але й Богові. Бо хто послужив своєму найменшому братові, той послужив також Богові.

Першою постаттю справжнього провідника у творчості Шевченка є козацький отаман Іван Підкова. Як знаємо, рання творчість Шевченка була ціхована романтичним захопленням козаччиною, відтворенням її славного минулого. Це ті часи, коли запорожці були панами на своїй землі, „вміли панувати”, здобувати і славу і волю. Та, на жаль, ті часи минулися. Нашадки славних дідів-прадівів є вже тільки сумирними гречкосіями, байдужими до долі України і її політичних справ, а про своїх славних предків згадують тільки в піснях.

А в тих козацьких предків жив дух войовників із залізною дисципліною — безмежним довір'ям та послухом супроти своїх провідників-отаманів. А ці знову були гідні свого війська, втіленням його духу. Прикладом є Іван Підкова, козак з Божим даром провідництва, що вміє командувати своїми „хлоп'ятами”, втішається у них авторитетом. Вони знають, що кожний його задум добре намірений і обміркований, і тому готові виконувати його накази беззастережно.

Ось, коли на морі страшна буря, коли воно „звірюкою то стогне, то виє”, — падає приказ отамана: — „А нуте, хлоп'ята, на байдаки! Море грає, ходім погуляти!” — І здисципліноване військо миттю виконує наказ. „Висипали запорожці, лиман човни вкрили”. (Чим більша була буря, тим оочіше йшли козаки на море, бо тоді найменше сподівалися їх турки).

Це послух, що впливає з внутрішнього переконання, з однозгідності з волею провідника для спільної мети. Різняться він від „ніби” — послуху пізніших слов'ян, що, на думку німецького психолога В. Гельпах, був тільки імітацією, удаванням послуху, а не виконанням наказів з внутрішнього переконання, як це має місце, наприклад, у німців. Гельпах, можливо, мав на думці слов'янських вояків у колишніх німецькій чи австрійській арміях, для яких Австрія чи Німеччина були тільки державами-мачухами і вони служили їй з примусу, прикази старшин виконували радше механічно. 2)

Тим часом наші козаки „пливуть собі та співають”, навіть не питаючи куди й на кого. Знає про це тільки отаман, що пливе попереду. „Підняв шапку — човни стали”. Буря шаліє далі, й отаман вважає за вказане піднести військо на дусі, викликати запал і ентузіязм. Тому кидає гасло: „Нехай ворог гине!” — виявляючи при цьому ціль походу і того ворога. У відповідь однодушне: „Добре, батьку отамане!” — кругом заревіло. — „Спасибі вам!” — Надів шапку. Знову закипіло синє море”...

Коментуючи цю поему в зрадагованому ним „Кобзарі”, Леонід Білецький завважує: „Тут картина залізної волі й послуху, а разом з тим якоїсь внутрішньої і глибокої братерськості, ввічливості з боку отамана і взаємної між ним і козацтвом приязні і навіть любови.”³⁾

Ми додали б, що ці взаємини мають родинний характер — відношень синів до батька („Батьку-отамане”). Цей отаман — це провідник традиційного українського демократичного зразка, сповнений любови й доброзичливості до своїх підвладних, як до синів. Такі відносини бачимо вже в княжій добі, маємо в „Енеїді” Котляревського (між Енеєм і його троянцями), в „Мойсеї” Івана Франка. Протилежність до такого отамана-батька є, наприклад, тип московського начальника-деспота, якому всі повинуються із страху, він всіх вважає своїми рабами.

Іван Підкова — це наче „монумент, що прорізує майбутність України і стоїть попереду української нації, як її єдина визвольна ідея, як туга поета і вказівка на те, якою Україна повинна бути”, — пише Білецький.⁴⁾

ГАМАЛІЯ

Тип другого козацького отамана-провідника зображує Шевченко в поемі „Гамалія”, названій іменем її героя. Гамалія — це зразок козацької мужности і відваги, „отаман завзятий”, що веде своїх хлопців у морський похід визволяти братів-козаків з турецької неволі. Ціль походу проголошує він ще перед виходом на море. „Не кишені трусить, Їдем різать, палить, Братів визволяти”.

Його теж не лякає оскаженіле море і його хвилі-гори, що на їх вид у звичайних людей мліє серце. Не здержує його і гарматна пальба розлюченої Скутари, за ним без вагання кидаються у бій козаки. Серед брязкоту зброї, криків ранених і загальної метушні чуємо владні, бойові поклики Гамалії. Приклад мужности дає він сам. „Гамалія по Скутарі, по пеклу гуляє, Сам хурдигу розбиває, Кайдани ламає”, — відкриває в’язням шлях до волі. Переможні козаки, наче птахи, літають серед кривавого бенкету, руйнують мури, громлять турецькі відділи, що наспівали з Царгороду на підмогу Скутарі.

Справившись блискуче з „роботою”, козаки спокійно закурюють з пожару люльки і на своїх байдаках відпливають у поворотну путь, „рвучи червоні хвилі-гори”. Гамалія пливе тепер позаду, наче орел на сторожі своїх орлят. Козаки тим часом, своїм звичаєм, зложили вже лісню перемоги та співають її, прославляючи свого завзятого отамана за вдалий похід та за те, що „не дав товариству згинуть на чужині”.

ТАРАС ТРЯСИЛО

Постать козацького провідника, що бореться за українську віру, маємо в поемі Шевченка „Тарасова ніч”.

Коли в XVII столітті Польща посилила утиски православної віри на Україні: не дозволяла на релігійні практики — христини, вінчання й похорони з участю священників, бо була „запродана жидам віра, в церкву не пускали”, — тоді провід над козацьким військом обняв гетьман Тарас Федорович, прозваний Трясилом. Він в 1630 році закликав до повстання проти Польщі. „Обізвавсь Тарас Трясило віру рятувати... А годі журиться, Ходім лише, пани-брати, 3 поляками биться!”

Після початкових боїв з поляками, повстанці окопалися під Переяславом. Польське військо під командою гетьмана С. Конецпольського обложило козацький табір, одначе взяти його не змогло. Натомість козаки вночі розбили польський табір, військо Конецпольського розгромили і він мусів просити перемир'я. Це була перша більша перемога козаків над Польщею і ніч, в яку перемогу здобуто, названо „Тарасовою”.

Тарас Трясило — це теж розумний отаман-демократ, що в критичній ситуації звертається за порадою до старшини і всього товариства, як до братів і дітей. „Отamani, товариші, Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, що будемо робити?” (Пригадаймо Енея Котляревського, що в скрутну хвилину „зразу кинувсь до громади, Просить собі у неї поради”).

Бо провідник у демократичному суспільстві — це слуга народу і його представник. Про засаду, що перше місце належить тим, що служать іншим, чуємо в Христа, про неї пригадують „Книги битія українського народу”.

Перемога Трясила принесла козакам так дуже цінену ними славу („Тії ночі, що славою стала Тарасові, козачеству”...) і, подібно, як у „Гамалії”, вони зразу склали пісню про цю незабутню ніч.

ГАЙДАМАКИ

Боротьба проти польського насилля відновили у XVIII столітті українські гайдамаки під проводом Максима Залізняка і Івана Гонти. Коли польський уряд не переставав утискати православну віру, а шляхта гнобила українське селянство непосильною панщиною, більш сміливі одиниці з-поміж народу стали мститися на польських панах. Відокремлені й щораз частіші акти помсти розвинулися у загальне народне повстання, що спалахнуло в 1734, 1750 і 1768 роках. Повстання очолили запорожці, що на

звільнених від польських панів землях заводили козацький демократичний лад. Цим вони ставали небезпечні для автократично-деспотичної Москви й вона пішла на поміч полякам. Гайдамаків стала Москва нищити в підступний спосіб, прикидаючись їхнім приятелем-одновірцем. Добувши довір'я повстанців, москалі їх схоплювали, передавали на суд Польщі. Без московської допомоги-підступу подолати гайдамаків поляки не були б у силі.

Шевченко зображує провідників повстання 1768 року в поемі „Гайдамаки”. Це старшина запорожців Максим Залізняк, сотник придворних козаків Іван Гонта і герой гайдамаків Ярема Галайда.

Максим Залізняк — це типовий запорозький отаман-батько. Розважний, мужній, невмолимий супроти ворогів, повний любови до своїх. До підкомандних повстанців він звертається словами „діти”, „хлопці”, до старшин — „брати”. Козаки говорять про нього, як про „батька Максима”, кобзар у пісні порівнює його до „орла сизого”, що літає попід небесами та гуляє степами, лісами.

Залізняк завжди іде попереду повстанських загонів, повний зосередженої насторожености, покурюючи люльку. Під час бою він незвичайно завзятий, меткий, раз-у-раз закликає своїх хлопців до акції, до пімсти надворогами. Серед війська вдержує він завжди лад і дисципліну, вважає на обичайність.

Про Залізняка, як про доброго духа-сторожа української волі, згадує Шевченко ще в поемі „Холодний Яр”.

ІВАН ГОНТА

Яскравою й небуденною постаттю серед українських провідників є у Шевченка сотник придворних козаків і союзник Залізняка Іван Гонта. Був він родом із села Росошок, Уманського повіту на Київщині, підданий магната Потоцького. Потоцький призначив його до своїх придворних козаків, в 1757 році підвищив до ранги сотника, подарувавши йому два села. Коли вибухло гайдамацьке повстання, Гонта дістав наказ іти проти Залізняка, що наступав на Умань. Гонта вирішив, що проти повстанців, борців за українську волю, він воювати не буде, й перейшов на сторону Залізняка. Злученими силами зроблено наступ на Умань, в якому схоронилося багато шляхти і її вислужників жидів. Гайдамаки справили їм усім криваву різню. Гонта, — як оповідає Шевченко, — убив навіть своїх двох синів-підлітків, яких його жінка виховала в католицькій вірі.

Історично цей неймовірно жорстокий вчинок не справджений, і самий Шевченко признає, що „Гонта і Залізняк, отамани того кривавого діла (уманської різні), може, виведені в мене не так, як вони були, за се не ручаюсь”.. (Передмова до „Гайдамаків”).

Літературознавці (Василь Сімович, Леонід Білецький та інші) думають, що історію про вбивство синів Гонтою взяв Шевченко з повісті польського письменника М. Чайковського „Вернигора”, в якій є чимало фантазій і перебільшень.

Шевченкові також імпонувала постать козацького отамана Тараса Бульби з одноіменної повісти Миколи Гоголя, де Тарас Бульба убиває сина за перехід на польську сторону. В Шевченкових очах був це високопатріотичний вчинок і таким уважав він теж поступок Гонти, що зробив це „ради присяги”, для ідеї, „щоб не було зради”.

Зрештою, мотив синовбивства в історії не новий. У Біблії Старого Завіту читаємо, що цар Саул прирік на смерть свого сина Йонатана за переступ військового приказу (I Самуїл, 14, 42-44); історія стародавнього Риму оповідає про римського консула, що під час війни засудив на смерть свого сина за те тільки, що той у бойовому запалі напав самовільно на ворога, порушивши військову дисципліну.

Шевченко, як гуманіст, змальовує також людяний бік цієї справи, коли Гонта, зрушений сумлінням і батьківським почуттям любови, серед ночі ховає своїх синів. З його грудей виривається розпучливий крик: „Я дітей зарізав!... Горе мені, горе! Де я прихилюся?” — Він синам хату серед степу глибоку буде... Тяжко-важко плаче: „Сини мої, сини мої! На ту Україну подивіться! Ви за неї — й я за неї гину ... Спочивайте, діти, Та благайте, просіть Бога, Нехай на сім світі Мене за вас покарас, За гріх сей великий! Просіть, сини! Я прощаю, що ви католики... Утер очі”...

У Шевченковій душі змагається патріот і гуманіст, і перший ще раз бере верх у його поемі „Н. В. Гоголю”. Тут Шевченко, пригадуючи Гоголеві його Тараса Бульбу, ставить вчинок Гонти як доказ і приклад патріотизму української провідної верстви в минулому. Духа тієї верстви протиставляє він сучасним українським провідникам, що не тільки не погублять сина за зраду батьківщини, але кожний з них „викохає та й продасть в різниці москалеві”. В поемі „Холодний Яр” Шевченко з презирством ставиться до таких „патріотів”, мовляв, „овеча натура!” Дурний шию підставляє Й сам не знає за що, Та ще й Гонту зневажає Ледаче ледащо!”

Тип Гонти ставить Шевченко як зразок нового визволителя України в містерії „Великий льох”. Такий борець за правду й волю України не дасть себе підкупити золотом, не злакомиться на царські чини й не злякається мук цілого світу.

Вчинок синовбивства Гонти є теж прикладом, до яких жажливих наслідків доводить релігійний фанатизм. Ця релігійна

засліпленість вправді була спровокована фанатизмом католицької Польщі, що намагалася викоринити українську православну віру, а з нею українську націю. Одначе, українці, як з природи більш толерантний нарід, відплачувалися подібним фанатизмом тільки у відокремлених випадках. Вчинок Гонти тим більш неоправданий і жорстокий, що він сам був первопричиною цієї трагедії своїм одруженням з католичкою і за її материнське виховання велить розплачуватися синам.

ЯРЕМА ГАЛАЙДА

Хоч і не провідною, але зате геройською постаттю є серед гайдамаків Ярема Галайда. Він — безбатченко, вродливий, поставний парубок, що поневірявся як наймит у жида-шинкаря в містечку Вільшані. Нагинався під коверзування свого пана, мусів терпіти такі образи, як „хамів син” тощо, хоч вдачею був він потенційний козак. Почувши про гайдамаків, він думає вступити в їхні ряди, добути багатство й славу — стати паном.

Після з'єднання з гайдамаками, Ярема переродився духово. Відчув, що йому „виросли крила, що неба достане, коли полетить”. Він стає борцем-героєм за народну справу, за національні ідеали, месником за смерть батька своєї нареченої титаря з Лисянки. Відвагою й завзяттям у боротьбі з ворогами Ярема звертає на себе увагу Залізняка і той визнає його формально козаком, вписує в козацький реєстр, давши йому прізвище „Галайда”. Як справжній козак-герой, Ярема стає пострахом для поляків. „Кати ляхи трусилися, мліли, Як хто скаже про Галайду”, — оповідає його суджена Оксана.

Справді по-козацьки вив'язується Галайда із своїх військових обов'язків, які ставить понад особисте, родинне щастя. Повінчавшись нарешті після незвичайних труднощів із своєю улюбленою Оксаною, він покидає її вже того самого дня й вертається до війська, „кончати ляхів”. (Козацька девіза в „Енеїді” Котляревського: „Де общее добро в упадку, Забудь отца, забудь і матку: Лети повинность ісправлять”).

ГЕТЬМАНИ

Богдан Хмельницький

Третя, найвища категорія провідників у поемах Шевченка — це українські гетьмани й державні мужі. Їх ділить він на добрих і лихих. До перших зараховує Шевченко тих гетьманів і отаманів патріотів, що боронили волю й самостійність України від Москви: Петра Дорошенка, Павла Полуботка, Костя Гордієнка, Семена Палія, Петра Калнишевського, Івана Лободу. До другої категорії

належить Богдан Хмельницький, Іван Скоропадський, Іван Самойлович, Кирило Розумовський.

Критерій такої оцінки випливає з історіософії Шевченка, в якій перше місце займає боротьба українського народу з Москвою, що її він уважав слушно найбільшим історичним і сучасним ворогом України. Тому й найбільш трагічними подіями в історії України вважав Шевченко події згадані в його містерії „Великий льох” — Переяславську угоду, Полтавську поразку та зруйнування Січі. За свої провини зв'язані з цими подіями караються в містерії три душі-дівчата: перша за те, що перейшла з повними відрами дорогу Хмельницькому, коли він їхав у Переяслав присягати цареві Олексієві; друга душа — що напоїла Петрові І коня після Полтавської битви; третя — що усміхнулася до цариці Катерини II, коли та їхала Дніпром після зруйнування Січі.

Зрештою, над цими подіями уболівав Шевченко і в інших поемах, як „Невольник”, „Іржавець”, „Суботів”, „Чигирин” та в багатьох інших.

Найбільше уваги присвячує Шевченко Хмельницькому. Цього гетьмана винуватить він у тому, що підписанням Переяславського договору закопав він волю України. За цей фатальний крок мати Україна називає Богдана „нерозумним сином” і жаліє, що не задушила його ще в колисці („Розрита могила”). В поемі „Суботів” чуємо докір Хмельницькому, що все віддав москалям, а вони його ще й лають (Наприклад, у „Великому льоху” московський чиновник називає Хмельницького „мошенником”). Через Переяславську угоду Хмельницький має погану славу і серед українського народу (В поемі „Невольник” батько й син співають пісню про козацьку славу, про Саву Чалого, Гонту, Залізняка і „про Богдана недомудра”).

Цієї політичної помилки Шевченко не міг простити Хмельницькому й до своєї смерті. Поезію „Якби то ти, Богдане п'яний”, написану в 1859-му році — отже два роки перед смертю, — поет закінчує словами:... „Амінь тобі, великий муже, Великий, славний, та не дуже!... Якби ти на світ не родивсь, Або в колисці ще упивсь, То не купав би я в калюжі Тебе преславного”.

Бо той, хто не боронив Україну до смерті, не обстоював її суверенності, а проголосив злуку з Москвою, той не є справжнім провідником свого народу й заслуговує на догану.

Проте, ця догана не впливає у Шевченка з якогось емоційного засліплення чи ненависти. Шевченко вміє оцінити і заслуги Хмельницького. В інших місцях своєї творчості він згадує про подвиги того гетьмана над Польщею. В „Гайдамаках” благочинний піп велить пом'янути праведних гетьманів і серед них також „славного Богдана” та його подвиги під Жовтими Водами, над

Россю, під Корсунем. Тому в поемі „Чигирин” Шевченко бажає спокою душі Хмельницького: „Спи, гетьмане, поки встане Правда на сім світі”.

До інших гетьманів, що свідомо йшли на співпрацю з ворогами України, Шевченко ставиться ще більш зневажливо, ніж до Хмельницького. Він називає їх „рабами, підніжками і гряззю Москви”, „варшавським сміттям”. Це ті, що проливали кров за ворожу справу „і нам, синам, передали свої кайдани, свою славу.” Івана Скоропадського називає він „дурним гетьманом”, Самойловича — „дурним поповичем”, а про Кирила Розумовського і його старшин каже, що вони „пудром обсипались і в цариці патинки лизали”.

ПЕТРО ДОРОШЕНКО

До гетьманів-патріотів належить у Шевченка передусім Петро Дорошенко. Цей гетьман (1665-1676) походив із старого козацького роду (його дід Михайло був гетьманом на Січі в 1623-28-их роках). Розумна, шляхетна людина і добрий знавець психіки свого народу, він змагав до визволення України з-під опіки Москви й Польщі та об’єднання її під однією булавою. Для здійснення цих плянів Дорошенко шукав протекторату Туреччини. „Приймаючи булаву з рук ханських (Дорошенко) вертався до старої гадки Хмельницького поставити Україну в невідоме й незалежне становище між Московією, Польщею і Туреччиною і запевнити їй повну свободу й автономію, — пише Михайло Грушевський. — Не вдовольняючись опікою ханською, він, прикладом Хмельницького слідом, заводив переговори з Туреччиною та заручається її підмогою”⁵) Думав він, що турки не будуть втручати у внутрішні справи України і вона зможе жити самостійно. І дійсно, деякий час справи уклалися згідно з його пляном так, що в 1668 році Дорошенко зміг з’єднати Україну під одною булавою. Це одначе суперечило політиці Москви й Польщі й вони своїми інтригами досягнули того, що лівобережні полки вибрали гетьманом московського ставленика Івана Самойловича (1672-87), а правобережні — Михайла Ханенка, ставленика Польщі. Слідом завелася внутрішня міжусобиця з вмішуванням ворожих військ, що виступали на захист своїх гетьманів-маріонеток. Україну стали руйнувати також турки, захищаючи Дорошенка, й настав час т. зв. „Руїни”. Дорошенкова політика — союзу з „бісурменом” була народним масам ненависна, вони її не підтримали, й Дорошенко, для добра України, зрікся булави в користь Самойловича.

Шевченко дуже влучно схопив ситуацію тих страшних часів, збагнув належно становище й роль Дорошенка й зобразив його як

славного гетьмана і державного мужа, сповненого любови до України, у поемі „Заступила чорна хмара та білу хмару”. У ній присвятив він Дорошенкові найтеплішу згадку з усіх гетьманів України: з’ясував трагізм ідеальних поривів цього гетьмана, його безвихідне становище й добровільну резигнацію з влади. Дорошенка величає Шевченко „запорозьким братом”, „славним Дорошенком”. „Мов орел той приборканий, Без крил та без волі, Знеміг славний Дорошенко, Сидячи в неволі”.

Професор Дмитро Дорошенко каже, що вірною оцінкою того гетьмана і його політики Шевченко випередив навіть найвидатніших істориків свого часу. Петро Дорошенко був єдиною світлою постаттю доби „Руїни”. 6)

До гетьманів-патріотів зараховує Шевченко ще Павла Полуботка, наказного гетьмана України від 1722 року. За домагання відновити гетьманство був він в 1723 році покликаний до Петербургу й ув’язнений Петром I у Петропавловській кріпості, де він і помер. Захист прав України і трагічна доля придбали Полуботкові славу національного героя в очах тогочасної української старшини і серед мас українського народу. Дух Полуботка був живий на Україні ще в першій половині XIX століття, — про це свідчить „Історія Русів” та історичні праці Дмитра Бантиш-Каменського і Миколи Маркевича. В поемі „Сон” Шевченко зображує Полуботка як мученика за волю України, закатованого Петром I в тюрмі. Полуботок дорікає Петрові: „Царю проклятий, неситий, Гаспиде лукавий, Що ти зробив з козаками? Болота засипав благородними кістками, І в темній темниці Мене, вольного гетьмана, Голодом замучив у кайданах!”

ШЕВЧЕНКО ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОВІДНИК

Зображуючи постаті національних провідників України, Шевченко, як і кожний мистець, вложив у них багато із своєї благородної духовости. І він сам, коли Україна опинилася без державности і проводу, над проваллям національної загибелі, перейняв провід у свої руки, оживив національну свідомість та вказав шлях і засоби до здобуття волі й державности. Хоч не був військовим вождем ані державним достойником, проте він здобув собі свій нарід силою свого духу, заволодів його серцем і думками. „Вся наша історія після Шевченка — це повільне здійснювання того, що вже предсказане і передздійснене в його творах”, — пише Микола Шлемкевич. — Шевченко ясніє огненним стовпом у пустині... Про нього можна сказати, що сказано в Євангелії про Бога-Слово: „На початку було Слово,... І ним усе було”... Так і на початку нової української історії було слово Шевченка ?7)

У Шевченка бачимо теж усі риси справжнього провідника: розум, мужність, невгнутість у прямуванні до наміченої цілі, почуття справедливості й відповідальності за свою діяльність.

Шевченко дуже добре знає історію України і свого народу, має свій вироблений погляд на всі його політичні і суспільні справи та сміливо висуває його перед своїми й чужими як пізнану правду. За цю правду він станув до боротьби з усіма, хто намагався її закрити чи зфальшувати, — не злякався навіть коронованих потентатів цього світу. Карався за неї, мучився, але не каюся, — і витривав до кінця. І не було сили, яка завернула б чи заломила б його. Не побоявся царського гніву і кинув в очі усю правду про їхню політику супроти України. І цієї настанови не змінив навіть після повороту з неволі — до кінця свого життя.

З неменшою гостротою виступив Шевченко теж проти польської сваволі й кривд, заподіяних магнатами і шляхтою українському народові. Тому прославляв він гайдамаків, хвалив Хмельницького за його подвиги над поляками; гетьманів, що вислугувалися Польщі назвав „варшавським сміттям”.

Не переочив Шевченко і внутрішніх причин трагедії України. З незвичайною різкістю таврував він тих своїх земляків-перевертнів, що, вислугуючись Москві, забували свою мову й національність, „помагали москалеві з матері полатану сорочку знімати”.

Полонив він український нарід не тільки своїм полум'яним словом, але й своєю індивідуальністю як людина, що піднялася духово високо-високо понад рівень сучасного йому суспільства своїм характером, своєю ідейністю.

Тому понад портретами всіх українських національних провідників — князів, гетьманів чи вождів — на всіх національних святах чи маніфестаціях — ясніє образ найвидатнішого провідника — Тараса Шевченка. А з прапорів кличуть його слова: „Борітеся — поборете!... Вставайте, кайдани порвіте!”

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПРИМІТКИ

1. В. Старосольський. Теорія нації. 1922, ст. 43.
2. W. Hellpach. Der deutsche Charakter. 1954, S. 192.
3. Л. Білецький. Іван Підкова (Коментар). Т. Шевченко. „Кобзар”. 2-ге вид. т. I, 1952, ст. 165.
4. Там же, ст. 166.
5. М. Грушевський. Ілюстрована історія України. 1921, ст. 341.
6. Л. Білецький. „Заступила чорна хмара”... (Коментар). Там же, т. III, 1953, ст. 465-67.
7. М. Шлемкевич. „Верхи життя і творчости”. 1958, ст. 52.

ШЕВЧЕНКО КЛИЧЕ ДО ЄДИНОМИСЛІЯ І БРАТОЛЮБІЯ

Написав д-р Юрій ЛЕВИЦЬКИЙ

Мотто:

*І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава Україні.*

Сто сімдесят п'ять років тому народився Великий Кобзар України, геніяльний поет і Пророк Тарас Шевченко.

Народившись у безпросвітній темряві кріпацтва, він став у проводі боротьби за гідність і свободу людини і своєї країни. Прийшовши на світ у час, коли „на всіх язиках все мовчало” під твердим чоботом російського самодержав'я, — він став пробудителем української землі, вказуючи живим, мертвим і ненародженим землякам своїм, в Україні і не в Україні сущим, де захована „наша слава, слава України”, закликаючи всіх будить уже оспалу „волю, а то проспить вона-небога до суду Божого страшного”. Не будь Шевченка — не було б українського відродження дев'ятнадцятого століття, не було б Української Держави 1917-1921 років, не було б політичного та громадського росту української нації. Без Тараса Шевченка не можна собі навіть уявити ходу історичних подій на українських землях. Без Шевченка тяжко уявити собі саме існування української нації та української проблеми сьогодні.

Коли ситуація, здається, безвиглядна, тоді Всемогутній Бог не дає своєму людові загинути і посилає їм людину, провідника, який виводить нарід з дому неволі. Можемо навести на це багато прикладів з нашої історії. Коли життя церковне в Україні в XVI столітті було в найгіршому розладі, Господь послав талановитих єпископів, які піднесли Церкву з упадку. Коли національно-політичне життя опинилось у глибокій руїні — Бог дав Богдана, гетьмана, який зрушив народні маси та зробив український нарід господарем на своїй власній землі. Але, здається, Шевченко чи не

найбільше завдання мав виконати, бо в один з найтемніших часів нашої історії покликав його Бог.

Велике діло наших владик кінця XVI століття зродило врешті-решт не потрібне нам, тільки на радість ворогам нашим, церковне роз'єднання, яке ми покутуємо й досьогодні. Великий зрив Хмельницького, не зважаючи на великих гетьманів: Виговського, Дорошенка, Мазепу — закінчився, на превеликий жаль, невдачею, ліквідацією всієї волі, ліквідацією навіть найменших натяків на українську державність, і це знову з тієї самої причини: брак братолюб'я і брак єдиномислія, або, як гетьман Мазепа писав, не всі в один гуж тягнули наші предки, яких Тарас Шевченко, сильно картаючи, називав „варшавським сміттям” та „граззю Москви”.

Діло ж Тараса Шевченка живе й досі. Воно не тільки пробудило нас у половині XIX століття, але живить нас і сьогодні. І немає події у нашій історії другої половини XIX та всього XX століття, у якій ми не могли б зауважити впливу Тараса, або, парафразуючи Івана Франка, на якій не видно було б печаті Шевченкового духу. І хоч після Шевченка ми мали чимало великих людей, які дуже багато для українського політичного, громадського чи церковного життя зробили, то все таки їх печать не витиснута так глибоко та так виразно, як Тарасова. Можна б навіть без великого перебільшення сказати, що якщо не було б Шевченка — то не було б і їх!

Ось тому-то рік-у-рік ми сходимось, щоб звеличати того, якого можна сміло назвати творцем української нації, бо без національної свідомості нарід не може стати нацією, а цю ж свідомість розбудив та розвинув у нас перш за все Тарас Шевченко. Немає української громади, де б дні Тараса не святкували; немає української хати, де б не було його портрета, де б не було його „Кобзаря”; немає української дитини, яка б не знала бодай одного маленького Шевченкового віршика.

І, здається, всі ми знаємо Шевченка; здається, прослухали ми багато доповідей про нього, десятки, а той кілька десятків їх. Чули ми про Шевченка-поета, про Шевченка-малюра, про Шевченка-революціонера, про Шевченка-великого патріота, про Шевченка-борця за правду, про Шевченка-борця проти кріпацтва, про Шевченка — звеличника козаччини, про Шевченка — творця українського відродження, про релігійність Шевченка, і так далі і так далі. Здається, знаємо напам'ять усі історичні та політичні поеми Шевченка; здається, немає жодної імпрези, де б ми бодай одним словом — „незлим, тихим словом” не згадали б про Тараса.

І тому кожному, кому припадає велика честь говорити про нього на академіях чи інших святкуваннях, чи писати статтю до

часопису в Шевченкові дні, які ми в його честь улаштовуємо, дуже тяжко знайти якусь нову тему.

Але можна і треба підкреслити один аспект його світосприймання, одну галузь його політичної доктрини, яка може не аж так виразно впадає нам у вічі, але яка, без найменшого сумніву, була невід'ємною частиною Шевченкового політичного „Вірую”, бо без неї Шевченкова думка була б неповна, їй би чогось дуже основного бракувало; ця думка Шевченкова спеціально сьогодні дуже актуальна.

Велику любов Тараса до України ми всі знаємо. Він любив її безмежно і всіх нас закликав її любити:

*Свою, Україну любить,
Любить її во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молить .*

Велике своє бажання, щоб Україна здобула собі волю, Шевченко засвідчив у багатьох творах:

*Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!*

А єдиним шляхом до цього є постійне змагання, постійна боротьба:

*Борітеся — поборете:
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая .*

Але у цій нашій боротьбі за самостійне, незалежне життя чогось бракує. У поемі „Чигирин”, написаній з початком 1844 року, Шевченко тільки стверджує проблему:

*За що боролись ми з ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили списками
Московські ребра? Засівали,*

*І рудою поливали,
І шаблями скородили.
Що ж на ниві уродило?*

*Уродила рута, рута, —
Волі нашої отрута .*

На такій гарній ниві, на так добре справленій землі повинен був вирости гарний урожай — воля, самостійна держава, та, на жаль, виросла отрута волі, тобто ціла наша боротьба з різними ворогами не принесла нам волі. Чому?

Шевченко шукає причин. Зближається Шевченко до правильної відповіді півтора року пізніше, коли він творить один з найглибших своїх творів, а саме „Великий Лях”. Лірники починають розмову:

Перший:

*Що то, сказано — ворони:
Уже й помостились,
Мов би для них те сідало
Москалі зробили.*

Другий:

*А для кого ж? Чоловіка,
Певно, не посадять
Лічить зорі...*

Перший:

*Ти то кажеш!
А, може, й посадять
Москалика або німця;
А москаль та німець
І там найдуть хлібець .*

Що ж цей уривок говорить? А говорить тут Шевченко, на мою думку, про те, що ми, українці, свого чоловіка не посадимо на сідало, тобто до свого чоловіка ми рідко коли виявляємо належну йому пошану чи повагу, зате для чужих, як ось для москалів та німців — чи тепер американців — завжди ми подив находили й за їх розум їх вихваляли. Або, як говорить тут, пристосувавши ситуація до Канади, слухаємо чужого формана, а не послухаємо навіть свого президента. Цю ж саму думку продовжує вже виразніше Шевченко у своєму „Посланні”, яке написав він несповна два місяці пізніше. Там читаємо:

*Німець скаже: — Ви могли. [А ми відповідаємо]
— Моголи! Моголи! —
Золотого Тамерлана
Онучата голі.*

*Німець скаже: — Ви слов'яни! [А ми відповідаємо:]
— Слав'яни! Слав'яни! —
Славних прадідів великих
Правнуки погані!*

Не своїх учених ми слухаємо, не їх твори читаємо і приймаємо, бо своїх великих людей ми не шануємо, ми не хочемо жодної самостійності в поглядах, а тільки, мов попуга, повторюємо те, що якийсь чужинець нам скаже: „Я не знаю, нехай німець скаже”, або:

*Колись будем
І по-своєму глаголать,
Як німець покаже,
А до того й історія
Нам нашу розкаже.
Отоді ми заходимось! .*

У тому ж „Посланні” Шевченко знайшов і дійсну причину наших постійних поразок, браку наших перемог. Як мотто свого твору під заголовком „До мертвих, живих і ненароджених земляків моїх в Україні й не в Україні сущих, моє дружнєє посланіє” він дав слово св. Йоана Богослова: Коли хтось каже: Я люблю Бога, а ненавидить брата свого, той не правдомовець. — Далі у посланні св. Йоана читаємо: Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить. І таку ми заповідь одержали від Нього: ‘Хто любить Бога, той нехай любить і брата свого’.

Значить, брак любови між нами — українцями є первопричиною всіх наших невдач. „Послання” Шевченка є повне закликів до любови, до братерства:

*Схаменіться, недолуди,
Діти юродиві!
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!
Розкуйтеся, братайтеся!*

І зараз же знову звертається до попередньої теми, яка властиво є тільки частиною всієї проблеми:

*У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає*

*І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля .*

Брак любови, брак братерства, брак спільної дії, брак єдності
— оце той ворог наш, не якісь „воріженьки”, а таки ми самі:

*„Доборолась Україна
До самого краю:
Гірше ляха свої діти
Її розпинають”.*

І лік на те Шевченко бачить тільки в одному: „Обніміться ж,
брати мої, молю вас, благодаю!”

У Давидовому 132-му псалмі, написаному лиш кілька днів
пізніше, Шевченко пояснює, яка благодать наступить, коли запанує
єдність між нами:

*Чи є що краще, лучче в світі,
Як укупі жити,
З братом добрим добро повне
Пожить, не ділити?(...)
Отак братів благих своїх
Господь не забуде,
Воцариться в домі тихім,
В сім'ї тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка .*

Ця тема не покидає Шевченка і тоді, коли його арештують.
Сидячи в петербурзькій цитаделі, якраз перед засланням в Орську
кріпость, Шевченко знову закликає:

*Годіть,
Смирітеся, молитесь Богу
І згадуйте один другого;
Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть”.*

Годіться, не сваріться, смирітеся! Ради любови до своєї
України, забудьте провини ваших братів супроти вас; відкиньте з
вашого серця гордість і згадуйте добрим словом своїх братів, і

разом з ними во врем'я люте станьте дружно та одностайно за свою Україну.

І знову, прибувши вже до Орської кріпості, Шевченко повертається до тієї ж теми:

*Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї, безталанну,
Господа моліте!*

У тій же Орській кріпості, роздумуючи над програною під Полтавою, над боєм, у якому переміг росіянин цар Петро І українського гетьмана Івана і його спільника Шведського короля Карла XII, Шевченко бачить причину програної, висловлюючи її дуже ясно:

*„....Гордієнко,
Кошовий із Січі,
Веде своїх недобитків
Та плаче, ведучи. —
Того плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшениченьку пожати,
Полтаву достати?
Ой, пожали б, якби були
Одностайне стали,
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана єдали .*

Гетьмана Мазепу — з хвастівським полковником Семеном Палієм...

Роз'єднаними силами зробити багато не можна. Треба діяти в єдності, треба діяти спільно, треба діяти одностайно, треба єднатись.

Незабаром на засланні у Кос Аралі Шевченко пише вірша, в якому малює останні хвилини гетьманування Петра Дорошенка. Це був час, коли українці ділились були аж на три групи: проти гетьмана Дорошенка інша частина українців вибрала гетьманом Івана Самойловича (це ті, що Шевченко називав „гряззю Москви”), а інша вибрала гетьманом Михайла Ханенка (це „варшавське сміття”, за Шевченком). Із трьох боків руйнували Україну: з північного заходу поляки з гетьманом Ханенком, зі сходу з-за Дніпра — москалі з гетьманом Самойловичем, а з півдня — турки і татари, союзники гетьмана Петра Дорошенка. Шевченко дуже

боліє над тим браком єдності, братньої любови та єдиномислія. У цьому ж, власне, Шевченко бачить Руїну, бачить причини наших постійних невдач.

У 1850 році перервалась на сім років творчість Тараса. Починається вона наново щойно зі звільненням його із заслання. Ідея ж єдності, братолюбія, згоди знаходить і далі свій вияв у творах Шевченка. „У „Подражанії XI Псалму” його душа боліє, що є так мало людей, які щиро люблять свого брата, а багато більше є лицемірів, які словами говорять одне, а ділами виявляють щось інше. Свій вірш він починає словами:

*Мій Боже милий! Як то мало
Святих людей на світі стало!
Один на другого кують
Кайдани в серці, а словами,
Медотечивими устами
Цілюються, і часу ждуть,
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвинтар повезуть.*

Туга за єдністю, бажання єдності особливо сильно виступають у кінцевих творах Шевченка. Приблизно на десять місяців перед своєю смертю Тарас складає молитву, з яких ось така говорить дуже виразно, чого нам бракує:

*Злоначинающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!*

*А доброзичлицим рукам
І покажи і помози,
Святую силу низпошли!*

*А чистих серцем? Коло їх
Постав ти ангели свої
І чистоту їх соблюдай!*

*А всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай
І братолюбіє пошли!*

Шевченко вірить, що врешті те все станеться, і півроку перед своєю смертю дає вислів цій своїй вірі у словах: „Чи буде правда на землі? Повинна бути, бо сонце стане, і осквернену землю спалить”.

І знов таке чудове місце з того самого часу:

*І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі*

Тільки три місяці перед своєю смертю Шевченко знову висловлює подібні думки, що, якщо б „не Галагани і Кисілі, і Кочубеї — Ногаї” і подібні перевертні, „дядьки отечества чужого”, чи російського „отечества” чи якого іншого, аби лиш не українсько-го..., то не мали б ми поразки. Він пише: якби не похилилися раби, була б сестра і був би брат”. Тобто, якщо не було зрадників, якщо б усі працювали в згоді для однієї мети, — то оновились би земля, і на ній була б мати і син (і Мати Божа і Син Ісус) була б сестра і брат, як символ взаємної любови, згоди, єдиномислія.

Шевченкові хочеться вірити в те, що його думки таки сприймуть колись земляки. чи їх нащадки:

*.....Орю
Свій переліг, убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись то будуть!*

Оце й Шевченків заповіт, щоб ми згадали його незлим тихим словом. Але не як лицеміри медотечивими устами, а добрими й корисними для України ділами своїми, щоб із зерна, яке він засіяв, вирости добрі жнива.

Якщо Шевченківські святкування мали б кінчатись на академіях лише, якщо б ми мали тільки бездушно повторювати вірші та думки Тараса, — то тоді це все було б непотрібне, зайве; тоді це була б зневага великого Генія. Гідне святкування нашого Пророка буде тільки тоді, коли ми не тільки щиро приймемо його ідеї за свої, але й коли ми намагатимемось перевести їх у життя. Так як бачив Шевченко колись, так може іще більше тепер — незгода нас руйнує. Брак братньої любови роз'єднує нас. Брак взаємного розуміння ділить нас на ворогуючі групи. Наші сили дробляться, шані сили виснажуються в взаємному поборюванні одних одними, з чого користає тільки наш ворог, і як Шевченко писав, „на Січі мудрий німець картопельку садить”; „німець”, чи інший зайда.

У час нашої Визвольної війни 1917-1921 років, коли ми стояли віч-на-віч з ворожим наступом, коли траплялась нам золота нагода відбудувати свою державу, замість одностайно стати і спільно боротись за спільне діло, ми зробили аж два перевороти в одному році: один, 29-го квітня 1918 року, а другий пізніше,

16-го листопада, і цей другий був кривавий; полилась братня кров під Мотивилівкою. Тримались ми засади, що якщо не може бути України такої, як ми хочемо, то нехай не буде жодної... Яке чуже це все Шевченкові!

Кілька років тому ми не могли погодитись, щоб спільно відсвяткувати роковини заснування однієї чи не найбільш заслуженої української організації двадцятого століття — і святкувань відбулось двоє, а то й — троє, залежно від місцевости. Прогавили ми знамениту нагоду погодитись і об'єднатись, забути попередні сварки, відкинути свої упередження, свою гордість, свої горони. Чи це сталось у душі Шевченкових ідей?

*Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя ?*

А тим часом з нашої незгоди, з нашого братоненависництва, з нашого лицемірства користають тільки наші вороги. Тож: „Схаменіться, Будьте люди, Бо лихо вам буде”...

Якщо, отже, ми дійсно любимо Україну, якщо ми бажаємо їй добра, якщо ми хочемо, щоб у своїй хаті панувала своя правда і сила, і воля, — то усуньмо причини наших невдач, дозвольмо єдиномислію та братолюбію широ, не лицемірно запанувати в наших серцях, та станьмо одностайно в обороні поневоленої, але нескореної батьківщини-України. Це буде найкращий поклін Шевченкові, який ми колинебудь йому зможемо дати, бо ми виконаємо один з його найбільших заповітів:

*Обмініться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!*

Ліна Костенко

*Кобзар співав в пустелі Кос-Аралу,
у казематах батюшки-царя.
Кайдани, шаленіючи, бряжчали,
щоб заглушити пісню Кобзаря.*

*А пісня наростала у засланні.
А пісня грати розбивала вщент...
Правдивій пісні передзвін кайданів —
то тільки звичний акомпанемент.*

УНС — БЛИЗЬКИЙ СОТКИ, А ЗАВЖДИ ПОВНИЙ ЖИТТЯ

Написала ОЛЬГА КУЗЬМОВИЧ

Швидкими кроками зближається наш Батько-Союз до цієї рівної сотки років, що вже немов за порогом. Сьогодні, так сказати б, п'ять перед дванадцятою (бо п'ять років мине мигцем у нашому темпі життя!) хочеться пристанути на хвилину, призадуматися над успіхами цієї установи, що для ніодного українця не є пустим звуком, над її працею і поставити питання: а що далі?

Здається ніхто не може краще відповісти на такі питання і думки, як ця трійця членів Головної Екзекутиви, що сьогодні стоїть при кермі Українського Народного Союзу. Вони не лише „панують” на третьому поверсі репрезентативної будівлі УНС, але тримають руки на живчику Батька-Союзу, дбають про його здоров'я і плянують його майбутнє.

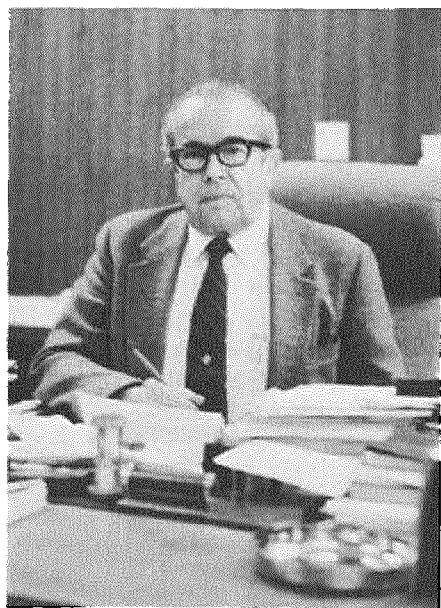
Трійця — це головний передсідник, головний секретар і головний касир, які працюють у трьох привітних кімнатах, що розташовані одна побіч другої, — але кожна на свій спосіб віддзеркалює характер людини, яка там працює і яка дає трохи інше насвітлення до поставлених їй питань.

Ми, приготавляючись до цього виїмкового інтерв'ю „п'ять перед дванадцятою”, передумуємо питання і вони майже однакові, а все ж не ті самі, як і не та сама на них відповідь. Розмовляємо спочатку з головним передсідником д-ром Іваном О. Флисом, потім з головним секретарем Володимиром Ярославом Соханом і головним касиром мгр Ульяною М. Дячук, проте тут пропонуємо їхні відповіді, починаючи з пані Ульяни.

Затишна кімната із численними квітучими африканськими фіялками на вікнах відразу дає до пізнання жіночу руку в її устаткуванні, хоч головний касир УНС Ульяна М. Дячук ніяк не вказує своєю працею на те, що у неї „жіноча рука”, а навпаки — відчувається рішучість, зорганізованість і твердість, з якими вона так успішно веде найбільш клопітливу ділянку союзової праці, а це

Д-р І. Флис переглядає легальні папери.

Кожному союзовцеві відомо, що найбільше паперів і листів є на бюрку головного секретаря Володимира Сохана.

Головний касир Уляна Дячук має до діла не тільки з грошми, але й з телефонами.

— майно і фінанси УНС.

Ми застаємо пані Уляну заклопотану і до краю зайняту близьким завершенням ювілейних святкувань і відзначувань, у яких вона теж виконує завдання голови Фінансової комісії у Крайовому Комітеті 1000-річчя Християнства України-Руси. Нашу розмову раз-у-раз перериває телефон, прибігають люди зі запитаннями, і вона просить дати їй трохи часу, щоб передумати питання та спокійно на них відповісти.

Коли вкінці настає ця година, пані Уляна рішуче заповідає своїй секретарці, що не буде відбирати ніяких телефонів і не прийматиме відвідувачів. Ми відчуваємось дещо ніяково, що забираємо їй дорогий час, призначений для такої важливої праці, але знаємо, що У. Дячук завжди була і буде — всеціло віддана громадській праці, хоч цю відданість її не один раз надуживається. Отже ми стараємось наші питання скоротити якомога більше, щоб не терпіла на тому і наша співрозмовниця і неполагоджені справи, що їх напевно буде викінчувати пані Уляна відтак до пізнього вечора.

— Скажіть, пані Уляно, — який був Ваш шлях до того посту, що тепер його займаєте?

— Це сталося зовсім випадково, що я попала до УНСоюзу. Коли я приїхала до ЗСА, мені запропонували допомагати в УНСоюзовому Фінансовому Відділі, даючи можливість студіювати вечорами. Закінчивши студії хемії, я мала змогу відразу дістати дуже добру працю в хемічній індустрії. Тож я хотіла подякувати за „хліб і сіль” в УНС. Але саме в тому часі була нестача людей у Фінансовому Відділі і тодішній головний касир Роман Слободян просив залишитися ще деякий час. Апелю до патріотизму допоміг і саме із-за патріотизму я відкинула пропозицію фахової праці та вступила на повну працю до УНСоюзу. Коли Роман Слободян залишив пост головного касира і пішов на емеритуру, я допомагала запізнатися з працею наступному головному касирові Іванові Кокільському, а згодом Петру Пуцилові. В 1972 році несподівано помер П. Пуцило на серцеву атаку і я до чергової Конвенції в 1974 році виконувала його обов'язки. А на цій 28-ій Конвенції у Філадельфії мене обрано головним касиром.

— Але, здається, ніхто краще за Вас не доказав, що може зробити жінка, тож скажіть, що Ви вважаєте своїм найбільшим успіхом за цих 12 років на цьому переважному пості?

— Розуміється, можу говорити лише про свою ділянку, — відповідає пані Уляна. — Коли я прийшла до УНС, ми мали майна на 13 мільйонів, — сьогодні маємо 62 мільйони. Думаю, що ці числа говорять самі за себе. Від початку я старалася послідовно консервативними, а не ризиковними способами збільшити майно

УНС і, думаю, мені це вдалося.

Велике надбання УНСоюзу — це наша українська будівля.

Не тільки мають в ньому просторе, вигідне і модерне приміщення наша Головна Канцелярія і наше видавництво, але будинок приносить ще поважний прибуток, яким можемо допомагати нашому членству і цілій українській громаді.

— Маючи такі фонди, чи можете сказати, на які громадські цілі УНС найбільше дає датків?

— Важко сказати. Із ростом майна, ми могли значно збільшити фінансову допомогу і для своїх членів, і для цілої громади. Ми даємо кожного року дотації на стипендії, на видання. Ось, наприклад, ми зфінансували видання двох томів Англomовної Енциклопедії Українознавства за суму 325.000 доларів; ми дали 72.000 доларів на видання переважливого для українців твору англійського ученого Роберта Конквеста про Великий Голод в Україні, а тепер уже зложили до Гарварду 150.000 доларів на наукові видання з приводу 1000-річчя Хрищення України. На вдержання нашого видавництва ми доплачуємо рік-річно 700.000 дол. Не меншу нашу підтримку дістає цілорічне місце зустрічей української спільноти — Союзівка. Чи це все не вказує на те, що наша установа є найбільш щедрою, коли йдеться про допомогу українським починам?

— Чи Ви не думаєте, що УНС роздріблює свої фінансові здобутки, даючи на стільки цілей?

— Бачите, воно є так: майже в кожній місцевості, де є українці, маємо членів-союзівців, а вони бажають показати громаді, що їхня організація має зрозуміння для усіх українських починів, — тож часто трапляється, що саме наші члени просять нас не забувати і про їхні місцеві проблеми. Але ми таки стараємося давати в першу чергу на центральні організації. А вже найбільшою нашою фінансовою підтримкою втішається наша союзова преса — „Свобода” і „Український Тижневик” і „Веселка”, бо без них наш зв'язок з українською спільнотою був би неможливий. Видання і публікації — це справа найважливіша, бо лише через них можемо знайти дорогу до молодого покоління. Але щоб це досягнути, ми мусимо старатися про вищий рівень нашої преси.

— Чи вважаєте, що УНС має можливості поширити свою діяльність у Канаді?

— Розуміється, можливості є і вони великі, але ці можливості досі ще не використані як слід.

— А яку фінансову політику думається вести у найближчому майбутньому?

— Вона мусить бути консервативна, бо нас обмежують закони, яким підлягають такі забезпечені (братські) організації, як наша.

Отож думаю далі вести існуючу консервативну політику, щоб піднести дивіденду, вдержати акції і далі підтримувати усі важливі громадські дії.

— Чи не думаєте, що для українського громадянства належати до УНС є радше громадським обов'язком, а не справжнім забезпеченням на життя?

— Ні. Я думаю, що нова асекураційна система, яка уведена від минулого року, зовсім не стоїть позаду інших асекураційних компаній. Але, на жаль, наші молоді люди не звертаються за інформаціями про забезпечення до УНС і часто навіть про це не знають.

— А що на Вашу думку можна зробити, щоб змінити настанову молодших поколінь українського походження до забезпечення в УНС?

— Мені здається, що тут вина самого українського громадянства й українських шкіл. У наших школах надто мало звертають увагу на такий предмет, як соціальні студії, і тим не дають учням інформацій про українські установи та які завдання мають ці установи. Ось недавно зголосився до нас на працю молодий українець, який взагалі не знав, що існує УНС. А наші Відділи досі не знайшли способу, щоб притягнути молодих до членства, і це також поважна проблема на майбутнє.

В дверях кімнати пані Уляни чекає терпляче на кінець нашої розмови один урядовець із оберемком чеків до підпису; адміністратор будинку має якусь важливу справу, а секретарка головного касира безупинно відповідає телефони, які призначені для нашої співрозмовниці, і нам не залишається нічого іншого, як попрощатися з нею, хоч хотілося б ще не одне поспитати.

* *
*

Один крок — і ми у черговій кімнаті, де за двома високими горами щоденника „Свободи” та інших паперів майже ховається постать „всеурядуючого” головного секретаря Володимира Ярослава Сохана. Здається, що скільки разів не відвідувала б цю кімнату, — гори паперів на бюрку не меншають, а збільшуються, а коли зустрічаю його часом при закінченні праці в дорозі додому, — то випхана по самі вінця течка головного секретаря навіть не може замкнутися. Це та праця, яку пан Володимир ще бере додому, щоб викінчувати її у вечірніх годинах.

Він з питоменною йому ввічливістю відмовляється від інтерв'ю того дня, але просить подати йому на письмі питання, обіцяє вкласти їх у свою виповнену течку і відповісти на них удома і також на письмі.

І справді, вже другого дня В. Сохан приносить дбайливо написані на машинці відповіді на усі поставлені йому питання, і нам не залишається нічого іншого, як подякувати за його пильність, яка, до речі, відома усім, що мають зв'язок із цією діловою людиною.

— Як довго працюєте в УНСоюзі та на яких постах?

— Я працюю в УНСоюзі вже сороковий рік. Три місяці після мого приїзду до Америки мені запропонували працю в Рекордовому Відділі УНСоюзу, і в червні 1949 року я покинув сусідній банк і став на працю в УНСоюзі, хоч і за дещо меншу як у банку платню. Я вибрав УНСоюз, бо хотів працювати в українській установі на службі українському народові.

Моїм першим шефом був головний секретар Дмитро Галичин, опісля головний секретар проф. Григорій Герман, а третім — головний секретар д-р Ярослав Падох. На Конвенції в 1966 році я був обраний заступником головного передсідника і керівником Рекордового Відділу, потім цей пост змінено у назві і тоді я був заступником головного передсідника і рекордовим секретарем, а від Конвенції в 1974 році я обняв пост головного секретаря. Назви постів мінялися, але обов'язки були в більшості такі самі з тим, що їх прибувало щораз більше.

— Який момент праці згадуєте якнайкраще й вважаєте успіхом для УНСоюзу?

— Найкращими успіхами УНСоюзу, як і цілої української громади в Америці, за моєї праці була побудова та відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, коли на це відкриття пам'ятника прибуло і на ньому маршувало понад 100,000 українців. Це був безсумнівно найбільший успіх УНСоюзу, який заініціював акцію побудови пам'ятника Шевченкові та створення окремого Комітету Будови Пам'ятника Шевченкові, потім відіграв провідну роль у всіх акціях старань і боротьбі за дозвіл побудувати цей пам'ятник у Вашингтоні, а вкінці був глибоко заангажований у самому відкритті пам'ятника, коли всі члени Головного Уряду УНСоюзу та службовики Головної Канцелярії допомагали в проведенні цього великого свята і масової демонстрації українців Америки.

Другим великим успіхом УНСоюзу та українців на поселеннях був Перший Світовий Конгрес Вільних Українців, у підготовці та проведенні якого працювали провідники УНСоюзу та редактори союзових пресових органів „Свободи” й „Українського Тижденика”.

До великих успіхів — досягнень УНСоюзу, треба теж зарахувати видання двох томів Англосовітної Енциклопедії Українознавства. До 1970 року Український Народний Союз та українська

грумада росла і кульмінаційними точками їх росту та динамічності були ці події.

— Чи вважаєте, що забезпечення в УНСоюзі є далі громадським обов'язком, чи нова система поліс може зацікавити молодші особи, які не мають громадського сантименту?

— Забезпечення і членство в УНСоюзі повинно бути громадським обов'язком усіх українців, які дорожать долею нашого народу, як і будучністю нашого поселення. Але теперішні нові класи та нові грамоти забезпечення УНСоюзу настільки добрі, корисні для членів і конкурентні, що ними можуть поцікавитися молодші покоління українців, які думають в першу чергу про добре забезпечення.

Життєве забезпечення УНСоюзу є цим джерелом фінансів, які при ощадній господарці УНСоюзу дають йому змогу розгорнути широку діяльність не лише для добра своїх членів та українських поселенців у Америці й у Канаді, але і для добра українців у багатьох країнах світу та для допомоги нашим рідним братам в Україні в їхніх змаганнях до волі і незалежності. Такі завдання поставили УНСоюзові вже його засновники, які вважали ділянку життєвого забезпечення матеріальною базою для здійснення всіх цих його завдань і плянів.

Щоб наше забезпечення притягало нових членів до УНСоюзу, УНСоюз постійно дбає про те, щоб наше забезпечення підприємство ішло з духом часу, тобто було модерним та конкурентним у порівнянні з комерційними забезпечувальними установами. За час моєї праці в УНСоюзі ми перевели цілий ряд реформ та впровадили багато нових клас у нашому життєвому забезпеченні. Такі реформи і нові забезпечення були уведені в роках 1950-му, 1954-му, 1958-му та в червні 1965 року. Останнього часу ми знову перевели реформу та ввели нові класи забезпечення у вересні 1987 року на основі нових таблиць смертності із 1980 року. Це наші великі досягнення в ділянці життєвого забезпечення і цими новими класами та новими грамотами забезпечення конкуруємо з найбільшими комерційними забезпечувальними установами як низькими вкладками, так — і то в ще більшій мірі — більшими і кращими користями із членства та забезпечення в УНСоюзі.

Тут треба додати, що в останніх двох роках ми також зробили великий поступ у модернізації нашого забезпечувального підприємства введенням найновіших комп'ютерів IBM у Головній Канцелярії УНСоюзу.

— Чи бачите можливість розросту УНСоюзу в найближчому часі?

— УНСоюз має великі можливості росту в майбутньому, тому

що він має дуже добрий і конкурентний товар — грамоти забезпечення, а разом з ними великі користі з членства та забезпечення в УНСоюзі. Багато допоможе нам в цьому також комп'юторизація діловодства УНСоюзу. Але для успіху, тобто росту УНСоюзу, конечно потрібний нам це третій фактор, яким є людина. І саме тепер відчуваємо брак молодих союзних діячів у терені, по Відділах і по Округах, на постах організаторів чи продавців забезпечення, та вкінці дошкульно відчуваємо їх брак у Головному Уряді й у рядах службовиків Головної Канцелярії УНСоюзу. Наше молоде покоління, на жаль, не цікавиться подостатком долею УНСоюзу, хоч ми глядимо в їх сторону за кличем „лицем до молоді” з надією, що ці молоді українці таки прийдуть до УНСоюзу, щоб для нього працювати і перебрати в свої руки його провід. На них жде великий і багатий УНСоюз, який може ще багато більше зробити для свого членства і нашого народу.

Але, як я вже згадував, кульмінаційними точками нашої активності в Америці були акції та відкриття пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні, а також в Канаді у Вінніпегу, та відбуття Першого Світового Конгресу Вільних Українців.

Від початку сімдесятих років стан членства УНСоюзу постійно меншає, як і зменшується активність та динамічність нашої української громади. Щоправда, великим стимулом до пожвавлення активності нашої молоді стали в сімдесятих роках акції в обороні українських політичних в'язнів — патріотів (яких чомусь називаємо тільки дисидентами) та створення цілого ряду комітетів оборони, спершу Валентина Мороза, потім політичних в'язнів, а далі оборони людських і національних прав в Україні. Ми держимо ключ до цієї молоді нашими публікаціями, „Свободою” та „Українським Тижневиком”, але всі наші старання притягнути в ряди членів УНСоюзу більше число української молодшої генерації не дали досі бажаних нами успіхів. Нам треба в тому напрямі більше попрацювати, бо модерне життєве забезпечення та комп'юторизація не зможуть дати нам сподіваних успіхів без цього важливого третього фактору — молоді генерації українців Америки і Канади.

— Що повинно бути головним завданням УНСоюзу на майбутнє?

— Від самих початків УНСоюзу наші союзні діячі не жили „хлібом єдиним”, бо життєве забезпечення було тільки засобом для розвинення всесторонньої діяльності УНСоюзу та цілої української громади. Таким залишився УНСоюз до теперішнього часу. Нашій громаді імпонує УНСоюз не лише модерними забезпеченнями та комп'юторами, але в першу чергу своєю всебічною працею і

моральною та фінансовою піддержкою всіх важливих українських акцій та українських установ. Це постійно робить УНСоюз, але може в наслідок неоправданої скромності не завжди достатньо інформує про все це українську громаду. Тому ми повинні частіше підкреслювати цілі та завдання УНСоюзу, як провідної української установи з великою місією.

— Яка ділянка праці УНСоюзу повинна бути найважливішою, на Вашу думку?

— Відповісти, котра ділянка праці УНСоюзу повинна бути найважливішою, дуже важко. Забезпеченева ділянка є нашим хлібом, бо дає нам засоби для широкої діяльності УНСоюзу. Але вона не є самоціллю, про що я вже згадав раніше. На мою думку, клич „лицем до молоді” вказує нам напрям нашої дії на майбутнє. Отже нам треба постійно дбати про доріст, нашу молодь, її виховання в українських школах та українських молодечих організаціях, дбати про її студії уділюванням стипендії, дбати про їхні новозакладені родини забезпеченням та гіпотечними позичками на їхні дома, а при цьому дбати про її zatrudнення — працю в УНСоюзі, чи то в терені, чи в Головній Канцелярії, чи також в Головному Уряді УНСоюзу, який чекає на цю молоду зміну так важливу для майбутности УНСоюзу.

— Що думаєте треба робити в майбутньому, щоб престиж УНСоюзу дальше закріплювався в українській громаді?

— Маючи свою пресу, „Свободу” та „Український Тиждень”, ми повинні скріплювати престиж УНСоюзу постійними інформаціями про діяльність УНСоюзу у всій ширині громадського, виховного, церковного, наукового і культурного життя.

Але про все це ми замало інформуємо українську громаду. Не без підстав названо УНСоюз Батьком-Союзом. Він є таким Батьком для українських громад Америки і Канади, як також опікуном українських поселенців по всіх країнах світу. Все це і допомога українському народові в поневоленій Україні дає УНСоюзові престиж і належне місце в українській діяпорі. Хочє хтось це признати, чи не хоче, Український Народний Союз був, є та буде великою українською установою, свідомою своєї місії, установою, яка дбає про своїх членів, українців на поселеннях, та про українську справу. За це УНСоюз уже записаний золотими літерами в історії українських поселенців та українського народу.

* *

*

Простора велика кімната головного предсідника із широкими вікнами, що кидають вид у простір ген аж до хмарочосів Волл стріт, відразу вказує на те, що це місце, до якого заходять різні люди, з

різними проблемами і з широкими поглядами на українську проблематику — якраз як той широкий простір за вікнами, на обрії якого часом миготить Статуя Свободи — символ для усіх!

Здається немає дня, щоб у д-ра Івана О. Флиса не було в цій передсідницькій кімнаті відвідувачів із різних українських установ, із різних сторін, країн поселення, а в останньому часі — щораз частіше, із нашої — не своєї України.

Раз-у-раз дзвонить телефон, заходять урядовці з діловими питаннями, на бюрку ряд писем до підпису — і тому найти вільну хвилину, щоб порозмовляти із головним передсідником, — це не легка справа.

Але тому, що нас у „Свободі” відділює лише кільканадцять сходів від Головної Канцелярії УНС, то можна проскочити до цієї „святая святих” без попередження, а так по-сусідськи, — тож головний передсідник ніяк не може відмовити проханню взяти подані йому питання до передумання і покликати, як буде готовий до відповіді.

Такий момент приходить для нас доволі скоро і ми опиняємося з пером і бльокнотом на кріслі напроти головного передсідника та слухаємо його спокійних, часто легко жартівливих відповідей.

— Що вважаєте найбільшим досягненням УНС у його 95-річчя?

— Думаю, що найбільше досягнення в останніх десяти роках, відколи я став головним передсідником, є здобуття повного довір'я членів УНС і цілої громади до Головного Екзекутивного Комітету і Головного Уряду, — паде повна глибокого переконання відповідь.

Заки приступаємо до чергового питання, яке вимагає споминів минулого, нам хочеться з уст нашого співбесідника ще раз знати точно, як довго він працює в УНС та на яких постах, бо тільки тоді можна з перспективи років вирішати, що у них було найбільшим особистим успіхом.

Тут д-р І. Флис застановляється хвилину, а тоді вичислює свій союзний шлях : — Почекайте — спершу я був впродовж 13-ти років головою Окружного Комітету в Нью Йорку, де я мав адвокатське бюро. В тому характері мене у 1962 році обрали передсідником союзової Конвенції у Нью Йорку. Я був передсідником дальших Конвенції аж до 1974 року, коли мене обрали заступником головного передсідника Йосипа Лисогора.

— На цій Конвенції виявилися великі розбіжності у підрахуванні голосів, і тому моїм першим завданням як заступника передсідника було приготувати виборчі машини до голосування, що були застосовані на 29-ій Конвенції в 1978 році, коли мене вибрано вперше головним передсідником. Значить, — каже він зі сміхом, — я вже

повних десять років „мучуся” на тому пості. (Тут його зір з тугою падає на велику знімку внуків, що стоїть перед ним, — либонь у нього не лишається багато часу втішатися ними...)

— А тепер скажіть, просимо, що уважаєте своїм найбільшим успіхом за ці десять років, а і взагалі — за ці 23 роки праці для Батька Союзу та української громади?

— Важко на це питання відповісти, — каже головний передсідник по довшій хвилині мовчанки, — я сам не міг би мати ніякого успіху, коли б не всі інші члени Головного Уряду, а особливо найближчі співробітники з Головної Екзекутиви. За ці останні десять років УНС зріс у майні та престижі серед нашої громади. Українська громада побачила, що УНС готов завжди боронити свої інтереси, як також добро цілої громади, і тому тепер його критики мусять бути „на поготові” що, коли і як говорять!

— А що було Вашим найприємнішим обов’язком як головного передсідника?

— Здається, що теперішні засідання Головної Екзекутиви і Головного Уряду, які від останніх шести років проходять у повній гармонії, дружбі й далеко відбігли від тих бурхливих непорозумінь, які мали місце давнішими роками. Тепер це справжня приємність ними проводити.

Наше здивування велике, бо важко собі уявити, щоб хтось мав приємність з українських засідань, які відомі із своєї довжини і конфліктів. Але пояснюємо собі це так, що либонь раніший досвід д-ра І. Флиса із зібраннями не був надто добрий.

Але не годиться нам лише згадувати краще чи гірше минуле, і тому чергове питання торкається саме майбутнього.

— Що думаєте є найважливішим на чергові п’ять років, щоб УНС вступив гідно у своє сторіччя?

— Найважливішим є не лише закріпити далі добру славу нашої установи серед української спільноти, але конечним є її якнайбільше поширити серед канадських і американських горожан, тому що саме ці країни і їхні політики можуть допомогти нам, українцям, найбільше у наших національних стремліннях. Тут на мою думку незвичайно важливу ролю в найближчих роках може відіграти недавно засноване наше бюро у Вашингтоні і ми ще сьогодні навіть не можемо собі уявити усієї важливості такого бюро та його праці. А крім того УНС повинен приготувлятися сам гідно до такої річниці, як існування його на протязі ста років. Однією із переважливих ділянок підготовки до століття є зібрання і збереження усіх ділянок праці УНС за цих 100 років, праці його і всіх його членів живих і померлих, які причинилися до успіху нашої організації, а рівночасно через неї і до успіху української спільноти та оборони

доброго українського імені. Це є нашим священним обов'язком!

— А що думаєте про розбудову УНС в Канаді? Чи вважаєте її потрібною в майбутньому?

— Вона не лише потрібна, але і конечна і можлива, а скупчення українців могло б тому дуже допомогти. Однак у першу чергу ми мусіли б переконати наших канадських братів там, що УНС є передусім українською установою, а не американською чи канадською. Якщо це буде цілком ясним, то наші співробітники на канадському терені тоді можуть поважно взятися до діла і поставити УНС в ряди тих установ, які служать українцям, де б вони не жили. Тут треба проте доброї волі, а перш усього треба позбутися того роз'єднання, яке сьогодні існує між одними і другими.

— Яку ділянку праці на майбутнє вважаєте найважливішою?

— В УНСоюзі немає найважливіших чи менш важливих ділянок. Кожна праця УНСоюзу пов'язана з його членами і з користю для української спільноти, якій УНС служить. Однією із найбільш корисних ділянок УНС є фінансування і підтримування союзової преси, а це „Свободи”, „Українського Тижни́ка” і „Веселки”, бо нею УНС тримає тісний зв'язок з широкою громадою, навіть із нашими братами й сестрами на Україні. Хоч преса сьогодні дуже коштовна, але ці видатки оправдують себе на сто відсотків.

Коли ж брати в загальному, — продовжує головний предсідник з пієтизмом у голосі, — ті самі мотиви, якими керувались наші попередники 95 років тому і їхні наслідники впродовж цілого цього періоду, то ці мотиви керують нами і тепер. — служити українському народові.

Український Народний Союз перший тут вніс у наше життя Українську Ідею. Тій ідеї служили наші попередники, а з Божою поміччю будуть їй служити і ті, які прийдуть після нас!

Володимир Самійленко

*Поет живе. Ми слухаєм його:
Ми чуєм заповіт його священний —
Учитися, кохати край стражденний,
І не цуратись рідного, свого.
І всі ми, скільки є, в душі своїй
Клялись тих дум не зраджувати зроду,
І справдимо ми заповіт святий, —
Поет живе в серцях свого народу!...*

У 95-РІЧЧЯ БАТЬКА-СОЮЗУ — ЙОГО ВЧОРА І СЬОГОДНІ ІЗ ВІЗІЄЮ У МАЙБУТНЄ

Написала ЛЮБОВ КОЛЕНСЬКА

Щоб збагнути, як оця спочатку невелика організація, на ім'я якій Український Народний Союз, зуміла перетворитись у найсильнішу установу-установ — українську заморську твердиню, що стала центром і чолом життя української спільноти та лучила в одну ланку українських поселенців у ЗСА з їхніми братами у Рідному Краю, — треба сягнути в глибину років, коли щойно почала проростати національна свідомість, коли народжувалось бажання серед українських поселенців стати однією великою українською спільнотою.

Насамперед треба пригадати важливий для всієї української діаспори рік — рік 1893-ий, коли то 15-го вересня появилась на світ газета „Свобода”, що її в той час очолював її ж ініціатор о. Григорій Грушка („Пропам'ятна книга”, 1936 рік, зрадагував її колишній головний редактор „Свободи” д-р Лука Мишуга). Тоді в четвертому числі того органу Українського Народного Союзу, з датою 1-го листопада 1893 року, цілу першу сторінку газети оздобила стаття її головного редактора, що своїм полум'ям, своїм розумним, але водночас не вибагливим, простим словом вирішила про створення цієї великої установи, що нею став півроку пізніше УНСоюз.

Стаття цього священика появилась під заголовком, що зразу приковував до себе увагу: „Нам треба організації”. Відкривається вона цими словами: „Як для риби потрібна вода, як для птаха крила, як для спрагненого вода, як голодному хліб, як накінці кожному з нас потрібне повітря, так само для нас, тут розсіяних русинів, треба народної організації, себто такого братства, такого всенародного об'єднання, до якого кожний українець, де б він не був, як далеко він не жив би, повинен до того братства, до тієї великої української родини-сім'ї належати. Один чоловік не всилі піднести важкий камінь, але коли до нього візьметься три або чотири чоловіки, камінь буде двигнений скоро. Так само важко

одному відкинути від себе нужду, біду, але коли візьметься кілька людей, то допоможуть нещасливому”.

Далі й далі не вгавало, верстало дорогу до сердець українських поселенців просте, тепле, переконливе слово: „Тому то, браття, добровільні вигнанці з Рідного краю, з власної батьківщини, з-під рідної стріхи, лучімся, скупчуймося, єднаймося, і так пізнаємо одне одного, пізнаємо нашу біду, нашу нужду, наші хиби, наші недостатки; обмінюємось мислями-думками, один одному відкриємо своє серце і спільно, разом на чужині порадимось про свою біду та відженемо її від себе спільними силами!”

А відтак о. Г. Грушка — мислитель того часу і людина, яка мала велике зрозуміння і вироzumіння до своїх безталанних братів-українців (що їх тодішню малограмотність так влучно окреслює наш Лесь Мартович у оповіданні „Не-читальник”), висунув і вказав читачеві на конкретні цілі тієї установи, що мала б постати, щоб „допомагати хворим та виплачувати посмертне. Закладати читальні і вечірні школи для дорослих. Ширити просвіту між народом при допомозі дешевих книжечок, як це робиться у старому краю. Наставати на те, щоб українці брали американські папери та ставали громадянами цієї землі, на якій живуть. Дальше закладати політичні клуби та брати живу участь у виборах. Хоронити наш народ перед чужими п'явками нашого народу”.

Завершується ця вікопомна для української еміграції — і тоді і тепер — стаття словами промінної надії: ... „бо наш нарід піднесе свій могутий голос і з усіх сторін відізвуться українці та скажуть: нам треба Народного Українського Союзу, нам треба пізнатись і про свою біду порадитись, нам треба триматися купи, нам треба спільними силами працювати над поліпшенням нашої долі в далекій чужині, нам треба, щоб марно не пропасти”.

Так тоді писала, закликаючи до великого діла „Свобода”. Люди брали в руки газету, читали, застановлялися над отими словами тим більше, що вони мали певну духовну підготову, бо, коли оглянемося кілька років назад, у 80-ті роки минулого століття, то побачимо: із приїздом піонера українського зорганізованого життя о. Івана Волянського до ЗСА громадське життя українських емігрантів тут його заходами уже розпочалося, далі й пожвавилось, бо вже в рік після прибуття о. Волянського до Америки, 18-го січня 1885 року, в Шенандоа, Пеннсільванія, засновано перше Братство св. Миколая, що стало коліскою УНСоюзу. А в дальших роках засновано ще кілька братств — в Шамокіні, в Олифанті і Мейфілді, — всі в Пеннсільванії — тому, що тут було найбільше скупчення українців. У 1892 році засновано товариство, так зване Соединеніє греко-католических руських братств — і ці братства відбули спільну конвенцію. Зараз же після конвенції в домі о.

Грушки, видавця і редактора „Свободи” у Джерзі Ситі, разом із трьома іншими священиками — о. Іваном Констанкевичем, о. Теофілем Обушкевичем та о. Амвросієм Полянським — на зборах постало рішення заснувати Український Народний Союз, тоді ще з назвою Руський Народний Союз. І саме в той час, не гаючись, написав о. Грушка згадану вже статтю, яка сколихнула уми і душі українських поселенців, закликаючи до заснування своєї народної організації — „нам треба її, щоб марно не пропасти”.

І аж тоді, коли пройшла відповідна підготовка й широкий розголос серед русинів-українців, що створення такої організації є на потребу, є просто — „бути чи не бути” їм на цій землі, — скликано перші основуючі збори. На ці збори вибрано особливий день — символічний день 22-го лютого 1894 року — день Джорджа Вашингтона, батька З’єдинених Стейтів Америки. Про це велике діло появилось зворушливе повідомлення у „Свободі” з церковно-слов’янським заголовком — „Совершишися”. Воно починалось такими словами: „Дня 22-го лютого 1894 року, того самого дня, в якому Америка обходить річницю уродин славного Вашингтона, неустрашимого борця за волю і права людства, о дев’ятій годині ранку зійшлися українські священики, делегати українських братств і патріоти-українці з усіх сторін до української церкви в Шамокіні, Па., благати Господа Бога, щоб допоміг щасливо почати таке важливе діло, діло заснування Українського Народного Союзу”.

Щоб краще зглибити і зрозуміти, завдяки чому формувався і зростав УНСоюз, якими течіями пропливав його шлях, треба накреслити перекрій трьох українських еміграційних хвиль, наплив українських поселенців, що віддали свій труд і поклали свою печать у всіх аспектах багатогранного життя цієї установи і водночас — на життя усієї української спільноти, поза океаном сущої .

Отже: першу еміграцію з рідного краю виштовхнули економічні злидні, другу і третю (і четверту) — konieczність зберегти себе від ворога, зберегти своє фізичне і національне існування, а багатьох інших українців — погнала за море можливість і konieczність праці для свого народу, монтування сили України... поза Україною, що викохала і виростила нас усіх красою своєю, про чар якої пише вимовно Ліна Костенко в „Марусі Чурай”: „Буває, часом спігну від краси. Спинюсь, не тямлю, що воно за диво — Оці степи, це небо, ці ліси, Усе так гарно, чисто, незрадливо, Усе як є — дорога, явори, усе моє, все зветься Україна. Така краса висока і нетлінна, Що хоч спинись і з Богом говори”.

Більшість українських поселенців з першої еміграції прибула до Америки поміж 1870 і 1885 роками зі Закарпаття і Гуцульщини, які в той час були під австрійською монархією. Деякі з перших поселенців, часто не знаючи ні свого роду ні імені, з власної або

чужої волі, опинилися серед російської, мадярської, словацької чи польської етнічної групи і зникали як національні одиниці. Інші, свідоміші, цупко трималися своєї віри й обряду, зберігали правдиві традиції свого народу, шанували свою Церкву і священників, щоб не пропасти в американському „перетоплюючому казані”... А їхали вони в „Гамеріку”, щоб заробити дещо грошей, виплатити борг за проїзд, повернутись в Україну і докупити там кілька моргів поля та побудувати нову, свою власну хату.

Очевидно, що перші українські поселенці не приїхали сюди з візією української держави чи з прагненням розбудови свого окремішнього суспільного життя. Їхня українська свідомість часто-густо обмежувалась любов’ю стихійною до своїх традицій, звичаїв, святкувань, танців і передусім пісні, але в них була кріпко закорінена релігійність, моральність і трудолюбство — чесноти селянина, що їх знаходимо рясно в оповіданнях Івана Франка. Саме ці чесноти їхнього характеру, впоряд з їх невсипущою працьовитістю дали їм здорову базу в їхньому родинному і спільнотному житті на поселеннях, вигорнули з глибин їхніх душ бажання збиратися разом — в один гуж, селянським, практичним і здоровим розумом розуміючи, що тільки спільно у великому гурті — їхнє існування і оборона. І Руський, чи то пак — Український Народний Союз, став віддзеркаленням цієї правди і бажання, став запорукою його росту, його сили. Всі вони, оці перші українські поселенці, твердо прямували до мети, здійснювали мрію, клавши цеглину за цеглиною під фундамент установи— УНС,— що його ювілей цього року святкуємо.

Після Першої світової війни, в роках 1920-1929, нова „чумацька” валка прибула до берегів Америки — 40,000 українських поселенців з Галичини переважно; серед них було небагато таких, які їхали самого „хліба ради”; поміж ними була більшість колишніх Усусусів, найсвідомішої верстви людей, яка, не подолавши ворога, залишила рідні пороги з думкою з-за моря далі працювати для визвольної справи. В цьому часі центри української еміграції поширилися з Пенсильванії до Нью Йорку, Клівленду, Дітройту й Чикаго.

Друга еміграція привезла із собою на американський континент відлуння героїки боїв — окрилених романтикою стрілецьких пісень, та бажання дальшої праці для свого народу. Бувши вже в Америці, вона ввесь час втримувала контакт із рідним краєм формою листування, поміщування статей, що їх надсилали численні автори з Галичини на чолі з Богданом Лепким, як раніше, перед війною, надходили до „Свободи” писання — Івана Франка, Наталії Кобринської, Олеся, Ганни Барвінок і численних інших. Допомогала

ця друга еміграція матеріально потребує своїм братам з-поза океану. І все те, що своєю мозольною працею придбали перші українські піонери, друга еміграція розбудувала далі, скріплюючи існуючі та засновуючи нові організації, установи, товариства, видаючи книжки, журнали і газети. Зрозумівши потребу росту своєї установи, включилась теж друга хвиля української еміграції в жваву діяльність для Українського Народного Союзу, поширюючи і розбудовуючи мережу щораз то нових Відділів УНСоюзу, проявляючи ініціативу для здійснювання нових ідей, все з метою покращання розвою цієї установи.

Після Другої світової війни, з початком 1948 року, почався до Америки шлях третьої еміграції, що в той час прибувала в Америку вже зовсім відмінним способом. Третя еміграція не прибула безпосередньо з краю до берегів ЗСА. Вона силою воєнних обставин зупинилася на заході Європи, що викарбувало на її психіці деякі характеристичні особливості. Багато з-поміж нових українських поселенців — це були вояки Української Повстанської Армії, вояки Української Дивізії Галичина, члени ОУН, — люди, світогляд яких кристалізував ідеолог українського націоналізму Дмитро Донцов. Одноразово прибули на цей континент українці з різногранною професією і знанням, люди різного нашарування з багатим уже політичним досвідом, громадською ерудицією. Тут чекала на них велика можливість працювати за кермою установ і організацій, надавати ідеологічний напрямок життю української спільноти на еміграції, бути рушіями нових ідей, ініціаторами нових починів. І так воно сталося. Із їхнім приїздом почалось незвичайно активне і пожвавлене громадське життя — сповнене вітальності в його усіх ділянках. А з цим Український Народний Союз із включенням нового напливу сил підіймався на свій повен ріст, зростав у членах, міцнів авторитетним словом в українській громаді і продовжував втішатися пошаною не лиш в українських колах, але й серед не українського світу, ставши динамічною силою, пожвавлювачем активностей теж у інших товариствах і організаціях.

При кінці 1970-их і в 1980-их років до берегів Америки прибула і посьогодні прибуває невелика еміграційна хвиля — назвім її четвертою. Приїжджають сюди поодинокі українські дисиденти-патріоти, іноді з родиною, що оживляє тутешню українську громаду новим свіжим акордом. Прибувають до Америки ті, які, не погоджуючись із деспотичним владуванням советського уряду та його диковинними репресіями, виступили в обороні свободи української людини, її вільного слова, її релігійних і національних вольностей. За це їх живосилом, розриваючи з родиною, саджали в концтабори, в'язниці, у сумнозвісні „психушки”, знущались над

ними фізично і психічно гірше Дантового пекла. Без вийнятків, коли вони осідали у ЗСА, заходили ці одиниці завжди в гостинні пороги приміщень Українського Народного Союзу. Тут, на вільній землі Вашингтона, їх вітали тепло, допомагаючи їм ставити перші кроки так, що вони — одні швидше, інші повільніше — починають виростати в тутешній ґрунт, переважно дивний і чужий для них спочатку. Завдяки цим одиницям відкрилося навістіж вікно в сучасну Україну — у її справжнє життя-буття і, як ніхто з їх попередників досі на поселеннях, вони утримують міцний і постійний зв'язок із єдинокровними братами українцями потоїбіч океану.

Коли взяти до уваги згадані три „чумацькі валки” будівничих УНСоюзу, то всі вони в свій окремішний спосіб, залежно від часу і обставин, начерпуючи із надр своїх духових багатств і спроможностей — щедрою рукою віддавали їх своїй спільноті в користування. І хоч належали і належать вони і до інших товариств і організацій, але справи УНСоюзу їм не чужі, а, зрозумівши в ньому своє власне добро, активізувалися й активізуються вони в труді для УНСоюзу і спільно прямують вперед, утримуючи цю установу на тому найвищому рівні, що його УНС досягнув завдяки праці тисяч ревних його будівничих протягом цих 95-ти років.

Чергувались конвенції УНСоюзу — було їх 31. Змінювався склад Головного Уряду, а в ньому і головні його предсідники. Перший очолив УНСоюз Теодосій Талпаш, відтак за кермою стали: Іван Глова, Юрій Хил'як, о. Антін Бончевський, о. Микола Стефанович, Константин Кирчів, Дмитро Капітула, Семен Ядловський, Теодор Грицей, Микола Мурашко, Дмитро Галичин, Йосип Лисогір, а нині вже в третій своїй успішній каденції очолює УНСоюз д-р Іван О. Флис.

Насувається запит, як зуміла ця установка рости й розвиватися такі довгі роки, не раз у дуже трудних обставинах, коли позамирили і позникали навіть відносно численні й сповидно сильні інші товариства й організації?

У чому притягальна сила Батька Союзу? Мусить бо та сила бути значною, якщо така кількість включалась у його ряди й жертвно працювала над поширенням мереж його Відділів? Як же це сталось, що саме УНСоюз став твердинею для заморської України?

Відповідь тут проста — у постулятах, що їх Український Народний Союз отримав при самому своєму хрищенні і дотримувався і дотримується їх аж досьогодні. Тут і є його національно-ідеологічна основа. Мінялися люди, мінялись обставини — а в УНСоюзу завжди була одним-одна турбота: дбати про з'єднання української спільноти, служити своєму братові, коли він знайшовся у фінансових клопотах, поширювати виховну працю в напрямі

СОБОРНІСТЬ

(22 СІЧНЯ 1919 р.)

Написав ІВАН КЕДРИН

Хоч українська політична думка — у порівнянні з іншими європейськими народами — спізнилася, то все ж ствердження Головною Руською Радою у 1848 році („весна народів”), що „ми є частиною великого 15-мільйонного руського народу” можна розуміти як тягу галицької вітки українського народу до злуки з його зазбручанським масивом. І хоч після 1-Листопадового перевороту Українська Національна Рада у Станиславові проголосила офіційно 3-го листопада 1918 року Українську Західню Народню Республіку, проте вже 3-го грудня того року зустрілися у Хвастові на Київщині представники двох розділених частин відродженої України для розмов про злуку, а 22-го січня 1919 року відбувся на Софійському майдані у Києві урочистий Акт Злуки. Це був уже час, коли Україна пережила першу фазу збройного походу проти неї Червоної армії і Берестейський мир, після якого німецькі й українські війська очистили всю територію України з большевицьких окупаційних військ; розігнання Центральної Ради німцями; час періоду Української держави гетьмана Павла Скоропадського; упадку Гетьманату і повороту Української Народньої Республіки під зверхньою владою Директорії. Розглядати всі ті події, які сталися тому 70 років в Україні, та з'ясовувати їх і коментувати, — переходило б межі мого завдання для цього Альманаху. Тому обмежуся лише до події з 22-го січня 1919 року, поширюючи її на всю проблему української соборності з потрібними згадками про те, що в'язалось і в'яжеться з цією проблемою. В Енциклопедії Українознавства, у другому її статтейному томі, правильно сказано (стор. 517), що хоч Трудовий Конгрес затвердив Акт Злуки 22-го січня 1919 року, то „фактичної злуки держав однак не здійснено. Змінено лише назву ЗУНР, на Західню Область УНР”.

Президент ЗОУНР д-р Євген Петрушевич дістав був перед переходом Української Галицької Армії за Збруч (16-17 липня) від УНРади всі повноважності з титулом „диктатора” та увійшов до Директорії — формально, бо насправді не брав участі в її нарадах.

Самостійність і соборність — це був шпиль, до якого дійшла була українська політична думка, і здавалося, що Акти 22-го січня 1918 року і 22-го січня 1919 року цей наш ідеал здійснили. Але так не сталося. І в ім'я історичної правди треба ствердити, що це не тільки вороги завинили, що ми програли наш визвольний здви́г, і що гасло соборности здійснилося хіба тільки тоді, коли всі українські землі опинилися в соборній неволі.

Головною причиною прогри української війни-революції 1917-20 років було здійснення остраху, що його віщий дух Шевченка висловив у вірші „Мені однаково” (написав він його у казематі, тюрмі, у Петербурзі 1847 року): ... Та не однаково мені, як Україну злії люди присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять”. Україну збудили у 1917 році окрадену з почуття національно-державної свідомости, окрадену із свідомости, що рідної держави ніхто в дарунку не приносить, а треба її вибороти. У новітньому нашому визвольному здви́зі було багато проявів героїства, були „українські тернопільці”, як Михайло Грушевський назвав бійців-юнаків з-під Крут (29 січня 1918 року), були такі герої, як 359 вояків, розстріляних 22 листопада 1921 року під Базаром, бо вони воліли згинуть, як перейти до ворога України — большевиків. Але було теж ганебне явище „невтральних”: вояки Дієвої Армії УНР переходили селами, де з-поза плотів придивлялися їм похмуро деякі здорові, дебелі мужчини, що ще й нарікали, мовляв, „прийшла сарана”, а пізніше прийдуть червоні і будуть мститися на селі. Три українські військові з'їзди за Центральної Ради репрезентували своїми делегатами приблизно півтора мільйона зукраїнізованого українського вояцтва з тодішнього Південно-західного російського воєнного фронту. Коли ж з півночі посунула в Україну зорганізована на корінній московській території армія Муравйова та від сходу йшла армія Антонова Овсієнка, під Крути можна було вислати тільки слабо вишколені й погано вивінені два курені Юнацької школи, Студентський курінь добровільців і дві чоти гайдамаків, разом 600 вояків з одним імпровізованим бронепоездом.

Поруч із цією головною причиною прогри нашої визвольної війни була друга причина: відсутність соборности духу. Безумовно, були патріоти, але були це патріоти почування і фрази, а не розуму і реальних висновків із даної ситуації на всій великій українській землі. Проголошено 22-го січня 1919 року Акт Злуки, але насправді були весь час два уряди, дві армії і, щогірше, — дві психіки. У

Східній Галичині було більше свідомости, як на Наддніпрянщині, бо у відносно вільніший від Росії Австрії скасували панщину у 1848 році, а в Росії — у 1861 році, вже після смерті Т. Шевченка. Також галицькі українці таки мали своїх послів у галицькому соймі та віденському парламенті і могли переходити школу політичної абетки. На Наддніпрянщині цього не було. На Наддніпрянщині з вибухом Першої світової війни не було ні одної української народної школи, ні одної української газети, ні одної Читальні Просвіти. А все ж автор цих рядків був свідком, як 1-го квітня 1917 року маршував Великою Володимирською вулицею на площу святої Софії сотисячний похід українців із співом Шевченкового „Заповіту”, що був тоді українським національним гімном. Самі учасники того походу були зачудовані, бо вони не уявляли собі, що у як-не-як начебто зрусифікованому Києві було стільки українських людей. Але це був не вояцький вогонь. Все ж це був вогонь. В українській публіцистиці все ще ведеться дискусія на тему, хто завинив у прогрі нашої визвольної боротьби. Закидають часто-густо Українській Центральній Раді та її соціалістичному складові, що це вони, соціалісти, не використали первісного ентузіазму мас. Але ж — з другого боку — хто інший робив національну революцію як не соціалісти та ще більше псевдо-соціалісти, що ніякими „істами” не були, а була тоді лише мода на соціалізм. Навіть Сергій Єфремов, навіть Михайло Грушевський, навіть Микола Міхновський і інші найпалкіші патріоти України належали до партій з означенням — словом „соціалістична”. Більшість, одначе, становили молоді люди, молоді студенти й патріоти, які робили добре діло, але все таки не мали де, коли і як навчитися політичного знання. Була імпровізація і був дилетантизм. Але саме тому треба признати тим аматорам-дилетантам, що вони проробили велетенську роботу, бо від Першого універсалу 20-го червня 1917 року до Четвертого минулого кругло сім місяців і за тих сім місяців пройдено шлях від автономізму, почерез федералізм до самостійности.

Самостійність і соборність. Самостійність збереглась настільки, що коли в листопаді 1920 року перестав існувати регулярний військовий фронт Армії УНР проти большевиків, то Москва, окупувавши всю Україну, таки залишила назву „Українська” Соціалістична Радянська Республіка. І на наших очах тепер, 70 років після отих подій, відбувається в Советському Союзі процес відродження, здавалось би, на смерть придушених національних рухів. Сьогодні з перспективи семи десятків років можна вже спокійно розглядати події, які тому півсторіччя приймали ми зі соромом. Президент ЗУНР, „диктатор” і формально член

Директорії УНР д-р Євген Петрушевич, адвокат із Скольного, був у галицьких відносинах видатним громадсько-політичним діячем, послом-членом віденського парламенту, але з психікою, на мою думку, адвоката малого містечка, без образи для Сокаля і Скольного, де він адвокатував. Опинившись вперше на Наддніпрянській Україні в часі тамошнього революційного хаосу, він розгубився, не зрозумів тамошніх людей, бо своєю психікою та цілою духовою настановою був далі типовим галицьким адвокатом. Він не мав того формату, що інший галичанин і теж адвокат, д-р Дмитро Левицький, що його при відвороті з Галичини у 1915 році вивезли російські власті і який після вибуху революції опинився в Києві, де заснував Галицько-Буковинський Комітет, з якого вийшла ініціатива створення військової формації Січових Стрільців, яка розрослась після повстання проти Гетьманської Держави Павла Скоропадського у корпус під командуванням полковника Євгена Коновальця. Січові Стрільці, звані „київськими” у відрізненні від Галицьких Українських Січових Стрільців, стали кузнею справжнього соборницького духу, були казаном, в якому галичани і наддніпрянці перетоплювались в українців. Таких „знадніпрянчених галичан” було в роках 1917-20 багато, проте вони не мали сили ані змоги перебороти „галичанство” у тих керівних колах, які мали в своїх руках уряд і армію. І тому ще півсторіччя треба було соромитися, що командування Української Галицької Армії на власну руку підписало у Зятківцях 24-го жовтня 1919 року договір з білогвардійським генералом Денікіним. У тому договорі сказано: Галицька Армія переходить на сторону Російської Добровольчої армії... Оборонці того сумнозвісного договору твердили, що так треба було зробити, щоб рятувати армію від повного загину. Але ж інші частини Дієвої Армії УНР переходили ту саму гегенну тифу і конечности воювання проти білих і проти червоних наїзників, і корпус Січових Стрільців Євгена Коновальця залишився львівним Головнім Квартирі Головного Отамана Симона Петлюри. А коли союз УГА (назву „Українська” в Зятківському договорі скреслено) з Добровольчою Армією став безпредметним, бо та біла армія розлетілася, то постав у УГА „ревком” — „революційний комітет”, який підчинив УГА човоному командуванню, створивши так звану ЧУГА — Червону Українську Галицьку Армію. Після того д-р Євген Петрушевич переїхав до Кам'янця Подільського і там видавав під редакцією д-ра Осипа Назарука, недавнього міністра преси й пропаганди УНР, газету „Стрілець” з напастливими випадами проти уряду УНР. В-во „Червона Калина”, що його відновив у Америці покійний Петро Постолук (у Львові директором „Червоної Калини” був Осип Навроцький), видало у 1974 році в

Нью Йорку „Денник Начальної Команди Української Галицької Армії” з 12-сторінковим Вступом „Від Видавництва”. У тому невідданому Вступі я, як член дирекції „Червона Калина”, з’ясував потребу виявляти історичну правду, хоч як вона прикра. Це було на адресу тих, які твердили, що радше треба замовчати події, які так яскраво заперечували актові Соборности з 22-го січня 1919 року. Сумний досвід з Актом Злуки у 1919 році спонукав українського історика, колишнього старшину формації Січових Стрільців Василя Кучабського піддати під сумнів тезу „чи для добра народу соборність”. Він покликувався на історичний прецедент поділеної на суверенні міста Італії з однією провінцією П’ємонт, з якої ведено пропаганду з’єднання Італії, що й сталося, коли П’ємонт видав із себе полководця Гарібальді й дипломата Кавура (1861). Кучабський твердив, що Галичина під пануванням Польщі таки мала змогу ширити ірреденту української самостійности. Ця теорія постільки правдива, що і в 1914 і в 1939 роках російські війська (перше білі, тепер червоні) займали Галичину виключно для того, щоб зліквідувати той осередок української самостійницької пропаганди.

Це вже давні часи. Тепер можна тільки дискутувати над народною мудрістю, яка твердить, що нема лиха, в якому не було б якоїсь дрібки добра. Соборна неволя у ССРСР довела до того, що вирівнялася психіка галичан, волиняків, наддніпрянців і східняків. Може не на 100 відсотків — особливо наші земляки з Карпатської України завжди зберігали якусь свою психічну окремішність. І в Києві чи Харкові говорять про Львів все ще, як про щось досить відмінне, про клептик української землі, де люди завжди були ввічливішими і патріотичнішими, не лякалися говорити на вулиці чи в крамниці по-українськи, як там, на Наддніпрянщині. Це було ще перед приходом до влади Міхаїла Горбачова, що його „гласність” тепер додала людям відваги. Але і без Горбачова, що його влада все ще висить на волоску, було відомо, що у ХХ сторіччі не можна зденаціоналізувати 50-мільйонову націю, хоч, щоправда, можна знайти яничарів, можна притупити національно-державну свідомість, можна залякати репресіями, — але не всіх і не завжди. Бо такий один із неписаних законів історії. У 70-ті роковини Акту соборности віримо, що настане час, коли ідеал суверенної соборної України таки буде здійснений. У всесвітній історії обов’язує інший календар як сірих смертних людей. Довго-довго весь Балкан і найдовше Мадярищина були під владою турків. Чи можна нині уявити собі, щоб маленька і бідна Туреччина маршувала під Відень і шойно у битві на Калееберзькій горі (1683 року) зазнала поразки? Чи можна нині уявити собі, що орди Джингіс-Хана дійшли були в ХІІІ сторіччі з Азії аж під Шлезьк, або таке, що араби зайняли були

не тільки все північне побережжя Африки, але й переступили Гібральтарську протоку і дійшли під кордон теперішньої Франції і щойно у 1492 р. остаточно очистили Піренейський півострів.

Часи змінюються і ми змінюємось з ними, казали античні римляни. Але нащадки колишніх русичів, чи ще скитів, скототів (бо є і така теорія походження українського народу) залишилися на своїй рідній землі.

Історія України повна світлих і похмурих подій. Ми зазнали вже княжі крамоли і татарських людей з XIII сторіччя, але й ми відзначили в минулому році 1000 років заснування Христової Церкви — християнства в Україні. Нам украли княжий період, але правда, основана на безлічі історичних прецедентів, каже: мож на оббріхувати світ, але не всіх і не вічно. Вгорі сказано, що тому півсторіччя ми соромилися проявів льокального сепаратизму, замість братерської всеукраїнської єдності. Ми соромимось тих подій з-перед 70-ти років і тепер, але час притуплює всі почування. Сьогодні можна вже спокійніше, без давніших пристрастей згадувати історичні події, навіть дуже негарні, і спокійніше їх коментувати, аналізувати. Балянс всіх отаких міркувань все ж додатній. Галицький селянин казав „пережили ми панщину, переживемо й конституцію”, а наддніпрянський колгоспник додав до цих слів: „...і переживемо совітську власть”. Балянс аналітичних міркувань додатній тому, що, хоч українські землі перебувають у соборній неволі і хоч і українська діаспора не ідеальна, то все ж маємо багато-багато доказів тугости української людини. І в житті окремої людини, родини і народу таки перемагає оптимізм. як рушійна сила, а не паралізуючий волю песимізм. Пережили ми татарську навалу і поділ України між історичних ворогів, пережили голодову облогу за Сталіна й Кагановіча, переживемо й „перестройку”, яка покищо нічого ще не „перестроїла”. І будемо змагати до того ідеалу, що схоплений у тузі за суверенною і соборною країною від Пограду по Дін.

УКРАЇНСЬКИЙ ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС 1917-1924

(ДО 70-ИХ РОКОВИН ДЕРЖАВНОСТИ)
1919-1989

Написав ВОЛОДИМИР ТРЕМБІЦЬКИЙ

В 70-ліття Державности України 1918-1920-их років не можна проминути такого важливого факту цього міждержавного розряду: становища України в її закордонному ресорті, тобто розміщування по столицях 38-ми держав українських посольств чи дипломатичних представництв (місій) та консульських станиць (чотирьох категорій) : генеральних, звичайних, віцеконсульств і консульських агентів у виїмковому положенні.

Поряд інших основних принципів державного суверенітету, дипломатичний ресорт є основним показником реального державного існування. В ресорті дипломатії українське закордонне становище — репрезентативний чинник своєї держави — був так само цінним фактором, як акредитований закордонний посол чи шеф дипломатичної місії в Києві, тобто з усіма принципами привілеїв та імунітетів, як частин дипломатичного протоколу.

Завданням цього еляборату є познайомити нашого читача із персональним складом закордонного представництва, згідно найважливіших по розпорядності осіб кожного закордонного осередку, який мав у 50-ти відсотках місце у столицях держав і в додатку по інших містах держав, де треба було поставити консульське бюро для економічних, наукових та відомих паспортних й опікунчих справ різного характеру.

До цих двох основних закордонних ресортів репрезентації української держави часом входили чи стояли поряд, окремі місії Українського Червоного Хреста або Санітарної Служби УНР, а також особливого порядку Військові місії, які могли мати характер репатріяційний, чи для закупу військових припасів, устаткувань або медично-санітарних виробів.

Особливе значення мали з літом 1919 року Фінансово-торговельні місії, вислані до антантських держав (Франції, Італії, Бельгії, Англії, ЗСА) з метою пропонувати всі позитиви з економічних взаємин української держави із даною альянтською державою, забезпечуючи навіть з української сторони особливі торговельні та фінансові (капітало-вкладні) стосунки на основі стану антантських держав в українській тяжкій економіці, зокрема в копальній, а то і в сільсько-господарській промислового значення до 1914 року. а)

Вищенаведений вступ є лише показником важливості тут поданої теми, яку можна легко розробити в солідну наукового характеру працю, і таким еляборатом показати, яку важливу роль вже починала відігравати українська держава від зарання свого державного існування, починаючи з такого видимого міждержавного факту, яким був Берестейський мир, підписаний Україною із Центральними державами 9-го лютого 1918 року.

Дійсно економічний фактор у всій міждержавній системі діяння УНР чи Гетьманської Української Держави посідав першорядне місце, був основою до прискіплених дипломатичних взаємин Києва із майже чотирма десятками держав світу.

Висилка українських закордонних представництв, спершу місій, а то й відразу посольств до Центральних держав особливо має свою довгу та скомпліковану історію, коли мова про персональний склад кожного представництва. Все ж таки особа Посла чи Президента або Голови закордонного представництва (місії) була основною й на цих авторитетних особистостях зупинимось.

Обмежене місце в цьому Альманаху-Календарі не дозволяє на аналіз осіб та періодизацію резидентів через воєнно-політичні зміни:

а) в часі проантантської політики УНР (листопад 1917 — лютий 1918 року);

б) за час республіки із процентральною політикою УНР — лютий 1918 — кінець квітня 1918 року;

в) за час гетьманату від травня 1918 року як найбільшої стійкості держави в її мирному часі, але при цьому із процентральною настановою до листопада 1918 року;

г) за час другої республіки (Директорії) УНР від кінця грудня 1918 року по листопад 1920 року, коли існувала державна територіальність УНР, та

г) за час тимчасового екзильного періоду (із кінцем листопада 1920 року по кінець червня 1924 року), коли остаточно

а) Іван Храпко: Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інституцій, Відень, 1919, ст. 111-115.

закривались останні дипломатичні станції (місії) УНР та консуляти в обличчі насильного входу советських дипломатів у столиці держав Європи з вимогою відкликати визнання європейськими державами УНР як державного юридичного фактору, що був протиріччям до реально-формального характеру „конкретної” УНР — УСРР, яка з часом перейшла в новий символ УССР.

Час існування дипломатичного корпусу України треба хоч по важливих історичного порядку датах поділити на три основні періоди: 1) першої республіки, відомої із такою парламентарною установою, як Українська Центральна Рада (до 29-го квітня 1918 року), 2) за гетьманського устрою (беручи від 3-го травня до 14-го грудня 1918 року), тобто з актом абдикації гетьмана Павла Скоропадського в Києві, та 3) за час Директорії, її прибуття до Києва 19-го грудня 1919 року, і аж до її виїзду з останнього міста УНР Волочиськ, — Закупне та Сатанів — на т.зв. „польську сторону” у галицькій Підволочиськ чи Гусятин, і звідсіль — особливим поїздом у сторону Варшави. та згодом на більш постійний побут у м. Тарнів (у південній Польщі).

Оперуючи загальними датами, перша доба — республіканська, під датою „1918” мала сім перших своїх дипломатичних місій закордоном вже від січня (Дон і Кубань) та із березня 1918 року в Берліні (посольство) і місії в Транскавказькій Федерації (Грузії, Азербайджані і Вірменії). Окремо існувало в першому розумінні представництво в Туреччині, місія в Румунії від кінця березня. й у кінці квітня 1918 року посольство у Відні. Не було можливості тоді весною 1918 року (коли УНР була до квітня 1918 року у воєнному стані з Советською Росією) вислати представництва до Болгрії та хоч консульські репрезентації до семи неутральних держав, які вже від кінця грудня мали напівурядові взаємини з Київським урядом через свої існуючі консуляти вже в Києві (із царських часів), чи новостворені (шляхом переносу частин персоналу з їх консульських станиць, головню із Одеси чи Харкова.

Не було наших місій у Парижі (1917/18), Лондоні, хоч ці держави де факто в перших днях чи в половині січня 1918 року мали свої дипломатичні місії в Києві поряд півурядових від імени антантських держав: Англії, Бельгії, Італії, Японії, ЗСА, які мали військові представництва, і „цивільні” дипломатичні резиденції (Британія, Франція) та агенції в характері консулятів, серед яких ще були від імени Греції, а то й Китаю та Португалії. Відомі були теж представництва чеські, польські, вірменські та Дону.

За гетьманату наш закордонний корпус був правно оформлений особливими державними законами, згідно з якими обсада мала характер повноскладний: 1-го та 2-го розрядів посольств із різними

аташе, радниками, секретарями й консулами в окремих резиденціях (особливо до Центральних Держав та до 10-ти держав новопосталих після розпаду Росії та поряд молодій Україні: Донської Республіки, Фінляндії, Грузії, Кубані, Білорусі, Польщі, Азербайджану, Вірменії, Литви, Естонії, Курляндії (до часу переіменування в 1919 році на Латвію) та Сибіру із Українським Далекосхідним краєм (домініоном) окремо.

Особливе місце становила Советська Росія з її широкою за складом мировою місією та представництвом у Києві й консулятами (Харків, Одеса, Полтава) та нашими 30-ма консулятами (з цього 20 на території європейської Росії) трьох клас у всій європейській і азійській частині РСФСР.

Були представництва в Стокгольмі і Берні, але не встиглося вислати їх до решти нейтральних держав, таких як Данія, Норвегія та особливо Іспанія й Персія, які як „далекі” ще не входили в агенду міністерства закордонних справ у Києві.

Не можна було через союзництво з почвірним бльоком Центральних Держав у 1918 році вислати хоча б консулів до Риму та Атен, хоч від цих держав мали свою резиденцію в Києві консул Італії та консул Греції, що були дуже активними і дружніми не лише в Києві, а й у портах України.

Зовсім інша картина склалася уже в січні 1919 року, коли потекла лявіна нашої інтелігенції з УНР у Західню Європу при ситуації воєнної окупації половини України в 1919 році советськими арміями. Урухомились тоді взаємини з Антантою, з якою укладалися надійні переговори в лютому 1919 року в Ясах і в Одесі. Була змога щойно весною 1919 року доступити до Риму, Парижу, Бельгії (через Гаагу), Лондону, до Атен, а то й до Вашингтону (хоч із великими перешкодами особливо в Греції, в Англії та у ЗСА).

Проантантський настрій в УНР (за уряду С. Остапенка II-IV 1919 р.) відкрив ширше двері до всіх нейтральних держав (поза виїмками Мадриду й Тегерану), до новопосталих в центрі Європи: Чехо-Словацької Республіки, Мадярщини, Вільної Баварії, та в жовтні 1919 року — до трьох Балтійських республік, і окремо в травні до Святішого Престолу в Римі. Останніми країнами, що прийняли наших дипломатів, були Аргентина, покищо через Паризьке пристановище, та Вільне Місто Данціг у 1920/21 рр.

Впадає в вічі, що часто змінювались послы, які з різних державно-устроєвих причин чи висилки їх у важливіші столиці Європи мусіли замінятися іншими, кращими або рівновартними особами з нижчої дипломатичної розрядности, уповноваженого міністра чи посланника, повіреного в справах (шарже д'аффер) за часової відсутности ще посла.

Зовсім окремий статус мають у нашій закордонній службі місії на мировій конференції, де головне місце займав граф Михайло Тишкевич, тогочасний посол УНР при Святішому Престолі, згодом у Парижі (1919-1920). Раз ми при такій особі, то для повноти увартіснення нашої дипломатичної еліти нижче подається коротка листа достойних особистостей українського дипломатичного корпусу закордоном у 1918-1924 роках:

граф Михайло Тишкевич: Ватикан, Париж, Мирові конференції;

барон Микола Василько: Берн, Рим, Берлін;

проф. Олександр Шульгин: Софія, Париж, Ліга Народів, міністер закордонних справ (1918);

Вячеслав Липинський: Відень, при уряді УНР у Варшаві (1920);

проф. Сергій Шелухин: голова Мирової делегації з Советською Росією в Києві 1918, Париж (1919);

проф. Олександр Лотоцький: Стамбул, Патріярший Престіл (Фанар);

проф. Кость Мацієвич: Букарешт;

проф. Андрій Яковлів: Відень, Гаага, Брюссель;

князь Іван Токаржевський-Карашевич: Відень, Стамбул;

проф. Максим Славинський: Прага, Дон, Кубань;

д-р Євген Лукасевич: Берн, Варшава (при уряді УНР);

міністер Андрій Лівіцький: Варшава, міністер юстиції (1920), прем'єр (1921/22);

проф. Дмитро Дорошенко: міністер закордонних справ 1918, Београд (1919);

Федір Лизогуб: прем'єр Ради Міністрів (1918).

В остаточному зіставленні наш дипломатичний штаб був складений із послів, міністрів-резидентів, шефів місій, уповноважених міністрів, посланників (шарше д'афферів — ад інтерім) та консулів із особливими дипломатичними уповноваженнями (в заступстві посла чи посланника). Було всіх їх біля 95 особистостей *), акредитованих у різних процедуральних формах по конкретних випадках.

Допоміжними у великому економічному та персональному розумінні були консули в їх окремих приміщеннях, або при представництві в окремому департаменті. Разом їх було 105, причому 71 особа із них мала повноконсулярний статус. Із цих же 70-ти осіб плюс одна — п'ятнадцять осіб мали посереднє політично-адміністративне призначення бути замісниками нашого дипломатичного представництва. Консулами та разом дипломатами з

*) в тому послів та уповноважених міністрів 55, шарже д'афферів 25, та 15 консулів з дипломатичними уповноваженнями.

особливими завданнями було десять:

О. Кривців — у Москві, він же координатор усієї консульської сітки в РСФСР;

Л. Пісняк — у Тбілісі (Грузія) та на Вірменію;

В. Оренчук — у Мюнхені (Баварська республіка);

В. Кужім та С. Веселовський — у Баку (Азербайджан);

П. Твардовський — у Харбіні (Манджурія) та для Українського Далекосхідного краю (1918-1919);

К. Павлюк — у Вільному Місті Данцігу;

П. Бачило — у Казані й у Ідель Уралі (Татари -Башкірія);

консул Адамович — у Томську (до уряду Сибіру), маючи нагляд над п'ятьма консулятами;

консул у Вільні (у Литви) — прізвище невідоме.

Вартісними фахівцями були теж консули: А. Данко у Відні; Павлович у Берліні; О. Гладишевський у Копенгагені та згодом у Берні; Е. Сокович у Цюриху (центрі великої закордонної торгівлі та фінансових операцій); О. Вілінський у Женеві (в центрі Ліги Народів) він був постійним обсерватором і реєстратором важливих подій; та М. Рудницький — у Парижі (де жило багато нашого політичного персоналу); й консул Дяків у Празі — центрі новоприбулої політичної еміграції та банкових операцій уряду УНР приблизно на скалю того, що було в Берліні та у Відні. Це були кандидати й на послів.

Штаб консульського призначення **) сповняв незвичайно важливу роль інформативну, пресову й особливої ваги опікунчу службу при співпраці із представниками Українського Червоного Хреста, репатріаційною військовою службою (в Австрії, Німеччині та в Італії) та з представництвом Українського Телеграфічного Агентства (УТА).

В підсумку тут поданого короткого огляду можна бачити, що упускаючи повз увагу певну нефаховість ведення дипломатичної чинності, більшість цього високопоставленого персоналу в час практичних зайнять таки була на своєму рівні й правильно вела справи, дивлячись на чужинецький дипломатичний корпус, його

**) разом 71 мали урядові ранги: три генеральні консули, 42 звичайні, 20 віцеконсулів, п'ять консульських агентів та один почесний консул (Вірменія); за професійним званням з 55-ти основних дипломатів одинадцять були правниками (юристами), вісім — економістами, по сім — істориками й інженерами, шість — військовиками, п'ять — політичними знавцями, чотири — лікарями, три — журналістами й публіцистами, та чотири належали до інших професій. До складу посольств входило біля 350 урядовців зі службовими титулами: радників, I-II класи секретарів, військових, морських та пресових аташе, кур'єрів, адміністративних урядовців та людей з допоміжної служби нижчої ранги.

методи та систему урядування й полагоджування складних справ ⁶⁾).

Еліта тогочасного закордонного світу таки мала поза чисто канцелярійним знанням глибоке політичне розуміння для захисту українських державних проблем і почуття гідної оборони української державної рації; для цього вживала академічне знання, політичне, дипломатичне та іншого роду право, економічні науки й, що найважливіше — достатнє розуміння своєї політичної історії — державности через століття, та особливо питання „Переяславського Договору” із 1654 року, нашої приналежности до Київської Руси та цінність доби гетьмана Івана Мазепи.

Вміючи заховати особисту гідність чесної й авторитетної людини перед зовнішнім світом кваліфікованих дипломатів і політиків, оці цінні особистості нашого дипломатичного світу 1917-1924 років назагал залишили в картотеках і архівах міністерств закордонних справ 38-ми держав своє гідне ім'я гонорових осіб, із належним респектом до українця як оборонця державної рації, в яких право на суверенність було пріоритетним у всій політично-державницькій справі України та її громадян (47,000.000 – стан в 1919 році) після об'єднання Західньої України та Галицької Держави з Великою Українською Республікою над Дніпром.

6) Про ці висококваліфіковані вимоги див. у авторів особливого характеру праць, як ось: John R. Wood and Jean Serres. International Ceremonial and Protocol (edit. Columbia University Press, NewYork-London, 1970, pp. 23-38, 92-96).

Олена Пчілка

*Кобзарю наш! Хвали не треба
Твоїм пісням, Твоїм думкам.
Немов зоря з ясного неба
Вони піввіку сяють нам!
Ти не позбувсь думок юнацьких,
Не одцуравсь ні в полоні,
Ні в диких нетрях азійських,
Де довгі роки йшли сумні...
Кобзарю наш, почуй благання
І жить навчи нас так, як ти:
Щоб найсвятіші поривання
Аж до могили донести!*

„ЯК ЗБРУЧ-РІЧКУ ПЕРЕХОДИЛИ...”

(У 70-РІЧЧЯ ЧОРТКІВСЬКОЇ ОФЕНЗИВИ)

Написав ІВАН БОДНАРУК

Українську державу довелося нам відновлювати в 1917-1918 роках в огні революції та водночас обороняти її від хижацьких нападів наших споконвічних ворогів. Здійснилося віщування Т. Шевченка, що Україну „злії люди в огні окраденою збудять”.

Коли зближався кінець для австрійської монархії, в половині вересня 1918 року українці, старшини австрійського війська, заснували у Львові таємну організацію, яка мала підготувати переворот і перебрати владу від Австрії. Був це Український Військовий Комітет. Коли кілька тижнів пізніше до Комітету включилися представники Усусусів, яких кінець війни захопив у Чернівцях, Комітет під зміненою назвою Український Генеральний Військовий Секретаріат очолив сотник Д. Вітовський. Він приїхав до Львова 29-го жовтня і, дізнавшись, що Польська ліквідаційна комісія приїде з Кракова в перших днях листопада, щоб перебрати від австрійського намісника владу в Галичині, рішив випередити поляків.

Першого листопада гурт старшин і вояків австрійських частин, розташованих у Львові, при допомозі середньошкільної й університетської молоді та робітників, зробили переворот. За кілька днів приїхав із Буковини і Легіон Українських Січових Стрільців. Розпочалася боротьба з поляками за Львів і Східню Галичину, перша стадія якої скінчилася після трьох тижнів покиненням Львова. Недостатні українські сили не могли побороти труднощів, з якими зв'язана була боротьба у великому місті серед ворожого населення.

Прийшла друга стадія воєнних дій: облога Львова українським військом. 9-го грудня начальним командантом УГА став генерал-хорунжий Михайло Омелянович-Павленко, а шефом

штабу — полк. Євген Мишковський, який випрацював і перевів організацію напівсамостійних військових частин в одну здисципліновану цілість.

Під час облоги Львова Українська Галицька Армія перевела три.офензиви: 27-го грудня 1918 року, 11-го січня і 16-го лютого 1919 року. В двох перших наступах УГА дійшла до Личакова й Кульпаркова, але столиці не здобула. Після того полковник Курманович, ставши шефом штабу УГА, виготовив новий план, який передбачив захоплення залізниці Львів-Перемишль, щоб не допускати до Львова польських підкріплень із заходу. 16-го лютого 1919 року бригада УСС здобула село Вовчухи при згаданій залізничній лінії. Поляки опинилися тепер у дуже критичній ситуації, з якої вирятувала їх Франція. Мирова Конференція вислала під Львів комісію під проводом французького генерала Бертельмі. Комісія примусила українців укласти перемир'я з поляками, які використали перемир'я для підтягнення з заходу поважних сил. 7-го березня 1919 року УГА стала продовжувати перервану перемир'ям офензиву, яка зовсім захитала польський фронт. На жаль, цієї перемоги УГА вже не могла використати, бо на поміч полякам прийшла з Франції армія Галера, яка відтиснула українців від Львова. Водночас румуни перейшли 24-го травня 1919 року наш кордон і зайняли Покуття. Польське військо зайняло майже всю Галичину, і відступаюча УГА опинилася з початком червня в куті між Дністром і Збручем та північно-західньою лінією. Та поки УГА покинула й той клптик Галичини, здобулася на подиву гідний чин: під командою нового начального вождя ген.-поручника Олександра Грекова розпочала 7-го червня 1919 року славу Чортківську офензиву, розгромила поляків і підійшла на відстань 50 кілометрів до Львова. Але забракло стрілива, і УГА під натиском свіжих польських військ мусіла відступити на Збруч.

Чортківська офензива викликала незвичайне захоплення та загальне піднесення духу не тільки серед війська, але й серед населення Галичини. До УГА зголосилися тисячі добровольців. Коли Крути й Базар були кривавою жертвою, зложеною на жертівнику самостійности України її найкращими синами, то Чортків був моментом великого тріумфу українського духу над фізичною силою ворога та подією, що перетворила розбиту й перетомлену відступом армію в могутній таран, якому ніщо не могло опертися.

Чи ж можна було вірити, що УГА без сполюки із світом, з вичерпаними запасами амуніції, без технічних і медичних засобів, з величезними валками ранених і хворих, обідрана й боса, зможе витримати в дальшій боротьбі із озброєною до зубів французами польською армією, чисельно тричі сильнішою від УГА?! Вже 11-го

червня зайняли наші Бучач і вислали третю і сьому бригади на північний схід, на Тереховлю і Микулинці, на поміч I-му корпусові, що також 8-го червня почав протинаступ, відбираючи Копичинці. Третій корпус рушив уздовж Дністра в напрямі Галича й Рогатина. Все, що здібне було до зброї, ставало в ряди УГА. Чисельний стан фронтових відділів упродовж кількох днів майже подвоївся. До збірних станиць зголосилося близько 100,000 добровольців.

По селах, куди переходило наше військо, населення плакало з радости та помагало йому чим могло. Очі запорошених, перетомлених, голодних стрільців горіли вогнем. Дарма що сонце пряжило немилосердно, — хлопці із співом ішли нестримно вперед. І хоч незабаром прийшлося знову виступати, бойова вартість стрільців не зменшилася. Дух Чорткова вів їх без упину ген на степи України, до її серця — до Києва.

„Чортківська офензива” увійшла в історію нашої визвольної боротьби як один із найсвітліших її моментів. Розбитий під Чортковом ворог почав панічно втікати, залишаючи на полі бою величезний воєнний матеріал. Три тижні тривав відступ поляків. Але, вистрілявши останні набої, УГА була приневолена залишити свою вужчу батьківщину. Після Чортківської офензиви командування УГА було змушене відпустити додому 70 тисяч добровольців, бо не було для них одягу, взуття та вираду, не говорячи вже про зброю та стріливо.

16-го липня 1919 року почала УГА відступ через Збруч, ідучи рятувати українську державність над берегами Дніпра під гаслом: „через Київ на Львів”. Старшини і стрільці з кількох намічених концепцій вибрали оцю: перехід на Наддніпрянщину, щоб разом із Дієвою Армією включитися в боротьбу проти другого, ще запеклішого ворога України. Покидаючи свою вужчу батьківщину на поталу полякам, вояки УГА „зажурилися, як Збруч річку переходили”. Ось як описує ту сумну хвилину Юра Шкрумеляк в „Ілюстрованому Календарі Канадійського Українця” на 1922 рік: „Почорніло від куряви наше стрілецьке тіло біле, спопеліла наша ясна зброя, гей, спопеліла, порохом ідким припала. Від боротьби кєрвавої-завзятої з ворожою перевагою охляли наші сили; від голоду, неспаних ночей притьмарилася бистрота очей наших. Вже нога не ступає легко, вже рука не знімає кріса на ворога, а хоч би і зняла, — чим буде стріляти?.. А над вечір станули над Збручем-рікою й поникли головою. Обернулися ще раз до заходу, — там дими по селах вставали, плачі, ридання вгору підлітали, борцям втомленим звіщали, що вже лютий час настав: чужинець останній повіт Галицької області забрав, великий глум нашим святощам завдав. І половина з нас долів упала рідну землю цілувати,

прощатися. Бувайте здорові, лани широкі-золотисті, не будемо ми вас цього літа жати! Бувайте здорові, трави шовкові, не будемо вас косити! Бувай здоров, Дністре, Пруте, Черемошу! Будьте нам здорові ви, Карпатські гори, тиха Чорногоро! Не будем вас оглядати, як будете снігом, льодом замерзати. А половина з нас жалеві краю не знає, голову в долоні ховає, плаче, гірко плаче-ридає, через Збруч річку броду шукає, землі рідної прощати не бажає, бо не може з великого жалю, що йому краю немає... А як сонце червоно нам заходило, нас сорок тисяч ріку переходило і шістдесят тисяч сердець у нас занило з великого болю. А за нами плачі, ридання, стогін. Нас прощали, мов у гріб ховали, мільйони...”

Вояки УПА виступали за Збруч і під липневий захід сонця кидали вужчій батьківщині прощальні погляди. За ними горіли села, а їм розривалося серце з розпуки на думку, що жде від ворога тих, що там мусіли залишитися. Мала історична річка прощала востаннє тих сорок тисяч молодого цвіту, яким було суджено не вернутися вже ніколи в рідні сторони. Дерев'яними мостами в Скалі та Гусятині переходили стрільці, втомлені, зажурені, пригноблені та скривджені, але не скорені духово. Ще віра з ними залишилася.

Щойно 11-го липня 1919 року відрізана від світу УГА дізналася про рішення Найвищої Ради в Парижі з 25-го червня 1919 року, на підставі якого Польща отримала мандат „задня забезпечення особи й майна мирного населення Східньої Галичини від небезпек, які їм грозять від большевицьких банд”, вести свої операції аж по ріку Збруч. Ця постанова, яка була передвісником постанови з 13-го березня 1923 року, була моральним ударом для УГА, бо дальша безпосередня збройна війна проти Польщі стала безвиглядною.

Рівно шість тижнів пізніше вступала УГА переможно до золотоверхого Києва... Писав Роман Купчинський в „Літописі Червоної Калини”, чч. 7-8, 1930 року: „Обидві армії рука об руку, плече об плече рушили до наступу на Київ. Хто цього дня не бачив, той важко покривджений”. Цілі століття ждав народ на ту хвилину. В молитвах вимолював, в піснях виспівував. Прийшла вона нарешті, як ясний херувим, і позолотила наші душі, закопчені невдачами, намулені зневірою, освітила нам далекі обрії. Дала нам довір'я до себе й віру у велику будучність народу. Галицька Армія, що в подертих черевиках перейшла Збруч, дійшла до Києва боса, але перемогла. Обдерта, але здисциплінована, скривавлена, але бадьора, з авреолею героїства замість шоломів. Наддніпрянська Армія, що змагалася весь час не тільки з навалом північних полчищ, але й з анархією отаманщини, ворожістю міста й байдужістю

села, дійшла під Київ здорова й обновлена, блиснувши перначем великого подвигу перед очима неслухняних, неприхильних і байдужих” („Київ наш”).

Об'єднані під спільним проводом Головного Отамана, обидві армії швидко очистили Правобережжя від ворога і тріумфально увійшли в Київ. Прийшли знову дні воєнної слави. Під скривавлені недавно стопи стрільців сипалися квіти від визволеного населення міст. Дві вітки народу, розділені кордонами довгі сотні років, змогли в короткому часі знайти одну мову.

А потім прийшов трагічний фінал, коли знеможена тифом армія опинилась у безвихідному положенні, почала переходити, як сповидна союзниця, від одного ворога до другого. Події, що сталися після райдужного осягу, привели вкінці до обеззброєння поляками останків здесяткованої тифом УГА в квітні 1920 року. Але ідея визволення, за яку вояки Дієвої Армії та УГА в нерозривному побратимстві зброї, у припечатаному кров'ю соборництві духу проляли ріки крові, не пропала... Її носіями стали грядучі покоління, згуртовані в рядах І-ої Української Дивізії УНА, „Карпатської Січі” та Української Повстанської Армії.

Яр СЛАВУТИЧ

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

*Немудрий цар твоє премудре слово
Топтав полками — квітли пурпурово
Ненатлі болі українських ран!
Зухвалий вождь, озлоблений тиран,
Його обкраював московським лезом,
Щоб дух слабів... Та полум'ям тверезим
Воно збуяло — і росте, як мста!
Воно німим розковує вуста,
Воно, як прапор, стало на сторожі,
Здолавши в порох тами зловорожі, —
На всіх язиках, сяючи в віки,
Веде до правди всі материки!*

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА, 1639-1709

Написав ТЕОДОР МАЦЬКІВ

Триста п'ятдесят років тому, 20-го березня 1639 року, народився Іван Мазепа в селі Мазепинці. Постать Івана Мазепи гетьмана, чи пак голови Уряду автономної Української Військової Республіки (Гетьманської Держави), вирізняється поміж усіми іншими гетьманами. До речі, державна форма автономії була звичайним явищем у тодішній Європі, згадати хоча б, що всі балканські народи були під турецьким, Прусія під польським, Голляндія під еспанським, Ліфляндія під шведським протекторатами. Хоч Україна була під московським протекторатом, як слушно зауважив у своїй дисертації німецький історик Ганс Шуман, вона мала свою територію, свій нарід, як на тодішні часи свій демократичний уряд, своє військо — тобто козаків, а навіть дипломатичні зв'язки з чужими державами (крім Польщі та Туреччини), так що творець Гетьманщини Богдан Хмельницький де факто був суверенним володарем.

Хоч прерогативи Мазепи були обмежені т. зв. „Коломацькими статтями”, все ж таки він виконував найвищу цивільну і військову владу. Як подає підсоветський російський історик М. Богословський у Москві був „Особый Малороссийский Двор” — цебто міністерство українських справ, через яке царський уряд комунікувався з гетьманським урядом, самого ж гетьмана цар приймав у „Посольському Приказі”, тобто міністерстві закордонних справ, подібно як інших чужинецьких державних мужів чи дипломатів.

Українську Гетьманську державу зазначувано окремо на тодішніх європейських мапах, наприклад, на атласах англійського картографа П. Гордона чи німецького Й. Гомана. Рівнож і у політичному тодішньому світі Гетьманщина уважалася за окрему державу. Наприклад, французький посол у Москві Жан де Балюз, відвідуючи гетьмана у Батурині в 1704 році, писав у своєму листі: „...з Москви я приїхав в Україну, країну козаків, де я був гостем князя Мазепи, що виконує у цій країні найвищу владу”. Відомий

тодішній англійський журналіст і письменник Деніель Дефо у своїй книжці про царя Петра Першого писав: „...Мазепа не мав королівського титулу, але він був рівний королеві відносно влади”. Шведський полковник К. Кллінгспор у своїх споминах каже: „...Мазепа був великою людиною і його ім'я було відоме далеко поза межами країни, якою він володів”. Як пише Микола Костомаров у своїй відомій монографії, Мазепа був цього вповні свідомий і уважав себе „трохи менше за польського короля”.

Гетьманування Мазепа припадає на дуже ускладнені часи, коли Україна стає тереном воєнних дій, а козацька армія авангардом у походах проти Туреччини в політичних плянах Москви та Польщі. Москва і Польща, ще раз потвердивши Андрусівський договір про поділ України поміж собою у т. зв. „Вічному мирі” з 1686 року, намагалися використати козаків, кожна окремо для своїх цілей, а саме: Москва, бажаючи добитися доступу до Чорного моря, мусіла знищити Кримських татар. Польща ж, утративши частину Правобережжя та Поділля в Буцацькому договорі, старалася відібрати ці землі від Туреччини. Через Україну проходили московські війська, що, до речі, стояли довгими постоями та економічно виснажували господарське життя українського населення. Російсько-турецька війна руйнувала торговельні зв'язки з Кримом та чорноморськими краями, що дуже відбивалося на господарському житті України.

Поділ України на Лівो- і Правобережжя, нестача концентрації української військової сили в одних руках, внутрішня боротьба та конфлікт різних впливів і течій серед тодішнього українського громадянства, — все це не дозволяло Мазепі вести своєї самостійної політики. Гетьман був свідомий того, що як довго Україна є в якийнебудь спосіб зв'язана з Москвою, то передумовою якої б то не було української політики є забезпечення неутральности Москви щодо внутрішніх справ України, коли нема виглядів на практичну допомогу ззовні. А такої допомоги Мазепа ні від кого не міг дістати. Тож, знеутралізувавши доноси, Мазепа своєю сповидно лояльною політикою старався досягнути довір'я царя, щоб здійснювати свої пляни в Україні. Одним з тих плянів було з'єднання України в одну державу, що йому вдалося в 1704 році.

Хто знає, чи Мазепа був би не залишився і надалі лояльним, коли б Москва була лояльна супроти гетьмана. Під час Великої Північної війни „положення Мазепа було надзвичайно важке”, — пише Александер Брюкнер, російський історик німецького походження. Козацьке військо проти своєї волі мусіло брати участь у численних походах, за що не тільки не діставало ніякої винагороди, але мусіло терпіти та зносити невгоди, образи, до побоїв від московських та наємних старшин включно. В Україні

московські війська „своїми грабунками, підпалами, побоями та знасилуванням жінок пригадували радше карну експедицію, як союзне військо,” — пише кембріджський історик Л. Р. Левіттер. Про ці „воєнні подвиги” московського війська проти безборонного цивільного населення знав і сам цар, який у своїй відповіді на листа Мазепи з 24-го червня 1707 року виправдував ту поведінку війсьними обставинами. У зв'язку з тим цар видав приказ своїм військам, щоб на Україні „проходити скромно, не чиня никаких обид и разорения малороссийского края жителям под опасением жестокого нашего гнева и казни”. Звичайно на обіцянках залишалося. Щобільше, цар поручив Мазепі підпорядкуватися Меншікову, який розпоряджався козацькими полками, наче своїми власними, а московські старшини далі продовжували знущатися над козацьким військом. Звичайні і надзвичайні податки, реквізиції для московського війська, воєнні, а зокрема фортифікаційні роботи не тільки на Україні, але теж у Прибалтиці та при будові Петербургу, вимагали багато робочої сили та різного матеріалу з великою шкодою для українського населення.

Незаконне збирання податків на Україні та втручання Москви у внутрішні українські справи гетьманський уряд розглядав не лише як порушення державного права, але слушно добачував спроби повільної ліквідації автономії Гетьманщини. Коли ж на воєнній нараді в Жовкові 3-го квітня 1707 року цар повідомив гетьмана про реорганізацію козацької армії, що по суті означало ліквідацію Гетьманщини, та домагався, щоб Мазепа повернув Польщі Правобережжя, гетьманові стало ясно, „що ніякого добра навіть за вірну службу не можна сподіватися”.

Мазепа, як досвідчений державний муж і політик, дуже добре розумів національно-державні інтереси України і знаменито орієнтувався в тогочасній міжнародній політичній ситуації. Гетьман ясно бачив, що на випадок перемоги царя і його союзника польського короля ще раз повторився б Андрусівський мир, що розділив би Україну на довгий час. Коли б, однак, війну виграла шведи, то тоді Україна, як союзник Москви, опинилася б у ролі підсудного і була б видана на ласку і неласку Польщі.

Мазепа, будучи певним, що цар хоче зліквідувати Гетьманщину, а його самого „уконтентувати” титулом „князя св. Римської імперії”, що його гетьман справді дістав 1-го вересня 1707 року від цесаря Йосифа I, зваживши всі за і проти, вирішив з'єднатися з могутньою тоді Швецією, ворогом як Варшава, так і Москви, щоб забезпечити кращу майбутність для українського народу. Одне можна закинути Мазепі, а саме те, що він будував свої плани виключно в надії на перемогу шведського короля, якого

український історик Степан Томахівський не без слушности називає „зловіщим ангелом України”.

Договір Мазепи з Карлом XII спирався на історичну традицію союзу України зі Швецією за часів гетьманів Хмельницького та Виговського, що жив ще в пам'яті тодішніх старшин-державників. Швеція була смертельним ворогом Москви, під пануванням якої була Україна, і Швеція була далеко від українських кордонів і не мала ніяких агресивних замірів щодо території України. Метою політики Мазепи було визволення України, про що наглядно можна переконатися зі змісту другого українсько-шведського договору з 8 квітня 1709 року і не вина гетьмана, що дальший розвиток подій знівечив його майстерні плани.

На Заході панує погляд, що шведський король програв битву під Полтавою та війну з Московією тому, що послухав гетьмана і звернув з наміченого шляху Смоленськ — Москва на Україну, що мало далекосяглі стратегічні і політичні наслідки, що їх оцінили вже сучасники. Однак нема доказів, що Мазепа в 1708 році запросив Карла на Україну. Навпаки, коли гетьман довідався, що шведський король змінив свій плян і повернув на Україну, сказав до Орлика: „Диявол несе його сюди. Усі мої плани зруйнує і потягне за собою російське військо вглиб України на її руїну і нашу загибель”.

Шведський король був примушений звернути на Україну по-просту тому, що шведській армії грозив голод, бо російська армія, відступаючи, застосувала тактику повного знищення. Похід шведського короля міг би бути успішним, коли б, за словами деяких шведських учасників, шведські генерали були виконали своєчасно бойові завдання. Однією чи не найбільшою похибкою було те, що шведський король, не доцінивши можливостей царя, вірив у своє воєнне щастя та був переконаний, що московська армія не поважиться ставити поважного опору шведам.

Однак, не зважаючи на трагічні наслідки битви під Полтавою, Мазепа став символом аспірацій українського народу в нерівній боротьбі за свою волю, що так знаменито це сформулював енциклопедист Вольтер, пишучи: „Україна завжди прагнула бути вільною”.

Майже всі російські історики в минулому і тепер засуджують Мазепу, називаючи його „зрадником”. Сьогодні є вже зайвим обороняти політику Мазепи. Уже багато безсторонніх чужинських сучасників не тільки що не осудили, але висловилися про нього як про великого державного мужа та українського патріота. Наприклад, англійський посол у Москві лорд Чарлз Вгітворт у своєму звіті з 10-го листопада 1708 року висловлював дуже поважний сумнів, щоб 70-літній бездітний, багатий гетьман, який мав привілеї монарха, перейшов на шведську сторону

зادля особистих мотивів. Пруський посол у Москві Георг фон Кайзерлінг у своєму звіті з 21-го листопада 1708 року дослівно так пише про Мазепу: „... Одначе не можна думати, щоб ця людина, котру нарід дуже любить і шанує, не мала своїх прихильників тим більше, що козаки є дуже невдоволені з царського уряду, який жорстоко з ними поводитись та часто нарушує їх вольності. Тож треба сподіватися, що, якщо не увесь нарід, то принайменша велика частина піде за його прикладом”. Інший учасник у Великій Північній війні німецький історик Йоган Вендель Барділі пише у своїх споминах, що коли цар домагався від султана видачі Мазепи, то султан, покликуючись на Коран, не хотів видати „таку людину, що так щиро боролась за волю, свободу та права свого народу, що витерпіла стільки переслідувань за те, щоб тільки захоронити свій нарід від упокорення під московським ярмом і через те мусіла шукати захисту спершу у шведського короля, а тепер у Туреччині”. Рівнож шведські учасники як історіограф Адлерфельт, секретар польової канцелярії Шенстрем, підполковник фон Штраленберг і інші поставилися до Мазепи прихильно, обвинувачуючи радше своїх генералів, що поробили поважні похибки і тим спричинилися до катастрофи під Полтавою.

Не тільки чужинці, але навіть такий інтриган і, за словами підсоветського історика М. Богословського, людина низької моралі, царський фаворит А. Меншіков, довідавшись про перехід Мазепи на шведську сторону, відразу зрозумів політичне значення цього кроку й у своєму листі до царя з 27-го жовтня 1708 року писав, що коли гетьман „сеє учинил, то не для одной своей особы, но и всей рады Украины”.

Угорсько-німецький історик Йоганн Хрiстiян фон Енгель у історії України з 1796 року, роблячи аналіз подій того часу, прихильно оцінив задуми Мазепи, пишучи: „... Коли взяти до уваги обставини, у яких Мазепа знаходився до Петра, і як останній з ним обходився, коли це все буде належно висвітлене, тоді майбутній історик зможе легше вирішити, чи на гробі Мазепи мав би бути напис Юди чи Помпея”... тож шведські історики не є єдині, що оправдали зрив Мазепи з Росією .

У новіших часах не тільки всі українські дослідники цієї доби позитивно оцінили політику Мазепи, але і чужі поставилися прихильно до союзу гетьмана з шведським королем. Наприклад, німецький історик Отто Гайнц, автор відомої монографії про Карла XII, пише, що „було б запереченням самим у собі уважати майже сімдесятилітнього, бездітного гетьмана за безхарактерного авантюриста чи зрадника. Коли б йому залежало на особистих користях, то він не потребував би виставляти себе на небезпеку... Переговори, що їх вів Мазепа з королем Станіславом, мали на

меті при допомозі шведського короля звільнення з-під московського ярма та з'єднання всієї України, що було природно ціллю тодішньої національної української політики”.

Навіть уже згаданий російський історик Александр Брюкнер, професор Дорпатського університету, в своїй праці про Петра I пише, що союз Мазепи зі шведським королем „не може бути більш неморальний, як союз, що його два роки пізніше заключив молдавський господар Кантимір з Петром проти султана”, ...і тому політику Мазепи належить уважати, як „ein Meisterstück” (зразок майстерности), а спробу „визволити Україну з-під панування тодішньої малокультурної московської імперії треба уважати за „ein heroischer Akt” (героїчний чин).

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

- Adlerfelt G., „Histoire Militaire de Charles XII. Roi de Suede”, Amsterdam 1740, 3 vols; англійський переклад, Лондон 1740, німецький — Франкфурт-Ляйпціг 1740-2.
- Андрусак М., „Зв'язки Мазепи з Станиславом Лещинським і Карлом XII.” Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, ЗНТШ, 1933, т. 152, стор. 35-61.
- Bardili J. W., „Reisebeschreibung von Pultava... nach Bender”, Stuttgart 1714.
- Борщак І., „Мазепа. Людина й історичний діяч,” ЗНТШ, 1933, т. 153, стор. 1-33.
- Brueckner A., „Peter der Grosse,” Onckens Allgemeine Geschichte, Berlin 1879, Vol. VI.
- Defoe D., „An Impartial History of the Life and Actions of Peter Alexovitz”..., London 1728.
- Engel von. J. Chr., „Geschichte der Ukraine und der ukrainischen Kosaken,” Halle 1796.
- Haintz O., „Koenig Karl XII. von Schweden,” Berlin 1958, 3 vols.
- Hatton R.M., „Charles XII of Sweden,” New York 1968.
- Kentrzynskyj B., „Mazepa,” Stockholm 1962.
- Костомаров М., „Мазепа и мазепинцы.” Полное собрание сочинений, СПб, 1905, т. VI.
- Крупницький Б., „З донесень Кайзерлінга 1708-1709 pp.”, Праці Українського Наукового Інституту (ПУНІ), Варшава 1939, т. 47, стор. 24-25.
- Krupnykyj B., „Hetman Mazepa und seine Zeit, 1687-1709”, Leipzig 1942.
- Lewitter L. R., „Mazeppa,” History Today, 1957, Vol. VII, pp. 590-6.
- Mackiw T., „Mazepas Fuerstentitel im Lichte seines Briefes an Kaiser Josef I.”, Archiv fuer Kulturgeschichte, 1962, Vol. 44, No. 3, pp. 350-6.
- „Mazepa im Lichte der zeitgenoessischen deutschen Quellen,” ZNTS, Muenchen 1963, Vol. 174,
- „Prince Mazepa: Hetman of Ukraine in Contemporary English Publications,” Chicago 1967.
- Мацьків Т., „Україна в звітах англійського посла з Москви (1705-1710)”, Український Історик, 1972, т. IX, ч. 1-2, стор. 43-56, ч. 3-4, стор. 72-84,
- „Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах, 1687-1709,” Мюнхен: Український Вільний Університет, 1988.
- Mackiw T., „English Reports on Mazepa, 1687-1709,” New York-Munich-Toronto: Ukrainian Historical Association, 1983.

- Nordberg G. A., „Konung Karl XII's Historia,” Stockholm 1740, 3 vols., німецький переклад — Гамбург 1745-51.
- Оглобин О., „Гетьман Іван Мазепа та його доба,” Нью-Йорк-Париж 1960, ЗНТШ, т. 170.
- „Петр Великий” (сборник статей), Москва 1947.
- „Письма й бумаги Императора Петра Великого,” СПб-Москва 1887-1956, 10 т.
- „Полтава” (сборник статей), Москва 1959.
- Січинський В., „Іван Мазепа — людина і меценат,” Філадельфія 1951.
- von Strahlenberg Ph. Jr., „Das Nord- und Oestliche Theil von Europa und Asia”..., Stockholm 1730.
- Subtelny O., „On the Eve of Poltava. The Letters of Ivan Mazepa to Adam Sieniawski, 1704-1708,” New York: The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the USA, 1975,
- „Mazepa, Peter I and the Question of Treason,” Harvard Ukrainian Studies, Vol. II, No. 2 (1978), pp. 158-183,
- „The Mazepists,” New York: East European Monographs, Boulder, distributed by Columbia University Press 1981.
- Томашівський С., „З донесень австрійського посла Плеєра в Москві 1708 і 1709 рр.,” ЗНТШ, 1909, т. 92, стор. 242-244.

Оксана Лятуринська

ДВАДЦЯТЬ ДРУГОГО СІЧНЯ

*Відкіль з'явилося, взялось
давно забуте і закляте?
Яке це було джерело
води живої? — Не вгадати.*

*Так на руїні з лихоліть
яріє ранньою весною
квапкий препишний буйноцвіт
і дивини і звіробою.*

*Із небуття, з-під клятьб сторіч,
неначе крокус із-під снігу,
воскрес народ ураз за ніч
й до сонця підійняв лодигу.*

*Поглянеш: вколо ще зима,
ще прийде сніговій сердитий.
Дарма, дарма, усе дарма! —
Народ воскрес, щоб жити, жити!*

МІЙ СВЯТИЙ ПРАЦЕДАВЕЦЬ

Додаток до докторської праці під заголовком „П'ять Владик Шептицьких в Українській Церкві”

Написав о. Володимир ПЕЛЕХ

Щоб добре зрозуміти цей „Додаток”, мушу згадати дещо про себе, про обставини в часах окупованої Галичини поляками, німцями та росіянами, дещо з історії Української Католицької Церкви та біографії Митрополита Андрея Шептицького.

Після матури в Академічній гімназії у Львові 1931 році, вніс я прохання на студії в Богословську Академію на руки отця Ректора Йосифа Сліпого. В цих часах не легко було дістатися до цієї єдиної української високої школи, бо кандидатів було більше, як місць в Духовній Семінарії. Частина першорічників мешкала часово в Академічному Домі при вул. Супінського 21, доки не опорожнилися місця при вулиці Коперника 36 після „чистки” або добровільного відходу деяких студентів. Завдяки добрій рекомендації мого першого катехета в гімназії о. В. Лаби та після вступного іспиту в отця Ректора, я був прийнятий до Богословської Академії з умовою, що як львівянин буду мешкати приватно коло моєї матері-вдови на Левандівці¹⁾ аж до Йорданських свят, після яких відбувалися восьмиденні замкнені реколекції. З цього я не був дуже вдоволений, бо щоденний хід пішки чотири кілометри з Левандівки до Головного двірця, а відтак других чотири кілометри трамваєм, якщо були „дрібні”, до Академії на виклад, Богослужен-

1) Левандівка — це колишнє передмістя Львова, положене на захід між Головним дворцем і Білогорським лісом (де, між іншим, згинув сл.п.ген. Тарас Чупринка) й далі між Клепаровом та Богданівкою. Це робітниче поселення постало ще за Австрії. За 20 років сумної пам'яті Польщі, вона не спромоглася виложити вулиці камінням, ані бодай посипати хідники якимнебудь шутром. Восени, чи весною машканці місили болото так, як у якомусь занедбаному галицькому селі. Не було також ніякої транспортації, хоч уряд добре стягав податки. Одинокий „фіякер” на Левандівці українець Гриців, одначе, безплатних пасажирів таких як я не підбирав радо.

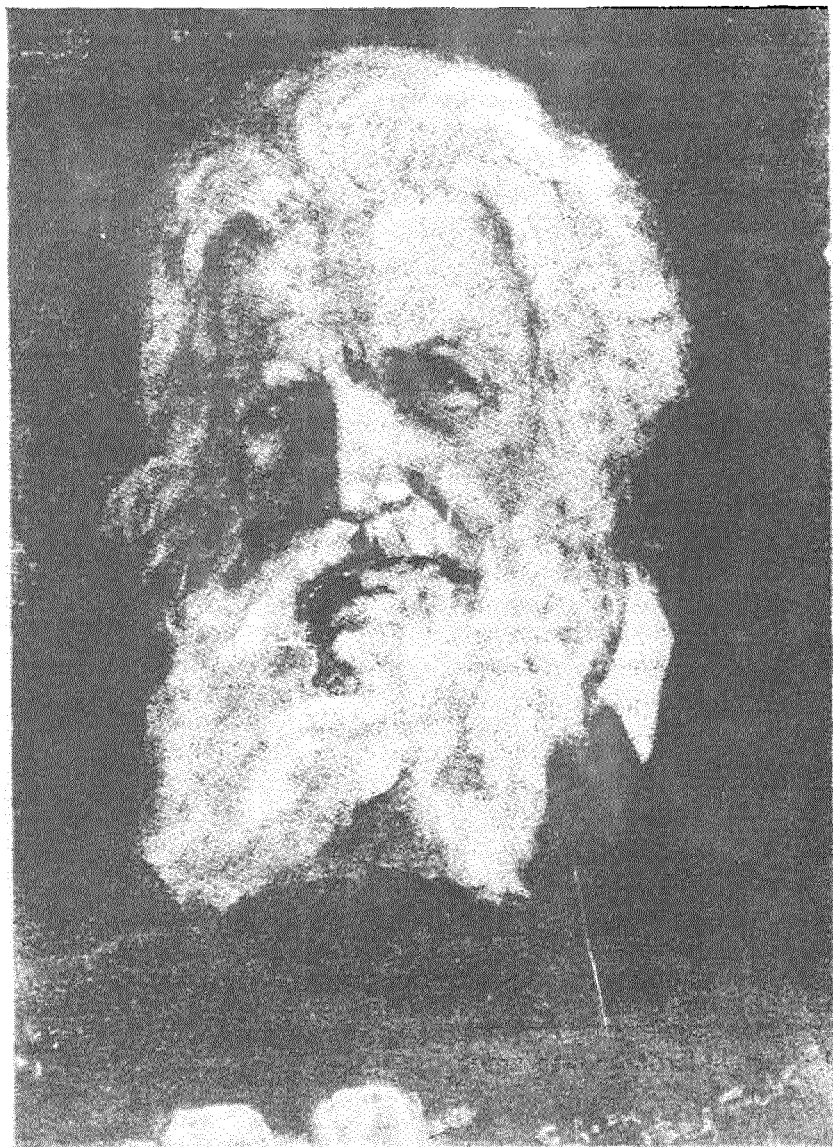
ня або духовні вправи був виснажуючим. Крім цього я знаходив ще час далі провадити гарний дитячий хор „Рідної Школи”, який я зорганізував ще в 1930 році, й тяжко було мені розпрощатися з любовою дитворою.

На зимовий семестер було прийнято понад 200 студентів, а скінчило Академію в 1936 році всього 58 абсолювентів! До державних високих шкіл дістатися було майже неможливо для українців через т.зв. „нумерус клявзус”, бо потрібно було мати або дуже велику протекцію, або переписати греко-католицьку метрику на латинську і стати ренегатом, що деякі, на жаль, і робили. Хто мав фінансову спроможність — той виїздив на студії за кордон. Хто не мав тих можливостей — подавався на теологію або повертався після матури на риллю до батьків, чи протискався до торгівлі або дрібного промислу. Тому то так багато було „покликань” до духовного стану на рідних землях. Сучасна дійсність у вільному світі potwierджує моє переконання. Тут, у добробуті, маємо дуже мало справжніх покликань тому, що зсекуляризована молодь має різні можливості для студій, до яких колись їхні батьки не мали доступу. Колись був звичай, що сини священиків (якщо не всі, то принаймні один) посвячувалися духовному станові. Зараз, якщо не помиляюсь, на жаль, є тільки одинокий випадок у ЗСА, що син священика пішов слідами свого батька! А де решта? Колись та „решта” становила пересічно 10 відсотків усіх студентів Богословської Академії, а інші — це діти селян, міщан і дуже рідко інтелігенції.

Інавгурація зимового семестру розпочалася на початку жовтня 1936 року знаменитим викладом-довповіддю проф. М. Чубатого під заголовком „Українська Церква в половині ХІ століття на роздоріжжі”. Я був захоплений цією доповіддю, яка згодом мала великий вплив на мої пізніші студії, коли я постановив спеціалізуватися в історії Церкви.

Після Різдва 1932 року знайшлося вже місце для мене „під вежею”, себто в кімнатах під вежею семінарської церкви св. Духа при вулиці Коперніка 36. Живучи вже в семінарії, запізнався я докладно із системою внутрішнього порядку, з отцями настоятелями та з усіма товаришами мого року. Заприязнився сердечно, між іншим, з Р. Дурбаком, Б. Корпалом, Ю. Карпинським, В. Лемцьом, В. Вербовецьким та О. Зарицьким. Два перші відбули 10-літній „курорт” — тяжке заслання на Сибірі, третій (колишній духовник Дивізії) помер у Канаді, а три останні — замордовані москалями. Студенти першого року були різного віку, від 17-ти до 40-ка літ, з різних суспільних середовищ, з різних дієцезій та країн: Львів, Перемишль, Станиславів, Югославія, Наддніпрянщина,

СЛУГА БОЖИЙ МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ

*** 29 листопада 1865 — † 1 листопада 1944**

*„Я завжди намагався робити те, що корисне для
мого стада”*

(Митрополит Андрей)

Волинь, Білорусь, Болгарія, Німеччина. Деякі студенти закінчили вже вищі студії, як мгр філософії І. Любівич чи мгр права Б. Лозинський. Що їх привело до Богословської Академії, — важко сказати, тому що вони не звірялися зі своїх почувань чи переживань. Думаю, що особисті родинні або політичні проблеми були тими причинами, наприклад, трагічна смерть брата Любівича, вбитого польської поліцією. Інші прийшли, можливо, ради хліба. Співжиття між студентами було гарне, культурне, до чого причинялися у великій мірі високої класи отці професори, настоятелі, а передовсім так звані недільні конференції отця ректора. Він, хоч був вимагаючий і строгий, проте ми його шанували, називаючи його між собою „татуньо”. Він був для нас неначе добрий батько та виховник, який хотів тільки нашого добра. Бувало, він у спільній, великій їдальні декого вчив показово, як поводитися в товаристві, при столі, як набирати страву та як її споживати. Дуже добра була система чвірок, якими ми виходили на прохід до міста чи поза місто. В кожній чвірці повинні були бути студенти з різних річників, щоб під час проходу себе взаємно пізнавати та зживатися. Одяг і взуття мусіли бути без закиду. Отець ректор був ворогом „замкнених” груп, що їх творили студенти, звичайно, на тлі соціального походження або різниці років студій.

В Богословській Академії, крім кооперативи та читальні ім. Маркіяна Шашкевича, існували різні гуртки самодіяльності, а передовсім — славний хор богословів. Я, будучи гімназистом, вивчив у Музичному Інституті ім. М. Лисенка клярнет та саксофон, про що звівся отцеві віцекректорові Малиновському. Він — великий любитель музики, поручив мені відновити симфонічну оркестру, тому що було дуже багато студентів-музикантів. Кому бракувало якогось інструменту, я завдяки знайомству з маестром Станиславом Людкевичем позичав багато з них з цього ж Інституту (на цих інструментах грали колись наші Усусуси). Виступали ми на різних концертах або розвагових вечорах, для яких тексти й музику укладали самі студенти (Дурбак, Якубак). На жаль, виступи оркестри чи славного хору з дуже малими винятками відбувалися в мурах Семінарії, а не ззовні для світської публіки. Дуже і дуже шкода, що не утривалено на пластинках хорові Богослужби, а спеціально Єрусалимську Утреню, на яких сольові партії мали здібні співаки, як В. Тарновський, І. Задорожний, В. Матіяш (учень Марії Сокіл) та незрівняні баси Д. Базюк і С. Саламон (з Югославії).

Кожного дня, крім неділь чи свят, відбувалися виклади в гарно розмальованих Ковжуном, Гординським і Музиковою залах-авлях. У Богословській Академії були два факультети: філософічний та теологічний. Крім приблизно 50-ти викладових предметів були ще різні семінари (12). Деякі предмети подавалися латинською мовою

(оо. Липський, Максимець, Сампара, ректор Сліпий). Латинською мовою мусіли ми здавати іспити, а передовсім з догматики отця ректора! Не одному студентові здавалося, що це лишнє навантаження мозку мертвою мовою, одначе добре її знання не одному придалось у пізнішому житті. Наприклад, для мене ця мова була дуже придатна, коли я працював для Митрополита Андрея, чи для моєї докторської праці (переклади латинських та італійських документів), а навіть, виїхавши на еміграцію до Полудневої Америки, дуже скоро опанував там еспанську мову. Треба пригадати, що подібно, як тепер міжнародною мовою є англійська мова, так давніше такою мовою була латинська. Навіть за останньої окупації Західньої України Польщею, щоб не виписувати метрик польською мовою, отці парохі вживали латинську мову.

Кожному річникові студентів отець ректор призначував провідника — „дуктора”, який був посередником між отцем ректором і студентами. Крім цього визначував захристиянів — „лойників”, головних дяків у обох крилосах та т.зв. „бубенмайстрів”, які в їдальні передавали харчі з бубна, що обертався в стіні між їдальнею та кухнею, що її вели Сестри. Ці вибрані були довіреними людьми отця ректора і тоді вони старалися такими бути²). Вони часто упримнювали отцеві ректорові пообідні проходи в семінарійному городі-саді своїми запитами, дотепами, оповіданнями чи заввагами. Я натомість користав з цього дозвілля, граючи відбиванку або круглі, а також в читальні читав різні книжки, журнали, часописи або брав участь в пробах оркестри і хору.

Два рази до року треба було відвідати отця ректора в його канцелярії. День і час таких відвідин розписував „дуктор”. На цих відвідинах треба було дати різного роду відповіді особистого чи наукового характеру, залежно від запитів отця ректора. Часом такі відвідини кінчилися неприємно для відвідувача.

Будучи на другому році студій, дістав я покликання з'явитися до військової реєстрації. Тому що я не хотів відповідати польськи на запити туподумного старшини-шовініста, який на мої українські відповіді весь час говорив „не розумен”, — мене арештували. На другий день отець ректор приїхав мене звільнити, й мабуть після довгих торгів передав мені вже на волі військову книжечку з буквою „ц”, що означало нездібний-каліка. Мушу ствердити, що я був дуже виспортований і здоровий. Він не докоряв мені ні одним словечком. Я думаю, що цей випадок, моя активна участь в історичному семінарі та керування оркестрою мали

2) Деякі з тих вибранців вже на еміграції, на жаль, розчарували свого добродія негативним відношенням до нього самого та ідеї Патріярхату, за що він назвав їх слушно „кочубеями”.

додатний вплив на відношення отця ректора до мене відносно моїх студій на польському університеті, про що пізніше.

За часів панування Австрії в Галичині Львівський університет мав, між іншим, Богословський Відділ, в якому виклади для українців відбувалися рідною мовою. Митрополит вже 1905 року хотів створити вищу українську богословську школу з правом надавання дипломів магістра та доктора. Польські єпископи, маючи великий вплив у Відні, вчинили спротив цьому. Тому Митрополит так, як митрополит В. Рутський, посилав здібніших студентів за кордон: до Італії, Австрії, Німеччини, Швейцарії і тому подібне, щоб абсолювентами тих шкіл обсадити важні становища в адміністрації Епархії, в Духовній Семінарії, в гімназіях, в унійній праці тощо. Такими визначними отцями докторами були, між іншим, Боцян, Галущинський, Масцюх, Мишковський, Пелеш. Митрополит не дав за виграну й удруге, в 1910 році, звернувся в Палаті Вельмож у Відні, якої він сам був членом, з проханням про відкриття українського університету з богословським відділом у Львові. Очевидно поляки, маючи владу в Галичині, зняли бучу проти цього проекту. Однак цісар прихилився до просьби Митрополита і видав декрет 1913 року про заснування нашого університету I/IX в 1916 році. На жаль, війна перешкодила здійсненню цього проекту. Дуже можливо, що цей декрет мав також вплив на Москву почати війну проти Австро-Угорщини.

Польський уряд, перебравши владу в Галичині в 1919 році із зобов'язанням надати українцям автономію та відкрити український університет у Львові, не додержав цього зобов'язання, а навпаки — поляки заборонили виклади Богословії українською мовою й звільнили з праці оо. Т. Мишковського та Т. Галущинського за їх відмову присяги вірності (державі) та за відмову викладати польською мовою. Тому Митрополит Андрей впровадив 1919 року філософічний факультет у Духовній Семінарії на взір Київської Могилянської Академії, що однак не заступало університету. Ректорами в Духовній Семінарії стали по черзі: о. Т. Галущинський, єпископ Боцян, а відтак від 1925 року — Йосиф Сліпий. Польський уряд у своїй політиці спольщення українців далі зліквідував вісім українських катедр на університеті і Тайний український університет у Львові. Взявся уряд також до повільної ліквідації шкільництва: наприклад — в 1922 році було 3,663 україномовних шкіл, а в 1939 — 496! Закривав уряд деякі не лише державні українські гімназії, але й приватні. Закривав товариства „Просвіта”, до існуючих ще українських шкіл всував учителів поляків, які здебільша були „оком та вухом” поліції. Зліквідував по школах українознавчі предмети, як наприклад, історію та

географію. Абсольвенти закордонних шкіл мусіли переходити сувору нострифікацію.

В такій то ситуації Митрополит старався рятувати українську молодь, засновуючи різні школи чи допомагаючи вже існуючим. Вичислю деякі народні школи у Львові: при вул. Крупярській, при вул. Городецькій, при церкві св. Юра, на Левандівці, на Личакові. Дбав він про ремісничу школу при вул. Городецькій та про дівочу кравецьку школу „Труд”. Він вибудував величавий будинок для дівочої гімназії Сестер Василіянок при вул. Длугоша, придбав будинок-захист для дівочої гімназії „Кокорудзянок”, примістив дівочу учительську семінарію у великому будинку при вул. Потоцького також під проводом ССВасиліянок. Дбав за приватні школи й гуртожитки по інших містах Галичини. Турбуючись чистотою нашого східного обряду і співу, заложив Митрополит у Львові дяківську школу та заохочував отців парохів організувати хори дорослих та дітей. Вершком його опіки українським шкільництвом було оснування Богословської Академії 1929 року, рівень навчання якої під проводом отця ректора Й. Сліпого стояв дуже високо, а її дипломи признавалися європейськими державами, крім, очевидно, самої Польщі. Рівень знань абсольвента Богословської Академії рівнявся, наприклад рівневі американського магістра. Із заздроси, що наша Богословська Академія так гарно розвивається, польський уряд разом, на жаль, з римокатолицькою ієрархією подавали до Ватикану різні несусвітні доноси проти Митрополита Андрея та Богословської Академії. Ватикан вислав 13-го грудня 1934 року свого відпоручника-візитатора кардинала Гудечека, щоб перевірити стан нашої Церкви, науки та її проводу.

Митрополит Андрей та о. ректор прийняли кардинала з великими почестями, а навіть величавим концертом (хор, оркестра, промови і тому подібне) в його честь. Загальний вислід візитації був дуже прихильний для нас.

Митрополит Андрей дбав не лише про освіту, але і про здоров'я вірних. Для цієї мети відкрив він на Янівській дільниці у Львові „Порадню для матерей”, яка була відділом Народної Лічниці при вул. Петра Скарги, де обслуговували пацієнтів наші здібні й добрі лікарі. В пляні Митрополита було дати до існуючих вже філософічного та теологічного факультетів ще правничий, а відтак — медичний при Народній Лічниці. Для розбудови Лічниці, щоб створити модерний шпиталь, він викупив довколишні парцелі при вул. Петра Скарги, при площі св. Юра, при вул. Шептицьких, аж до вул. Городецької. При цій нагоді мушу згадати про першу пожертву на будучий шпиталь ім. Шептицького, яку склав балетний гурток

загадковим було для мене, що він знав, що моя мати — вдовиця і що я пробивався в гімназії при допомозі побічних доходів (на шкільну оплату), уділяючи лекції слабшим студентам або граючи в різних оркестрах як клярнетист або саксофоніст. Пояснивав я собі це тим, що він мусів мати ці інформації від отця пароха Левандівки В. Прийми, однаке я помилився, про що скажу пізніше.⁵⁾

На мою велику радість, під час цих перших відвідин Митрополит Андрей дозволив мені вписатися до Львівського університету. Ще більше я був заскочений його пропозицією, коли спитав мене, чи мав би я охоту й час працювати для нього як секретар по науковій ділянці за невеличкою винагородою (100 золотих місячно). Я очевидно, змісця прийняв цю пропозицію й зразу спитав, коли мав би почати цю працю й на чому вона мала б полягати. Він делікатно спитав, чи не маю якихсь родинних перешкод, а якщо ні, можу відразу починати за таким порядком: кожного дня о годині 8:30 ранку я повинен бути в його канцелярії із записником, вислухати його вказівок, а опісля, залежно від поділу годин викладів на університеті, вишукувати різні книжки, рукописи та документи в наукових українських і польських інституціях, архівах і бібліотеках, які мали б якенебудь відношення до митрополита В. Рутського або його доби. Кожного дня мав я працювати для Митрополита приблизно 4-6 годин. Тоді я довідався, що крім мене дозвіл на докторанта з мого річника одержав дуже здібний поет Р. Дурбак.

Митрополит Андрей був великим знавцем історії східної, а передовсім української Церкви. Його полонила ідея унії та українського патріархату, яка була вже дуже близька до здійснення 300 літ тому. Хоч це були двадцяті роки XVII століття (перед злочасним Переяславом), коли на Україні релігійна боротьба досягала свого вершка, що багато коштувало та коштує до сьогодні українському народові. В тих часах правобережна Україна була з'єднана з Римом і тоді була нагода з'єднати решту України тим більше, що зверхник Української Православної Церкви царгородський патріарх був у повному упадку. Це ствердив велетень духу архієпископ Мелетій Смотрицький, який вернувся з подорожі на Сході. Тоді була ідея українського православного духовенства (митрополит Йов Борецький, архимандрит Петро Могила й інші), щоб перенести царгородського патріарха з Царгороду до Києва, на що турецький уряд з політичних та економічних причин не погодився. Була це ідея на дальшу мету, щоби протиставитися московському патріархатові, який був створений 1589 року і який відразу забажав підпорядкувати собі Українську Православну

5) В перший день окупації москалі піймали отця Прийму на вулиці Львова і слід по ньому пропав. Про це розказувала мені його дружина.

Церкву. Отже архієпископ М. Смотрицький став душею створення українського патріархату у злуці з Римом. До його ідеї приєдналися архимандрит Печерської Лаври в Києві православний Петро Могила та уніятський митрополит Велямин Рутський. Обидва митрополити, Й. Борецький і В. Рутський, мали зрезигнувати, а патріархом мав стати архимандрит П. Могила.

На жаль, цю ідею українського патріархату зірвали православні екстремісти під проводом о. Мужилівського, який вже тоді одієнтувався на слабу ще Москву та разом з козаками зірвав Київський Собор (1628), який мав затвердити в загальному зміні. До цього очевидно причинилися московські агітатори, які розпалювали між козаками ненависть до Риму та взагалі до Заходу, що його утотожнювали з Польщею. Спочатку сама Польща не була проти створення українського патріархату з політичних мотивів — проти Москви та Туреччини. Вона толерувала Унію, як перехідний стан для златинщення української Церкви, а опісля для ополячення. Однак, під проводом ідеолога Унії та патріархату В. Рутського, українська Церква стала не лише окремою індивідуальністю, але навіть охороною української національності. Вона стала окремішньою, самобутньою, лише українською національною Церквою, відмінною від латинської чи православної московської. Польський уряд і клир, зорієнтувавшись, що їх пляни перечеркнуто, хотіли скасувати Унію, однак вже було запізно, бо натрапили на великих владик, до яких можна зачислити наших п'яťох Шептицьких.

Ця ідея українського патріархату з-перед 300 літ полонила Митрополита Андрея, тому постановив він науково розробити ці вагомí історичні події в українській Церкві та відомості про їх творців. Одним із найбільших митрополитів в українській Церкві, після Іпатія Потія, був сам Митрополит Йосиф Велямин Рутський. Це постать могутня, якій немає рівного в історії Унії, за винятком хіба самого Митрополита Андрея. Він, як гідний пересемець ідеї В. Рутського, постановив відновити та продовжувати започатковану владику Рутським працю. Отже, треба було аж 300 літ, щоб знайшовся гідний пересемник Митрополита В. Рутського для Божої слави та добра України. Для нього, так як і для В. Рутського, з'єдинення — це український месіанізм, незалежний ні від Польщі, ні від Москви. Тому то росіяни, чи білі чи червоні, з такою заїлістю нищили й нищать українську Церкву, бо її незалежність рівняється політичній незалежності. Митрополит Андрей, подібно як Митрополит Рутський, бажав патріархату в Києві, щоб відірватися від Москви. Шептицький хотів підпорядкувати Галичину Києву, кажучи в посланні до Духовенства з 1939 року: ...,ми, гр-католики, не маємо ніякої волі старшувати та накидатися нашим братам, але

навпаки... так що й повна злука двох українських вірознавців виглядала б так, що радше треба говорити про підчинення греко-католиків під власть київського Патріярха під умовою, щоб він прийняв вселенську віру, себто православія перших сімох Вселенських Соборів, доповнених рішеннями Вселенських Соборів від X ст. до найновіших часів”.

Тому Митрополит Андрей рішив написати науковий твір — біографію свого великого попередника, яка мала б бути навіть початком його канонізаційного процесу. Про це думав вже давніше взагалішому архимандрит М. Смотрицький. Це мала б бути перша повна наукова праця, бо передше він видав деякі трактати з філософії, аскетички, переклади св. Василя Великого, безліч послань, рефератів, доповідей (в Римі, Велеграді, Бельгії), які є розсіяні по різних журналах чи архівах.⁶⁾ Сам Митрополит міг бути великим науковцем, мав всі дані для того, був надзвичайно здібний до науки (три докторати: право, філософія і теологія), мав знання 12-ти мов, багато читав, подорожував, був любителем і знавцем мистецтва, а передовсім мав надзвичайну пам'ять! Проте, він не мав часу на стислу наукову працю. Сама львівська дієцезія нараховувала коло 2,000.000 душ. Візитації парохій, службова та приватна кореспонденція, видвідини, авдієнції, засідання, конференції, а навіть виклади аскетички для богословів, — це все не давало йому можливості сконцентруватися над однією солідною науковою працею. Щойно в ліжку міг читати часописи.

Коли Митрополит вже почав працю над В. Рутським, передав багато епархіальних справ різним референтам капітули, а сам рішав тільки виїняткові важні справи. Він постановив віддатися науковій справі, до якої за співробітника покликав мене, з чого я був невимовно врадуваний. Не марнуючи часу, я подав прохання в деканат університету, де мусів вислухати ще деякі додаткові предмети під проводом о. Умінського, між іншим — дуже культурної людини. Він дав мені до вибору кілька тем для докторської дисертації, з яких я вибрав біографію про Митрополита Атаназія Шептицького (1715-1746). Я був певний, що знайду багато матеріалів у архівах св. Юра, в родинному маєтку графів Шептицьких в Прилбичах, в Богословській Академії (де я під час студій нишпорив), а також у величавій модерній бібліотеці — архіві ОО. Студитів при вулиці Петра Скарги, де незрівняним архіварем був проф. Шендрик.⁷⁾ Слідуючого дня почав я працю у Митропо-

6) Після смерті Митрополита совети зарабували всю його кореспонденцію, рукописи та книжки і держать під „ключем”, доступ до яких досі можливий тільки довіреним „борзописцям”.

7) Проф. Шендрик (не ген. Шандрук) походив з Великої України. Зараз після наїзду на Галичину большевики зразу його спіймали. Митрополит просив мене

лита, яка продовжувалася аж до наїзду російських військ на Західні Землі України в 1939 році. Кожного дня, крім неділі, очікував я своєї черги, щоб увійти до бюро Митрополита. Передо мною нормально входили особистий секретар о. Грицай, фінансовий секретар о. О. Стасюк⁸⁾, та ахриепархіяльний секретар о. Ковальський. Часом їхні звіти продовжувалися поза визначений час. Також часом у важних справах входили інші каноніки передо мною. В таких випадках Митрополит все вибачався за продовжування авдієнцій.

Після щоденного привітання, подібного до першої моєї авдієнції, Митрополит давав мені інструкції та зауваження відносно мого звіту з попереднього дня праці. Він переглядав мої переклади з чужих мов на українську, а відтак випитував мене, чи я щонебудь знайшов відповідного для його праці в архівах чи бібліотеках. Якщо я щось знайшов, він переглядав те, велів дещо викинути або дещо додати з його прибічної бібліотеки, яка містилася таки в його робітні-канцелярії. Між стояками були ряди полиць у формі гребінця, між які можна було легко входити. На протилежній стіні з вікнами, зверненими до саду, пишалися портрети його попередників митрополитів, як Атаназія та Лева Шептицьких, а також інших українських владик. На стіні, позаду Митрополита, розпростер крила гарний карпатський орел, трофей знаменитого мисливця, ігумена Климентія. На багатьох полицях була укладена література Східної Церкви, яку Митрополит запопадливо збирав. Там були книжки різними мовами про історію Сходу, Заходу, а передовсім Української Церкви та народу, як також її література. Окреме місце займали: догматика, літургіка, містика, цивільне та церковне право, мистецтво, монашество і тому подібні. Митрополит не лише збирав взагальному літературу, але старанно вишукував та заохочував до того відповідних adeptів майбутньої наукової праці, тих, що були в Національному Музеї, Митрополичому музеї, Богословському

проверити його несприятність. Господиня Шендрика сказала мені, що досвіта заїхали під хату два цивілі та два військові й забрали його зі собою. Після мого звідомлення Митрополит післав, мабуть, проф. Б. Барвінського до головної квартири советів у тій справі, але — безуспішно. Митрополит Андрей твердив, що росіяни мали в Галичині вже віддавна свої ячeyки, які збирали різні відомості, потрібні для НКВД, а які передавали до консульства СССР у Львові при вул. Набеляка. На ці списки були втягнені активні громадяни в українському національному русі, визначні націоналістичні діячі, адвокати, судді, а передовсім особи, які колись займали навіть незначні становища в Українській Армії чи Уряді в УНР. До групи діячів УНР належав, власне, проф. Шендрик.

8) О.О. Стасюк під час наїзду советів на Західні Землі України перейшов без дозволу Митрополита до Генерального Губернаторста, а відтак до Австрії, не повертаючись до Львова. В Австрії він мав проживати в якомусь католицькому монастирі аж до смерті, мабуть, у 1985 році.

Науковому Товаристві, Богословській Академії та в Студійному Унійному Інституті ім. Рутського з прекрасною бібліотекою при вул. Петра Скарги, під управою ігумена Климентія.

Не раз я був здивований його геніяльною пам'яттю, наприклад казав лагідним голосом: „Ідіть, прошу, до другого чи іншого ряду полиць, на п'ятій чи іншій полиці, з лівого чи правого краю, вийміть таку-то там книжку, однак, прошу, поставити її пізніше на те саме місце”. Я злякався, чи запам'ятаю належне місце витягненої книжки і скоренько зазначив на записнику її положення. Однак це не сховалося від бистрого, хоч лагідного погляду Митрополита, який лиш легко усміхнувся. Проте вершком мого здивування було, коли Митрополит велів розгорнути якусь книжку на якусь бажану йому сторінку та просив переписати чи перекласти певну її частину. Тоді я був цілковито приголомшений його знанням та геніяльною пам'яттю. Чув я вже перед тим від інших людей про його надзвичайну пам'ять, однак, тяжко мені було повірити, що він міг пам'ятати такі дрібні деталі, як навіть сторінки не одної, але багатьох книжок, про що я вже сам переконався, працюючи для нього. Деякі отці говорили мені, що Митрополит знає кожну парохію, кожного пароха, його родинні обставини, його моральний і фінансовий стан, а навіть мав знати поіменно вдів по священниках, які приходили до нього за допомогою.

При кінці грудня 1936 року Митрополит дав мені доручення приготувати відповідний матеріал про В. Рутського, бо він потребував його для привітального листа для Святочної академії для відзначення 300-ліття смерті його Великого Попередника, що я й зробив. Готовий привіт Митрополит Андрей передав єпископові Будці, який на початку святочної академії відчитав його під бурхливими оплесками присутніх учасників на цій академії. Сама академія відбулася 21-го березня 1937 року в залі Великого Театру. Присутніми на академії, крім єпископа І. Бучка, були духовенство, сестри, питомці та шкільна молодь. Отець-ректор Йосиф Сліпий дав обширну наукову доповідь про великого Митрополита. В мистецькій частині, крім хору питомців, співав також знаменитий львівський хор „Боян”. Були також сольові партії. На слідуючий день праці я мав довшу розмову з Митрополитом про цю імпрезу, а передовсім про доповідь Отця-ректора, яка дещо полегшила працю самого Митрополита про В. Рутського. Бувало Митрополит часом питав мене мою думку на якусь тему, справу чи історичну особу. Він ніколи не сказав, що я помиляюся, якщо так і було, але лагідно казав: „Думаю, що дана справа інакше мається”, чи „Дана особа не така, як здається, але...”

Дуже часто Митрополит випитував мене про поступ моєї магістерської праці, а відтак докторської. Цікавили його предмети,

які я мусів доповнити в університеті. Також давав мені поради та вказівки, що, як і де можна знайти з відповідного матеріалу. Я був вдячний, що без моєї просьби дав мені поручаючого листа до Прилбич, де я мав можливість дістати матеріали про владик Шептицьких.

Після моєї праці в Митрополичій канцелярії, я сходив вниз на партер ліворуч до кімнати-робітні, яка сусідувала з кімнатою ігумена Климентія Шептицького, якого я зустрічав майже кожного дня, коли переходив мимо. Це був тип людини цілком відмінний від Митрополита: високий, худий, зі суворим поглядом, завжди задуманий і маломовний. Ніколи я не бачив усмішки на його лиці.

Кімната-робітня, з якої я користав, належала працівникам, зокрема професорові Шендрикові, д-рові Б. Барвінському, діяконові Дворянину та проф. А. Дзедзик. Вони направляли, підліплювали та упорядковували рукописи чи стародруки. Якщо потрібно було, відчитували й перекладали на українську мову. До моєї диспозиції були дві машинки до писання (українська та латинська), на яких я продовжував працю, почату в бюро Митрополита. Там я приготавляв звіти на слідуючий день. Залежно від викладів я збігав попри мур митрополичого саду, відтак через „Єзуїтський парк” до університету Івана Казимира (зараз — Івана Франка). Після викладів йшов до якогось архіву чи бібліотеки (Ставропігія, міська, Домінікани, Оссолінеум, Студити, Богословська Академія, Митрополита, Святоюрська тощо. Попри матеріали потрібні Митрополитові, я знаходив часто цінні матеріали для моєї праці. Скільки годин я працював для Митрополита — важко сказати. Тоді люди не знали, що це є надгодини (овертайми). Я був радий, що взагалі працюю, та був вдоволений, коли щось знайшов відповідного для мого Добродія, який нагороджував мене своїм ангельським поглядом чи усміхом, що мене тоді робило щасливим. Після викладів в університеті та пошуків по архівах і бібліотеках я звичайно повертався до палати, або, якщо вже було пізно, йшов прямо домів на Левандівку. Ніхто мене не котролював — я був сам собі контролером.

Працюючи на партері в робітні-кімнаті, вікна якої виходили на подвір'я, між палатою та храмом св. Юра, часто спостерігав, як бідні прошаки приходили в означені дні та години під двері палати, щоб одержати милостиню з рук братчика Атаназія або слуги Гавриляка. Всі знали, що Митрополит — добрий і милосердний батько, опікун сиріт, вбогих, хворих, а передовсім — молоді. Він допомагав студентам і деяких здібніших юнаків висилав на студії закордон на навчання богословія, мистецтва (співу, музики, різьби-скульптури, малярства), бо він сам був любителем і добрим

знавцем мистецтва.⁹⁾ В його робітні, як згадано попередньо, а також в приймальні було багато портретів його попередників єпископів чи митрополитів, а також образи сучасних йому малярів. Він зібрав величезну колекцію церковних образів, а навіть частини іконостасів, які примістив в Національному Музеї у Львові, директором якого був І. Свенціцький.

День 13-го грудня кожного року був радісним днем для тих, хто мав якенебудь відношення до Владики, бо це день іменника Святого Андрія. Рано цього ж дня в катедрі відправлялися Служби Божі в наміренні Соленізанта. Пригадую, як в 1937 році відправляли таку Службу Божу спільно єпископ Іван Бучко, отець-ректор Йосип Сліпий, о. пралат Леонтій Куницький, отець-митрат Базюк і інші. Як звичайно, співав хор питомців. Потім гості сходили до палати, щоб особисто зложити побажання Митрополитові. Для нас, працівників, цей день був вільний від праці, однак ми були одні з перших, які особисто складали Іменинникові побажання. Майже цілий день проходив для Митрополита в прийманні різних делегацій світських і церковних, а хор богословів співав йому „Многолітствіє”.

Митрополит Андрей спеціально любувався появою дітвори чи то зі шкіл, чи зі сиротинців. Ця дітвора відвідувала свого Опікуна-батька при кінці навчального року на площі перед палатою, або в Митрополичому саді, а також на площі Сокола Батька. Його зносили з візком й залишали між дітворою, яка відповідала на запити Митрополита, деклямувала та співала в його честь.

9) Мистці-малярі: в 1913 році запросив нашого Леонарда да Вінчі — Олексу Новаківського до Львова, купив йому т.зв. „Червоний дім”, близько св. Юра, де мистець провадив, за підтримкою Митрополита, Академію Мистецтва. В ній вчили — І. Раковський, І. Свенціцький, О. Курилас, а навіть сам Митрополит. В. Дядинюка післав до Італії, який, повернувшись до Львова (1928), заложив малярську школу іконопису Студитів (1930-33). Мистцям стінопису допомагав грошово або працями по церквах чи в Богословській Академії. Це були: М. Осінчук, М. Ковжун, Й. Буцманюк, Д. Горняткович, А. Яблонський, Пешанський і П. Холодний, який розмалював стіни семінарської каплиці та ікони для іконостасу. Викладові залі та авлю в Богословській Академії розмалювали Ковжун, Гординський та Музикова. Великою симпатією Митрополита втішався стипендіст М. Мороз. В скульптурі відзначилися стипендісти: А. Коверко (дерево й камінь), який вирізбив у семінарській каплиці з кедрини (карпатського заповідника) прекрасний іконостас, престіл, проскомидійник, тетрапод, два крилоси та проповідальницю з чудовим орлом (символ євангелиста Івана). З каменя він вирізбив постать Митрополита в стоячій позі (в городі Духовної Семінарії), а в сидячій позі — в Національному Музеї у Львові. Допомогав Митрополит і С. Литвиненкові, який залишив чудовий пам'ятник-нагробник І Франкові на Личаківському цвинтарі. Завдяки Митрополитові виїхав до Відня на музичні студії мій старший товариш з Академічної Гімназії А. Гнатишин, який й зараз там живе та творить (композитор-диригент).

Митрополит звичайно бував дуже зворушений, а коли відбувалася цілоденна дефіляда попри Митрополита з нагоди свята — „Українська Молодь Христові”, на очах Святця були сльози. Я, будучи маленьким хлопцем, мав честь бути в одній з таких діточих груп, про що ніколи я не міг забути.¹⁰⁾

В липні або серпні Митрополит виїжджав в Карпати (Підлюте) до митрополичих дібр, де перебував два-три тижні, відпочиваючи та проводячи літні ці дні в оточенні пластунів, які мали там свої табори. В тому часі я також користав з вакацій, відвідуючи рідних чи то коло Галича (Поплавники, Ганівці), чи коло Золочева (Вільшанниця, Бужок).

Часто під час року, коли Митрополит не був перетяжений науковими справами, знаючи від отця-ректора або отця-віцеректора, що я люблю спів і музику, давав мені переписувати ноти з оригіналу композицій Бортянського й то в двох примірниках. Тоді не було ще копіювальних машин. Цю роботу я виконував старанно, й після того, як переписане переглянув Митрополит, я віддавав її до архіву Студитів.

10) Митрополит старався витягнути українську дітвору з міських вулиць і польської мови. Багато дітей були напів голодні й дихали міським занецишеним повітрям, тому що в більшості їхні батьки не мали засобів добре прогодувати їх, ані висилати дітей влітку кудись поза місто на чисте повітря. Тому в роках 1919-1920 створив Митрополит при церкві св. Юра „літні колонії” не лиш для бідних, але для всіх дітей. Діти проводили там під проводом учителів-виховників цілий день на грах, гімнастиці, прогулянках та різnorodних заняттях, таких як спів тощо. Діставали харч, хоч не вишуканий, але здоровий (хліб, молоко, овочі, часом печений риж з яблуками). Там ми навчилися багато релігійних, народних та революційних пісень. У Підлютому Митрополит заснував Вакаційну Оселю для молоді та Пласту, що його поляки розв’язали, а українці переіменували з оборонений Пласт на „Крайове товариство опіки дітей та молоді”. Там перебувало пересічно коло 1,000 дітей (4-14 років) в кількох групах, які чергувалися протягом літа. Штаб учителів-виховників доглядав і навчав дітей української мови, молитви, пісні, поезії, а передовсім любови до Церкви, України та рідної мови. Митрополит любив провести вакації серед „ангелів”, як він висловлювався про цих дітей. В Зарваниці призначив Митрополит 364 гектарів землі для воєнних сиріт, а також у Львові-Личакові для сиротинця призначив 600,000 австрійських корон. Коли в серпні 1917 року повернувся Митрополит з неволі до Львова, українці передали йому збірку 320,000 корон для сиріт, а він жартома сказав, що одне погано, що вони назвали цей фонд його іменем, і тоді додав до нього від себе 1 мільйон корон. В Корчеві передав Митрополит для товариства „Сільський господар” замок із землею для школи модерного господарства. В Сквилові передав Студитам замок з великим овочевим садом і яринним городом та орним полем з тим, що в замку мали примістити сільських хлопців, щоб під проводом інструкторів вивчали вони різні фахи для праці у Львові чи в інших містах Галичини. В Милованю передав замок із 250 гектарами землі для товариства „Просвіта”, щоб вела тут школу садівництва та городництва.

Одного разу передав мені Митрополит для перегляду велику збірку листів-документів, які знаходилися у Святоюрській архіві. Деякі дуже старинні листи були в оригінальних ковертах з ляковими печатками, а деякі з поштовими значками. Деякі документи ми використали для наукової праці, й Митрополит був дуже вдоволений із знахідки. В часі перегляду листів я знайшов три конверти із дуже вартісними австрійськими значками, які я приніс Митрополитові, вияснюючи їх вартість (10,000 німецьких марок!). На його запитання, звідкіля я це знаю, я зрадив таємницю моєї нареченої, яка була філіателісткою та мала німецький каталог значків. Митрополит казав передати ці конверти проф. Шендрикові до архіву.

Будучи ще на студіях у Богословській Академії, в довільному часі навчився я різьбарства та інкрустації, чи то інтарсії в дереві. Вироблялося там хрести, рами до образів, тарілки, коробки-касетки та інше. Ці речі робилося з решток дерева-кедрини, яка залишилася після різьбярської праці Коверка в семінарській каплиці. Кедрини ця походила із заповідника митрополичих дібр у Карпатах. Я постановив зробити касетку для Митрополита, подібну до цієї, яку я зробив для своєї нареченої. Придбав я кедрині дошки, зробив касетку приблизно 12" x 6" x 3", політерував назовні на-чорно, а в середині на-ясно. Зверху горішньої сторони посередині вирізьбив митрополичий герб¹¹⁾, на чотирьох рогах монограми А. Ш., левик та тризуб. За добу перед днем св. Андрія з початком праці в робітні я подав цю касетку разом з сердечними побажаннями Митрополитові. Від несподіванки він був зворушений, подякував й ще дужче приголубив мене. Ця касетка лежала потім постійно на його письмовому столі, наповнена грішми, приготованими для відвідувачів, що потребували допомоги.

Митрополит присвятив ціле своє життя для з'єднання християнських Церков Сходу і Заходу згідно з дорученням папи Урбана VIII, що українці будуть тими, хто довершить це діло. Для цієї унійної праці Митрополит мав також повновласті від папів Лева XIII та Пія X. Він створив епоху в тій ділянці. Немає йому рівного в історії церковного об'єднання. Для унійної цілі Митрополит навіть їздив інкогніто до Петербургу в 1906 році, де заложив перші російські громади (католицькі) під проводом єпископа Леоніда Федоріва. В Римі заложив Митрополит у 1910 році першу російську католицьку церкву св. Лаврентія деї Монті.

Після звільнення з царської неволі в 1917 році, відвідуючи

11) Митрополичий герб був у основі гербом родини графів Шептицьких (підкова з хрестиком та стрілою) з додатком: кардинальський капелюх, митра, жезло та хрест на тлі мантії.

столицю України Київ, заснував Митрополит тут українську католицьку церкву, парохом якої назначив о. М. Цегельського, генерального вікарія на Україну. Пророчистим було те, що в Соборі св. Софії відправлялося Богослуження російською мовою, а в греко-католицькій церкві — українською. Крім цього оснував Владика українські католицькі парохії в Полтаві, Катеринославі та Одесі. Повернувшись додому, почав він так звані Велеградські унійні з'їзди, а коли вже не міг їздити в наслідок хвороби, заступав його отець-ректор Й. Сліпий. Пізніше унійні з'їзди відбувалися в Любляні, Празі, Пінську, але не в Галичині. Тому Митрополит рішив скликати перший такий з'їзд у Львові 23-25 грудня 1937 року. Користаючи з дотогочасних зібраних матеріалів, я під диктатом Владики приготував відповідний матеріал про заслуги митрополита Велямина Рутського для унійної справи. З'їзд цей був скликаний з нагоди 300-ліття від дня смерті цього великого подвижника Унії та українського патріархату (5. II. 1637). Почався цей з'їзд у палаті привітом учасників, відтак відслужено Службу Божу в катедрі, а наради відбувалися вже в авлі Богословської Академії. Для цивільної інтелігенції Митрополит завів т.зв. Академічні Вечори у Львові та в більших містах Галичини, які продовжувалися аж до кінця серпня 1939 року. За першої окупації росіянами Митрополит думав відновити католицькі парохії в тих містах, у яких він був заложив їх ще в 1917 році, а які москалі, очевидно, зліквідувала. За німецької окупації, коли була заборонена всяка унійна діяльність у Наддніпрянській Україні, Митрополит звертався листовно до православних єпископів та інтелігенції в справі діалогу між нашими Церквами — однаке, на жаль, без успіху.

Зближалися вагомі роки для українського народу та Церкви, а саме — 1938 рік і слідуєчі роки. 23-го травня 1938 року гине з московських рук у Ротердамі провідник ОУН Євген Коновалець. Це вже друге вбивство українських провідників за кордоном (Симон Петлюра згинув також у травні 1925 року). Пригадую, 28-го або 29-го травня 1938 року Митрополит перервав нашу працю, щоб прийняти на прощальній аудієнції управителя митрополичих дібр-лісів, швагра Е. Коновальця, Андрія Мельника, який мав виїхати на похорон до Ротердаму 29-го травня, звідкіля він вже не повернувся до Львова. Андрій Мельник був дуже зворушений після аудієнції, яка тривала досить довго.

Ще за австрійських часів був такий звичай у Львові, що військова оркестра брала участь у торжественному поході на Йорданське водосвяття на львівському Ринку, граючи українські церковні мелодії. Коли ж поляки розпочали нищити українські православні церкви на Холмщині, Підляшші, Поліссі та на Волині, Митрополит заборонив польській військовій оркестрі брати участь

у цій урочистості, тим більше, що поляки мали намір грати польські мелодії. Це рішення викликало провокативну промову посла Войцеховського в соймі, на що дуже гідну відповідь дав український посол Целевич. Похід цей провадив отець-ректор Й. Сліпий. Враження було тоді пригноблююче, тому що деякі львівські „орлента” дозволяли собі на непристойні вигуки на адресу Митрополита.

Росіяни, втікаючи з західного фронту на схід 1915 році перед німецькою та австрійською арміями, старалися вивезти все те населення, яке могло б бути помічним у державній адміністрації, як залізниця, пошта, транспорт і тому подібні. Спеціально поляки „заопікувалися” українським православним населенням Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя. Коли це населення повернулося назад на свої землі вже за польського уряду, то застало тут розпарцельовані церковні православні земельні маєтки поміж спроваджених на скору руку колоністів-мазурів. Багато церковних будинків передано польському клирові або й знищено. Відомості про ці негідні вчинки польського уряду доходили до Митрополітичної палати. За кожним роком ці варварства немов би католицької Польщі прибирали на силі, а вершком цього безглуздя було цілковите нищення церков через розбірку будівельного матеріалу, чи палення на весну 1938 року. Цю акцію проводили старости при допомозі поліції та зайдів-мазурів. Вірних, які хотіли своїми тілами охоронити святині перед знищенням, поліція била та насилала на них собак. Багато людей арештували разом з православними священиками й накладали на них грошові кари. Не минули цього варварства померлі, бо руйнували цвинтарі¹²⁾, навіть гробниці в підземеллях православного собору в Холмі, де порозбивали саркофаги заслужених унійних та православних єпископів чи інших заслужених духовників. Їх кості викинено на зруйнований присоборний цвинтар.

В тому часі Митрополит перебував на відпочинку в Підлютому. Українські послы: Стапан Баран і Остап Луцький, безуспішно інтерв'ювали в цій справі в соймі та сенаті, а також передали всі потрібні інформації до Митрополита Андрея. Тоді він видав його славнозвісне Послання (2.8.1938) в обороні українського православного населення та проти вандальського поступовання польської влади. Це послання появилось на першій стороні щоденника

12) Сумнозвісні переємці московських метод нищення всього, що відрізняє українців від поневолювачів. Росіяни знищили тисячі церков, каплиць, придорожних хрестів та цвинтарів. За другим наїздом знищили, між іншим, цвинтарі українських героїв, полеглих в боротьбі з поляками 1918-1919 років на Янівському та Личаківському цвинтарях і в інших містах Галичини.

„Діло” у Львові 23-го серпня 1938 року, яке очевидно польська цензура сконфіскувала. Нелегальні відбитки цього Послання дійшли до всіх закутків держави. Тодішній православний Митрополит Діонізій з Варшави сердечно подякував Митрополитові Андрєєві за таку християнську поведінку в обороні православних вірних та їх церков. Польській клир мовчав. А вуличне шумовиння крикувало: „Шептицького до Берези! 13)

Польська юрба не те що нищила релігійне майно, але почала нападати на приватне майно та побивати людей, щоб змусити їх на перехід на римо-католицтво. В цьому допомагали їм натиск старостів, війтів, учителів, поліції, а навіть ксьондзів. Як наслідок цього багато православних зі страху перейшли на латинський обряд. Коли, проте, появилися всі ознаки, що зближається війна з Німеччиною, міністер закордонних справ Бек домігся в міністерстві внутрішніх справ спинити далше нищення церков та повороту застрашених нових „римо-католиків” назад до православія, що й здійснилося.

Остаточний баянс знищених церков на Холмщині і Підляшші: дня 1-го серпня 1914 року було православних всіх церков 389, а 1-го вересня 1939 року — зістало їх 51. 14) Ця руїна на північно-західних землях України викликала велику радість у польському уряді, пресі, священстві та ієрархії, хоч для замилення очей вона видала послання-вияснення, що ані Ватикан, ані вона (ієрархія) не мають нічого спільного з цим варварством ХХ століття. Єдиний Владика в Польщі наш Митрополит Андрей осуджує це варварське нищення православних церков, бо він любить православних братів, обороняє їх тоді, коли навіть деякі православні єпископи мовчали.

В липні 1938 року я викінчив мою докторську працю та приготовлявся до іншої важної події мого життя, а саме — супружжя. Коли Митрополит вже вернувся з Підлютого, я не мав відваги просити його про уділення мені св. Тайни супружжя, проте, пропосив його Батьківського благословення. Він це радо зробив і при цій нагоді сказав відповідну науку про супружу любов і вірність та приобіцяв помолитися за наше щастя. При цій нагоді згадав батька моєї нареченої, колишнього капеляна-героя Української Галицької Армії, та матір-вдову, яких він знав особисто. Пам'ята-

13) Береза Картузька — польський концентраційний табір — на взір московських таборів.

14) Д-р Степан Баран: Митрополит Андрей Шептицький, Життя і діяльність, Мюнхен, Українське видавничє товариство „Вернигора” 1947 ст. 105-111. Не краще мається справа наших церков у теперішній т.зв. Людовій Польщі на Лемківщині, де подібна історія повторилася під патронатом уряду та за злорадісною мовчанкою польського католицького клиру. Не залишено українцям ні одної церкви!

ючи, що моя наречена-філятелістка, подарував він їй один із австрійських поштових значків, які я знайшов, порпаючись у Святоюрському архіві, коли шукав наукових матеріалів, про що вже була мова. Це був дарунок великої грошової вартости, однак ми були більш щасливі, що одержали благословення та молитви від Святця, яким ми його вже й тоді уважали та яким він і був.¹⁵⁾

Побралися ми в церкві св. Пятниць у Львові (оо. Каштанюк, Салій) в день проголошення автономії Карпатської України 8-го жовтня 1938 року. Була це для нас подвійна радість — особиста та національна. Про національну радість багато говорилося на Святоюрській горі. Слухали ми заподадливо закордонне радіо про навіть найменші події на Срібній Землі. Рік 1938 — це був рік політичних авантур Гітлера. Ми, галичани, очікували якоїсь політичної зміни, а передовсім в Закарпатській Україні. Доходили до нас різні суперечні відомості із закордонного радіо, чужинецьких консулятив у Львові, а також з ще не цензурованих українських часописів, які нормально в тому часі світили білими плямами. Советський і польський уряд настрашилися української ірриденти на Закарпатській Україні і видали 26-го листопада 1938 року спільний протиукраїнський комунікат. Були відомості, що польський уряд вислав своє „командо” у Карпати, завданням якого було переловлювати українську молодь, яка переходила з Галичини для праці в розбудові молодого держави як професіонали чи як „Січовики”. Бідні були ті, які потрапляли в руки цих терористів! Їх безжалісно замучували таки на місці. Мадяри на пограниччі робили напади на невинне українське населення, щоб тероризувати та перешкодити в розбудові молодого держави. Польський уряд дався втягнути в гітлерівську авантюру відносно Чехо-Словаччини й придбав собі на біду „Заользя”. Опісля забажав собі столицю Литви Каунас, висилаючи вуличне шумовиння на демонстрації викрикувати „ми хцеми Ковно”. Львівські веселі батяри також викрикували з тією різницею, що змінили букву „К” на „Г”. За намовою Москви, поляки хотіли спільної границі з „братанкєм” — мадярами. Крім цього в Лізі Народів забажав польських уряд — колонії в Африці, щоб висилати туди небажаний елемент (розуміється, українців), бо Береза Картузька виявилася замала для політичних в’язнів.

Тому, що моя амбіція не дозволяла мені скористати з мого знайомства з Митрополитом (я був науковий секретар), я не просив

15) Ціла колекція значків моєї вже дружини пропала в 1945 році під час бомбардування залізничної станції в Лінцу (Австрія). Знайшов її і користав з цієї вартісної збірки, а навіть став професійним філятелістом один наш чоловік, який жив в Аргентині. Ми, однак, були щасливі, що пережили це страшне бомблення, здаючи собі справу, що значки — це набута річ.

приспішити Тайну священства, на яку тоді треба було чекати приблизно три-п'ять років після зложення прохання. Очевидно були винятки, коли деякі кандидати-целєбси були свячені вже на четвертому-п'ятому році студій. Найбільший вплив на свячення мав очевидно отець-ректор, який поручав деяких жонатих кандидатів, які займали різні службові пости в Духовній Семінарії, як дуктори, лойники, бубенмайстри тощо, зараз після зложення ними прохання. Я вніс моє прохання на руки блаженної пам'яті єпископа Микити Будки зараз після одруження. Я не згадував йому про мою працю у Митрополита, хоч він мене там часто бачив, коли я виходив з течкою із Митрополичої канцелярії.

За першої советської окупації (1939-41) ніхто не святився, зате за німецької окупації (1941-44) багато висвятилося, щоб заповнити опорожнені парафії з причини знищення українських священників москалями-комуністами, а не тому, щоб послати військових капелянів до Української Дивізії, як пише у своєму пасквілі Е. Прус.¹⁶⁾ Знаючи добре заборону покидати парохію без виразного дозволу Митрополита (обов'язок т.зв. резиденції парохів) та маючи наглядний приклад покарання одного із святоюрських священників, який у 1939 році без дозволу подався за Сян, я вирішив відкласти справу свячень на пізніше тим більше, що багато я пережив за советської окупації. Я з родиною і не думав чекати повороту советів, про що запевняв мене приятель нашої родини бл.п. д-р Свідерський з Білого Каменя (Золочівщина). Наприклад, коли німці блискавично маршували на схід у 1941 році, він постійно говорив, що совети мають шансу виграти війну! Про це передбачування доктора я згадав Митрополитові, коли я його часто відвідував, доїжджаючи до Львова продовжувати інженерські студії на Львівській політехніці. Митрополит був тієї самої думки, що й доктор, що і здійснилося!

Перед подіями 1938 року Митрополит звичайно читав часописи в ліжку, але тепер він переглядав їх вже ранком, бо, як можна було зауважити, він глибоко переживав різні події, — як смерть Коновальця, нищення українських православних церков та невеселі події на Карпатській Україні. Коли постав український автономний уряд 8-го жовтня 1938 року в Ужгороді, Митрополит вислав

16) Перед закінченням цього. Додатку попав мені в руки пасквіль — буцім то наукова праця польського борзописця Едварда Пруса, який напевно дістав замовлення від советів, щоб при допомозі немосковських „істориків” вибілювати власні злочини. Цей Прус, як ніхто інший дотепер, користувався різними документами та псевдодокументами з архівів Львова чи Києва, до яких немає доступу для справжніх науковців. Заголовок цього памфлету: „Владика Съвнтоюрскі”, 1985, Варшава, Інститут Видавничі Звйонзкуф Заводових. ст. 271-272.

гратуляції до єпископа Стойки, однак, уряд цей, на жаль, очолив зрадник А. Бродій; аж опісля вже в Хусті став президентом українець-патріот о. Августин Волошин. Його доля подібна до долі інших Ісповідників, бо він був закатований советами в 1945 році в Москві.

Кожного дня Митрополит після Служби Божої в каплиці довго молився так, що поділ годин нашої праці був пересунений. Також праця часто переривалася, бо приходили різні люди, щоб повідомити Митрополита про прерізні важливі біжучі справи, а передовсім — про стан нашого Закарпаття. В тому ж часі він послав ігумена Климентія до Риму, щоб в імені Митрополита зложити чолобитню нововибраному папі Пієві XII.

Як згадано, польський уряд злякався автономії Закарпатської України і провів закордоном дипломатичну акцію, щоб знівечити в зародку самостійність Закарпаття, ведучи всередині держави неперемінливу протиукраїнську пропаганду в пресі, радіо та на різних збіговищах. Ввечір'я 1-го листопада 1938 року розбурхана вулична юрба захотіла „погуляти” по українських інституціях. Тоді знищили в Духовній Семінарії вхідну браму, розмовницю та прилягаючі дві спальні. Дім Союзу Українських Кооператив облили бензином і підпалили, а пожежна сторожа мовчала... Зате не вдалося їм з Маслосоюзом, де їх привітали сикавками з розпущеним сільним квасом. Харчівню при вулиці Земляковського та Академічний Дім не турбували, бо довідалися, що на них вже чекає відповідна охорона. Слідуючого дня я оглядав знищення в Духовній Семінарії, доповняючи звіт отця-ректора Митрополитові.

Хоч Митрополит мав багато справ на голові, він, передбачуючи прихід советів, зумів знайти час, щоб провести реколекції для богословів у січні 1939 року. За дозволом отця-ректора Й. Сліпого, я мав нагоду відбутися кілька днів на тих реколекціях, слухаючи цінні глибокі думки Митрополита, тим більше, що праця в його канцелярії на той час була перервана. Він, як і перше, бажав приготувати майбутніх священників на жертву навіть крові ради Христа, Церкви та народу. При тому він зазначував також, що хто із слухачів не готовий віддати себе Христові, не повинен просити про Тайну священства. В тому ж році я допомагав Митрополитові матеріалами для ювілейного видання „Християнський Світ” з нагоди 500-ліття Флорентійської Унії (1438-39).

Чим далі, тим ставало гірше на Закарпатті, аж врешті німці віддали його мадярам 11-го березня 1939 року, а 15-го цього ж місяця проголошено Незалежну Українську Закарпатську Державу зі столицею в Хусті. Мадяри, поспішаючи знівечити в зародку цю

державку, перейшли кордон. Почалося жорстоке нищення всього, що українське. Сумну роллю відіграв тоді чеський генерал Прхаля, який не дав можливості Січовикам боротися проти мадярів. Багато героїв поклали свої молоді голови за Срібну Землю. 18-го березня 1939 року була відслужена поминальна Служба Божа в катедрі св. Юра за упалих героїв. Після неї відбулася багатолюдна протипольська та протимадярська демонстрація. Польська поліція, як звичайно, „вітала” нас прикладами рушниць та гумових палиць. Ми з жалю по великій втраті плакали, а поляки шаліли з радості, що вже мають спільну границю з „братанком”... Обидва ці братанки понесли й зараз поносять заплату за своє безглуздя.

В цих сумних і напружених днях промайнула радісна подія 18-го червня 1939 року у Львові та в цілому краю, а саме — 40-ліття Митрополита на Владичому престолі. Всюди по церквах відслужилися Служби Божі в його наміренні, а по великих залах відбулися концерти та академії в його честь. Хоч це була неділя, я також прийшов до св. Юра, щоб помолитися з кількатисячною масою вірних за Митрополита-святця. Тому що сама катедра не вмістила б стільки народу, відправлено Службу Божу на подвір'ї між палатою та святоюрськими забудованнями. Там під задньою брамою до саду поставлено престіл, прибраний зеленню, папським і українським прапорами, а між ними — завішено велике число „40”. Люди зайняли всі доступні місця на двох площах, на сходах, які ведуть до катебри, на балконі над головним входом до катебри, на терасі перед катедрою і т.п. Присутніми, крім представників різних українських організацій були процесії львівських церков з отцями-парохами, питомці, члени Капітули, сестри, монахи, отець-ректор Сліпий та Владика: Бучко, Будка, Коциловський, Лакота, Чарнецький, крім, на жаль, єпископа Хомишина. Прегарну, як звичайно, проповідь виголосив з тераси єпископ Бучко. Благословення Папи Пія XII передав сам Митрополит після своєї проповіді, в якій знову звертався до питомців бути готовими віддати своє життя за Церкву і нарід. На закінчення Митрополит, повернувши до палати, під оплески присутніх поблагословив від себе всіх вірних.

Доходили відомості, що війна між Німеччиною та Польщею неминуха, отже, Польща приготувлялася до неї: прем'єр Славой Складковський дав наказ білити плоти та убиральні, які по селах стояли нормально позаду або з боку хати, що їх наші люди згодом назвали після побілення „білі славоїки”. Міністер закордонних справ Бек поїхав до Берліну на переговори і бундючно вернувся ні з чим. Поліція переводила поспішну акцію заповнення Берези Каргузької українцями, німцями та іншими „ворогами”. Міністер війни Ридз Смігли переводив інспекцію армійських гарнізонів. Про

одну таку типову інспекцію розповіла мені колишня помічниця моєї тещі, учителька полька українсько-жидівського походження (Кравчук), наречений якої був старшиною танкової частини в Замості. Про цю історію я розповів Митрополитові після літніх ферій, який із здивування здвигнув ременами та з досадою пригадав податкову політику уряду, який безжалісно стягав із селян податки, а це все під кутом обороноздатності держави. Ось як це відбулося: перед приїздом Ридза Сміглого на інспекцію озброєння, одягу, взуття та на посвячення 25-ти новокуплених у Франції танків, побудовано велику трибуну, поставлено великі шатра, приготовано буфети, повні добірних харчів та напоїв. Хресними батьками мали бути батьки жовнів, яким заплачено подорож, їх нагодовано, напоєно та забавлено при звуках військової оркестри в кількох „посполитих” шатрах. В іншому „панському” шатрі забавлялася військова еліта та запрошені визначні особи з цивільних кіл. Ридз Смігли засів разом з прибічниками на спеціально збудованому підвищенні і почалася комедія: оркестра гриміла марші, з-поза магазину-гаражу викотилися новісінькі танки. Підїхали до трибуни Ридза, віддали собі взаємно почесні, а якийсь біскуп покропив ці танки водою. Командант Замостя здав рапорт Ридзові, що держава тепер має в самому Замостю 25 танків більше. Задоволений міністер забажав заглянути в магазини умундування. Там порозвішувано мундури так тісно, що ніяк не було можливим перейти крізь ряди. Поза першими заладованими рядами були позаду порожні полиці. Відповідальний старшина подав Ридзові, що стільки то тисяч нових мундурів та взуття придбано за останній звітний період. Після інших звітів та похвал почалося народне гуляння (кілька днів), а вдоволений Ридз по якомусь часі відїхав на дальші подібні інспекції. Виявилося (в таємниці), що жодних нових танків не було, а дефілювали старі, перемальовані. Подібно справа малася з магазинами ручної зброї, умундуванням та харчами. Гроші, які були призначені на оборону, пішли на народне гуляння, яке для „хресних батьків” тривало три дні, а для військової та цивільної еліти довгий час, який почався ще задовго перед „купівлею” зброї, а скінчився у вересні 1939 року. А хто був винен у програній безсоромно війні з німцями — очевидно... українці!

Коли 23-го серпня 1939 року світ довідався про несподівану подорож німецького міністра закордонних справ Ріббентропа до Москви та про підписання угоди з Молотовим, Митрополит мав сказати „незабаром пічнеться” (війна). Ще в половині червня мав сказати Митрополит, „хто знає, чи Гітлер не схоче зробити презента Сталінові з Галичини”. Після візиту Ріббентропа в Москві вже всі явно говорили про війну. Польський уряд проголосив 30-го

вересня загальну мобілізацію. Щоб мене не покликали до військової служби, Митрополит без моєї просьби велів виготовити посвідку для військових властей, що я очікую Тайни Священства. Характеристично його підпис, як завжди, був Андрей, а не Анджей чи Андреус, як залюбки міняють деякі наші люди і то на еміграції, де ніхто не змушує до цього. Добрим прикладом для наших патріотів повинен служити колишній префект Східньої Конгрегації, який завжди і всюди підписувався тільки Владислав, а не Волтер чи Ладіслаус. Підії так шалено скоро котилися, що я й не мав нагоди скористати з цієї посвідки.¹⁷⁾ Тому що моя теща мусіла повертатися перед 1-им вересня до школи, в якій була управителькою, від'їхала вона разом з мою дружиною до Бужка. тим більше, що ситуація у Львові була вже дуже напружена і тому що поляки почали нападати на українців, побиваючи, а навіть вбиваючи їх. На Левандівці т.зв. „щельци”¹⁸⁾ шукали за мною, про що повідомила мене моя мати в митрополичій робітні. Мій Працедавець запропонував мені залишитися в палаті та зайняти кімнату-робітню. Там я далі працював, одержував прохарчування ну і спокійний, як на ті часи, нічліг. Тоді я мав нагоду завважити меню Митрополита: їв він дуже скромно, звичайно — безм'ясні страви (з виїмком хіба, коли приймав обідом якихсь гостей), зупа, бараболя, риж, риба, овочі. Не любив солодощів. За напій служив йому або розпущений мед, або таки звичайна вода. Митрополит, як аскет, часто умертвлювався, спеціально в час Великого Посту. Воєнна атмосфера відбивалася на моїй праці з Митрополитом, який скорочував мій побут в його канцелярії з одної години до половини або й менше. В даному випадку давав він мені деякі чужомовні цитати документів або книжок перевести на українську мову, або дещо переписати на машинці.¹⁹⁾ Митрополит або його брат ігумен Климентій мали в цьому часі багато відвідувачів, яких я або бачив, або чув у своїй кімнаті майже безперервний звук дзвінка від входових дверей палати і чув розмови брата Атаназія, або слуги Гавриляка з бажаними авдієнці у Митрополита.

Досвіта 1-го вересня 1939 року збудили нас бомбові вибухи в околиці Головного Двірця, вулиці Городецької, Склилова та

17) Ця посвідка є тепер в моєму посіданні.

18) „Щельци” — стрільці — напіввійськова поліційна організація польської молоді, завданням якої було допомагати поліції у вишукуванні політично підозрілих елементів, а також допомагати в нищенні українських економічних підприємств по містах і селах. Вони теж брали участь у т.зв. пацифікації та в руйнуванні українських православних церков, цвинтарів, придорожних хрестів тощо.

19) Церковно-слов'янська, німецька, польська, російська, латинська, італійська.

Підзамча. Диктор львівського радіо заповов, що це відбуваються маневри польського летунства, однак не вияснив, чому були жертви в людях. Зате німецьке радіо повідомило, що їхнє летунство збомбардувало всі головні залізничні вузлові станції, летунські майдани, концентрації польського війська та що німецька армія скоро просувається вздовж німецько-польського кордону на Схід. Після обіду, коли дещо втихомирилося, я рішив відвідати мою матір на Левандівці, мимо перестороги Митрополита мешканцям святоюрських забудовань не виходили на вулиці без дуже важної причини. Тому що трамваї не працювали, а йшов пішки вгору Городецької вулиці в напрямі Богданівки. Коли я зближався до т.зв. рогачки, почув шум літаків. Люди розбігалися й ховалися, хто куди. Я побіг в напрямі жидівської божниці по лівій стороні вулиці, пивниця якої вже була заповнена людьми. Я насилу втиснувся в отвір дверей. Нараз страшний рев літаків, а відтак несамопитий вибух бомби, яка завалила частину будинка та пивницю. Мене в часі молитви викинено тиском повітря приблизно яких 50 метрів у суміжний яринний город. Разом зі мною полетіли якась жінка та хлопчина. Зі страху ми повзли між грядками, щоб подалі від будинку. Пізніше я довідався, що майже всі люди, які втиснулися в пивницю — погинули. Я тоді оглух. На другий день розповів я Митрополитові про мою пригоду та пояснив причину моєї глухоти. Митрополит старався мало говорити й спитав мене, чи взагалі можу щонебудь робити. На мою притакуючу відповідь дав мені деякі матеріали для машинописання. Він ствердив, що Господь Бог опікується мною, а я подумки додав — завдяки молитвам Митрополита, який приобіцяв молитися за мене та мою родину. Після нашої короткої розмови він післав мене до Народної Лічниці при вулиці Петра Скарги до вушного лікаря, здається, д-ра Бурачинського. Лікар ствердив ушкодження вушного нерва. Тепер, у старшому віці, дається це мені добре взнаки.

Митрополит, передбачуючи, що нам вже не вдається видати друком цю працю, поручив мені далі упорядковувати зміст біографії та бібліографії, яка була дуже численна. Також я мав сконцентруватися над машинописанням (в трьох примірниках). Взагалі потрібно було ще зробити деякі зміни в змісті, вигладити мову та віддати машинопис до друку. На жаль, вже не було коли, бо воєнні події котилися шаленим темпом вперед. Щоденно ми слухали закордонне радіо та очікували скорого наїзду німців на Східню Галичину, а Митрополит раз-у-раз твердив, що не німці, але москалі прийдуть до нас. Одного дня заїхало авто до митрополичої палати й виладувало для переховання скрині з документами французької амбасади чи консуляту, що напевно

пізніше потрапили в руки росіян, які вже в першому дні окупації Львова перевели ревізію в палаті та святоюрських забудованнях. Загал думав, що німці займуть Львів, який був вже ними оточений. На пропозицію німців, щоб Львів піддався, відповів відмовою командант його оборони ген. Лянґнер. Він, подібно до інших польських політиків радше орієнтувався на Москву, сподіваючись якоїсь ласки, яка, як пізніше виявилася, була в... Катиню. Там, на жаль, між деякими старшинами українцями згинув наш кузен д-р Перепелинський. Одно добро Лянґнер зробив, що казав випустити всіх в'язнів (переважно українців) з Бригідок, Баторого та Замарстинова, протилежно до поступовання советів, коли, втікаючи з Галичини в 1941 році, вимордували поголовно усіх в'язнів по всіх тюрмах Галичини.

Почалася взаємна гарматна перестрілка. З поведінки німців можна було зауважити, що вони не хотіли зайняти місто силою, але очікували на союзника — росіян, з якими мали договір про майбутню демаркаційну лінію на річці Сян. Поляки розставили гармати на всіх можливих височинах, як Високий Замок, Цитаделя, ба навіть на площі св. Юра, мабуть, щоб чужими руками знищити центр української Церкви та народу. З тих висот поляки стріляли до німців, які крім гармат вживали також летунство. Щоб знищити гарматне гніздо на Цитаделі (напроти Духовної Семінарії) післали чи не 14-го вересня літак, летун якого заскоро скинув бомбу, яка впала не на військову ціль, але на саму церкву св. Духа, знищивши її, а також — дорогі цінні бібліотеки Богословської Академії та Богословського Товариства. При цьому бомбардуванні згинув питомець І. Ткачук з Буковини, який тоді працював у бібліотеці. Митрополит дуже уболівав над втратою цього богослова, а також над невіджалуваною втратою цінних скарбів Церкви та бібліотек.

Приблизно два дні пізніше, коли жителі палати ²⁰⁾ під час сильної стрілянини зносили Митрополита з візком до пивниці, щоб охоронити його від нещастя, німецька граната вдарила в раму вікна коло входових дверей на партері. Відламок гранати, розбиваючи шибу вікна, летів прямо в сторону Митрополита; і тут між вікном й візком Митрополита йшов, несучи його разом з нами, братчик Атаназій. Відламок гранати через рясу, штани й скарпетку важко скалічив його ногу. Думаю, що це врятувало життя Владики. Ми, присутні, ствердили, що це явне чудо, і Митрополит начебто погодився з нами, кажучи, „ще не прийшов мій час”. Він дуже перейнявся раною братчика й післав когось по лікаря до Народної

20) Жителями в тому часі були, крім сестер, слуги Гавриляка та братчика Атаназія два брати Новаківські (сини маляра), мабуть, маляр М. Мороз і я. Не пригадую собі, чи був тоді присутній ігумен Климентій.

Лічниці. Від тієї події вже більше не дозволяв зносити себе до пивниці, тільки перебував у своїй канцелярії навіть під час перестрілки. Протягом цієї облоги Львова німцями, я дізнав великої ласки: служити один раз Митрополитові до Служби Божої, яку він правив дуже побожно й покірно, сидячи у візку. Тоді він ставав ще більш особливим, якимсь іншим, надземним, що уділялося мені та всім присутнім. Треба було його тоді бачити, коли він неначе в екстазі вносив руки й очі вгору! Цей момент зафіксував артист-маляр Михайло Мороз на полотні і цей образ вважається найкращим шедевром маляра. Після Служби Божої Митрополит довго-довго молився, і це був для нас доказ живої віри, що зараз, на жаль, так рідко можна запримітити серед людей. Обсервуючи його поведінку відносно людей та usługуючи йому до Служби Божої, я остаточно переконався, що він був насправду Святий уже на землі.

Неначе грім з ясного неба, вдарила нас вістка, що москалі перейшли східню границю 17-го вересня 1939 року, щоб „визволити братів українців і білорусів із панського ярма”. Як далеко мали вони зайти, — ніхто не знав. Страх огорнув усіх, що буде далі? Митрополит скликав капітулу до палати й всі думали, що він поінформує присутніх про якісь біжучі важні справи. Він, однак, зі стоїтьким спокоєм читав зібраним про безсмертність душі Платона, про що ми довідалися від декого зі слухачів.

Одного дня в забудованнях св. Юра появилися наші нещасні в'язні, деякі з них у тюремних одягах. Митрополит дав скоро зарядження заопікуватися ними, забезпечити їх передовсім одягом, харчами, а тих, що не мали можливості дістатися до своїх домів, — нічлігом та грішми. Праця наша цілком сповільнилася, однак я приходив далі кожного дня до його канцелярії хоч на 10-20 хвилин, щоб віддати Митрополитові приготований машинопис або дістати від нього нове доручення. Він, мабуть, у наслідок останніх подій мусів терпіти фізично більше, як перед тим, що проявлялося частішими зморшками на чолі. Він переривав на мить нашу розмову і я зауважував ледь помітне порушення уст. Він тоді молився, але, не зважаючи на болі, він все був лагідний та погідний. Мимо терпіння, в ньому пробивалася ще могутня енергія духу.

Опівдні, 22-го вересня 1939 року, хтось доніс до палати, що комуні-росіяни вже переїхали Личаків і прямують на захід. День перед тим німці відійшли з-під Львова, даючи советам змогу зайняти Львів. Генерал Лянґнер разом з делегацією передав формально місто москалям. Що з ним і делегацією опісля сталося, — не знаю. Я з цікавості збіг вулицею Петра Скарги вниз до вулиці Городецької, щоб побачити „визволителів”. На хіднику вже чекали групи людей. За короткий час зі сторони костела св. Анни почувся

гуркіт танків, а відтак появилися самі танки, з яких визирали советські вояки. Один з перших танків зупинився недалеко мене, тому що побачив жінку з семітськими рисами лица, яка піднесла китицю квітів, поцілувавши запорошену бляху машини. Коли танкіст, усміхаючись, подякував, вона з іншими її собратами — одноплемінниками вигукнула: „Да здравствует красная армия”, під поблажливий погляд подібних інших мовчазних присутніх. Повернувшись до палати я розказав Митрополитові про цей випадок, а він сказав, що не всі „вони” (тобто жиди) були багачами, а вітають москалів тому, що це вже є в їхній природі бути опортуністами тим більше, що в теперішній Німеччині вони вже зазнали багато лиха та кривди. При цій нагоді Митрополит дав мені остаточні вказівки відносно нашої праці й щоб я старався віддати йому готовий машинопис до 25-го вересня.

Того ж дня, коли з'явилися совети у Львові, прийшли до мене делегати від т.зв. „червоної української міліції” (молоді люди) з просьбою — виписувати на машинці посвідки, потрібні їм як виказки буцім то членів місцевої міліції перед червоним окупантом. За згодою Митрополита я взяв українську машинку до Святоюрської школи, яка містилася в глибині подвір'я, ліворуч головної входової брами до святоюрських забудовань. Там в одній шкільній кімнаті зробив я тимчасове бюро та почав раз-у-раз друкувати посвідки, на яких прибивав якунебудь печатку. В школі нагадалися тоді мені гарні часи студій та часи практичних педагогічних лекцій, які ми, богослови, переводили в цій же школі під проводом добре відомого педагога о. Юліяна Дзеровича.

Хлопці „міліціанти” почали привозити всілякі, на ті часи дорогіцінні харчі в консервах (м'ясо, риба, солонина, смалець, молоко і т.п.), імпортований чай, а навіть шкіру на взуття. Звідкіля вони все це брали і в якій цілі звозили до школи, — не знаю. Догадуюся, що це добро походило з чернівецького товарового двірця, недалеко від головного.

Одного дня після обіду я пішов у митрополичий сад на прохід. Тому що було холодно, я накинув на себе польський офіцерський плащ. Зійшовши цілком на долину саду, я побачив між деревами багато приватних автомашин, покинутих поляками. Заглядаючи до середини кількох авт, знайшов я два дамські гарно інкрустовані револьвери. Не роздумуючи багато, я заховав їх на пам'ятку в кишенях штанів. У деяких машинах були навіть ключі до запускання мотору. Я спробував їхати, одначе, далеко не доїхав, бо, не вмючи провадити авта, вривався в якесь дерево, очевидно ушкодивши машину. Тому що не було жодного транспорту, я думав опанувати авто, щоб могли поїхати до моєї дружини в

Золочівщину. Повертаючись назад до палати, наткнувся я на двох військових росіян та одного знайомого урядника з Капітули. Вони поспішали в напрямі запаркованих авт, бо з тієї околиці хтось через високий мур саду застрелив російського „командира”. Коли мене зустріли у військовому плащі, думали, що це я стріляв, але, на мое щастя, капітульний урядник запевнив цих офіцерів, що мене дуже добре знає, бо я працюю в канцелярії „червоної місцевої міліції” та в митрополичій канцелярії. Росіянин, поспішаючи, наказав мені піднести руки в гору і відійшов, наказуючи жовнірові держати рушницю на поготивлі, звернену до мене. Жовнір, виявилось, був українцем, і я йому дав пачку тютюну (я тоді курив). Він дозволив мені спустити руки, що я й використав, щоб позбутися револьверів. Коли повернувся старшина, обшукав мої кишені й відпустив мене. Під час цієї історії мої думки були коло Митрополита, якого я вже давно обожнював. Я молився про Його зиступництво до Господа Бога. Слідуючого дня я розповів Владиці про цю пригоду, а він тоді дуже делікатно звернув мені увагу, щоб я не бавився зброєю, від чого можна дуже легко загинути.

Після відбутої моєї нормальної праці для Владики, якимось я зайшов до канцелярії „міліції” в школі, щоб далі виписувати посвідки. Несподівано зайшов туди якийсь начальник із НКВД, випитуючи, що це за міліція, хто є старшим, хто є та наші адреси. Найважливішим для нього було те, кому належить це цінне змагазиноване добро. Я інстинктивно відчув підступ і не подав мого справжнього прізвища ані імені старшини „міліції”, як також моєї адреси (палати). Коли пізніше прийшов провідник „міліції”, я повідомив його про візиту НКВД. Як наслідок цього, старшина дав зарядження, щоб якнайскорше перевезти, що тільки дасться, в інше місце, а решту добра роздати кому завгодно. Тому що в палаті жило в тому часі чимало людей, я з допомогою двох братів Костельників (сини о. д-ра Г. Костельника, які згодом загинули в Дивізії, або в УПА) та двох братів Новаківських перенесли різні ці добра до пивниці палати. Тоді постачання харчами через крамниці припинилося, отже, я був щасливий, що забезпечив палату найменше на кілька місяців. З цієї дарової роздачі скористали мешканці Капітули та принагідні українці, які довідалися про роздачу.

Слідуючого дня заїхало кілька вантажних військових тягарівок до школи, щоб загарбати замагазиновані добра, одначе застали порожні кімнати. Розлючені „визволителі” випитували сторожа, де є секретар, де старшина „міліції”, а найважливіше, де поділися ті всі добра, які советчик бачив попереднього дня? Сторож сказав, згідно з інструкцією українського старшини „міліції”, що заїхали якісь

військові грузовики й усе те забрали, а куди — він догадується — що до головної квартири „Красної” армії, яка тоді містилася в Народному Домі при вулиці Рutowського. Все скінчилося щасливо. Митрополитові я не згадував про цілу цю історію.

Великим і несподіваним ударом для Митрополита та Ігумена Климентія були вістка з їх родинного маєтку — Прилбич, що москалі таки в перших днях наїзду на Західні Українські Землі вбили їхнього рідного брата Лева та його дружину, а з родинного гробівця викинули кості їх батьків і предків. Митрополит дуже болюче переживав цей безумний злочин москалів. Після одержання цієї сумної вістки Ігумен і Митрополит разом відправили в наміренні помордованих поминальну Службу Божу та панахиду з участю всіх тодішніх мешканців палати. Їх лица були скупчені, суворі, з яких промінювала повага та гідність.

Щоб закрити цей глупий злочин, подібно, як у Винниці чи Катиню, совети переносять свої злочини на когось іншого й то часто навіть при допомозі не російської дезінформації. Я вже згадав вище про польського борзописця Б. Пруса. Він викривлює і підтягає історичні факти до большевицької історії чи попросту пропаганди. Наприклад, Прус переносить час цього безумного вбивства на 1943 рік, щоб приписати цей російсько-комуністичний злочин — кому? ...українським націоналістам. Себто: вже тоді діяльний УПА! Напевно Б. Прус дістав дуже добрий гонорар за таку „біографію” Митрополита. Цитую цей розділ в перекладі на українську мову, ст. 271-272: „Був це час тимчасового заломання Владики. Тоді він розважав про смерть своїх братів: Олександра, якого замордувало Гестапо в Замойській Ротунді, та Лева, дідича Прилбич, коло Яворова, разом з дружиною Ядвигою Шембеківною, що добровільно пішла на смерть разом з чоловіком, яких замордували українські націоналісти. Це їй перед війною швагер Митрополит радив зайнятися етнографією, подивляв її збірники українських пісень з Покуття, з нею розмовляв по-польськи. Через це зродилася навіть плітка, що Владика закоханий у гарну братову”.²¹⁾ Інша також плітка зродилася у хворій голові п. Пруса, або його працедавця (КГБ), бо написав про Блаженішого Патріярха Йосифа Сліпого, таке: „Будовою тіла дорівнює йому єпископ Йосиф Сліпий. Нічого отже дивного, що повсталася ‘сплетня’, що цей ректор гр-кат. Академії є нешлюбним сином — гріхом молодости колишнього офіцера — гусара”. Такими соковитими „відкриттями” п. Прус збагачує, як він пише, польську наукову історіографію. Як нам відомо, Митрополита Йосифа Сліпого большевики звільнили з табору на втручання папи івана XXIII у 1963 році, не

21) Е. Прус — ст. 7.

дозволяючи йому навіть у переїзді відвідати Львів, а не те що катедру св. Юра. Прус „вибілюючи” советів, пише у своєму памфлеті: „1954 року Хрущов звільнив о. Сліпого, який жив у своєму селі, як коваль, потім у Києві, в Академії наук (!), а також у Москві в Академії наук”(!)

Після звільнення з каторги Митрополит Йосиф прямо з Москви переїхав до Риму і замешкав у Ватикані. Я з мою дочкою Дарією, будучи в Німеччині, постановили відвідати мого колишнього ректора, Ісповідника Віри Йосифа Сліпого. Він зразу мене пізнав й одно з перших питань його було про мою працю у бл.п. Митрополита Андрея, на чому наша праця скінчилася та чи знаю я, де є машинопис біографії митрополита В. Рутського. Я, на жаль, не міг задоволити його цікавості, бо, відвідуючи Митрополита Андрея в 1940-44-их роках, ніколи ми не порушували цієї справи. Відтак Митрополит Й. Спіий спитав мене, чи я знаю, хто дозволив мені робити докторат на польському університеті? Я відповів, що Митрополит Андрей. На це він сказав: „Ну, добре, брате, але ж Митрополит Андрей спочатку вас не знав! Отже, прийміть до відома, що я поручав йому двох кандидатів з кожного річника зі списку, який він мені представляв, і одним з них були ви!” — Очевидно я відразу подякував йому за це вирішення. Тоді я переконався, що я, хоч ректора виминав, бо видавалося мені колись, що я не є його „вибранцем”, зрозумів його поступовання відносно деяких студентів, хоч часом і він помилявся. Я тішився його симпатією, бо це була тоді велика річ дістатися на студії до державного університету, а тим самим забезпечити собі право бути професором чи катехитом у державних середніх школах. Відтак Митрополит Йосиф запропонував мені єрейські свячення та запросив через мене мого сина Ореста, доктора історії Східної Європи, зайнятих упорядкуванням майбутньої бібліотеки при УКУ. Орест працював там протягом чотирьох місяців, маючи близький і сердечний контакт з наслідником Великого Митрополита-Святця.

Митрополит Андрей у тому часі дуже терпів на запалення суглобів так, що я майже перестав його відвідувати, але сконцентрував всю мою енергію на викінчення біографії (машинопис). Вкінці я відніс Митрополитові все, що належало до мене зробити. Він мені сердечно подякував за співпрацю й сказав, що наразі перериваємо її аж до більш сприятливих обставин. Просив мене бути з ним в контакті та по можливості його відвідувати, що я й робив у часі московської та німецької окупації. Вкінці приголубив мене та поблагословив і приобіцяв молитися за мене та мою родину. Важко було відходити від нього...

Як я вже передше згадав, що транспортація не була ще налагоджена, тому я рішив їхати до Золочева одним з авт, захованих між деревами митрополичого саду. Тому, що я не вмів провадити авта, один із синів Новаківського, який знав шоферство, запропонував мені свою послугу. Попрощавши всіх у палаті та в Капітулі, виїхали ми в напрямі Личакова і Винник. Відразу за Винниками побачили ми широкі колони вояків, які місили розмоклі поля, йдучи на захід. Зате на кам'яній („цісарській”) дорозі маршували офіцери. Побачивши нас у автомобілі, не питаючи, хто іде й куди, сказали мені висісти, не зважаючи на те, що ми показали посвідки від. т.зв. „Української Червоної Міліції”, де було виписано, що ідемо службово до Золочева організувати відділ червоної міліції. Один із советських офіцерів сказав, що не потрібно нам трудитись, бо в Золочеві вже є міліція, яка прибула з УСССР. Я хотів всісти до авта, щоб повернутися до Львова, однаке ці „красноармійці” сказали „нельзя”, бо їх болять ноги й нема місця для мене. Їх чотири всадилися до авта і, що жоден з них не вмів провадити, казали Новаківському везти себе до Народного Дому у Львові. Коли пізніше я стрінув Новаківського, він розказував мені, як то ті офіцери тішилися з випадкового щастя, що не мусіли йти пішки, а, підїхавши до Народного Дому, наказали йому забиратися, але вже без машини й без подяки.

Краєчком гостинця-шляху вздовж рову, тому що був завалений маршуючим військом, я з малими пригодами добрів аж на другий день до Золочева, а відтак — до Бужка, де нетерпеливо очікувала мене моя родина, яка дістала звідкілясь вістку, що мене зліквідували „щельци”.

Дивлячись із перспективи часу назад, я мав дійсно велике щастя працювати протягом трьох і пів року з цією Великою Людиною. Я все думав, що це не лише щастя, але чудо. Чому я, а не хтось інший, був тим вибранцем тим більше, що я ніколи не вмів і не хотів відрізнятись від інших, можливо, навіть здібніших кандидатів за мене. Обсервуючи протягом трьох з половиною років Митрополита і маючи з ним близький контакт, я стверджую факт, що він є святцем не лише нашої Української Церкви, але й Вселенної.²²⁾ Цього переконання була також родина Шептицьких; одна його брата нниця - монахиня пише: „Нема потреби, щоб я вам казала, що ми завжди шанували й любили нашого Стрийка як святого”. Із своїх 79-ти літ, трьох місяців та семи днів життя він віддав 56 років

22) Львогос т. II кн. I січень-березень 1951 р. 27-го листопада 1920 р. о. Дженнокі, апостольський візитатор писав до Східньої Конгрегації: „Я пізнав ясно, що то за свята душа! Він не має іншого побудження до діяльності, як тільки з любови до Ісуса Христа”.

життя для Бога і Святого з'єдинення.²³⁾ З початку його діяльність зверталася на з'єдинення цілого європейського Сходу, а перепороною цьому були завжди поляки та росіяни. В пізніших літах він звернув свою увагу на з'єдинення двох українських Церков²⁴⁾, про яке вже дбали давніше українські владики та князі: король Данило в XIII столітті, митрополити — Гр. Цамвляк та Ізидор в XV столітті, Берестейська Унія 1596 року, Іпатій Потій, В. Рутський, Мелетій Смотрицький у XVI — XVII столітті. Про Митрополита Андрея неоціненні заслуги для Української Католицької Церкви та народу вже багато було написано та ще більше буде. Був час, коли Рим пропонував йому кардинальську гідність, однак, він хотів бути з народом, а не в Римі. Він йшов слідами свв. Антонія і Теодозія Печерських, Петра Могили, Вельямина Рутського, щоб бути між своїми вірними.

Він — аристократ і духу і крові, нащадок українського боярського роду, що був спольонізувався. У жовтні 1910 року після номінації на митрополичий престіл у Львові, повертаючись з Риму, зупинився він у Інсбруку, де доживав віку борець закарпатських русинів Адольф Добрянський. Побачивши Митрополита, А. Добрянський плачучи закликав: „Нині отпускаєши, бо починає вертатися наше боярство, котре відцуралося свого народу!”

Господнє Провидіння так покермувало, що українці Західніх Земель дістали правдивого Князя народу, князя Церкви, який не лише дбав про свою паству в Галичині, але і в цілій Україні, в Німеччині (під час сезонних сільських робіт), за Океаном (Америка, Канада, Бразилія чи Австралія). Він був всеукраїнським єпископом, митрополитом, пастирем, генієм. Він переріс всіх і вся у цьому столітті. Це і є причина, чому вороги ненавиділи його. Це і є причина, чому росіяни так завято обмовляють його і з допомогою різних „лаббі” у Ватикані не допускають до формальної канонізації Святого. Так само жиди в Ізраїлі, мимо того, що він врятував не те що десятки, але сотні їх визнаців, включно з

23) „Звернення” Митрополита Андрея до української православної інтелігенції (1942 р.).

24) З бігом часу НКВД удосконалило свою „роботу” викінчувати негідних їм людей брутальними пострілами, годинниковими бомбами, викидуванням крізь вікна високих будинків, уколами парасолі з отрутою або застриками, розчавлюванням танками, тортурами по тюрмах і психушках, Сибірами і т.п. Завдяки їхній лябораторії згнули на „удар сонця” Л. Ребет, С. Бандера, редактор україномовного відділу „Голос Америки”. Загадкова, ще не розв'язана смерть Гетьманича Данила, доньки і сина Бандери? Тому що Митрополит був занадто популярний у світі, я думав, що його смерть 1-го листопада 1944 року була також у зв'язку з „Лябораторією”.

рабіном Кагане, не хочуть посадити якогось там деревця „праведного” в Єрусалимі. Прикро читати про це в пресі, що деякі наші політичні та церковні діячі побиваються за тим... За християнські святі діла Митрополита повинно б засадити цілий ліс, бо став він в обороні й допомагав не лише переслідуваним, але й тим, які його самого переслідували. Поляки, наприклад, інтернували його в Познані в 1923 році, коли Митрополит повертався до Галичини після релігійно-дипломатичної місії в Західній Європі та Америці. Слуга Божий Андрей однак пожертвував 1,000 злотих на оборону Польщі, коли почалася війна.²⁵⁾ Православних єпископів Евлогія, Алексія й Антонія, які заподіяли йому багато кривд під час заслання, їх, втікачів з Росії, у 1920 році щиро вітає та гостить у своїй палаті, аж доки польський уряд наказав їм залишити країну.

Митрополит був виrozumілий і вибачливий на людські хиби, помилки чи слабості. Він бачив у кожній людині передовсім добрі прикмети. Про своїх противників висловлювався спокійно і гідно. Своїм великим духом він був наочним протиставленням усім тим, внутрішньо порожнім, які стараються знайти в інших провини, недоліки чи недотягнення. Не до подумання було знайти у нього хоч крихту почуття мстивості, яке притаманне всім малим, обмеженим, жалюгідним людям. Він не звертав на себе увагу одягом, золотом, позою, що роблять слабі духом люди, але справляв могутнє враження на всіх, хоч був у своїй простенькій чернечій рясі. І власне в тій його погорді до всього неприродного та штучного пробивалася його шляхетність і велич, яка ніколи не потребує прикрас.

Як я вже вище згадав, я уважав його Святим вже за життя. Я молився й молюся далі за його заступництво у Всевишнього. Я переконаний, що він опікується мною. Для приміру наведу кілька випадків з мого життя: а) подія з револьверами в митрополичому саді; я молився до св. Андрея. б) Коли почалася німецько-московська війна, не минула й мене бранка, щоби воювати за „родіну”. Я з іншими навмисно спізнилися до збірного пункту, і росіяни, встигнувши тільки обстригти нам волосся, повтікали. Тоді я також молився до св. Андрея. в) у 1944 році я працював книговодом у німецькому підприємстві в Ліцманштадті, власник якого дуже вимагав від своїх службовців, — це він наслав на мене гестапо. Врятувала ж мене молитва до св. Андрея і вкінці клярнет у театрі. Пробиваючись з родиною на Захід, рішили обминути „відкрите” місто Дрезден, через яке можлива транспортація, і воно було жадливо знищене альянтським летунством. Тоді тут загинули тисячі

25) Е. Прус, ст. 185.

мешканців міста і втікачів. Ми ж вибрали інший шлях — і врятувались, дякуючи св. Андрееві за заступництво.²⁶⁾ В Буенос-Айресі мало що бракувало, щоб загинути від високого електричного стуму; і знову образ Митрополита мигнув у моїй уяві. г) Блаженної пам'яті о. Гриник з Перемишля дав мені пакет світлин усіх лемківських та засянських церков, каплиць і місць, де вони стояли перед знищенням, разом з їх історією. Він просив мене перевезти це до Блаженнішого Патріярха Йосифа. Прикордонники перевірили має авто, мали в руках цей пакет, а я молився до св. Андрея за щасливий переїзд границі. Тоді я міг бути арештований, а пакет сконфіскований. Вже в ЗСА я переслав до Риму цю передачу, де мали її використати у виданні УКУ, Українського Католицького Університету, спеціальної книги про українські церкви на Засянні. д) Перед і після скомлікованої операції мого серця у 1983 році я і ціла моя родина молилися до нашого Святця Андрея та ісповідника ігумена Климентія за успішне переведення операції. Вони обидва після операції мені приснилися. е) В першу річницю смерті патріярха Йосифа у 1985 році я рішив після торжеств в Римі відбуту прощу до Люрду та Фатіми. Вже з Люрду до Фатіми мав я сісти на потяг, але спізнився. І це якраз мене врятувало, бо вже на території Португалії цей поїзд у катастрофі загорівся і понад 70 людей загинуло, а багато було рананих. Я приписую це чудо св. Андрееві, бо я правив святі Служби Божі за Митрополита Андрея, за ігумена Климентія, брата його і за Патріярха Йосифа при престолі св. Йосафата в Римі, в базиліці в Люрді, а відтак у базиліці у Фатімі. Я вірю в те, що Митрополит Андрей має мене та мою родину в своїй святій опіці, і тому то я назвав цей спомин ...Мій Святий Працедавець”.

26) „Мистецтво Української Церкви”.

Анатоль Юриняк

ВЕЛИКОМУ КОБЗАРЕВІ

(уривок)

*Обравши важку путь поета-борця,
Любов'ю і гнівом налити серця
Здолав Ти пророчо. Ганьбу сотень літ
Могутньо спинив Кобзаря заповіт:
— Борітеся — поборете!
Вам Бог помагає.*

„ЧИ ТИ ЧУВ ПРО ГОЛОД В УКРАЇНІ?”

РОЗПОВІДЬ СВЯЩЕНИКА-ДУШПАСТИРЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОКОСТУ

„КНИЖКА ПРО КОЛИМУ” І ЇЇ АВТОР

Написав АДОЛЬФ ГЛАДИЛОВИЧ

Про український Голокост написано вже чимало, але далеко ще не все. Багато важливих свідчень про цей злочин розсипано також у різних чужомовних публікаціях, які невідомі українському загалові. Ці свідчення треба нам вибірувати та публікувати, щоб дістати якнайповнішу картину злочину, що його далі вперто заперечують ті, які його вчинили, або схвалюють політику народобивства.

Однією з таких публікацій є 256-сторінкова *Книжка про Колиму*, яку видав у 1950 році Католицький видавничий осередок „Верітас” у Лондоні*). Її автором є колишній в’язень російських тюрем і концтаборів, польський письменник і журналіст, колишній співробітник краківського щоденника „Ілюстровани Кур’єр Цодзенни”, Анатоль Краковецький. Коли російське військо окупувало Західню Україну, Краковецького арештували 7-го жовтня 1939 року за спробу втекти до Румунії й засудили на три роки „виправно-трудових таборів”, тобто концентраційного табору. Його тримали в тюрмах у Станиславові, Городні, Чернігові, Києві й Харкові, та разом з другими в’язнями повезли через Куйбишев, Челябінськ, Красноярськ, Іркутськ, Байкал, Чіту, Біробіджан, Хабаровськ і Владівосток на Колиму, де він карався на каторжних роботах у різних таборах. „Амнестований” у квітні 1942 року як польський громадянин, він виїхав з групою своїх земляків із Советського Союзу, але до Польщі вже ніколи не вернувся.

*) Anatol Krakowiecki, Książka o Kolymie, Nakładem Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”, Londyn 1950.

„Книжку про Колиму” писав у 1943-1945 роках у Багдаді, Тегерані, Іспагані й Єрусалимі. Того самого року, в якому вийшла вона з друку, він помер на серце на сорок дев'ятому році життя.

Книжка присвячена пам'яті польського генерала Владислава Сікорського. Вона є, як зазначено на самому її початку, авторовим „зізнанням перед скаменілим сумлінням світу” і ділиться на три частини: „Подорож до дна”, „Білий крематорій” і „Нема дна в людському нещасті”. В тексті книжки дванадцять документальних ілюстрацій (фота автора і його товаришів неволі, копії його особистих документів з неволі, карта Колимського краю, пляни таборів, у яких карався автор, і ноти та слова першої строфи „Пісні колимських каторжників”).

РОЗПОВІДЬ О. АРКАДІЯ РУДЕНКА-РУДНИЦЬКОГО

Перебуваючи в концтаборі у Владивостоці, Краковецький випадково познайомився із своїм земляком-в'язнем, колишнім професором історії мистецтва у Польському університеті в Києві, священиком о. Аркадієм Руденко-Рудницьким. Хоч на початку своєї книжки автор повідомляє читачів, що „всі прізвища видумані, всі постаті й усі факти правдиві”, він винятково подає справжнє, а не видумане прізвище цього священика, і такими словами пояснює, чому він не зробив: „Стільки літ потекло від цього владивостоцького ранку й передполудневої пори, такі наступили події, стільки крові полилось, стільки людей спалено в крематоріях, стільки ‘пішло під сопки’, що я не маю побоювань — виявлю справжнє прізвище людини, з якою я розмовляв. Вже йому ніхто нічого не зможе зробити. Вже його ніхто не спіймає третій чи четвертий раз, ніхто не буде бити й штовхати ногою на допитах, бити по лиці, морити голодом і замикати в ізоляторі з льодяною долівкою — голого. Десь хтось, може, прочитає слова, які тепер пишу, пригадає собі його, довідається, яка була доля цієї людини... Неможливо, щоб професор — університету в Києві, який відбув навчання в Італії й у Франції, був невідомою людиною. Треба видобути його на яв, коли він перед роками загинув...”

Університет, у якому о. Аркадій Руденко-Рудницький викладав, большевики розігнали, а його півроку опісля арештувало ГПУ. Його били на допитах, карали карцером, а потім присудили на каторжні роботи в північних концентраційних таборах. Між іншим, він працював на Біломорському каналі, що його будував кат України Лазарь Каганович. Кілька разів він тікав з неволі, але його ловили й били. Вкінці йому пощастило втекти. Він вернувся в свої сторони, на Київщину. Кілька років він удень ховався на горищі

селянської хати, а вночі хрестив, сповідав, причащав і вінчав людей. Видав його москалям його колишній костельний органіст, який за советської влади став головою сільради.

Тепер цей священник догоряв. Ось як автор спогадів описує зовнішній вигляд: „Обличчя схудле до останніх меж худнення. Випнуті вилиці, очі глибоко вміщені, сірі, ясні, рішучі. Рука, яка витягається до мене, є кісткою, покритою шкірою. На тілі лахміття”.

Одного разу о. А. Руденко-Рудницький, думаючи, що А. Краковецький вийде колись на волю, в розмові з ним несподівано порушив справу голоду в Україні. З уваги на документальну вартість його розповіді про Голод, подаю цю розмову і його розповідь повністю в українському перекладі.

— Хочу тобі довірити одну справу. Чи ти чув про голод в Україні?

— Чув? Не чув ніколи в Польщі, ані в Європі, хоч я професійний журналіст. Якщо б я тоді чув, ніколи б не повірив.

— Розумію. А я був священником, що ходив ночами по цвинтарях і неораних полях і святив гроби. Ходив так по країні могил і святив. Дивно, що мій ум зберіг рівновагу... І тривало це три роки — майже весь той час, що я був на волі. Чи можна рахувати могили — будь-як висипані могили й трупи, ледве прикриті землею, мотлохом, сміттям? Дев'ять мільйонів людей померло тоді в тих роках в Україні, на найурожайнішій землі світу, на чорноземі, на городньому ґрунті... Пси волочили по полях частини тіл. Пси труїлися й казилися. Сморід тіл бив із землі під небо...

— Європа нічого про це не знала, а якщо і знала, воліла мовчати.

— Я мусів бути дуже грішною людиною, коли мені казали на це дивитись і пережити це, і вийти...

— Отче...

— Вже майже не бачу вашого лица. Але мусите мені обіцяти, що, коли вийдете, напишете про це. Я посвятив сто тисяч могил, чи півмільйона — хто порахує? хочу довірити вам таємницю сповіді і прошу, щоб ви написали, якщо ви вийдете, але хіба вийдеш, сину... — Оце його слова — так як я їх вивчив напам'ять:

— Я сповідав людей з гріха людодіства... Чи багато таких священників на світі? Люди, не тільки пси, вигрібали трупів і їли. Люди вбивали людей, щоб їх з'їсти. Деякі, дуже нечисленні, близькі божевілья, шукали мене й сповідалися. А тепер послухай...

Відшукала мене якась шалена жінка й висповідалася. Її дитя, немовлятко, померло з голоду. Покорму не мало, бо звідки? Разом з другою жінкою занесла трупа на кладовище, викопали руками ямку й похавали. Ямку гребли навмисно неглибоку. А вночі

прийшли, видобули трупа й з'їли. Мати з'їла трупа своєї дитини. Я висповідав її і...

Голос у присмерку заламався.

— ...і дав їй розгрішення. Ти напиши і напиши це виразно.

Вийшовши на волю, Анатоль Краковецький виконав прохання священика-мученика, свідка нечуваного в світі злочину — народо-вбивства голодом, і опублікував його розповідь про цей злочин у своїй „Книжці про Колиму”. Пора, щоб і українці довідалися про цю розповідь і у своїх молитвах за дев'ять мільйонів вбитих штучним голодом братів і сестер пом'янули теж одного із їхніх замучених душпастирів — отця Аркадія Руденка-Рудницького.

ОСТАП ТАРНАВСЬКИЙ

ШЕВЧЕНКО У ВАШІНГТОНІ

*Іде землею Шевченко,
Несе нам святий заповіт
і кидає громом мементо:
вставайте й кайдани порвіть!*

*Де в рабство заковані люди —
вродився там віщий Кобзар
із серцем-із сонцем у грудях,
із словом, що Божеський дар.*

*І сам замінився у слово,
і слово пішло у народ,
мов заклик на бій проти злого,
на сторожі правд і свобод.*

*У серці гартоване слово
про справедливий закон
в нового світу основу
росте із гранітних колон.*

*Іде землею Шевченко,
несе нам святий заповіт
і кидає громом мементо:
вставайте й кайдани порвіть!*

КОЛИ ШУМЛЯТЬ ЯСЕНИ...

(У 45-ту річницю боїв під Бродами)

Написала ЛЮБОВ КОЛЕНСЬКА

*Прадавня світить візія
У далечі хмурній,
І Галицька Дивізія
Керує крок у бій...
Олекса Стефанович*

Кажуть, що кожного року влітку долину під Бродами встеляють маки. Горять вони поміж високими травами полум'яно-багровими чашами, хитаються на своїх вузьких стеблах. Кажуть теж, що оті маки начебто якісь незвичайні, цвітуть вони коротше від своїх побратимів, бо, лиш раз спалахнувши карміном, вмирають у жарі липневого сонця, мов оті вояки-юнаки, які, заткнувши за пояс непокірну і одчайдушну юнь, хоробро боролись за кожную п'ядь української землі. А коли їм у вічі глянула смерть, то лиш у здивуванні великому востаннє жадібно вдивлялися у голубий поясок неба... Адже вони не думали ще вмирати. Вони горіли бажанням принести в батьківські пороги вітчизні своїй волю. Та й думали для неї ще жити.

* *

*

Це було колись. Це було дуже давно... На Поділлі жила одна родина — щасливо, безжурно, бо любов поміж ними велика була і, здавалось, ніколи нерозривна. Батька звали Дам'яном, матір — Катрею, а синів їхніх — Олегом і Марком.

Старший, Олег, скидався на матір, таку ж худорляву і чорноволосу, як він. Твердої був він вдачі та й завзятий дуже. Коли йому приходилось з кимось дужатися, загорялося тоді в його антрацитових очах горде полум'я — і боровся доки не переміг, або коли, знемігшись, він уже не міг підвестися, виносили його на руках

його побратими. У Марка ж русявіла його голова льоновими кучерями та й душа в нього була така ніжна, ніби шовк його волосся. Ставні, високі були обидва оті брати із розмірним полетом у очах молодецьких легінів.

Мати обожнювала їх обох, але більше пестила молодшого може тому, що він легше піддався любові, а може тому, що вдачами вони були подібні, ніби дві горіхові зернини. А батько, коли про його синів із знайомими заводилася мова, випростовувався, мов отой незламний, гордий дуб...

І, либонь, усе поплило б звичним щоденним руслом, коли б не червень і 1943 рік та й заклик до своєї, української, дивізії.

Батько зразу призвав Олега і Марка у свою кімнату:

— Чули?... Поміж народом аж гуде, що до війська, нашого війська, вступати треба. Правда, під чужими зверхниками, але відтак, коли прийде пора, ми їх позбудемося. Ачey виборемо оту Україну! Готові, мої сини, кажіть?! — і вгорнув їх у свої широкі рамена... Раптом повернувся до вікна, це, мабуть, тому щоб не побачили, що в його очах засинів біль, наче волошка побига, знеможена вітрами...

Мовчали. Зненацька обізався Марко:

— А мама ж як? Побиватись буде за нами?... Жаль мені її...

— Жаль, жаль, — наче б сердився Дам'ян. — Не журися. З нею я вже говорив. Правда, спочатку вона мене благала лишити їй хоч одного, відтак погодилась...

І тільки сад, що його Дам'ян і Катря садили, бачив, як вона пригорталась до яблуні, тісно обняла її своїми руками, а плечі її здригались від ридання. Та, надиво, очі її були сухі... Нічого, вона заспокоїться. Вона мусить... Мати знала, що Дам'ян ніколи не зміг би собі простити, коли б інші сини пішли до війська, а він заховав би своїх під батьківським крилом.

Тиша глянула на них, обвела своїм кам'яним, порожнім зором. Лиш у Маркових очах німіла жура... Задумався про свою матір, про її горювання.

Від отого дня, хоч удома рух був і час від часу проривався гомін (бо до Олега і Марка заходили їхні приятелі), на обличчя їхні поклатала уже свою долоню темінь розлуки. Катря уникала їх і як лиш могла кудись постійно зникала. Лише раз, коли вони разом полуднували, вона глянула на голови синів своїх — чорночубу і біляву — з-під вій її вихопилась сльоза і канула на скатерть. І Катря ніяково прошепотіла:

— Вибачте мамі своїй, що героїнею не вміє та й не може бути... Але не бачитиму вас довго, довго, а може й ніколи... — І, мабуть, злякавшись слів своїх, затихла.

Коли прийшлося їм прощатись, Катря молила, благала Олега:

— Ти, сину мій, старший, сильніший... Гляди за Марком... Вважай, не залиши його ніде самого...

І більше поміж ними не було ніякої мови. Вона ще раз припала до синів своїх, наче колись козацька мати до стремен коня, на якому ще мить і від'їдуть сини її в тривожне незнане.

Пішли обидва... Порожнеча студила хату. Лиш Дам'ян ходив поміж людей, немов оцими словами хотів приглушити біль:

— Ви знаєте, я обох синів своїх віддав... Хай закінчують наше діло! Я певен... Вони витривалі і сильні. Перед ворогом вони ніколи не зігнуться... — і гордо підводив своє чоло. Та коли ніхто його не бачив, зір його погасав, серце пронизував безтямний біль, а голова хилилась на груди. Лиш тихим відгомонам, здалеку від людських вух і очей, потайки із дна його душі проносились слова: — Боже мій. Сини мої, верніться до нас у хату і принесіть із собою Україну — вільну і радісну і таку сильну, як ви.

* *

*

Надходить світанок із 15-го на 16-те липня 1944 року під Бродами. Повзе тиша, ніби зачаєний хижий звір... Вояки ледве вспіли окопатись. Одні сплять. Деякі із широко розкритими очима вдивляються у далечінь і думками линуть до своїх родин, а в інших з непевності ние в душі. Адже вони ще такі молоді. Ще не було навіть часу як слід заправитись для боїв.

Раптом півголосом обзивається молодий хлопчина:

— Коли я з дому йшов, моя мама плакала і не хотіла мене пустити. А потім замовкла, обернулася від мене спиною і з пересердям сказала: „Ти, як хоч, — іди, та не думаю, що ми вже побачимось. Бо снилась мені бабуня твоя і наказувала тебе на війну не відпустити...” — А ви як думаєте, чи може моя мама щонебудь прочувала?... — І уста його тремтять, ніби в малої ще дитини.

Ніхто не обзивається, наче на те немає жодної відповіді. Наче отієї відповіді не треба.

Аж зненацька хтось із старших вояків пожалів хлопчину:

— У нас усіх таке буває, що матір свою згадуємо, а іноді навіть раді залишити все і побігти до неї. Але тут занадто сантиментом жити не можна. Хіба сам не бачиш — скрізь тут небезпека, боротьба... Раджу тобі кріс свій сильно тримай і постійно будь напоготові!

На мить він задумується, а тоді впирається зором у вояцькі обличчя і твердою лінією зарисовуються у старшини уста. Він із

завзяттям кидає: — Ви, як знаєте! А я отим чортовим советам не дамся. Коли спіймають — живим мене не дістануть... Остання куля призначена на мою останню дорогу, на мою смерть!

Посередині окопу — Олег і Марко. Мовчать. І коли сонце, гойднувшись багряним обручем у хмарах, опромінює вояків безжалісною ясністю, вони обводять зором своїх побратимів і бачать їхні непоголені лица, синяві смуги під очима, зашерхлі з утоми уста, та й зір їхній бачать ніби в ньому якась дивна прозора і мертва порожнеча... А в очах декого, що й казати — причаюється страх. Кожної хвилини бо можуть надлетіти советські пілоти і посіяти по них серією із кулеметів...

Тиша. Зловіща тиша кружляє коли них. А від сонця ясність. Навіщо ота байдужа ясність?

У кожного з вояків при боці гранати і затискаються руки на спусках крісів. І раптом начебто з-під самої землі — в тишу вривається дудніння: танки! — Багато їх...

З очей вояків кудись безслідно пропадає вичікування і втома й вони загоряються одчайдушністю.

В Олега немає вже терпцю. Він відокремлюється від гурту. Із гранатами повзе, повзе в напрямі дудніння землі. Ще його зберігає густа трава, хоронять високі жита. Він вгортається у тепле, сповнене життям колосся. І думкою в нього: він не загине... Відтак рука його сильно стискає в'язку гранат. Ось він уже зовсім близько танка і він, довго не надумуючись, кидає в нього гранати... Розрив передньої частини танка — і звідтіля Олега засипує град куль з кулеметів. Йому раптом шалено гаряче. А тоді окутує його темрява. І нічого... Зовсім нічого...

Танки відбито. До Олега, якимсь чудом уцілівши, пригинаючись до землі, підбігає Марко. Пошарпане Олегове тіло дивно здригається, а тоді, безладне, застигає у безруху. Марко нахиляється над братом. Підносить його і тяжко, повільно прямує до лісу: „Щоб лиш туди добитись, щоб лиш там...” — гарячково працює думка, і якийсь голос диктує: — Марку, не йди туди! Скрізь ворожі танки. Вгорі літаки... Олега залиши. Не бачиш, він уже мертвий... Рятуйся!

— Неправда! Неправда... Олег живе! Він живе...

Від вогню гармат у судорогах здригається земля... Советське військо наступає: воно: на танках, у літаках, піхотою.

Падає команда українського старшини: — Відступати, відтягати військо у ліс! — Скрізь ранені. Вони благають їх не залишати... Поміж ними — оцей ще безвусий юнак, що недавно тужив за своєю матір'ю. На його сорочці багряними спалахами проривається кров. Він підводить ще руку, наче до молитви, наче до Матері своєї і всіх... І мовкне.

Сильний і останній зудар обох військ — дивізійних і советських. Оклики слава-а-а-а і ура-а-а-а змішуються разом...

І тепер вже не вистріли з гармат і крісів: йде рукопашний бій на багнети. Двигтять, колишеться земля... Советські війська відступають. Проте, не надовго. Їм у допомогу сунуть танки, танки, танки...

Боже, яке несамовите пекло на землі! Спустошення, зойки і щораз більше вбитих... Просверлює вуха свист куль, протяжно виють „катюші”... І ніби із самих надр землі несеться розпачливий стогін. Наче вона борониться перед насиллям і спустошенням.

А Марко нічого не бачить, нічого не чує. Йде, ніби ві сні, причинний якийсь. Тільки руки вмливають під тягарем Олегового тіла. Воно тяжіє щораз більше. І сонце палить, обвиває все довкола вогненними поясами. А Марко молить:

— О, Боже, поможи мені дійти до лісу. Ще кілька кроків, ще трохи... Ще... — Та причасний поміж деревами советчик кладе руку на спуск фінки, прицілюється і... Марко з Олегом падає на землю... Ще останками сил Марко накриває своїм тілом брата.

На побоевищі втихає. А там недалеко від лісу, віддалені від своїх побратимів — ув обіймах останніх два нерозлучні брати...

* *
*

Кажуть, що в глибоку ніч у долині Бродів, коли місяць високо підводить своє чоло, два ясени шумлять, перешіптуються поміж собою:

— Олегу? Скажи, пора нам уже?

— Ні, Марку, ще ні...

— А коли, брате мій любий? Скажи? — Чи зі світанком, коли сонце зійде?

— Так, Марку, аж тоді, коли... наше сонце зійде. Покинемо цю долину і знову підєм боротись. Підемо на останній герць!

— Тоді, брате, як і першим разом, — бій даремним не був і не буде даремний...

Тиша. Ледь шумлять ясени, б'ють листям об холодне кришталеве повітря. І розмова уже голосніша:

— Олегу, як ти гадаєш, ачей у батьківський дім принесем тоді перемогу?!

І знову стовбури ясневих дерев обвиває впевнене Олегове слово: Напевно, Марку!

Ясним проникливим поглядом дивиться на них місяць; дивиться і дивується.

Кажуть, що приходить до них їхня матір, але з одчаю вона не ламає рук, а торкається зеленого гілля ясенів, наче їхніх рамен, і лине до них заспокійлива мова її:

— Недовго, мої сини, недовго вже любі. — Підводить вона високо вгору руку, ніби зодягається у стрілистий місячний перстень.

* *

Шумлять ясени. Шумлять одним віддихом, однією душею. І крони їхні сплітаються разом, підводяться у голубе небо. Вони чекають, чекають на поклик рідної команди.

Мейплвуд, 16-го жовтня 1988

РІК 1648 — 1918

Оксана Лятуринська

*Воно встас, мов викопане римське торсо,
з нашарувань, із глибини давнин.
...Що це було? ... Чи Умань, Чигирин?
Чи Жовті Води, Пилявці чи Корсунь?...*

*Щербили бронзу і вітри і водорії,
вкривав і зеленець і пил рядном.
... Чи Корсунь?... Увижається водно
і Крути й Шепетівка, Жмеринка і Київ.*

*І йдуть, ідуть, що опанчою стелять,
свати весільні та по презві —
Богданівці, Залізні, Січові...
та все ідуть напідпитку від Хмеля.*

*Було, було — хто скаже не під саму пору —
було ото весіллячко, було!
Кипіло навкруги, гуло, ревло. —
Це Волю з Populus'om Cosacorun*

*вінчали шибеники в сальвах і загравах...
Ні, не підточе бронзу часу зуб!
Навіки вже затверджений тризуб
і суверенна — на списі Держава.*

КАВ'ЯР

Написав Юрі й ЛИПА

1900 — 1944

(У 45-річчя героїської смерти поета і лікаря-громадянина в лавах УПА)

Всіх наз забрали (жінки і діти втекли) і погнали у бунр* повітовий.
Мав нас преповно той бунр: із Таращі, Сули — українці,
З Нахичевані — вірменин, десть з-над озера Ільмень — два фіни...
Защо взяли нас? Кидали слова, як полову. Защо взяли нас — не знати.

В бруді, обдертих, голодних вели. Як хто впав — того били.
Б'ють і женуть... Може в шахти, де в смороді й пітьмі вмирають?
Може женуть в кочегари котловні. Кидай!... Аж впадеш в ті котли,
як курча.
Може в канальські роботи візьмуть, аж на смерть Біломорську? Не
знати.

Бачим: це — шлях на Сибір. — все страшніша, дикіша місцевість...
Два з нас упали у корчах: вірменин і фін, бо — хороба. Та тільки не знати,
Що за хороба? Мабуть небезпечна, бо фін виривався із криком.
— Слухайте, я — не невільник. я вільн... — Не скінчив: вбив бо конвойний
прикладом.

Вбивши, сказав: — Цей вірменин також не придасться. Далой з ним! —
Викинув разом обох: і живого і трупа, з вагону в провалля.
В інших вагонах — там вереск. Там грались жінками конвойні...
Наші ж конвойні були з того злі і усім нам штиком дошкуляли.

Стиха промовив на вухо до мене Мотречко (був теж з Нехвороці):
— Брате, втікаймо! — Куди ти? — говорю. — Скрізь, фабрик неволя.
— Брате, втікаймо! — говорить Мотречко із поглядом дивним. —
Втікаймо, я знаю,
Десть є країна весела, де люди оттак і живуть, і сміються, і плачуть
по-людськи,

Де — тиха річ, білий хліб і веселі, веселії очі дитини...
Бачу, говорить в гарячці Мотречко. А може ще гірше? В нім — усміх...

*Бачу, що втратив він розум, що говорить про те, що давно розтоптали
В крові й насильстві, й словах, і у жадібнім свисті батожжя.
Бачу і заздрю йому: як же легко утік він від нас, цей Мотречко...*

*Аж ось, прийшли над Амур ми. У норах кладуть нас, рахують.
Вдосвіта будять, рахують, рахують і кажуть: „Працюйте, лишенці!
На цих берлинах ставайте й соліть!”
Те „процуюте” було нам, як „мріте!”*

*Тож умираєм-працюєм! Від світу до вечора порем
Кеті, білузі смердючий живіт розриваєм, нутро розгрібаємо пильно,
Товсту, зернисту виймаєм ікру, щедро солим рукою і важим...
Часом від сонця й гнилого харчу упаде хтось на рибу -- відкинуть:
Хай умирає на боці, їм риб не паскудить, — тут річ найважливіша
— к а в ' я р!...*

*О, той кав'яр, той червоний, советський, предобрий, бо свіжий,
Свіжа в червоності в нім наша кров запеклась із сльозами і зойк
передсмертний.
О, той кав'яр, із тим гострим і дивним, тим присмаком людським!*

*Їжте його і частуйтеся, запроданці, шпиги й бездушні
Звинні панове у фраках, пані, що — в шовках, що безстидні, бездітні...
Їжте кав'яр той, всміхнені, хоч чисті, та в плямі червоній на душах.
Люди, що ганьби не мають, спішивши за зиском нечистим,
Люди, як пси-стервоїди, в чеканні спокійнім на вигин
Людських, як ви, поколінь... Ні! Більш людських, як ви, поколінь!*

*Я цей кав'яр вам підношу, народів Європи насіння прокляте,
Вас, що кав'яр той їдять, привітанням селянським вітаю,
Сіллю роз'їджену руку, де кість у робацтві біліє,
Руку до вас витягаю: прийміть цей кав'яр!...*

* Примітка: бупр — це тюрма в підсоветській Україні в роках поміж двома війнами.

З ЛИСТА Д-Р НІНИ МАРЧЕНКО, МАТЕРІ ЗАГИБЛОГО В СОВЕТСЬКОМУ УВ'ЯЗНЕННІ ТАЛАНОВИТОГО ЛІТЕРАТОРА СВ.П. ВАЛЕРІЯ МАРЧЕНКА

Цю поштівку придбала в церкві Святої Покрови, що в Києві на Куренівці, по вул. Мостицькій. До неї мене повів Валерій у 1982 році. Відтоді ми її полюбили і регулярно відвідували...

Його смерть і похорон супроводжували чуда, творені Божою милістю. Помер, очевидно, не 7-го жовтня 1984 р., а 5-го жовтня. Про свій (мій) стан тоді можна багато говорити... З часом пригадую, що ввечері 5-го, біля брами т(юремної) лікарні, а потім у церкві Олександра Невського, що недалеко (в Ленінграді), в яку я постійно ходила, мене обгорнули якісь незвичні почуття — спокою, затишку і навіть радості. Ніби: „Ну, от і добре, вже його мені віддають...”.

Коли 14-го жовтня, на свято Покрови, храмове свято, ми привезли Валерія біля 9-ої години ранку в церкву на Куренівку в Києві, там саме закінчувалася ранішня Служба. Народу було дуже багато і всі стали зупинятися, оточували труну, розглядали портрет. На червоне покривало — червону китайку клали свічки, хліб і квіти. Багато дуже квітів... *„А земля тепла, рідна, пересиливши холод і вітер, принесла йому квіти...”*. Прихожани ставали навколішки, цілували труну, портрет, мов ікону. Лише з часом я пригадую оте все...

Мене в цій церкві зараз пізнають, розповідають незнайомі люди про свої враження від того похорону, кажуть, думали „святого принесли”. Навколо багато метушні, а **Його** вона не торкається; вимагають, щоб виносили, а труна стоїть. Мені тепер кажуть: стоїть посередині церкви, на портреті такий ясний з променевим поглядом, а над ним Пречиста Богородиця тримає свій Покров...

Незвично гарно відслужили панахиду, хор особливий... Так йому хотілося побути в Церкві, тож волею Матері Божої він довго стояв, наперекір антихристовій силі...

Далі хлопці — друзі Валерія, принесли його тричі по церкві, а

потім в Гатне... Поставили в минулому році великий білий мармуровий хрест, на чорній плиті напис: „Блаженні гнані за правду...”.

† Панахиди прошу:

16 вересня — народження Валерія (1947 р.)

5-го жовтня — смерть — (1984) вмер.

14 жовтня на свято Покрови привезено до Києва.

Світлана КУЗЬМЕНКО

КОБЗАР

Коли сумнівом криється кожна зоря
І хто я — вже, здається, не знаю,
Я тоді із полочки беру „Кобзаря”,
На сторінці навгад розгортаю.

І ось чую: безсмертне гудіння хрущів
У вишневім садку біля хати.
І ось бачу: з дитям на трудливій руці
Розпромінену матір.

Все, про що Ти писав, — я частинка того:
Кривди, болю і світлої мрії.
Ти співав з глибини серця люду Твого
І тому це — Твій спів не зотліє.

І тому Ти страшний для усіх лихварів,
Бо Ти щирість і справжність безкрайня.
Ти для всіх зрозумілий, для рівня усіх —
Як життя і як рана.

Я читаю про Гонту... прославлену Січ...
Я дивлюсь у „Розриту могилу”...
Ні, я знаю, хто я: бо Ти день, а не ніч,
І ніким не роздмухана сила.

О, ніколи Твої не пов'януть слова.
Ім ніколи нікому не стерти:
Бо з коріння — і вічно в них сила нова,
Що крізь смерті веде до безсмертя.

ЗАВІЩАННЯ, ЯКОГО ЗАБУТИ НЕ МОЖНА

Написала ОЛЬГА КУЗЬМОВИЧ

Дивно це буває в нашій історії і в згадуванні постатей нашого не так давнього минулого. Одних прославляють на всі сторони, пишуть про них спогади і цілі книжки, — а про других, не менше значних, навіть і не згадують, дарма, що коли вмирали, усі їх прощали із запевненням, що пам'ять про них буде завжди жива.

Таке насувається мені, коли довелося переглядати давню українську пресу і читати широкі, незвичайно зворушливі прощання мого Діда — адвоката д-ра Степана Федака, одної із найбільше кольористичних постатей передвоєнного Львова.

Саме проминуло півтора року, коли можна було відзначити 50-річчя його смерті, але ніхто навіть не згадав про це, хоч колись запевняли, що „ніколи не забудемо”. Правда, тих, що знали д-ра С. Федака, вже дуже мало лишилося при житті і щораз меншає наша родина, яка так розсипалася по цілому світі. Тож ім'я цієї виїмкової людини вже майже нікому не знайоме і ледве чи згадають про д-ра С. Федака в якихось книжках історії Західньої України, в якій він відіграв таку важливу роль, коли навіть у вичерпних споминах, що появилися досі, про нього нічого немає... А все ж, коли несподівано закінчилося його життя на самий Свят-Вечір 1937 року, здавалося, цілий Львів був у жалобі, а похоронний похід начисляв кільканадцять священиків, кілька десятків представників організацій, а передусім сотні і сотні людей — мешканців того міста, в якому св.п. С. Федак жив, працював і постійно боровся за краще буття для усіх українців. Особливо прощали його ті, яким він ціле життя допомагав, — це були вдови, сироти і політичні в'язні та їхні родини, бо його адвокатська канцелярія була завжди для них відкрита, а у політичних процесах мій Дідо був не один раз оборонцем, уважаючи це за честь і ніколи не побираючи за те адвокатської винагороди.

Сьогодні, коли ми тут живемо у куди кращих матеріяльних умовах, майже не трапляється, щоб люди не брали винагороди за

свою професію, а коли такі діячі вмирають, тоді найбільшою журою громади є те, чи померлий „записав” гроші на таку чи іншу українську ціль.

Під такою точкою зору розглядаються сьогодні завіщання.

А ось у мене на руках заховалося Дідове завіщання, якого ніколи не можу забути і яке часто у моїй довголітній вже громадській праці було для мене дороговказом. Треба знати, що мій Дідо, помимо своєї дуже широкої й повної самопосвяти суспільної праці, зазнавав багато прикростей навіть від тих, яким допомагав, хоч він великодушно забував їм цю невдячність. Проте найближчими його серцю були ті, які терпіли для ідеї, без огляду на їхні політичні переконання, і в їх сторону скеровув він своє гаряче батьківське серце.

Глибоко релігійний, д-р С. Федак кожного дня ранком був у церкві та служив до Служби Божої. Вечором довго молився у своїй кімнаті і тоді йому не можна було перешкоджати. Тому не дивно, що і свою останню волю — своє завіщання розпочинає від Бога:

„Во ім'я Отця і Сина і Духа Святого, Амінь!

На случай моєї смерті іменую універсальною наслідницею мою жену Марію з Січинських. Половину моєї реальности ч.к. 644 м. Львова при вул. Сикстуській ч. 48 записую моїй дочці Софії Мельник з тим, що майна того вона не затримає для себе, а дасть тим з рідні, котрі будуть у потребі в міру тої потреби.

Постанову щодо мого похорону пишу окремо.

Пращаю Вас, дорогі діти, прошу Вас, щобиштесь взаїмно любили і собі помагали а також щобишьте любили і шанували Мамусю.

Памятайте, що Ви є Українці і маєте для України жити та працювати, а не зражатися при тім ніколи труднощами ані личними колючками. Я, не зважаючи на прикристи, працював після сил моїх на кождім полі для добра України, і Ви робіть так само.

Пращаю також моїх коханих внуків та на пам'ятку записую Ольці годинник стоячий в мармуровій оправі, Юрикові — золотий годинник з ланцюжком, а Ігорові золоті шпинки.

Благословлю Вас, дорогі діти і внуки, а Тебе, Кохана Марійко, сердечно пращаю і прошу дарувати всі прикристи, яких від мене дізнала.

Отсю посліду мою волю написав я в стані цілковитого здоровля.

Львів, 22 марта 1936.

Др. Стефан Іван 2 ім. Федак”.

„Я було це прочуття, чи лише збіг обставин, що Дідова ця, як її називає, „Послідна воля”, була написана рік перед смертю, бо в

березні 1936 року. Але він, помимо свого віку (помер на 77-му році життя), був повний життя, енергії, гумору до несподіваного кінця, а останнім його прилюдним виступом була присутність шість днів перед смертю на забаві — зустрічі Нового Року, де протанцював цілу ніч, побиваючи молодших за себе у радості життя.

Незвичайно повне та хосенне було життя цієї виїмкової людини, про що знаю із дитячих спогадів, із розповідей матері і тет (а було їх у Федаків шість дочок та два сини), і коли пишу ці рядки, дослівно із кожним новим рядком насувається нова картина, новий епізод, новий факт із його повного життя. Але в тому короткому нарисі я хотіла лиш подати це Завіщання і його глибокий зміст (не міняючи нічого в правописі), що для нашої родини став дороговказом, якого забути не можна.

Микола Степаненко

Р І З Д В Я Н Е

(присвята св.п. Василеві Стусові)

*Манною тихо спада
З неба Різдвяного
Коляда;
Славить найбільше з див:
„Бог Предвічний родивсь!”*

*Плине з усіх усюд
Богом просвітлений люд.
Від Вифлєємських ясел
Лине:
„Месія спасе!”*

*Змилювання над людьми;
Поміж народами —
Мир!
І в край,
Де загинув Стус,
Ще прийде
Христос Ісус!”*

ЗАКАРПАТСЬКА УКРАЇНА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Написав д-р Ю. ХИМИНЕЦЬ

Рішенням Мюнхенського договору 29-30 вересня 1938 року Чехо-Словаччина була перетворена на федеративну державу чехів, словаків і українців. Самоуправа Закарпаття завдала сусіднім народам (Польщі, Мадярщині і навіть ССРСР) чимало клопоту. Найбільше зацікавлення Закарпаттям виявила Мадярщина, що прагнула всіма засобами включити його до своєї держави. Їй завзято допомагала досягнути ту ціль Польща, хоч вона й не мала з того матеріальної користі. А тому, що Закарпаття сусідує з Галичиною та з Волинню, що належали в той час до Польщі, де жило сім мільйонів українців, у польських урядовців виник страх перед „українською небезпекою”. З тієї причини Польща відважилася піти проти домінуючого тоді „національного принципу”, що ліг в основу перебудови Чехо-Словаччини. Польща й сама відкраяла від Чехо-Словаччини на підставі ультиматуму від 2-го жовтня 1938 року заселені поляками території з містом Тешинем, що мало 80,000 польських мешканців. Отож Польща почала заперечувати право на самовизначення, коли йшлося про закарпатських українців.

Залаштунковим аранжером справ, що стосувалися Чехо-Словаччини, була Гітлерівська Німеччина, до якої Мадярщина і Польща часто навідувалися, як по свячену воду.

На початку Німеччина боронила т. зв. національний принцип, який зродив самоуправу Закарпаття. Така роля Німеччини створила у сторонніх спостерігачів враження, що Німеччина боронить інтереси українського Закарпаття, бо вона має, мовляв, таємні наміри забрати від Польщі і ССРСР українські території, щоб разом із Закарпаттям створити незалежну українську державу. На цю тему в той час у міжнародній пресі писалося чимало. Перед у

цьому вела північно-американська, а вслід за нею майже вся західньо-європейська преса.

Німецький уряд намагався спростувати пропаганду стосовно створення української держави. Задля цього 7-го жовтня 1938 року було оприлюднено директиви для німецьких закордонних представництв. В них сказано: 1. Плекати приятельські відносини з Прагою; 2. Підтримувати мадярські домагання стосовно спірних територій шляхом безпосередніх переговорів; 3. Ставитися із застереженням до Карпатської України. Спільний мадярсько-польський кордон не підтримувати, але не виступати активно проти мадярсько-польських змагань. 4. Натепер німецьке гасло є „самовизначення”.*

Це, однак, не перешкодило Німеччині вести позалаштункові таємні переговори і торги з Мадярщиною і Польщею. Польща була дуже занепокоєна існуванням самоуправного Закарпаття. За короткий час вона вже дорікала Мадярщині, що та дуже поволі і невідважно розв'язує справи спільного мадярсько-польського кордону. Тому вона вже в другій половині листопада 1938 року почала нав'язувати контакти з ССРСР. Відносини Польщі з ССРСР (з 1934 року) після підписання пакту неагресії з Німеччиною, досить охололи, однак польському амбасадорові в Москві Гжібовському вдалося зустрітися з большевицьким комісаром закордонних справ Молотовим. В спільній розмові вони ствердили, що всі існуючі договори, включно з польсько-советським пактом ненападу від 25-го червня 1932 року, залишаються і надалі в силі і творять базу для співпраці поміж Польщею і ССРСР. Це знову принесло певне охолодження між Польщею і Гітлерівською Німеччиною. Але, на нашу думку, найбільшою причиною цього охолодження між Польщею і Німеччиною була українська справа.

В розмові польського міністра закордонних справ Юзефа Бека з німецькими представниками під проводом А. Гітлера 5-го січня 1939 року відбулася широка дискусія про Україну і ставлення до неї Німеччини. Гітлер недвозначно дав зрозуміти полякам, що він не має жодного зацікавлення Україною. Але він стверджує, що всяку небезпеку з українського боку Польща може виключити лише при тісній співпраці з Німеччиною. Міністер Бек не міг прийняти цієї німецької пропозиції, бо він 25-го листопада 1938 року відновив співпрацю з ССРСР, який мав ті самі проблеми з „українською небезпекою”, що й Польща.

Мадярщина протягом років була знаряддям німецької політики в Лізі Націй, але цього Гітлерові було замало, щоб віддати

*) Документи німецької закордонної політики 1918-1945 років, серія „Д”, документ 50, Вашингтон, Д. К. 1949.

Закарпаття Мадярщині. Гітлер домагався від Мадярщини вступу до Антикомінтерну, куди в той час входили Німеччина, Італія і Японія. Мадярщина, не маючи іншого виходу, щоб дістати дозвіл на окупацію Закарпаття, вступила 13-го січня 1939 року до Антикомінтерну.

Цим мадярсько-німецьким актом гітлерівська Німеччина задовольнила окрім Мадярщини ще Польщу і СССР. Усунення української небезпеки для СССР віданням Закарпаття Мадярщині наблизило СССР до Німеччини. Це задоволення большевиків було помітне на XVII Конгресі большевицької партії в Москві. В своїй промові Йосиф Сталін (див. „Известия” за 11-те березня 1939 року) сказав таке: „Характеристичним є крик, що його вчинила французько-англійська преса, а за ними й північно-американська преса довкола Советської України, які твердили, що Німеччина готується незабаром напасти на Советську Україну і прилучити її до Карпатської України з її 700,000 мешканцями. Виглядало, що цей дуже підозрілий крик мав на меті затруїти атмосферу між Німеччиною і Советським Союзом і без жодної причини спровокувати конфлікт між ними”.

Як видно з цієї промови Сталіна, між СССР і Німеччиною вже в той час почали нав’язуватися стосунки, бо Сталін у своїй промові не сказав жодного критичного слова про Німеччину. Таке зближення Берліну й Москви уможливило німецькому закордонному міністрові Ріббентропові і большевицькому комісарові Молотову 23-го серпня 1939 року підписання пакту неагресії між гітлерівською Німеччиною і большевицькою Москвою. В цьому договорі, крім розподілу Польщі, ще були таємні клявузи в справі балтійських держав (Естонії, Латвії і Литви) та Фінляндії, що мали бути включені до большевицької сфери впливу.

Пакт неагресії Німеччини і Москви широко обговорює большевицький генсек Горбачов у своїй промові 2-го листопада 1987 року з нагоди 70-ліття так званої жовтневої революції. Він виправдує цей крок Сталіна тим, що західньо-європейські держави поставили большевиків у неможливу міжнародну ситуацію, створюючи фактично для Москви війну на два фронти: на Заході — Німеччина, а на сході — Японія. Щоб цього не допустити, Сталін пішов на замирення з Гітлером, підписавши 23-го серпня 1939 року пакт ненападу.

Аналізуючи політику Німеччини в роках 1938 — 1939-му, приходимо до висновку, що до початку Другої світової війни спричинився Адольф Гітлер тим, що він швидко після Мюнхенського договору в справі перебудови ЧСР, де Гітлер на підставі природного національного принципу дістав значну частину ЧСР

(Судетський край), скоро забув цей благородний принцип, продавши Закарпаття мадярам за ціну здобуття мадяр до свого табору.

У березні 1939 року, при остаточній ліквідації ЧСР як держави й після проголошення незалежності Словаччини, Закарпаття залишилося само на себе. Чеське військо відмовилося допомагати урядові Карпатської України в боротьбі проти мадярсько-німецької змови. Йому не лишалось нічого іншого, як виступити збройно в свою оборону проти вторгнення мадярського війська. Військо Карпатської України — Карпатська Січ — хоч і десятикратно менше ніж ворожі сили і до того ж слабо озброєне — боролось завзято. Майбутній історик закарпатської епопеї запише не один героїчний вчинок Героїв Закарпаття. Оце тут, на мою думку, і слід шукати початку Другої світової війни, що й вибухла неповних шість місяців пізніше.

Яким Вечер

ШЕВЧЕНКО ГОВОРИТЬ

*На вас я кинув свого слова тінь —
на вас і сотню ваших поколінь!
Я вас навчив, де ваші шлях і ціль,
сказав, що людства ви не ржа — а сіль.
Я мовив вам, що вічна боротьба
це — ваші доля, завдання й судьба.
Я дав вам шал завзяття, блиск зіниць,
дав вашим воїнам відвагу й міць.
В душі щепив ненависть і любов,
розбурхав в жилах кров і крові зов.
Зітріть із душ до братовбивства гін,
за це ж вам Божий суд і мій проклін!
Вам спис і меч і ніж мій викув стих:
ви викуйте новітню зброю з них!
Сил не щадіть! Вперед все йдіть!
З моїм йдіть СЛОВОМ у крутіж століть!*

У СЛЮЗАХ ПОТОНУЛИ НАШІ НАДІЇ

(ПОДІЇ У ХУСТІ 45 РОКІВ ТОМУ)

Написав ІВАН САРВАДІЙ

Після страшної й нищівної війни в кінці жовтня 1944 року, по східній частині Федеративної Чехо-Словацької Республіки пролетіла радісна вістка — до столиці Карпатської України в Хусті прибув відділ чехо-словацької влади на чолі з ген. Ніжборським і монсенсьйором о. Галою, особистим приятелем о. д-ра Августина Волошина. Від наших старшин, які служили в новоствореній чехо-словацькій армії, ми дізналися, що армія на 80 відсотків складається із закарпатців. Чехо-словацький уряд в Лондоні на початку 1943 року домовився із советським урядом про те, що колишні громадяни Чехо-Словаччини, які перебували у концтаборах, могли добровільно зголоситися до Чеського легіону ген. Людви́ка Свободи. Із тих закарпатських в'язнів на примусових роботах в Красноярську на Сибірі тоді ще залишилося живими приблизно 20,000 осіб, знесилених недобитків, які ледве могли ходити. Але всі вони зголосилися до війська. Отож після всебічної лікарської допомоги в лютому 1943 року в Бузулуку, що в Чкаловській області, засновано перші військові курені Чехо-Словаччини, укладені із закарпатців, що їх совети ще не знищили.

Радіють люди, урочисто вітають представників своєї федеративної влади: повиходивши зі сховок та укрить, зібралися вони у Хусті в гарному новому будинку колишньої нашої владної будови... В місті появилися сотні переважно молодих людей в елегантних військових строях, колишні члени жандармерії, поліції, прикордонників і місцеві пожежники. Вони всі стають радо до послуг своєї владі. Появилися д-р Е. Бачинський, д-р Ю. Бращайко, Ф.Ревай, о. проф. Феделеш і інші. Староста міста Хусту з часів нашої федерації 1938-1939 років д-р Мілош Дрбал, адвокат, створив управу міста... Звідусіль прибувають люди до Хусту й приносять дарунки — хліб, масло й сіль. Усі як один братаються, незалежно від політичних і релігійних переконань. Кожний хоче чимось прислу-

житися, всі поривають до праці, спішати, чим можуть допомогти. І родилася надія творити нове правдиве християнське життя.

Але займанці не спали. По містах і селах волочилися звироднілі істоти, що належали до „доблесної Кривої армії” горезвісного генерала Малиновського; його частини складалися із колишніх злочинців і злодіїв. „Кривоармейці” поводитися, як дикі тварини; грабували, нищили, убивали кого хотіли.. Жертвою їх стали змарнілі жидівські жінки, які поверталися з концтаборів... У Великому Севлюші більшовики доконали гвалтів у монастирі черниць і в бурсі. Життєві умови стали такі, як у джунглях. СРСРські окупаційні війська запровадили беззаконня, сваволю, застосовували насилля, шантажі супроти корінного населення. Установи НКВД і Смершу (ноторійна установа з назвою „Смерть шпівонам”) користалися прислужництвом донощиків, п’янюг, злочинців, „вибранцями” і вуличницями... Українців переслідувано за їхню національну свідомість, а інші народності — за приналежність до свого народу. Під час переслухувань кожному ув’язненому християнинові намагалися „пришити” якусь політичну справу. Звироднілі слідчі у безконечних допитах застосовували фізичні й моральні знущання. Виснажених в’язнів переслухували тільки ночами й часто виводили на цвинтар, щоб викопав собі могилу та признався... Жертвами були заможні господарі, підприємці, учителі, священники, селяни і робітники. Звироднілі злочинці мучили невинних християн тільки за те, що вони могли ще самотійно думати й мали почуття любови до людини. В підземеллях-пивницях жертв морили голодом, потім годували їх соленою рибою, але не давали питної води. Люди не мали зв’язків з рідними. Енкаведисти робили облави на вулицях або в неділі біля церков; ночами забирали людей з дому, часто-густо в легкому убранні, й відвозили кудись, а звідти посилали на примусові роботи до копалень на Сибір. Багатьох ув’язнених при допитах вбивали. Совети заборонили діяти міським управам, не звертаючи уваги на те, що відділ чехо-словацької влади в Хусті вже видав свої відозви і розпорядження, основані на відомій домовленості з місцевими самоуправами. Міські управи-ради, що створилися були в перших днях, були з жорстокістю розігнані, а на їхнє місце наставлено комуністичні місцеві комітети. На чолі такого комітету в Хусті став п’яниця Вакарув з села Ізи. Чого-чого, а горілки не бракувало.

Життєві умови стали справжнім пеклом на землі; завжди п’яні „визволителі” поводитися, як дикі тварини. Жінки боялися вийти на вулицю... Начальником міліції, яка перебрала обов’язки поліції й жандармерії, став відомий комуніст Фрідман, а заступником — Гілу Рапапорт. Беззастережне вислужування чужій владі, ненавис-

не ставлення до місцевого українського населення — це було нормою. Скарги ані сльози не зворушували цих „представників влади”.

Серед таких обставин. дім моїх батьків часто відвідували незнайомі особи і військовики. Вони розпитували мою матір, з ким я приятелюю, з ким знаюся. Оглядали ікони зі святими на стінах... Одного разу знайшли на столі словничок іншомовних слів. Пізніше виявилось, що цей словник був одною з причин мого ув'язнення.

Наша влада опинилась у неволі. Перед будинком законних органів чехо-словацької влади (краще сказати — новоствореної влади) автономної Карпатської України був поставлений вартовий НКВД. На побачення з представниками нашої української влади нікого не пускали. Коли прибув гурток делегатів з міст — на чолі з професором о. Феделешем, охорона дозволила вийти до делегатів нашому генералові Ніжборському, який під час розмови дав ясно зрозуміти, що влада опинилася в'язнем у руках НКВД. Він сказав делегатам таке: „Ми не можемо нічим вам допомогти. Будьмо терпеливі, аджеж маємо запевнені кордони Чехо-Словаччини Тегеранською конференцією, тому вірьмо, що все з'ясується. Та й на підставі великих жертв нашої армії, в якій ваші сини віддали свої життя...”

Згодом я довідався від нашого старшини, що генерал Людвик Свобода на власну руку полетів до Москви, де відступив росіянам Підкарпаття чи не на те, щоб тим заслужити ласку від Кремля...

А злочини на нашій землі чинилися день-у-день і дедалі тільки збільшувалися. Ми — потоптані, понижені і гнані. Порятунку не було. Ми стали жертвою „гуманістів” західного демократичного світу. У моїй кишені посвідка старшини чехо-словацької армії, я ще можу виїхати й зголоситися на службу в Кошицях, що в Словаччині. Виїхати я міг, але як мені, наймолодшому синові, залишити на старі літа батьків і вродливих сестрінок та братових, котрі так дуже благали мене залишитися.

Злочинна влада працювала у тісному пов'язанні з НКВД і Смершем. Середня верства народу стала першою її жертвою. Ночами енкаведисти забирали невинних християн у глибокі підвали, звідки тих нещасливців вивозили „у невідомому напрямі”. В Хусті зникли: Едмунд Бачинський і Юліян Бращайко, колишні міністри Карпатської України; о. професор Димитрій Попович, о. проф. Феделеш, Федір Ревай, посол; д-р Мілош Дрбал, староста міста, чех; Дмитро Щербаняк, фінансовий урядник; румун Фегир; Лойош Бенч, урядовці. мадяри; Михайло Деяк, староста села Салдобош; д-р Бандусяк, молодий адвокат; Василь Клемпущ, посол; Дмитро Клемпущ, голова Карпатської Січі; сотні тисячі невинних господарів, селян, робітників і студентів.

Однієї суботи мене покликали до міської управи щось перекласти. Енкаведист-майор швидко відібрав мої папери, кинув мене у пивницю, де ще тієї ночі стали мене мучити... „гаварі!“ (говори, признавайся).

Вже у концтаборі я довідався, що в Празі ув'язнили багатьох моїх земляків, між ними о. д-ра Августина Волошина, президента Карпатської України; д-ра Долинай, лікаря; Стефана Ключурака; проф. Чаплю. Смерш по всій Чехо-Словаччині вів нагінку на всіх українців, навіть на тих, що служили в рядах чехо-словацької армії та були урядовцями.

Пишу про 9-те березня 1945 року. Потяг смерти дійшов до місця свого призначення. У Донбасі вирує шалена хурделиця. Ціпить лютий мороз. Тут уже ніхто нас не знайде — ні генерал Свобода, ні президент Бенеш. Енкаведисти відчиняють вагони й виштовхують в'язнів, привезених з „визволеного“ Закарпаття на відбудову вугільного басейну, на відбудову російсько-комуністичної імперії. Дикий крик. Б'ють прикладом рушниць куди попало і стріляють... Ідемо пішки до концтабору, до катівні. Доходимо не всі: знесилення, мороз, куля в потилицю звільнила багатьох від дальшої муки. Катюги енкаведисти зі сторожі накидаються, як шакали, на мертвих і добитих, і стягають з них одяг і взуття.

Панорама — простір концтабору, обнесений трьома рядами колючого дроту. На кожному розі сторожові вишки (вежі) з кулеметами: „безпека“ для невільників запевнена... Загнали нас до занедбаного приміщення, брудного й неогріваного. Уклали на голу підлогу... відпочивати. Цілий день ми нічого не їли ані не пили. Аж серед ночі на 10-те березня — тепла страва: мутна вода, що пахне розвареною квасолею, а на додаток — побиття, штурхани від енкаведистів, котрі вривалися до цього нашого нещасного мешкання, щоб викрадати у безборонних в'язнів речі, годинники та взуття. Від морозу і голоду люди просто замерзали. Протягом тієї ночі померло 46 в'язнів.

Аж по кількох днях такого „відпочинку“, знову — під час нічного огляду — звідкись узявся ніби якийсь лікар Воронов — злющий на вигляд, з грубими рисами обличчя, тупим поглядом, вузьким чолом, із зачіскою їжака. Оглянувши „на ходу“ хворого, визначав: „Нічево, будеш работать временно ілі падохнешь“.

— От порада і розрада та ліки на лікування... Невільники спали на підлозі, не мали чим укриватися, багато хто не мали теплого одягу ані взуття. Санітарно-гігієнічні умовини були просто звірячі; від нечистоти, червінки та інших хворіб десятками умирали...

З'явився новий катюга — інспектор праці Аврам Алексєєв. Його личина: гадюча голова, довгий ніс, лисий, підла усмішка, очі

шкала. Як виявилось, його найпершим обов'язком було створити „бригаду“, яка забидала мерців до приміщення „дезкамери“ (дезінфекційна кімната), а там капітан-лікар Воронов своє зробить: поздіймає із задубілих пальців перстені, долотом повиколупує із задубілих уст золоті зуби. Цей інспектор праці приходить щоночі, постійно перечислює ще живих в'язнів і записує на дерев'яній дошці імена фахівців, потішаючи кожного: „Нічево, будеш работать...”

Крім Воронова та Алексєєва, ніби лікаря і такого самого інспектора, нами цікавилась ціла низка гієн: начальник концтабору Симьйон Беркович, майор НКВД; його підручний капітан Семейонов. В'язні пізнали Берковича з Відня... — лисий, з великим ротом, довгим загнутим носом нагадував кровожадну шельму чи якогось пірата; Михайл Тіхонов, „лейтенант”-політрук, і його помічниця Роза Шнайдер, і декілько „сержантів”-вартових концтабору, — всі вони, як ненажерливі нічні хижаки, так і норovali щось хапнути від в'язнів.

Ми жили в мертвецькій атмосфері кладовища, всі ми були без надії. У приміщені, де я був, перебували крім українців кілька визначних людей, горожан Чехо-Словаччини і Європи: голляндець, еспанець, ірляндець, італієць з Неаполя, декілька монахів-священиків і теж один жид з Бельгії, — всі вони побували в німецьких концтаборах, залишившись живими, шукали дороги додому. Всі вони з переконанням говорили, що в німецьких кацетах була відносно більша можливість пережити лихо, аніж під енкаведистами. Тут невільники не могли листуватися з рідними, не мали можливості нічого читати й не мали зв'язків зі світом.

На лівому рукаві ми, невільники, носили нашивку „СК”, що означало „спеціальний контінгент”. Ходили чутки, що наш концтабір був призначений на повільне фізичне знищення. Інспектор „труда” скоро постарався молодших невільників завдати до копалень вугілля; інших в'язнів і німецьких — вигнали працювати в колгоспи та при будовах. Ми вставали рано, пів до шостої, пів до сьомої — збірка біля воріт без огляду на погоду. Вихід за „проходну” починався з кількакратним рахуванням і перерахуванням в'язнів, — все це відбувалося з криком і побоями. Після уложення чоти по п'ять у ряді, енкаведист приказував: „Вніманіє шаг влево, шаг вправо, конвой прінімаєт оружіє, понялі!”.. Се означало, що в'язні мусіли крокувати по болоті, не раз у воді. Під землею, в копальні на 900 метрів глибини, людина почувалася, як над пропастью, — бачила тільки смерть і думала, що кінець її життя близько.

Після восьми годин праці в шахті, без обіду, в'язні поверталися до концтабору, де інспектор Авраам Алексєєв приказував ще дві

години носити цеглу на рівень другого поверху для енкаведистів. На вечерю в'язні одержували з віконця 400 грамів чорного поганого хліба і потім „зупу” — рідку капустяну юшку з ячменем. Від постійного голоду, тяжкої праці та страшних нелюдських гігієнічних умов — багато людей втратило зуби — самі собі їх пальцями витягали; інші мучилися сліпотю, червінкою та іншими хворобами. Протягом декількох тижнів такого животіння люди почорніли, посивіли, скорчилися, — виглядали на 20 років старшими, згорбилися. Варварські знущання, морення голодом і виснаження довели до того, що за неповних два роки з трьох тисяч невільників залишилася ще здібних до праці одна четвертина, а приблизно 500 — були ослаблені, хворі. Більшіна привезених вже давно не жили. Деякі з них покінчили життя самогубством.

В'язні мучилися серед жаклих побутових умовин. Я не мав певного місця і на підлозі, де ми спали, і не мав я ніякого покривала. Мебе обгорнуло почуття зайвості. З усією свідомістю відчував я страшну порожнечу... Кожного дня у копальні я передбачував смерть.

У цьому стражданні я пригадував собі діточі літа з дідусем, думав про родинний дім, про любих родичів. Пригадав я, як мама вчила мене молитися, — ясно дивився на образ, як ангел-хоронитель проводить хлопця по мості через чистеньку річку. Цей наш образ так мене врадував, що я забув, де я знахожуся, і від того дня упевнював себе, що лихо пропаде. Не раз сам собі говорив вголос: се моя особиста судба; я не сам — мільйони таких, як я, християн мучаться в концтаборах смерті. Все сталося з Божої волі, може за гріхи моїх предків... Мене мучило й те, що я дослівно не знав, за що мене сюди запроторили. Відчував зневіру й сумнів до самого себе. Відтак прийшов до переконання, що заслання — це ніщо інше, як пляноване нищення християн, а у нашому випадку — нас нищать як українську національно-біологічну субстанцію... Ми молимося, і людськістю стараємося відганяти диявольські сили, але не хочемо усвідомити дійсности.

Боже Провидіння допомогло мені. Мені судилося таки пережити дві тисячі днів пекла на землі. Віра в Бога, як завершення добра й краси, стала твердою основою у невідрадних хвилинах життя. Дякую Богу — я досягнув волю, повне краси життя, вік дозрівання — останній відтинок. Пора запрошує всіх нас пригадунатись...

ФІЛЬМ „КОРЯТОВИЧ”

Написав ВІКЕНТІЙ ШАНДОР

Для національного та історичного освідомлення закарпатських русинів-українців виникла думка після Першої світової війни створити відповідний фільм, зв'язаний з іменем вождя русинів Федора Корятовича, який прибув на Закарпаття з Поділля в 1354 році.

Сюжет фільму оснований на переказі про чарівний перстень, про який наш нарід під Карпатами довгими століттями розповідав, що той перстень був у посіданні нашого народу і охороняв нас від всякого нещастя. Якщо перстень переходив у ворожі руки, то це спричиняло велике лихо. Лаборець був останнім незалежним князем, що зі своєї вини втратив перстень і відтак сам загинув у нерівному бою з мадярами. Дочка князя Лаборця Світляна віднайшла чарівний перстень, але княжну відтак мадярська орда осліпила, віднявши чарівний перстень. І знову настало для народу лихоліття. У фільмі розповідається далі про долю персня, що переходив з роду в рід і так дістався до останньої спадкоємиці давнього славетного роду князя Лаборця, останньої по жіночій лінії княжни Домініки. На нещастя Домініка впустила випадково перстень у криницю і він дістався знову в руки мадярів. Так повернулася знову до народу біда-голод і тяжка неволя під ярмом кровожерних мадярів.

„Нарешті прийшов визволитель Федір Корятович, пан-володар згорьованого краю, і вивів народ із залежності до ясної волі. Зворушені заручинами богатиря Корятовича з Домінікою, останньою дочкою своїх князів-володарів, радіють русини разом з прибулими братами українцями, сподіваючись на краще майбутнє”.

Такий стисло зміст цієї історичної епопеї, яку майстерно зняв відомий чеський режисер Карел Юст. Він вдало вибрав виконавців

головних ролей, мав бистре око при постановці народних сцен та битв, а також мистецько відтворив любовні спалахи, що не чужі серцю навіть найбільшого багатиря.

З боку мистецького і теж із користи для відродження краю цей фільм має велике значення.

Головні ролі грали артисти: Теодор Піштек і Оля Аугустова, Світлянку грала Броніслава Лівія, а володаря-Лаборця — Карел Фіяла. Символом жорстокости й поневолення є мітична невмируща особа Золтана, яку грав Отто Заградка. Кожний раз, коли на руці Золтана пишався чарівний перстень, — то це було „знамення Каїна для всього народу”. Інші ролі виконували: Карел Ламач, Гуго Свобода, Ян Венцеславс, і українці — А. Садовський та Микола Певний, артисти з театральної групи Миколи Садовського, що створювали досконалу гармонію з цілістю. Сценарію фільму виконали: Карел Фігдор і Василь Пачовський, відомий український поет та автор багатьох книг, в тому і „Історій Подкарпатської Руси” (Подано скорочено за „Дружньо вперед”, місячник, видання „Культурного Союзу українських трудящих”, Пряшів, ч. 1, січень 1988, за перекладом Лариси Мольнар із словацького часопису „Словенска політика” з 13-го грудня 1923 року).

В тому самому числі під тією ж назвою подав відомий дослідник старовини Пряшівщини Михайло Мольнар далші цікаві інформації про фільм. Фінансування фільму після Першої світової війни перебрав на себе Подкарпатський банк в Ужгороді, інвестиції якого вносили 700.000 чеських корон. Фільм був зроблений на празькій виноградській кінофабриці „АБ”. Екстерієри знімалися в околицях замку Кокаржін град.

Із наведеної статті в „Словенска політика” довідуємось, що фільм користався великим успіхом у закарпатських та словацьких переселенців у Америці, де його висвітлювано протягом майже цілого року. Прем'єра фільму відбулася в Празі в кінотеатрі „Гвезда” 9-го листопада 1922 року.

Минуло 67 років, як фільм висвітлювався в Празі, і дальша його доля невідома. В 1927-28 роках я був урядовцем Подкарпатського банку в Ужгороді, де завідуючий архівом банку говорив, що в архіві є копія фільму „Корятівич”. Пізніше Подкарпатський банк перебрав Банк Чехо-Словацьких Легіонарів у Празі, евакуований у 1938 році до Хусту. Дальша доля архіву банку мені не відома.

Після мого приїзду до Америки, відвідав я кількома наворотами першого губернатора Подкарпатської Руси д-ра Григорія Жатковича, з яким мав розмови про минулу й сучасну долю нашого краю. Він розпитував про фільм „Корятівич”, як теж про копію Дзвону Свободи Філядельфії, яку він привіз з собою до Ужгороду в березні 1919. Копія Дзвону Свободи перебувала між двома

світовими війнами у старому Губерніяльному будинку в Ужгороді. А про фільм він міг сказати в той час тільки те, що чув від архіваря Подкарпатського банку. Немає сумніву, що коли б цей фільм віднайти, то й сьогодні був би до нього великий інтерес не тільки між земляками, але й між цілим українським суспільством.

Відділ Української Культури в Свиднику, Пряшівщина, виконує корисну працю в напрямі збирання й збереження музейних історичних матеріалів про наше минуле. Було б побажаним, щоб Відділ зацікавився цією справою та старався віднайти цей фільм і Дзвін Свободи, або принаймні ствердити, яка їх доля. Обидві речі мали для нас у свій час культурне й політичне значення, а сьогодні вони мають значення історичне.

Оксана Лятуринська

БЛАГОВІЩЕННЯ 1939 РОКУ

*Летять вістки, летять вістки, летять вістки здалека,
ой, ластівки, ой, ластівки, ой, райдужні лелеки.*

(якби так сповнилось, якби!)

Над Хустом сонце й голуби!

І пре на вибори народ, як Тиса між латаття.

Вирує, взбуджене, кипить, гукає Закарпаття:

— Чи рушили вже легіні

в загін усі? — Ба, ні! Ба, ні! —

Й цвітуть кресанями ґруні, а гук — аж до узлісся:

— А прихопіть но топірця, а не забудьте кріса!...

*Над Хустом сонце й голуби. Стою, чуткий, дивлюся:
от чимчикує І собі на вибори бабуся.*

— Куди, старесенька, куди?

— Куди й усі, і я туди!

*От бачиш, синку, так раніш не подавали голос,
коли ж тепер — бігцем біжиш за Україну й волю! —*

І поза сумнів, поза все

й тебе, безбатченка, несе,

як ту стеблину по плаю у шерез з легінями,

у течію, у течію без стриму і без тами...

Над Хустом сонце й голуби!

Якби так сповнилось, якби!...

ЗЕМЛЯ, ЩО СТАЛА СИМВОЛОМ

(У 50-РІЧЧЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ)

Написав ІВАН БОДНАРУК

*Наш рідний край, о любі браття,
Перлина Божя на землі,
Наш край — зелене Закарпаття,
Зелені гори в срібній млі...*

(Сп. Черкасенко)

Відзначаючись притаманним усім верховинцям консерватизмом, наші закарпатські брати, не зважаючи на тяжкий гніт мадярів, зберегли своє національне обличчя і мову. Релігійними осередками, які відіграли в їх житті величезну роль, були монастирі св. Миколая в Мукачеві і св. Михайла під Мармарошем. Довгий час під церковним оглядом закарпатці жили спільним життям з сусідньою Галичиною, підлягаючи перемиському єпископові. Пізніше була створена самостійна єпархія в Мукачеві.

Завдяки своєму консерватизмові закарпатці зберегли в себе багато рукописних пам'яток нашого старого письменства, які свідчать про тісні культурні взаємини з Галичиною, а навіть із Наддніпряниною. Вони довше, ніж українці інших наших земель, трималися православ'я і не хотіли прийняти Унії. Мукачівський монастир став уніятським щойно в першій половині XVIII століття. Унію прийняла тоді майже вся західня частина країни, тільки Мармароська округа залишилася ще довго православною, спираючись на сусідню православну Молдавію. Тут ще в 1760 роках прокинувся востаннє сильний рух за православ'ям, що дуже затривожило Австрію, і вона почала дошукуватися причин того руху. Розслід виявив тяжке матеріальне й культурне положення

населення та його нижчого духовенства. Тоді австрійський уряд перевів деякі реформи, якими поліпшено долю уніятського духовенства. Звільнено Мукачівську дієцезію з-під зверхности латинського єпископа і зрівняно уніятське духовенство в правах із римо-католицьким.

У 1784 році Австрія заснувала греко-католицьку семінарію для галичан і закарпатців. Це пожвавило культурно-релігійне життя на Закарпатті й викликало своєрідне відродження, яке розвинулося під впливом нових течій, що саме тоді почали виявлятися в житті Галичини і впливали теж на Закарпаття. Засновану 1774 року при церкві св. Варвари у Відні греко-католицьку семінарію для уніятського духовенства, так зване Барбареум, австрійський уряд переніс 1784 року до Львова, й вона стала генеральною семінарією для всіх греко-католиків монархії. Закарпаття стало наче б взірцем для інших земель України.

На переломі XVIII і XIX століть закарпатські вчені й письменники займали університетські катедри не тільки у Львові, як ось Іван Земанчик, А. Павлович, П. Лодій, але і в Росії (той же Лодій, Іван Орлай, Гр. Балудянський та інші). В час малярської революції 1848 року русини і словаки стали по боці Австрії і за те дістали невеличку автономію. Талановитий і енергійний Адольф Добрянський зумів зорганізувати закарпатців і був призначений наджупаном, себто намісником для Угорської Руси. Але він був москвофіл і заводив у школах і урядах „язичіє”. Через те його реформи не пустили глибшого коріння в народній масі й, коли з початком 60-их років настала реакція і маляри дістали в свої руки владу, то були знищені на Закарпатті всі здобутки революційної доби. Дуже жвавий рух, викликаний на Закарпатті 1848 року окупацією московського війська, з відходом московських військ із краю упав.

У 1918-1919 роках, коли Закарпаття прилучилося до ЧСР (Чехо-Словацької Республіки), провідні люди Карпатської України, як монсенйор д-р Августин Волошин, проф. Августин Штефан, брати Михайло та Юрій Брацайки, о. Омелян Невицький, Степан Ключурак, брати Климпуші та інші, працювали наполегливо над відродженням країни. Вони своєю невтомною працею визначили шлях дальшого розвитку Закарпаття та привели його до славного жовтня 1938 року та героїчного березня 1939 року.

Перші підсумки наполегливої національно-творчої праці виявилися вже в 1929 році на з'їзді народовецької молоді в Ужгороді. П'ять років пізніше, 1934 року, на II з'їзді народовецької молоді в Мукачеві тисячі відродженої молоді заявили в організований спосіб, що стоять на плятформі українського націоналізму.

На славу закарпатських братів треба сказати, що їхні делегати взяли участь у святі злуки українських земель у Києві 22-го січня 1919 року та в засіданнях Трудового Конгресу, що почався 23-го січня 1919 року. Тих делегатів було два: Іван Мигалка та І. Патрус. За згодою місцевих комітетів приєдналося потім Закарпаття до Чехо-Словаччини як автономна одиниця під назвою Підкарпатської Руси. У січні 1919 року 420 делегатів, представників майже кожного села і громади, зібралися були в Хусті на Всенародні Збори й одногласно затвердили постанову про злуку Закарпаття з Українською Народною Республікою і за негайне зайняття території українським військом. З упадком незалежної України захитались проукраїнські надії закарпатців. Все ж таки національна свідомість країни проявила себе остаточно у зворушливих подіях 1938-1939 років. Є підстави твердити, що традиціоналізм і консерватизм врятували Закарпаття від цілковитої мадяризації.

4-го вересня 1938 року зорганізувалася в Ужгороді напівмілітарна Українська Національна Оборона, очолена націоналістичними пробоевиками: д-ром Ст. Івановичком, д-ром Степаном Росохою та сл. п. Іваном Рогачем. Це фактично був зав'язок Карпатської Січі, членами якої були українці з усіх наших земель. Кров Карпатських Січовиків освятила історичний Акт проголошення самостійної Карпато-Української Республіки з 14-15 березня 1939 року в Хусті. Їхня кров задокументувала назавжди приналежність Закарпаття до України. Для населення Карпатської України 1938-1939 роки мали таке саме значення, як 1917-1920 роки для решти України. В тих роках закарпатці скристалізували свою приналежність до українського народу. Михайло Брацкайко заявив був у парламенті перед проголошенням самостійності Закарпаття, що „навіть коли нашої молодій державі не вдасться вдержатися, наша країна відтепер назавжди лишиться українською”.

Свою хвилову державність Карпатська Україна завдячувала пляновій внутрішньо-організаційній і зовнішньо-політичній акції Організації Українських Націоналістів. Тому теж усе будівництво тієї країни мало сліди націоналізму. Ентузіям народних мас і гарячкова праця провідного елементу створили на Закарпатті незабутню традицію. А героїчна постава Карпатської Січі дала всій Україні нову легенду й новий національний патос.

ПОВЕРНУТИЙ ЛИСТ

(Історія вакаційного студентського кохання)

Написав ВОЛОДИМИР БАРАГУРА

Здавалося б, лист — річ буденна. Клаптик записаного паперу, вложений у коверт. Папір може бути звичайний або люксовий, може бути білий або кольоровий, гладкий або оздоблений орнаментом. А все таки лист у своїй фізичній природі — тільки клаптик паперу.

Лист набирає духовости, оживає, коли людина заповнить його змістом, натхне його думками, почуваннями, коли він дістанеться до рук адресата й той відкриє його та познайомиться з його змістом. Тоді лист стає важливим чинником у взаєминах поміж людьми, засобом спілкування й порозуміння..

Зміст листа може бути благодійний, байдужий; може бути приємний, радісний, але й може бути носієм смутку, вістунком нещастя, турботи; може докорінно змінити долю людини, рішити про дальший хід її життя. І так вкладений у коверт клаптик записаного паперу стає невід'ємною складовою частиною життя.

Хоч ми замислилися на хвилину над істотою листа в його фізичному й духовому аспектах і над його ролю в житті людини, то подія, яка є темою цього оповідання, не почалася листом...

Був погідний, соняшний, гарячий день одного з літніх вакаційних місяців. Головна артерія „корсо” Крем'янця на Волині, вулиця Широка, була майже опустіла. Лиш де-не-де подибувалися прохожі, які, полагодивши орудки, негайно шукали захисту від спеки в садках, альтанах, затінених скверах, чи під дахами старовинних міщанських і шляхетських дімків з ганками, підпертими різьбленими стовпами. Гамірно було в пивних, у кав'ярнях, цукернях з морозивом і содовою водою та хлібним квасом, улюбленим волинським охолоджувальним напоєм. Дехто шукав прохолоди й розваги в кіні, молодь вирушила на пляж над лінієводною Іквою, що пропливає ген поза околицями міста.

Їхали туди фіякрами, роверами, а кого не стати на такі вибагливі засоби комунікації, — той чимчикував пішки, збиваючи ноги на „котячих лобах”, круглих камінних брилах, якими були викладені вулиці волинських міст.

У цю спекотливу днину вибоїстим тротуаром вулиці Широкої проходили два студенти. Один — це Володя, студент третього року філософського факультету Львівського університету, другий — Славко, його колега з гімназійний часів, слухач права Віленського університету. Він проживав у Крем'янці, де його батько був керівником канцелярії крем'янецького староства. Батьки жили в гарному домі урядничої колонії і тут гостював під час вакацій Володя.

Вакаційний час у Крем'янці Володя проводив приємно. Ходив із Славком на пляж, грав у крем'янецькій футбольній команді, навіть виїздив на товариські змагання до недалекого історичного містечка Вишнівця, відбув із Славком пішки прощу до Почаєва. Тут із паломниками оглянув підземну церкву, печери з подобами святих на стінах і бачив їхні моці в скляних криптах, за п'ятдесят грошів пив цілющу воду з джерельця, а за двадцять п'ять грошів гриз велетенську скельну брилу, щоб „зуби не боліли”. У почаївських „пивних” увечорі за кухлем місцевого пива „Косел”, виробленому на славетному волинському хмелєві, плянтації якого були відомі на всю країну, слухав волинських пісень під акомпаньямент гітари або акордеону.

У вільний час писав до львівського „Нового Часу” репортажі й посилав дописи про українське життя на Волині з власних спостережень, або на підставці матеріалів із „Української Ниви”, проурядової газети українською мовою, яка заступала політичну лінію українсько-польської співпраці в концепції волинського воєводи Генрика Юзефського. Найбільше цікавили Володю волинські церковно-релігійні питання, зокрема, українізація православної Церкви, до якої польські урядові чинники офіційно ставилися стримано, але на ділі сприяли українізації, бо вона відтягала увагу українського населення Волині від політичних проблем, зокрема від галицьких націоналістично-революційних впливів і від комуністичної партії Західньої України, яка була тоді доволі популярна. З другого боку українізація православної Церкви давала місцевому населенню оману політичної свободи, яку поляки заперечували йому в національно-громадському житті.

Володя подивлявся завзяття волинських селян, з яким вони добивалися від церковної влади в крем'янецькій консисторії й у митрополита Дениса Валединського у Варшаві, щоб заступити чорносотенних батюшок-кацапів, часто колишніх царських офіце-

рів, вихованими у варшавській Православній Теології молодими священиками, свідомими українцями, які відправляли Богослужбу, проповідували й навчали релігії в школах українською мовою.

*
* *

Цього року завдяки Славковому батькові Володя отримав працю — готувати статистичні дані для міністерства хліборобства у Варшаві. Це продовжувало його перебування в Крем'янці.

Володя був високий, худий, стрункий хлопець, засмалений від сонця, з чорним, гладко зачесаним „взад голови” волоссям. Літня спортова сорочка з викладним коміром „Словацького” була для прохолоди розстібнута з горішнього гудзика. Славко — повний контраст до Володі: низький, широкоплечий блондин із наскірком обличчя вразливим на сонце. Одягнений був теж легко, по спортовому. Обидва студенти, обтираючи піт із чола, гуторили жваво.

Раптом Володя спіткнувся на нерівності тротуарної плитки й кумедно підстрибнув. Намагаючись втримати рівновагу, носком правого черевика вдарив себе в кістку лівої ноги. Обидва хлопці зареготали, а Володя став ще й підсакувати на одній нозі, буцім то зазнав поважнішого контуження.

Під час цієї кумедної сцени проходила попри студентів молода пані. Зауваживши пригоду Володі, вона на мент зупинилася й собі засміялася, переконавшись, що Володя вдає буцім то він пошкоджений.

Славко поздоровив молоду пані — знак, що вона його знайома. Пані кивнула головою, усміхнулася й пішла своєю дорогою. Хоч ця несподівана зустріч тривала одну мить, проте Володя добре придивився до молоді вродливиці. Вона була середнього росту, дрібної будови, блондинка з синіми очима. Вдягнена була в легеньку квітчасту суконку, широкий солом'яний капелюх захороняв від соняшних променів її біле дрібне личко. На руках мала білі рукавички.

— Чому ти не затримав цієї вродливиці і не познайомив мене з нею? — з жалем і докором озвався Володя.

— Я й не думав, що вона впала тобі в око. Майже її не знаю. Вона наша сусідка по вулиці і раз якось я з нею випадково познайомився. З того часу вітаюся з нею.

— Другим разом обов'язково представ мене. А хто вона така? — допитувався Володя.

— Багато про неї не знаю. Називається Аня Сацюк. Кажуть, дуже молодого вийшла заміж за батюшку й рано повдовіла.

— О, це щось особливе! — вигукнув Володя. — Інтересна вдовичка!

— Але вона не для тебе, студента. По-перше, вона старша від тебе, по-друге, вона багата, по-третє, коло неї крутиться кілька поважних панів на добрих становищах і, мабуть, вона більше зацікавлена вийти заміж, ніж крутити романс з бідним студентом. Та й ти — у Львові, вона — в Крем'янці. Така тимчасова, випадкова симпатія на віддалі значення не має.

— Ти зараз хотів би, щоб я „думав поважно“. Вакаційне знайомство дає короткі, зате сильні емоції, приємні переживання, залишається милим спогадом. Це свого роду атракція, збудження.

— Гаразд, щоб ти не нарікав, що ти в Крем'янці нудьгуєш і що я міг, але не хотів уприємнити тобі перебування в мене, — я при першій нагоді познайомлю вас.

*

* *

Така нагода швидко трапилася й то в тому самому місці, де сталася перша несподівана зустріч. Воно добре склалося, бо відразу був пункт зачепу, було як почати розмову, а з незнайомою особою, зокрема жінкою, яка вам подобалася, це дається нелегко. Мнешся, мнешся і нічого путнього не скажеш, ще й насторожиш співрозмовницю проти себе.

Цим разом був вечір. Була прохолода, дув освіжний легіт. Сяйво місяця, що заглядав з-поза замкової гори „Бони“, яку колись здобув полковник Максим Кривоніс, заливало блідим світлом місто. На вулицях було безліч прохожих, що вийшли дихнути свіжим повітрям після денної спеки.

Якраз коло місця, де на вибоїні хідника був спіткнувся Володя, виринула вона — Аня. Хлопці загородили їй дорогу, пробелькотіли „добрий вечір“ і Славко представив Ані свого колегу: — Будьте знайомі! Це мій шкільний товариш, студент Володимир, а це пані Аня Сацюк.

Володя, шурнувши ногами, назвав своє прізвище, поцілував Анину ручку, при чому пригадалися йому слова з романсу Вертінського, популярного тоді й на Волині, — „Твої пальці пахнуть ладаном“...

— Ах, це ви, чорненький Володя! — заливаючися сміхом, промовила Аня. — Той самий, що спіткнувся об вибоїну! Тоді я думала, що ви себе контузили, але побачивши, що підстрибуєте кумедно на одній нозі, я вмить догадалася, що робите витівку. Я й досі сміюся сама до себе, коли нагадаю цю першу нашу зустріч.

Вся трійка засміялася сердечно і щиро. Славко зорієнтувався, що він тут зайвий і під прикličкою якоїсь пильної справи попрощався з товариством.

Володя й Аня залишилися удвох. Він провів її під дім, в якому жила, й хотів попрощатися, але Аня запропонувала:

— Зайдіть, будь ласка, до помешкання. Побачите, як живу.

— Дякую за гостинність, радо скористаюся запрошенням, — промовив врадуваний Володя.

Помешкання було просторе, привітне, влаштоване скромно, але зі смаком, — пізнати було доторк жіночої руки. Багато квітів у вазах і фляконах. Аня займала половину дому, в другій половині мешкала її сестра.

— Дозвольте, Володю, що погощу вас скромною перекускою, але я не сподівалася гостя. Запропоную вам деякі волинські спеціальності, хоч не знаю, чи вам, львов'янинові, смакуватимуть.

— Не турбуйтеся, — я живу вже кілька років у різних околицях Волині і знайомий із побутом, звичаями й кухнею волинян. Знаю княжий Корець на польсько-совєтському кордоні, через який веде битий шлях Львів-Київ. Знаю Рівне, Клевань, Дубно, Здолбунів. Іванову Долину з покладами й каменоломнями базальту. Ну, — перлину Волині — Крем'янець, а в ньому самоцвіт — вас, пані Аню.

На столі з'явився справжній український борщ, кабачки — рід подовгастого гарбузика, начиненого рижем з меленим м'ясом, тушкованого в свіжих помідорах і баклажанах, червоний, мов заходяче сонце кавун і шипучий напій - хлібний квас у закоркованих і забезпечених дротиками пляшках. Кавуни й хлібний квас — найбільш люблені волинськими селянами, бо в спеку жнив найкраще заспокоюють спрагу. На десерт ще й добірні ягоди та чай з вершками. І обов'язково сушені гарбузові й соняшникові зернятка — „сім'ячка", що їх залюбки лузають на Волині.

Після вечері Аня запропонувала піти до альтанки в саду. Тут була приємна прохолода, а кущі витких запашних троянд створювали інтимну атмосферу. Сіли на лавочці поруч себе. Володя розповідав Ані про себе, про свої студії, про студентське життя, про часте гостювання на Волині під час літніх ваканцій і різдвяних га великодніх ферій. Зразу його батько працював секретарем збірної гміни в Корці на Рівенщині, а після батькової смерті Володя з мамою перебували у сестер, які вчителювали на Волині.

Аня пильно слухала Володимирової розповіді й тільки час від часу перебивала питаннями. Особливо цікавили її його студії, участь у студентському й громадському житті, дописи до газет і журналів, життя в Галичині, спостереження і враження з Волині. Володя побачив, що Аня уважлива, кмітлива й інтелігентна співрозмовниця.

— Тепер дозвольте, що розкажу вам дещо про себе. Я вийшла рано заміж за священника. Здавалося, що все буде гаразд. Мій

чоловік був людиною інтелігентною, закінчив православну теологію при Варшавському університеті, передплачував „Рідну Мову” й „Нашу Культуру”, редаговані професором Іваном Огієнком, був за українізацію православної Церкви на Волині, відправляв Службу Божу й учив релігії українською мовою, хоч мав з цього приводу неприємності в консисторії. Та швидко виявилось, що мій чоловік через міру заглядав до чарки і це було причиною його передчасної трагічної смерті. Вертався нетверезий взимку з празника, перекинувся з залубнями в сніг, втратив притомність і замерз. Так я осталася вдовою...

Матеріально я незалежна, — продовжувала Аня, — навіть, кажуть, що заможна. Маю млин, кілька будинків у Крем'янці і частину ґрунту при вулиці Широкій, а власники побудованих на ньому домів платять мені чинш за винайм площі. Але це не дає мені ні щастя, ні задоволення...

— Вибачте за недискретне питання, — перебив її щиру розповідь Володя, — але чи не брали ви до уваги поновного одружіння? Не були б самотні, мали б родину, ціль у житті.

— Це не така проста справа, — усміхнулася Аня. — Кілька добре ситуованих мужчин виявляють бажання одружитися зі мною. Але я мала прикрий досвід із першим подружжям. Шукаю не тільки забезпеченого життя, але прагну передусім знайти людину, яка поруч матеріальних дібр, мала б духові вартості. Досі я такого не знайшла і тому вдовою. І не жалію того, — додала зі сміхом, — бо не могла б познайомитися з вами, чорненьким Володею...

Обоє засміялись.

Володя глянув на годинник. Було пізно і, хоч як йому було тут приємно, пора було йти додому як з уваги на гостинну господиню, так і через Славкову родину.

На прощання Володя поцілував дрібну Анину ручку, що пахла ладаном, а вона піднялася на пальчиках торкнулася його уст своїми теплими губками. Але зараз же відкрила двері й Володя зрозумів, що йому треба йти.

Цієї ночі Володя не заплющив очей. Йому ввижалася тендітна постать вродливої Ані, а на вустах чув ніжний доторк її м'яких уст.

*
* *

Сьогодні недільне пообіддя. Володя й Аня, взявшись за руки, прогулювалися по природному парку-гаю, крем'янецькому „Тіволі”, що розкинувся на узбіччях пагорбів, які півколом оточували місто. Гаєм пробігало безліч доріжок, алеї, стежечок, що перехрещувалися й сплутувалися, то розбігались, то сходились, то знову губилися поміж овочевих і ягідних дерев та вибуялих кущів

ліщини, так густо обліплених грознами горіхів, що ні люди, ні вивірки, ні бурундучки не звертали на них уваги. Подибувалися тут і там гриби-боровики, губи, ожини, суниці, малини, чорні ягоди, дикий виноград, хміль, якого стільки на Волині на плянтаціях рівненькими рядами пнеться і в'ється по дротах, почеплених до високих стовпів-підпор. Стежками блукали закохані пари, проходжувалися статечні обивателі, бігали, гомоніли й пустували діти. Аня, яка знала цей чудовий гай, повела Володю ген поза межі, де доріжка бігла вкритими квітами сіножатями і завітчаними вересом левадами у зелений ліс. Тут царювала тишина й можна було знайти самоту.

Сіли на галявині на узліссі. Перед очима розкрилася чудова панорама Крем'янця, цієї перлини-самоцвіту волинської землі — його круті, горбкувато-хвилясті вулиці й провулки, стародавні міщанські і шляхетські дома з гонтовими дахами й штукатурними кружганками на різьблених колюмнах, жидівські халабуди, модерні урядові будівлі і масивний корпус, що потопав у зелені, Крем'янецького ліцею — цього славетного учбового закладу, який на жаль, хоч на українській землі, виховав стількох польських патріотів.

Сонце вже давно зайшло за пагорби й верховіття дерев, почало сутеніти. З садів і гаїв крем'янецьких узгір'їв пливли під акомпань-ямент гітар і акордеонів мелодії відомих і популярних на Волині пісень, романсів і гумористичних співанок. Це — зворушлива сентиментальна пісня „Знаю я, що холодний мій май, Тож не дивися на мене так сумно й надірваних струн не чіпай”..., „Як вернеш, про ніщо не питаю, Тебе я привітаю, як то було колись”..., або балада про невдаху Ярему, який „взяв собі жінку, як мед з колечем, А три дні по весіллі утікла з паничем”..., чи гумористична пісенька „Захотів я женитися, Та що мені з того, — Не хватає сорок грошів до пів-золотого”... Ці серенади тривали інколи поза північ.

Розспівані крем'янецькі пагорби й гаї так сентиментально настроїли Володю, що він, хоч і не мав слуху ні голосу, й собі замуликав, парафразуючи слова поета:

Я люблю тебе, мила, за те ,
Що в очах твоїх море синіє,
На губках твоїх мак червоніє,
Я люблю тебе, мила, за те”...

Розніжена Аня й собі почала наспівувати:

Як ти біля мене, — то цілий світ мій,
Як ти біля мене, — то сповнення мрій”...

Аня й Володя сиділи тісно притулені одне до одного. Ліс і

блідолиций, що виринув з-поза щербатих руїн крем'янецького замку, були свідками їхнього щастя.

*
* *

Прийшла пора попрощати Аню. Робота при статистиці й переписуванні податкових книг закінчилася, та й гостинний Славковій родині не можна було надокучати задовгим перебуванням. А втім наближався вересень і треба було готуватися до університетських іспитів. Реченець недалекий — кінець жовтня і початок листопада, а предмети тяжкі — історична й порівняльна граматики, історія літератур слов'янських народів.

Анічка відвезла Володю на станцію, при прощанні тулилася до нього і, заглядаючи в очі, погрожувала йому пальчиком:

— Не забувай, пиши. І приїжджай на вакації. Ох, як довго треба ждати!

Володя обіцяв писати й обов'язково прибути на наступні ферії до казково-чарівного Крем'янця й до своєї привабливої вакаційної любови.

Проте бурхливе студентське життя, виклади, семінари, пересиджування в бібліотеках, готування магістерської праці, тривожна думка про кінцевий іспит, журналістична діяльність, участь у студентському і громадському житті, виїзди на села з популярними доповідями, — все це відсувало образ Анічки з поля Володиної уваги й думок. Він не дотримав обіцянки писати.

Щойно коли скінчився триместр, Володя нагадав собі, що вакації недалеко. В нього віджив приємний спогад про Аню. Але таки не написав — все одно побачиться з нею особисто. Так буде краще — несподіванка...

*
* *

Тільки Володя зійшов із вагону залізниці Дубно-Камениця Волинська — Крем'янець і привітався зі Славком, який вийшов йому назустріч, зараз запитав:

— Як Анічка?

— Ти що, нічого не знаєш? Невже ти не переписувався з нею

— Та, бачиш — зам'явся Володя, — не було як. Стільки зайнять, а часу мало...

— З Анею зле!

— Що таке? Невже вийшла заміж? — затривожився Володя й його стиснуло за горло.

— Та ні, вона недужа в шпиталі.

— Ах, — зідхнув Володя — чим нездужає?

— Не знаю, Завтра підеш до шпиталю, тоді довідаєшся, — відповів Славко.

*

* *

Другого дня вранці, коли починалися години відвідин хворих, Володя був у шпиталі. Вже здалека побачив Аню. Сиділа в кріслі-гойдалці на терасових схилах шпитального саду. Була вдягнена в білий халат пацієнтки, на голові мала ширококрисий полотняний капелюх. Коло неї сиділа піклунка, приватна медсестра.

Привіталися сердечно, наскільки дозволяла на це присутність інших пацієнтів і шпитального персоналу. Біле Аніне личко було ще блідіше, очі змучені, сині жилки виступили на її скронях і під прозорим наскірком делікатних рук. Була виснажена недугою, видно натерпілася багато. Піклунка, переконавшись, що Володя близький пацієнтці і напевно залишиться до кінця візитових годин, дискретно відійшла, мабуть, вдоволена, що матиме свободний час.

— У мене, Володю, ниркові ускладнення. Лікарі думали, що прийдеться оперувати, але потім вирішили лікувати. Обіцяли, що за тиждень відпустять додому.

Володя щоденно двічі заходив до шпиталю. Кожен раз піклунка віддалялася, а він катав Аню у візочку, або садовив на кріслі-гойдалці, а сам сідав на мураву чи в плетений дзиглик і розважав її оповіданням своїх переживань у Львові.

Лікарі дотримали слова. За тиждень Аню звільнили з шпиталю, але наказали відпочивати вдома.

Сиділи тоді вони в альтанці або під плакучою вербою, у вітальні або на веранді. Розмовляли, сміялися, згадували минулі вакації, „Тіволі”, замкову гору, пляж над Іквою, місяченька — свідка їхнього кохання.

Аня, видимо, приходила до здоров'я. Незабаром знову гуляли по давніх місцях. Цими вакаціями Володя коротше перебував у Славка, бо не вдалося йому отримати заробітної праці.

Прощаючись, Аня нахивала Володі пальчиком:

— Пам'ятай, нечемний, пиши і приїжджай! Жду!

*

* *

І знову Володя не спромігся написати листа. Інтенсивно збирав матеріал магістерської праці, складав її план, обговорював з професором, опрацьовував, змінював, переписував, доповняв новими матеріалами. Це забрало йому весь час і енергію.

Врешті праця „Сліди Осіяна в Україні” дістала позитивну оцінку, а професор навіть запропонував Володимирові поширити й поглибити тему і, доповнивши новими матеріялами, представити її як докторську.

Про Аню Володя старався не думати, щоб не розсівати своєї уваги, сконцентрованої на кінцевому іспиті. Взаємини з Анею вважав вакаційним коханням, однією з тих нагод і пригод, які трапляються в житті майже кожного студента чи взагалі молодій людини, але яких не можна брати серйозно. Студент — метелик чи комашка, що літає з квітки на квітку, збираючи мед і пилок. Аня, хоч як симпатична, гарна, привітна, ніжна, інтелігентна, навіть кохана, — все одно старша від нього, вдова, заможна, напевно плянує вийти заміж за поважного пана на добрій посаді чи добре ситуваного. А він, Володя, що? — молодик-студент. Його майбутнє напевне, бо які можливості для магістра філософії в польській дійсності — хіба вчити в приватній гімназії за мізерну плату, яка вистане на менш чим скромний прожиток однієї особи. Партія з нього нікудишня, отже і взаємини з Анею скінчаться раніше чи пізніше, залишаться милим, а може й болючим спогадом, який розвіє час... І вона напевно дивиться на нього, як на молодика, і крутить з ним романс для приємності й розваги.

Володя не тільки не написав до Ані, але його особисто родинні справи склалися так, що не зміг поїхати на вакації до Крем'яця. Треба було вчитися до кінцевого іспиту, оборонити магістерську працю, підготуватися з цілоти матеріялу української літератури, зокрема з доби, зв'язаної з темою письмової праці.

Проте, хоч Володя інтенсивно працював днями й ночами і старався не думати про свою вакаційну любов, Аніне обличчя проти його волі й бажання щораз виринало з-поміж задрукованих сторінок підручників і скриптів. Інколи ціла її тендітна постать ставала перед ним, усміхалася до нього, простягала руки, манила до себе, погрожувала пальчиком, голубила. Володя відганяв ці настирливі, хоч привабливі видіння, щоб не розсівати зосередженої над іспитовим матеріялом уваги. Але почування брали верх над розумом...

Іспит він склав успішно.

*
* *

В Рівному відбувався міжнародний ярмарок, влаштований міністерством хліборобства. Велетенські простори на периферіях міста були відведені на цю імпазантну імпрезу. Побудовано павільйони, будки, прилавки, ятки, ресторани, каварні, цукерні,

розвагові льокалі, „люна-парк”. Проведено доріжки, алеї, прокладено хідники, містки через штучні потічки з водопадами, засаджено дерева, кущі, засіяно траву, влаштовано клюмби з квітами й водограями, споруджено паркувальний майдан.

Володя, будучи за справами у Рівному, зайшов звидіти ярмарок. Проходжувався алеями, оглядав виставлений крам, втішався розвагами.

Глянув і... не йняв очам віри. Сусідньою алеєю в товаристві поважного елегантно вдягненого старшого пана йшла Анічка! Вона теж зауважила Володю, затрималася і подалася в його сторону. Він і собі попрямував назустріч.

— Анічко!

— Володю!

Привіталися стримано, з уваги на присутність Аниного товариша, який нервово курив цигарку і скося поглядав у їхню сторону.

— Ач який! Не написав і не приїхав. А я так ждала. Я завжди казала, що ти нечемний, — зробила лагідний докір Аня.

— Аню, Анічко, вибач, але так мені склалося, що я ніяк не міг, — намагався виправдати себе Володя. — А це хто? — вказав очима на незнайомця.

— Це багатий рівенський підприємець, який зануджує мене пропозиціями вийти за нього заміж, хоч я кожний раз відмовляю. Слухай, Володечку, я мушу поспішати, бо не личить довго залишати його самого, хоч він мені й не любий. Я тут консультувалася в лікаря-спеціаліста. Почуваю себе погано. Сьогодні вертаюся до Крем'янця. Я так стужилася за тобою. Прибудь конче якнайшвидше. Ти в мене один-єдиний. А тепер прощай і до побачення!

*

* *

Після цієї короткої й несподіваної зустрічі в Рівному Володя відчув, що в ньому наступила нез'ясована переміна. В його душі почало змагатися двоє „я”. Володя зауважив, що зі студента-юнака він ступнево стає дозрілим, серйозним чоловіком. Він іншими очима починає дивитися на світ і його розуміти. Йому прийшли на думку біблійні слова: „Бувши дитиною, я думав як дитина, говорив як дитина і діяв як дитина. Ставши дорослим, я перестав діяти подитячому”

Ця зміна в світосприйманні позначалась у його взаєминах із Анею. Він відчув, що його почування до неї перестали бути хвилиною любов'ю, перелітним романсом, вакаційною „нагодою

й пригодою”, а перейшло в глибоке внутрішнє відчуття туги за нею, в бажання бути з нею назавжди. Володя з’ясував собі — він кохає Аню, прагне одружитися з нею. Йому ніщо її вдовицтво, різниця віку, віровизнання, побутово-звичаєві навички, розходження в ментальності, маєтковий стан. Вона мусить належати йому назавжди! Він негайно напише їй про свої почування і про життєві пляни. Поробить заходи, щоб отримати посаду вчителя української мови в приватній українській крем’янецькій гімназії. Він певен, що батько Славка своїми впливами в крем’янецькому старостві й знайомствами у волинській шкільній кураторії й Аня своєю дружбою з родиною директора гімназії допоможуть йому здійснити йому ці заходи.

Володя написав об’ємистого листа. Просив, щоб Аня передумала його пропозиції й пляни та швидко відписала. Тоді він негайно прибуде до Крем’янця. Сподівається, що відповідь Ані буде позитивна.

*
* *

Сьогодні пошта принесла багато листів. Але поміж ними не було листа від Ані. Зате увагу Володі звернув один конверт, зовсім подібний до того, що кільканадцять днів тому вислав він сам на адресу Ані. І почерк його руки. Володя схопив листа. Так, це його лист. Тільки Анина адреса перекреслена, а стрілка вказує на його зворотну адресу. Значить Аня не прийняла листа, відіслала. Певно нагнівалася на нього, зігнорувала його, може одружилася, навіть не повідомивши... Володя приглянувся ближче конвертові й — обімлів. Він побачив зроблену незугарним почерком крем’янецького листоноші дописку: „Зворот — адресатка померла”...

Володя почув, що найвразливіша, найінтимніша, найчутливіша струна в його душі жалісно й боляче зойкнула й обірвалася...

МОВЧАЗНЕ КОХАННЯ

Написала ЄВГЕНІЯ БОЙКО - ДІМЕР

Білі хмари, що нагадували собою снігові замети, блукали на небі. Аж ось у синій проталині з'явилося сонце. Його скісні проміння, вирвавшись ніби з пастки, покрили блискучими брижами ще не замерзле на середині озеро і позолотили маківку церкви. І світлові ефекти, і тіні під деревами в лісі на другому березі здавалися сьогодні Анатолієві Яцукові якимись знаменними, коли він допомагав своїй попутниці сісти до автомашини. Він був збентежений у передчутті чогось надзвичайного.

Ця мила жінка звернула на себе його увагу в переповненій людьми залі, де на столах були рядами розкладені книжки, ніжний профіль, над чорною тонкою бровою, темнорусе кучеряве пасмо, що вибилося з-під сірого смушкового капелюшка. Її уста злегка ворушилися, коли вона читала вибрану нею книжку. І він ще перед тим як побачити заголовок — „Кобзар” Шевченка — вже знав, скоріше інтуїтивно відчув, що вона його землячка. Але він не мав відваги до неї заговорити. Щойно пізніше в барі, де вона сиділа за скляночкою „віскі-сауер”, Анатолія познайомили з нею його давні друзі Макарови.

— Алла... — представилася вона.

Він не розчув її прізвища. З розмови виявилось, що вони живуть в сусідніх містах і що вона приїхала на ферму з Макаровими. Але тому, що останні збиралися тут заночувати, він запропонував підвезти її додому. Коли ж дізнався, що вона, як і він, з Києва, почалися спогади про рідне місто.

— Закінчив десятирічку якраз перед війною, — сказав Анатолій.

— Я також! — вигукнула Алла. — У нас випускний вечір був 18-го червня, і потім ми цілою клясою ходили на Володимирську гірку зустрічати схід сонця.

— Звичайно, — то була тридцять всіх випускників.

— Пам'ятаєте, який чудовий краєвид звідти на Дніпро і Труханів острів!

— Труханів острів, — усміхнувся він своєму минулому, — Туди ми їздили завжди...

— Купатися, — закінчила Алла, — а у вихідні дні, якщо відстанеш квиток —... на стадіон „Динамо”, — завершив її думку Анатолій.

Так продовжувалося півтори години. Вони були ніби членами однієї спортової команди, які думають однаково.

Тільки в часи війни їх шляхи розійшлися: його покликали до війська, і незабаром він потрапив до полону, а Аллу через два роки обставини занесли на південь Німеччини.

— Я зразу вгадав, що ви моя землячка, — признався він.

— Тому, що я купила „Кобзаря”?

— Навіть до того — відчув це шостим почуттям...

Інженер-хемік Анатолій Яцук винаймав для себе скромне мешкання під дахом. Широкоплечий і на вигляд показний, з круглим по-слов'янськи завжди чисто поголеним обличчям він користався успіхом у жіноцтва, хоча ні одна з них не зуміла полонити його серця. Але зараз щось вселяло в нього надію, що ця жінка поруч з ним, яка зненацька ввірвалася в його життя, не залишиться для нього тільки випадковою знайомою.

Кілометри швидко неслись їм назустріч. Розмова розгоралася як вогнище. Лише в кінці дороги він знав, що Алла одружена і має дванадцятирічну доньку Глорію. Її чоловік — американець-архітектор Мек Маллен. Це подіяло на Яцука так, ніби йому линули за комір холодної води. — Ось тому на її лівій руці був (не звиклий для європейського ока) перстень з білого золота з дрібними діамантами. Він підніс з сидіння її руку — вона виглядала майже дитячою в його великій руці, покритій світлим волоссям. В Анатолія вузьких сірих очах згаснули веселі вогники, коли він роздивлявся перстень. І тоді він вирішив, що то їх перша і остання зустріч. Так буде краще, — бо вона одружена. Його серце стиснулося, коли вони зупинилися на околиці міста перед її будинком. Алла запропонувала зайти на чашку кави і він, здаючи собі справу, що того не слід би робити, все ж згодився.

На Яцука, звиклого до звичайних квартир, модерна вітальня архітектора Мек Маллена зробила різке враження, — напевно сам господар немало попрацював над пляном свого дому. Це була простора зала з суцільною скляною стіною, з височенною так званою „катедральною” стелею. Господиня повернула вмикач — світло, посилюючись потрійно, бризнуло із тайників. Зі стелі глянуло блакитне небо з срібними візерунками геометричних фігур,

які збігали по стіні вниз до білого килима на підлозі. У віддаленій частині залі стояв овальної форми стіл, навкруги нього — стільці, подібні до тих, що в астральній ракеті. Здалося: хто сяде на один з них — негайно зірветься у височінь.

— Прошу, прошу, влаштовуйтесь зручно, — вказала Алла на канапу, здіймаючи хутерко. Коли вона виходила до кухні, він мимовільно зиркнув на її дуже грабну постань.

Серед цього незвичайного умеблювання Анатолій почував себе ніяково. Тут найбільше знайомою і близькою йому була велетенських розмірів рослина, що розкидала гілля вздовж скляної стіни. Гість зрадив цьому жителеві Землі, що випадково потрапив у середовище космосу, і доторкнувся приязно до довгого листка. Але цей „землянин” віднісся до нього не дуже доброзичливо і болісно уколів пальця. Анатолій майже ображено відійшов і сів на канапі, яка являла з себе нагромадження м'яких паралелограмів і паралелепіпедів. Його погляд зупинився на екзотичному столику для кави і одночасно акваріюмі. На ній лежала куплена Аллою книжка. „Якби у ‘Кобзаря’ були ноги, він би втік звідси, не обертаючись”, — прийшло йому на думку.

Незабаром біля книжки на столику з'явилася горілка, помідоровий сік, солоні огірки та інші закуски. Сама господиня розташувалася нарешті напроти свого гостя. Біля акваріюму неначе виникла жива оаза. За їхньою розмовою стежили з малюнків на стінах місяці в різних фазах свого затемнення. Кожного разу, коли молодий чоловік простягав руку, щоб щось узяти зі столика, із глибини акваріюму випливала довжелезна, вкрита золотистою лускою тропічна з'ява з жовтогарячими вусами і такою ж гривкою.

— Це мій пестунчик Жорж, — промовила Алла, — він страшенно любить пустувати і дуже цікавий до всього, — усміхнулась вона жартівливо.

Анатолієві ж здавалося, що це створіння рахувало кожний шматок ковбаси, кожний ковток горілки, які він спрямував до уст. Але фіналом його відвідин (коли вони вже пили каву) став сам архітектор Герберт Мек Маллер, височезний і худорлявий, з вогняно-рудими вусами і чуприною, що непокірно стирчала на потилиці. Його обличчя і руки були густо всипані золотавим ластовинням. Анатолій, дивуючись, знайшов у нього разючу подібність з Жоржем з акваріюму, що за зовнішнім виглядом міг бути архітекторові двоюрідним братом у мініатюрі.

— Ага! У нас гості! — вигукнув господар весело і, перебивши свою жінку на півслові, сам голосно представився, поплескавши Яцука по плечі, і зразу ж подався до бари. Незабаром, вже з чаркою „скач на скалах”, він покликав гостя до себе: — Анатол, бажаєте

приєднатися до мене?... Сьогодні на телевізорі передають гру „Велетнів” з „Кольтами”. — З сусідньої кімнати почувся голос коментатора спортивного змагання й газартні вигуки болільників. А Анатолій тим часом намагався зважити свої враження: ніжна, скромна, поетична жінка, і самопевний, голосний чоловік, який навіть не обійняв, не поцілував свою дружину після розлуки, що тривала цілий день. В присутності Герберта Алла зовсім знічувалася. Без сумніву, цих двох людей розділяла бездонна прірва. Герберт не міг зробити її щасливою. Вона у своїй власній хаті була іноземкою, точніше: людиною з іншої планети, неначе він її десь викрав і силою тримає тут. І Яцукові стало незмірно жаль своєї тендітної землячки, яка перебувала в полоні в замку свого космічного поневолювача. Чи цей неврівноважений, галасливий „єнкі” зумів би її зрозуміти і оцінити? — Ніколи. Анатолій тепер не міг залишити її таку самотню серед цього нагромадження модернізму...

Інженер Яцук почав часто бувати у Мек Малленів, де його завжди радо приймали. Він стоварищувався з їх донькою Глорією, яка мало чим нагадувала свого батька і Жоржа. Хоча її волосся вилискувало міддю, вона вдалась у матір, чорноброва, з рум'яним і чистим обличчям. Анатолія вона називала „дядечком”.

Чим частіше Яцук зустрічався з Аллою, тим більше він прагнув, щоб доля їх з'єднала. Це не значило, що він бажав смерті її чоловікові. Боже борони! Він був порядною людиною. Але було очевидним для нього, що шлюб між двома такими різними людьми не може довго проіснувати, — це суперечило б усім законам природи й логіки, як наприклад, будівництво хмарочоса на піску чи на болоті. „Якщо до цього часу справа не дійшла до розводу, то тільки тому, що їх тримала разом їх неповнолітня донька, — міркував Анатолій. — Але ось пройде кілька років, дівчинка піде до коледжу, і тоді трапиться неминуче”.

— Не докучає тобі самотність? Чи ти непоправний холостяк? — часом питала його Алла. — Бувають такі, що нізащо не поступляться своєю свободою.

— Покищо буде так, як досі, — ухилився він від прямої відповіді, — а пізніше побачимо. — Своєму вислову він надавав важливого значення в надії на те, що землячка зрозуміє прихований зміст його слів.

Минули роки. Глорія з незграбного підлітка стала гарною панною. Час посріблів у Герберта скроні, а коротенький Анатолій „їжачок” значно порідшав та посвітлішав. За цей час він, зріднившись із родиною Мек Малленів, став її невід'ємною частиною. З ним радилися у всіх важливих питаннях. Відвідуючи їх,

він по-господарському обдивлявся кімнати, робив зауваження відносно щойно куплених меблів. А змін тепер було багато: раніше фашенебельний стиль „модерн” замінився італійським провінційальним. Анатолій схвалював цей вибір і з задоволенням допомагав знести в пивницю ненависні йому „космічні” меблі. Серед них був і акваріум, але вже, звичайно, без Жоржа, який за старістю літ встиг „відійти до своїх предків”. Анатолій все ще надіявся і терпеливо чекав. Кожна помилка з його боку могла б зіпсувати встановлені дружні відносини, — так непередбачений порив вітру нищить натягнені вітрила і ламає щогли.

Зміна в ситуації настала несподівано. Одного імлистого весняного ранку до нього в ляборатодію зателефонувала Алла. В її голосі чулися сльози:

— Анатолію, у нас трапилося велике нещастя...

— З Глорією — збентежився він.

— Ні з чоловіком. Я з ним зараз в лікарні. Коли Герберт сьогодні їхав до праці, на нього налетіла автомашина.

— Він ранений?

— Тяжко ранений...

Анатолій кілька днів сидів з Аллою біля непритомного Герберта, ходив з нею по коридорах, насичених запахом медикаментів, послужливо приносив їй їжу, до якої вона не доторкалася. Через два дні Герберта не стало. Він помер, не приходячи до себе.

Після похорону потяглися довгі сумні дні. Вдова втратила ґрунт під ногами.

— Як я надалі буду жити одна? Я чуюся зовсім загубленою, — повторювала вона. — Я навіть не знаю, де платити за світло та податки за дім...

Сльози неслухняно лилися з її карих очей і кожна з них випалювала рану в серці Анатолія.

— Не турбуйся, — заспокоював він її. — Я допоможу тобі у всьому. Я ж твій друг. Нащо ж тоді друзі?!

Вона з подякою тиснула йому руку.

Анатолій взяв на себе бухгалтерські справи і всі чоловічі обов'язки в домі. Приносив їй улюблені її тістечка, возив її до Глорії у Вашингтон та на могилу чоловіка. Він намагався прикрасити, чим тільки міг, життя цієї дорогої йому жінки.

Непомітно пробіг рік жалоби. Алла все ще побивалася, тому Анатолій відкладав розмову про шлюб між ними. Він був тактовним і виказував пошану до горя вдови. Інших перепон більше не існувало. Алла не протестувала, коли він брав її руку у свою. Вона його обіймала і цілувала в щоку, коли він приходив до неї. Анатолій

навіть при нагоді кілька разів намагався натякнути їй про свої наміри:

— Для тебе, дороженька, вже час почати нове життя.

— Яким чином? — Алла з надією пильно дивилась на нього.

— Тобі не можна залишатися самотньою... — Він ніякові і замовкав.

Коли минуло півтора року від фатальної дати смерті Герберта, Анатолій почав зауважувати у Алли різку перемену: вона повеселішала і на її устах знову заграла чарівна усмішка, а в очах з'явилася таємнича мрійливість. Анатолій вирішив, що настав зручний час для поважної розмови. Наближався День Подяки. Алла Мех Маллен запросила його на індика. Вони будуть одні... Глорія має іспити і не приїде додому на свято. Здавалося, що все йому сприяло. Він дуже хвилювався. На цю мить він чекав вісім років. Скільки разів уявляв себе в ролі нареченого! (Події розгортаються, як на кіноекрані). Ось він приходить до неї. У нього в руках червоні троянди, улюблені квіти Алли, і пляшка шампанського. Але саме освідчення повинно статися лише по обіді. В очікуванні чогось надзвичайного, неповторного, дуже повільно тягнуться хвилини за столом, заставленим стравами. Пізніше він їй, як завжди, допомагає на кухні. Каву вони п'ють у вітальні. І тільки тоді він скаже їй про своє кохання...

З цією думкою Анатолій натиснув на дзвінок. Двері відчинилися і на порозі в елегантній суконці стояла Алла. Як ніколи, здалася вона йому гарною. Її обличчя, очі, низка перлів на шиї — вся вона випромінювала якесь чарівне сяйво. Як він бажав обійняти її! Йому треба було зусиль, щоб стримати себе. Але він прислухався до голосу розуму — події повинні розвиватися за планом. Він був неначе суфлером п'єси, що обіцяла стати успішною прем'єрою. Все пішло так, як він безліч разів передумав: ті ж слова, ті ж рухи...

— Анатолію, дорогий! — вигукнула Алла, ховаючи своє личко в троянди. — Які вони чудові! Ти завжди такий уважний. Дякую, дякую тобі щиро, милий.

Вона поцілувала його і, вибачаючись, зникла в кухні, щоб поставити квіти у воду, а шампанське — на лід.

Але тут трапилося зовсім непередбачене: всупереч текстові суфлера, дієва особа стала поводитися зовсім інакше. Почалося з того, що Алла звернулася до когось у кухні:

— Ричард, я хочу познайомити тебе з моїм другом.

Анатоль хотів крикнути їй: „Не так! Ти помилилася!” Але до нього вже наближався поставний випещений мужчина в окулярах з роговою оправою.

— Доктор Ричард Линк, — представила його Алла.

Анатолій, як приголомшений, потиснув пухку руку незнайомця.

— Як доречно ти приніс квіти, — продовжувала господиня дому. — У нас з Ричардом сьогодні заручини. Я хотіла зробити тобі несподіванку. Ти вже мені давно казав, щоб я почала нове життя. То я й вирішила — виходити заміж.

Так, це була велика несподіванка! Анатолеві впало в очі, що ця дорога йому жінка ще менш підходила манірному нареченому, ніж її покійному чоловікові. Тільки тепер він помітив на її лівій руці новий перстень з великим діамантом, а на столі в їдальні — другу пишну китицю таких же червоних троянд, як ті, що він приніс.

Зоя Когут

ШЕВЧЕНКОВІ

(уривок)

*Ти жив, горів. Ти не вкладався в рамки
Ні завтра, ні сьогодні, ні колись.
Твої і дні, і ночі, і світанки
Тобою до нестями прожились.
І вже ніхто їх так не перемріє!
І вже ніхто їх так не проживе!
Замовкла пісня, пісня Гамалії
Мовчить і Візантія не реве...
Усе мовчить!... Ні! Ще Вкраїна родить
Сміливців не заляканих ніким!
Ще не замовкло в нашому народі
Твоє Послання „Мертвим і живим...”*

ПІСНЯ ПРО СЕРЦЕ

(Оповідання)

Написав РОМАН ЛЕВИЦЬКИЙ

В ДОРОЗІ

Микола Гарбуз, герой, якщо так можна назвати звичайну людину, герой тільки оцього оповідання, якщо пісню про серце можна звести до звичайного оповідання.

Микола вмирав. Не смертю героя на полі бою, ані не смертю мученика за віру чи народ. Він умирав на звичайний серцевий удар. Така пригода може трапитися першому-ліпшому козакові, коли він уже не молодий, і може трапитися... не вдень, а вночі, як це співається в чумацькій пісні. Треба тільки додати, що пригода трапилася не в степу під чумацьким возом і не в тій добі, коли... доля чумацька і слава козацька буяла, а в сьогоднішньому неромантичному часі і в задимленому рафінеріями нафти й засліпленому неоновими лампами американському індустріальному місті.

Коли Микола повечеряв, а потім послунав телевізійних новин про грабежі, пожежі і убивства у своєму місті, і про голод, масакри та масові езекуції у „визвольних війнах”, що їх ведуть сучасні „прогресисти”, — після того невеселого сучасного зливу новин — витягнувся на вигідному матраці, умостившись таким способом до нічного спочинку, нагло „щось стиснуло козака за серце”, як співається в пісні, раз і вдруге і втретє. Збагнув Микола, що це не переливки. Покликав на поміч дружину, що спочивала в другій кімнаті, й обоє перелякані, зніяковілі й безрадні рішили потелефонувати до свого домашнього лікаря, хоч вже була пізня ніч. Лікар розпитав про той „тиск” серця і звелів негайно поїхати до найближчого шпиталю і зголоситися до відділу „наглих випадків”, а він за той час повідомить шпиталь, щоб Миколу відразу прийняли.

Хоч до шпиталю було недалеко, та все таки проблема, як туди найшвидше дістатися, виникла в повній панічній гостроті. Їхати самому автом небезпечно, бо може в дорозі серце зовсім навалити, і тоді автова аварія може закінчити все трагічно. Кликати когось з дітей, також немає глузду, бо вони далеко живуть. Таке ж було б і з таксівою. Поки вона надїде, за той час можна і два рази вмерти...

Рішив Микола їхати до шпиталю ровером. Що! Як?.. може хтось здивуватися. — А отак просто. Сів на ровер та й поїхав. Це йому не першина. Кожного дня на близькі віддалі по всякі справунки їздив Микола ровером, бо з автом відомий клопіт, — де в місті запаркувати. Ровером почав Микола їздити просто тому, що артрит у лівому клубі почав йому докучати і йому важко було пішки ходити. Та ще годилося б тут додати, що це було тоді, коли Миколі стукнула сімдесятка. Що ж, біда навчить ворожити! Навчився Микола на старість їздити ровером.

Їде Микола до шпиталю з недужим серцем ровером вночі, а дружина підбігає за ним. Картина може й була б цікавою, а то й смішною, якби це хтось побачив, але по дорозі вони ніколи не зустріли.

У ШПИТАЛІ

У шпиталі в приймальній кімнаті наглих випадків, хоч і пізно вночі, було багато хворих, що чекали на свою чергу. Микола аж перестрашився, збагнувши, що мабуть доведеться довго ждати на свою чергу, а тут серце болить, умліває. Сів Микола й собі чекає і терпить. Аж прибігла заспана дружина, глянула сюди-туди і підбігла до віконця урядника. Шепнула щось урядничці, хвіртка відразу відчинилася і вїхало крісло на колесах. Посадили Миколу й повезли в глибину шпитального будинку, в кімнату, освітлену зі всіх боків і зі стелі. З крісла перенесли Миколу на довге й дуже високе ліжко на колесах, а Миколі чомусь видалося, що його поклали на мари.

Приступила до нього якась жінка і каже: „Я твій доктор”. — Це сказала вона словами, а очі висловлювали: „Не турбуйся. Ти в добрих руках”. Таку німу мову Микола відчував з її очей, сивих, сумних і змучених, але добрих, і Микола заспокоївся.

Далі все йшло згідно з лікарською рутиною в таких випадках. Тихо, справно, швидко і якимось урочисто, Миколі видалося наче він у церкві на Всенічній. Присунули до високого ліжка блискучий металевий вішак, на якому висіли, наче кадильниці, дві пляшки з прозорим плином. Від одної бутлі сходив плин тоненькою рурочкою просто в Миколову пробиту жилу на руці, а другою

такою ж рурочкою, яку всадила Миколі наче уздечку коневі, але не в рот, а в ніс, вливавсь кисень.

І так повезли Миколу до кімнати, де лежали хворі після, перед чи в самому таки процесі серцевого удару. Там зсунули Миколу з високого ліжка на звичайне шпитальне ліжко, поприклеювали йому на груди якісь латки й до тих латок поприкріплювали дротини, що йшли просто до маленького телевізора, на якому постійно показувало, як б'ється Миколіне серце.

ОЧІ ДІВОЧІ

„Ой, очі, очі дівочі... чи в вас улито якусь отруту, чи може справді ви знахарі?! Про те, що дівочі очі вміють чарувати, знав Микола не тільки з народних пісень, але і з власного досвіду, бо й його колись молодим вчарували одні такі ж карі очі, так що світу поза ними не бачив... Глянула дівчина, він позирнув, і та одна хвилинка їм позначила цілий вік .

Ті гадки-спомини прийшли Миколі на думку зараз після того, як до нього приступила медсестра і сказала: „Я називаюся Кеті Белл. Я твоя санітарка”. Після того подала Миколі малесеньку пігулку і веліла покласти її під язик, мовляв, з того тобі відразу полегшає. Поправила покривало на ліжку, підсунула подушку, а при тому глянула Миколі в очі. Микола зазирнув у її очі і аж здивувався: на нього гляділи два озерця — великі сині очі ласкаво і стурбовано. Ще причепила біля його подушки біле опластиковане кружальце і сказала, щоб він натиснув на гудзик на тому кружальці, як тільки йому буде чогось потрібно, а вона зараз прийде до нього. І пішла до інших хворих. Миколі справді полегшало на серці, і він з цікавістю і вдячністю дивився за медсестрою з добрими синіми очима, що так само ласкаво і справно обходила інших хворих, що лежали побіч. В думці пригадав собі Микола її ім'я й прізвище і переклав собі його по-українськи — Катерина Дзвін, але зараз відкинув такий переклад, бо до її дрібненької, гнучкої постаті воно ніяк не пасувало: треба назвати її, подумав, здрібніло по-українському, хай вона буде в мене називатися Катруся Дзвіночок. Як гарно, подумав і аж усміхнувся. Пригадав народні пісні про „Очі дівочі” і спокійний сон сплинув на його повіки.

Ранком прийшов до Миколи священник з Найсвятішими Дарами, дав йому розгрішення і заприщав. Це дуже скріпило Миколу на душі, а від того й на серці йому полегшало. Його домашній лікар і лікар-спец від серцевих недуг, змірявши його тиск крові, биття серця і прочитавши звіт, який записали дижурні медсестри вночі, — веліли зняти з нього „щори”, тобто рурку з жили і вуздечку з носа, що особливо врадувало Миколу, однак дротів з грудей Миколи до телевізора не дозволили знімати. Його домашній лікар

ще й пояснив, що в Миколи т. зв. ангіна серця, серцевого удару не було.

День минув Миколі у шпиталі швидко. Всі тут метушилися, як бджоли у вулику. Медсестри, лікарі, технічні спеці, що брали кров, записували биття серця, робили рентгенові знімки; прибиральниці подавали їжу; сестри стелили ліжка, мили хворих, подавали ліки тощо

Микола дивився за Катрусєю Дзвіночком, але її цілий день не було. Згодом довідався в іншій санітарки, що Кеті працює цей тиждень на третій зміні і прийде аж уночі.

Пізно увечорі ще подали Миколі пігулки на сон, і він збирався спокійно заснути, але не міг. Коли це раптом знов стиснуло його боляче за серце. Він швидко сягнув по пляшечку з маленькими пігулками, що її поставили біля нього на такий випадок, поклав собі одну під язик і чекав, що йому легше, але біль не меншав. Поклав він ще одну, але й це не допомогло. Врешті коли й по третій пігулці біль не проходив, а ще й збільшився, він натиснув на ґудзик, щоб покликати на поміч медсестру. Прибігла Катруся Дзвіночок, глунула на Миколу стурбовано, розпитала про біль і чи брав пігулки; Микола зовсім знесилений потакнув уже тільки очима. Катруся метнулася кудись на хвилину й по хвилині принесла впорскувальну голку і сказала: „Я тобі дам укол. Я знаю, що тебе буде при тому боліти, але по кількох хвилинах все втихне”. Біль від уколу, а ще більше від впорскнення плин у тіло, справді був пекучий, і серце в Миколи ще більше защемило, але тоді він глянув благально на Катрусю і промовив: „Я вмираю...” Катруся підложила йому свою тоненьку ручку під голову, підвела ближче до себе і, наче рідна дитина на свого батька, дивилася стурбовано й ласкаво Миколі в очі... і раптом у Миколи біль зовсім минув і він побачив біля себе ті великі сині очі.

Йому стало від того так любо, що аж усміхнувся, і так само до нього усміхнулися ті добрі очі, що на нього дивилися, а може це вже тільки йому снилося, бо він запав у глибокий сон.

Вранці збудився Микола зовсім без ніякого болю і якийсь бадьорий, життєрадісний, наче знову на світ народився. Прийшли обидва лікарі, обслунали Миколіне серце і вдоволено глянули один на одного і на Миколу; сказали Миколі, що він вночі мав удар серця, але все пройшло гладко і тепер він буде видужувати, придержуючись усіх лікарських приписів. Дальші дні і ночі проходили Миколі без болю, він міцнішав і його врешті повідомили, що за кілька днів випустять його додому.

За весь той час Катруся Дзвіночок не приходила до нього ні разу. Аж останньої ночі перед відходом хтось його збудив. Микола протер очі, дивиться — Катруся. „Пробач, що я тебе збудила, але я тобі принесла пігулки. Це на твоє серце, щоб воно було здорове”.

Микола ковтнув пігулки, подякував і попросив, щоб Катруся хвилинку затрималася, бо він хоче їй щось сказати. Катруся згодилась. „Пам'ятаєш, Катрусю, ту ніч, коли я вмирав, а ти мене, мов рідного батька, рятувала. Ти виявила тоді стільки співчуття і доброго серця, що я збагнув, що якраз то був найкращий цілющий лік на моє хворе серце. Ти вибрала собі важку професію, але вір мені, що твоє добре серце ізцілює твоїх хворих краще, ніж всяка медицина, і нехай вдячність твоїх хворих буде тобі за це заплаатою. Я прошу тебе дати мені твою адресу, я хочу на Різдво Христове післати тобі карточку з побажаннями і подякою й буду тобі посилати такі побажання кожного року, скільки мені тих років ще Бог дозволить прожити”.

Мабуть Катрусі припала до вподоби Миколина мова, бо вона написала йому свою адресу, сказала „Добраніч” і на диво Миколі, а ще більше на радість, широ його поцілувала, кажучи, дякую „вері мац”, і поспішила із своїм добрим серцем до хворих, що на нього чекали, а Микола Гарбуз згадав пісню „Взяв би я бандуру” і проспівав собі в думці ту стрічку, в якій співається: „Марусино, серце, пожалій мене! Візьми моє серце, дай мені своє!” Аж тепер вповні зрозумів, що ті слова мають глузд, бо дійсно можна комусь дати своє серце.

Ігор Калинець

САД

*Осінній сад, як у дитинстві,
такий високий і прозорий.
Вночі колишуться між листям
ренетами осінні зорі.
І разом з листям-сухозліттям
вони впадуть у жовті трави,
коли у небі раптом віти
засперечаються з вітрами.
І кришталеві б'ються зорі,
і прищуть в ніч від них осколки.*

*Осінній сад такий прозорий,
такий високий...*

ЗДОРОВ'Я — ВСЬОМУ ГОЛОВА

Відпорність людського тіла, або Проблема імунології

Написав д-р мед. РОМАН ОСІНЧУК

Людина живе сьогодні в дуже цікавому, вигідному, але й небезпечному світі. Великий поступ медичної науки, технології та сильно розвинена промисловість створили й поліпшили умовини життя людини, продовжили вік людини, але рівночасно наробили багато шкоди та створили небезпеку для неї. Затросення повітря різними ідустріяльними газами, занечищені води в ріках чи навіть побережжя моря, брак належної кількості води, нещасливі випадки при будові багатоповерхових будинків, летунські катастрофи, а навіть страшні катастрофи атомових реакторів, забирають досить великі людські жертви та загрожують здоров'ю і життю людини упродовж кількох дальших поколінь. А врешті-решт — брак почуття відповідальности людини серед деяких кіл суспільности, сваволя, злочинність, наркоманія і розпуста створюють тяж умовини нездорового фізичного і психічного життя людини та цілої суспільности. Постійне суперництво двох великих державних потуг, двох різних політично-ідеологічних світів та постійне марииво страшної нуклеарної війни турбує сьогоднішніх політиків, але тяж журить й поодиноких людей і створює загальну людську невроту.

Але ще є другий світ такий же небезпечний, а може більш небезпечний для здоров'я і життя людини, — це світ невидимих ворогів, світ бактерій, вірусів, хворобових грибків, паразитів, які живуть на ресторанному столі, в кожній хаті, в складних умовинах праці й повітрі, в умовинах, де людина живе та працює. І ці невидимі вороги вибрали собі середовище для свого життя — людське тіло. А дістаються вони туди дорогою шлунково-кишечного тракту, шляхом віддихових доріг та статевих органів, крізь уста, ніс чи очі, а врешті — крізь шкіру та кров. Одним словом, людина є предметом постійної атаки тих невидимих ворогів, жертвою яких

падають сотні тисяч людей. Хоч би для прикладу можна подати, що оця сьогодні лиш одна галаслива хвороба АІДС упродовж кількох років забере дуже багато людських жертв.

Проте не попадаймо в страх та депресію. Ласкава мати природа за Божими законами наділила людину великими засобами оборони. От хоч би ось приклад: коли дістануться бактерії до носа, то слизна оболоня виділяє негайно слизь, яка ув'язнює бактерії, а рівночасно з розширених кровних судин виходять різні хемічні засоби з крові, які знищують ворога. У шкірі першими оборонними силами є піт, у шлунку — кислота і травління (травні) соки, в устах — слина, а в очах сльози. Але найбільше оборонних засобів має людська кров, бо там є різного роду тільця та хемічні речовини, які у специфічний спосіб боронять і ліквідують всяких ворогів людського здоров'я та життя, і цю незвичайно важну функцію людського тіла, а зокрема крові, зємо відпорністю людського організму. Це подиву гідна система мільйонів чи трильйонів високоспеціалізованих мікро- чи ультрамікроскопічних тілець чи клітин, які на шляху еволюції людини від її постання розвивалися та ще й тепер далі розвиваються у своєму досвіді оборони людського тіла перед всякими видимими й невидимими ворогами. Завдяки великому розвитку науки, а зокрема медицини особливо в останній половині нашого століття, ми бачимо великі досяги в поборюванні різних інфекційних хворіб, страшних пошестей, таких, для прикладу, як чума, холера, туберкульоза та всякого роду тут незгадані бактерійні важкі захворювання, а врешті й деякі вірусові, зокрема в останніх роках щораз частіші інфекційні, такі, як віспа, жовта гарячка, поліомієліт тощо.

З другої сторони, на фоні людського здоров'я з'являються такі вірусові хвороби як АІДС, з якими й досі ані відпорність ані зовнішні медичні заходи не можуть дати собі ради. Саме поява перед кількома роками хвороби АІДС примусила лікарських дослідників звернути увагу на людську відпорність, результатом чого виявлено, що віруси АІДС вдаряють на найважливіші оборонні засоби, а саме тільця-Т, й таким чином послаблюють відпорність людини до всяких хворіб. Саме ці нові вірусові проблеми звернули особливу увагу медичного досвіду на засоби людської оборонної системи, чи відпорності. Її працю та спосіб оборони можна б до деякої міри порівняти, як читачі завважать пізніше, з такою складною системою людського організму, якою є мозок. Ця оборонна система має назвичайно дивну здібність на лише вчасно розпізнавати ворога, скажім — віруса, але теж організувати засоби боротьби та докладно запам'ятати його вигляд і методи його атаки, щоб у майбутній другій атаці змобілізувати дуже скору та більш ефективну оборону. Ба, що більше! Вчені вже мають змогу навіть

деякі тільця згаданої оборонної системи активізувати й таким чином скріпити чи збільшити оборонні засоби крові, себто скріпити відпорність.

Яку роль грає відпорність людини в хворобах, можна побачити хоч би на такому прикладі. На слизній оболоні віддихового шляху у багатьох людей живуть собі спокійно без якоїсь шкоди для легень паразити, які при ослабленні відпорности, часто-густо у хворих на АІДС, викликають так звану „пневмонію карінії”, що часто викінчує такого хворого на АІДС. Це саме можна сказати про новотвір, саркому Капосі, що часто й скоро розвивається у хворих на АІДС та веде у короткому часі до смерті.

Як діють оборонні чинники людської відпорности, це може найкраще вияснюють наукові дослідники на інфекції людини вірусами інфлюєнці, чи грипи, та їх побороювання. Флю-віруси звичайно вникають до наболонних клітин віддихового шляху й там незвичайно скоро розмножуються та приводять до смерті таку клітину, а далі поступово ведуть до знищення наболонних клітин віддихових доріг, чи навіть до смерті людини. Але оборонні засоби, заалармовані вчасно про напад ворога — флю-віруса, негайно висилають на перший фронт клітини, що звуться фагоцити, які перші нищать ворога. Їм на допомогу йдуть неутрофільні тільця крові моноцити та особливо макрофаги, і ці перші, так сказати б, стежі, чи перша бойова лава оборонців, сигналізують кровній системі, щоб негайно поширити кровні судини у смузі нападу ворога і таким чином доставити резерви боєвиків на місце нападу. По успішній кількадемній боротьбі й знищенні ворога є ще такі клітини в крові, які запам'ятовують, чи пишуть „денник” бойових акцій для кращої мобілізації оборонних сил у майбутньому нападі. Очевидно, якщо є боєвики, то є теж командири. Керманичем цілого поготівля та бойової лінії є особливі білокрівці, чи тільця-Т, які знаходяться у людській крові, а також у резерві в лімфатичних залозах людського тіла.

Перша варта згаданих вже макрофагів, по вникненню до тіла вірусів, кличе негайно командира — тільця-Т, а ці викликають інші тільця-Т і, як треба — в більшій кількості, та мобілізують Т-тільця у найближчих лімфатичних залозах. Всі ці сигнали передаються дорогою хемічних речовин у крові, які мають назву лімфокіназ, з яких найважливіші є речовини, що називаються інтерферон, чи інтерлевкіна. Це вже мобілізація, так сказати б, резерви.

До командного складу ще належать тільця-Б, які теж помагають при ширше закроєній воєнній акції. У такій ширше розгорненій мобілізації оборонних сил хворий часто має побільшені лімфатичні залози пах і пахвин, чи лише в околиці шиї та близько до місця інфекції. Ми вже згадали, що найбільш пажерливі клітини

— макрофаги просто з'їдають віруси флю, але під командою тілець-Т, які вміють відчинити болону клітини, де засіли флю-віруси. По закінченні боротьби ці ж тільця-Т відкликають із побоєвища інші клітини, залишаючи в крові вартових, тобто тілець з добрим записом у пам'яті про характер і спосіб боротьби вірусів, щоб таким чином облегчити оборону при наступнім нападі ворога. Все це, про що ми говорили, відноситься до оборони від інфекції інфлюєнці, після довгих студій цієї інфекції та її поборювання оборонними силами людини. В подібний спосіб діють оборонні засоби людської відпорності і в інших інфекціях.

Ми вже передше згадали, що імунологія — наука нових часів. Постає тоді питання, чи наші давні-давні предки, або первісні люди, мали таку саму відпорність до хворіб, як сучасні? На це нелегко відповісти. Наука пояснює цю проблему так, що так як люди, так і їх оборонні сили, чи засоби перед інфекцією, розвивались дорогою еволюції впродовж сотень мільйонів років життя людини на землі.

Початок науки імунології створив наш земляк, великий учений з України професор Ілля Мечников (Мечников), якого, на жаль, науковий світ зараховує до росіян, у 1881 році, працюючи тоді в паризькому інституті. Він перший відкрив і пояснив роль згаданих перед тим фагоцитів, але справжній розквіт імунології прийшов у останніх десятиліттях, а ще більше — в останніх роках, до чого, може, найбільш причинилася досі нерозв'язана й небезпечна хвороба АІДС. Багато американських та європейських учених дослідників дали великий вклад праці у досліди людської відпорності, а один з американських дослідників, професор Массачусетського Інституту Технології Сузумі Тонегава, з походження японець, одержав у 1987 році нагороду Нобеля за відкриття і вияснення ролі генів у творенні оборонних тіл у крові. А їх є мільйони для оборони від різних хворіб. Згаданий вчений після одержання нагороди у своєму слові подяки сказав, що його праця є „основою для дальшого наукового досліду й розуміння оборонних сил людини та можливого прискішення розв'язки проблеми хвороби АІДС”.

Як відомо, антибіотики не діють на віруси. Тому у деяких вірусових хворобах, як от в інфлюєнції, найліпшим охоронним засобом є щеплення, чи вакцина. Але й тут є проблема, а саме та, що віруси — то хамелеони, які часто переходять деякі мутації, а це змушує теж майже кожного сезону дещо міняти продукцію вакцини проти флю. Так до деякої міри діється і з іншими щепленнями. А найбільша трудність є з обороною перед вірусовими інфекціями оцього буденного катару, який, хоч може не дуже небезпечний для здоров'я, проте часто з'являється й вимагає все таки деякого лікування, відбираючи не раз багато днів праці, що є причиною

втрати грошей у хворих з катаром. А все це в наслідок частих мутаційних змін вірусів катару, що й не дає створити відповідну вакцину для охорони людей від цієї інфекції. З явищами мутації вірусу зустрічаємось теж у хворобі АІДС, а це дуже ускладнює дослідження вірусу та створення відповідної щепленки, яка може остаточно розв'язала б оцю загрозливу для людства проблему. Як твердять вчені, мутація вірусів АІДС є два рази частіша, ніж мутація вірусів флю. Треба ще додати, що й створена щепленка буде виявляти деякі свої браки в охороні перед хворобою, тому що у відпорності деякі пацієнти мають ще генетичні аномалії, які негативно впливають на творення оборонних сил відпорности.

При цій проблемі треба теж нагадати Чорнобильську катастрофу в Україні та багато жертв радіації, людей, що перебували у зоні радіаційного впливу. Як відомо, радіація особливо шкідливо діє на костний мозок, де витворюється кров та інші елементи крові, а зокрема діє на дуже активні речовини відпорности до хворіб, а це на тільця-Т і тільця-Б. Тому такі люди мало відпорні до всяких інфекцій, і протягом свого життя стають жертвами не раз навіть не дуже небезпечних захворювань.

Відпорність та оборонні її сили грають ролю не лише у всякого роду інфекціях. Вона має теж вплив на алергічні процеси, зокрема на астму. Тут знову маємо до діла з ненормальною реакцією людського тіла до деяких речовин, чи то їжі, чи речовин довкілля, в якому людина живе або працює. А вже просто катастрофою оборонної системи людини треба назвати деякі хворобові процеси так званої автоімунології, в яких людське тіло само собі створює хворобовий процес. У тих процесах чомусь різні імунологічні чинники в крові самі себе не пізнають, себто одні оборонні чинники тієї самої людини не пізнають других за своїх приятелів, і на цім тлі постають так звані автоімунні хвороби такі, як невромускулярна міястенія, розсіяна (многократна) склероза, еритематозний вовчак (туберкульозне захворювання шкіри), а навіть цукриця особливого типу. У авто-хворобових процесах імунології вживають лікарі деякі нетипові ліки, такі як цикльоспорина, з вислідом деякої поправки пацієнта.

Для деякої поправки й регенерації нашої оборонної системи в станах її занепаду, у виняткових випадках, вживається перещеПЛення костного здорового мозку або даються ліки, такі як інтерферони різного роду (є їх багато), щоб прискішити дозрівання червоних і білих тілець крові в костному мозку. Ці речовини у відносно обмеженій кількості витворюють так звані фабрики генів, змайстровані біо-технічним маневруванням генів для згаданої продукції. Продукти ці сьогодні незвичайно коштовні, хоч вживають їх з деяким ефектом у лікуванні левкемії, хворобах

лімфатичних залоз тощо. Все це ще пробні лікувальні заходи, які вимагають довшої лікарської обсервації та апробати.

На закінчення треба ствердити, що відпорність людського тіла є дуже важливим фактором в обороні людини перед всякими хворобами, хоч наука імунології все ще знаходить багато не зовсім ясних проблем. Проте сьогоднішні умовини змушують до посиленого медичного досліджу над проблемами хвороби АІДС та інших хворіб імунологічного порядку, й треба сподіватись дальших корисних осягів у виясненні проблеми відпорності людського організму, яка грає роллю в обороні людського здоров'я.

Богдан Лепкий

НА ТАРАСОВІЙ МОГИЛІ

*Тут той дужий дух,
Що почав наш рух,
Що підняв українську ідею,
Тут лицем пади,
Грудь свою кріпи,
Знемоцний, безсилий піг мею.*

*Той, що тут спочив,
Жизнь свою віддав,
Як Спаситель для рідного люду —
А ти спину гнеш,
У ярмі сопеш,
І чекаєш, „небесного чуду?“*

*Той, що тут лежить,
Муки в вік терпить,
Дивлячись на таке покоління,
Що втерляло честь,
Позабуло месть,
І приспало народне сумління.*

*Де ж той Заповіт
З-перед сотні літ,
Щоб порвати ворожі кайдани? —
Нині, як колись,
Кривда морем лєсь,
І лютують ще гірше тирани!*

**ПІДТРИМУЙТЕ
УКРАЇНСЬКІ
УСТАНОВИ
ОРГАНІЗАЦІЇ
і
ПІДПРИЄМСТВА**

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ —
НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!
ПОДБАЙТЕ,
щоби в кожній публічній бібліотеці була
повна і стисла двотомова

Енциклопедія України
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

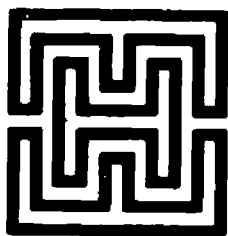
UKRAINE
A CONCISE
ENCYCLOPÆDIA

ЦІНА:

Том I	\$ 95.00
Том II	\$ 95.00
Хто замовить ОБА ТОМИ ПЛАТИТЬ	\$170.00
включно з пересилкою	

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ
ПЕРЕКАЗАМИ (М. О.) слати:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в Америці

У кругло 116-ті роковини постанови у Львові
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА
і в 45-ті роковини існування цієї найстаршої
і довгий час саодинокі української
наукової установи

*пересилаємо сердечний привіт найбільшій, за
числом членів, українській установі у діаспорі*

Українському Народному Союзові.

Наукове Товариство ім. Шевченка й Український Народний Союз завжди стояли на сторожі української культури. Коли тепер на очах корчиться українська вільна громада під тиском природної асиміляції до чужомовного оточення, і той процес можна спиняти, але не можна зліквідувати, то тим більша й наполегливіша наша місія творити тут ті культурні цінності, що їх не можна творити під ворожою окупацією.

Тому Наукове Товариство ім. Шевченка поставило собі за принцип — видавати книжки українською мовою, влаштовувати наукові доповіді, брати участь в американських і міжнародних наукових з'їздах. Бібліотека й архів НТШ в Америці вже не вміщаються у новозакупленому будинку в престижівій ділянці Нью Йорку. Вся наукова діяльність НТШ була і є оперта виключно на жертвенності рідної громади. Між жертводавцями є і Батько Союз, найбільш почесна і заслужена братська установа.

Адреса:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

63 Fourth Avenue ■ New York, N.Y. 10003

У НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ім. ШЕВЧЕНКА в Нью Йорку

*можна набути наступні книжки,
усі у твердій оправі*

В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

С. Крашенініков: КИЇВ ШЕВЧЕНКОВИХ ЧАСІВ	\$15.00
Мирослав Семчишин: ТИСЯЧА РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	20.00
Василь Верига: ГАЛИЦЬКА СОЦІАЛІСТИЧНА СОВЕТСЬКА РЕСПУБЛІКА 1920 Р.	15.00
Всеволод Кармазин-Каковський: МИСТЕЦТВО БОЙКІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ	20.00
Петро Андрусів: МИСТЕЦТВО НАЙМІЦНІША ЗБРОЯ	20.00
Збірник на пошану Миколи Чубатого: У ПОШУКАХ ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ	20.00
Іван Кедрин: У МЕЖАХ ЗАЦІКАВЛЕННЯ	20.00
д-р Іван М. Новосівський: НАРИС ІСТОРІЇ ПРАВА БУКОВИНИ І БАСАРАБІЇ	15.00
МИХАЙЛО ДРАЙ-ХМАРА З ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ	20.00

В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE AND POLAND IN DOCUMENTS 1918-1922 Edited by Taras Hunczak. Two volumes: volume one — 456 pp. and volume two — 480 pp. Cloth	\$30.00
ON THE HISTORICAL BEGINNINGS OF EASTERN SLAVIC EUROPE Edited by N. Chirovsky, 223 pp. Cloth	15.00
BUKOVINIAN UKRAINIANS: A Historical Background and their Self-Determination in 1918 By I. M. Nowosiwsky, 200 pp. Cloth	12.50
THE MASTER'S JESTS By Ivan Franko. Translated by Roman Tatchyn, 133 pp. Cloth	10.00
Появилась найновіша книжка в англійській мові ТАРАС ШЕВЧЕНКО ПАВЛА ЗАЙЦЕВА в перекладі Юрія Луцького. Люксове видання з кольоровими ілюстраціями. Книжка надається на подарки для американських бібліотек. Ціна	\$30.00

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.

63 Fourth Avenue, New York, N.Y. 10003

ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.

Нам надзвичайно приємно поінформувати українську громаду про діяльність Фундації Українського Вільного Університету (УВУ) в Америці.

В 1988 РОЦІ ФУНДАЦІЯ УВУ при ВАШІЙ ШЕДРІЙ ДОПОМОЗІ виплатила понад 100 стипендій для українських студентів на різні студійні програми УВУ. Студенти походили із 14 країн нашого поселення. Стипендії покривали оплати за навчання і кошти прожитку в українському гуртожитку; **фінансувала академічний курс „Порівняльний фольклор; українські народні пісні і бандура”, фінансувала курси англійської мови і українознавства на протязі трьох семестрів для біженців з Польщі на УВУ в Мюнхені.** Зорганізувала восьму з черги студійну поїздку **СТЕЖКАМИ БАТЬКІВ** по ЄВРОПІ. При Фундації УВУ працюють студентські комітети „**Дахав**” і „**Монте Кассіно**”.

З нагоди Тисячоліття Хрищення Руси-України: 1. Відбуто наукову конференцію і на протязі трьох семестрів серію викладів з Каледжем в Пассейку „**ХРИСТИАНСТВО І ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**”; 2. Видано: при співпраці Наталії Андрусів, „**ЮВІЛЕЙНИЙ ІСТОРИЧНИЙ СТІННИЙ КАЛЕНДАР В ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ**” з копировими ілюстраціями покійного мистця **ПЕТРА АНДРУСЕВА**; 3. Візуальні і звукові касети (відео тейпс) для шкіл **українознавства**; 4. Трьома кольоровими карточками з життя **БЛАЖЕННОЇ ЕДІГНИ ПРАВНУЧКИ СВ. ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО** похованої в баварському селі **ПУХ**, — **неначе** несподіваним подарком **ТИСЯЧОЛІТТЯ** — започатковано серію кольорових карточок „**УКРАЇНЦІ В ДІАСПОРІ**”; 5. Заплановано видати **ІЛЮСТРОВАННИЙ ЗБІРНИК** про діяльність Фундації УВУ, зокрема студентських комітетів.

Відповідними святочними програмами: Соборним Архиєрейським Молебнем при великій участі студентської молоді відбуто святкування в колишньому концтаборі „**Дахав**”, в місцевості **Пух**, і **Монте Кассіно**.

МЕТОЮ ФУНДАЦІЇ є створити сильний загальний **ПОСТІЙНИЙ СТИПЕНДІЙНИЙ ФОНД (ПСФ)** і цілий ряд особистих чи родинних, приватних **ПОСТІЙНИХ СТИПЕНДІЙНИХ ФОНДІВ** при Фундації УВУ, з яких щорічно тільки відсотки будуть вживатися на стипендії чи дослідні праці — згідно із домовленням і волею жертводавця чи фундатора.

За інформаціями в справі створення СПФ, записів і testamentів просимо писати або дзвонити на адресу Фундації (у пізніх вечірніх годинах на ч. тел.: (212) 254-1571). Ми радо будемо служити порадами.

ТОМУ УПРАВА ФУНДАЦІЇ звертається до ВАС з гарячим проханням стати членом Фундації, створити свій **ПОСТІЙНИЙ СТИПЕНДІЙНИЙ ФОНД**, або скласти пожертву в міру Ваших спроможностей. Коли Ви жертвували раніше або вже є членом Фундації — **ПРОСИМО ВАС** підвищити свій **ВКЛАД**.

ВСІ ПОЖЕРТВИ й вклади на Фундацію МОЖНА ВІДТЯГАТИ ВІД ПОДАТКУ.

Управа Фундації: Петро Гой, В. Лучків, Б. Дацків, Т. Воляник, Я. Моцюк, Л. Чорна, О. Луцька, І. Буртик, Н. Олесницький (правний радник).

UKRAINIAN FREE UNIVERSITY FOUNDATION, Inc.

203 Second Avenue, New York, N.Y. 10003

ТВОРИ ІВАНА ФИЛИПЧАКА

- „КУЛЬЧИЦЬКИЙ ГЕРОЙ ВІДНЯ” — історична повість XVII віку, про героїство Юрія Кульчицького і нашого козацтва у визволенні Відня від турецької облоги. Вдруге перевидана в 1983 р. Сторінок 197.
Ціна \$ 8.00
- „КНЯГИНЯ РОМАНОВА” — історична повість княжої доби XIII віку. Перше видання в 1927 р., а друге в 1984 р. 165 сторінок. Ціна \$ 8.00
- „ДМИТРО ДЕТЬКО” — історична повість XVI віку. Останні десятиліття самостійної Галицько-Волинської Держави. Головною особою є Дмитро Детько — призабутий в нашій історії. Перевидана в 1985 р. Сторін 124. Ціна \$ 7.00
- „БУДІВНИЧИЙ ДЕРЖАВИ” — історична повість XII віку. Перше видання в 1935 р., друге в 1985 р. 150 сторін. Ціна \$ 8.00
- „ІВАНКО БЕРЛАДНИК” (2-ий том „Будівничий Держави”) — історична повість XII віку. Перше видання в 1936 р., а друге в 1986 р. 135 сторін. Ціна \$ 8.00
- „ЗА СЯН” — історична повість княжої доби X-XI віку. Третє, справлене видання з нагоди 116 роковин народження Івана Филипчика. Повість доповнена спогадом про батька, прочитаним в Торонто, Канада, на літературному вечорі творів Івана Филипчика, сином, д-р. Борисом Филипчаком. Перше видання повісті в Коломиї в 1927 р. 141 сторін. 1987 р. Ціна \$7.00

ТВОРИ ІРИНИ ДИБКО

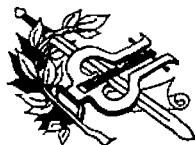
- „ПО СТЕЖИНАХ ДУШІ” — поезії, 115 сторін, в 1976 р. Ціна \$ 4.00
- „БІЛИЙ ОРЕЛ” — оповідання для молоді, 160 стор. в 1980 р. Ціна \$ 6.50
- „НАРИС ПРО ЛЮДИНУ” — переклади з англійської мови Александра Повпа та інших письменників XVII століття. Ціна \$ 3.00
- „НА ПЕРЕХРЕСТІ РОКІВ” — поезії й драми, 128 сторін, в 1982. Ціна ... \$ 5.00
- „ХУТІР ТВАРИН” — переклад з „Енімал Фарм” Дж. Орвел. Сторін 98. У В-ві ім. В. Симоненка, в 1984 р. Ціна \$ 5.00
- „ГІЛЬґАМЕШ” — поема-переспів про короля Сумерії Гільгамеша з династії Урук. 93 сторін, в 1984. В твердій оправі. Ціна \$ 9.00
- „АХНАТОН” — поема про фараона Єгипту, десятого з черги в XVIII династії, першого монотеїста. 66 сторін, у 1986 р. Ціна в м'якій оправі \$ 5.00
У твердій оправі \$ 8.00
- „НА КРИЛАХ ДУМ” — поезії та драма: „Мати короля Данила”. Друге, справлене і доповнене видання видане в 1987 р. 160 сторін. В твердій оправі. Ціна \$12.00

Адреса набуття книжок:

IRENE DYBKO

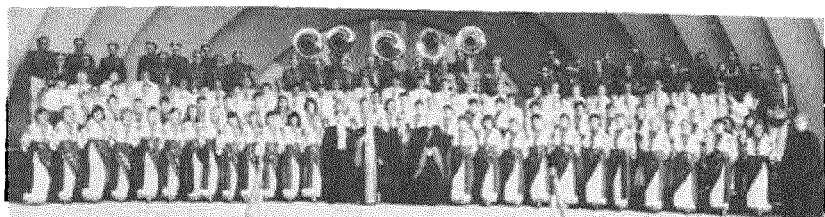
2 Crescent Avenue ■ Passaic, N.J. 07055

УКРАЇНСЬКІ МОЛОДІЖНІ АНСАМБЛІ

UKRAINIAN YOUTH ENSEMBLES CORPORATION (YMA)

P.O. Box 37, Stn. D. Toronto, Ontario, Canada M6P 3J5

Українські Молодіжні Ансамблі — візита Патріярха М. І. Любачівського в Торонтонській Епархії (15-го червня 1986 р.). Посередині: маестро В. Кардаш, Преосв. Владика Ізидор Борецький, д-р М. Кушпета, Патріярх М. І. Любачівський.

Українські Молодіжні Ансамблі діють від вересня 1985 р. В їх склад входять чоловічий, дівочий і мішаний хори, духова оркестра, оркестра юних барабанщиків і прапороносців. Усіх — коло 200 виконавців, з того коло 90% молодь — дочки й сини національно свідомих, патріотично зрілих громадян; молодь інтелегентна, загально і музично освічена, творча, з нахилом до громадського життя. Здебільша, це молоді — студенти, архітекти, вчителі, інженери, вчителі музичних шкіл, бізнесмени, техніки, медсестри, кадети й інші. Багато з-посеред них, це члени й виховники молодечих організацій: СУМ-у, Пласту, ОДУМ-у, УКЮ й ін.

Ансамблі очолює загальноансамблева адміністративна управа, якої головою є Оля Дзюбанівська, а секретарем інж. Володимир Мелех. Крім того складові одиниці — хори, оркестра і т. д., мають свої окремі управи. Під сучасну пору головою чоловічого хору є інж. Григорій Кобеляк, дівочого Славка Б'єнь, оркестри Адріан Кардаш, прапороносців Мирослав Сташин, а головою юної оркестри мгр Василь Б'єнь. Усі управи дотримуються самоуправних принципів, уважаючи їх гарантією успішності, росту й розвитку.

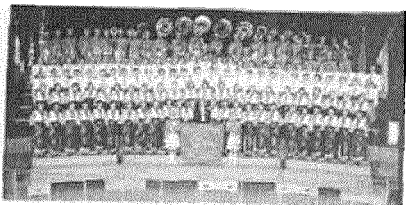
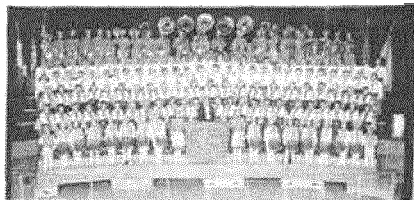
Головною ідейною основою Ансамблів є праця на християнсько-національних принципах, і хоч би з огляду на особовий склад — служіння цілій українській спільноті без огляду на релігійні, ідеологічні різниці й розходження чи членство в організаціях.

Патроном і великим меценатом Ансамблів є Високопреосвященніший Владика Ізидор Борецький — дійсний духовний пастир душ, справжній патріот і неголословний, щирий опікун молоді й мистецтва. Оскільки в Ансамблях

багато новоприбулої молоді з Польщі — капеляном Ансамблів є один з них, молодий о. Іван Труш. До Ансамблів надзвичайно прихильно й інспіруючо відноситься о. Богдан Остапович. Відома радіокоментаторка Жена Менделюк і мистець Володимир Беднарський також у великій мірі спричинилися до стабілізації й успіхів Ансамблів.

Мистецьким керівником Ансамблів є видатний хоровий і оркестровий диригент маестро Василь Кардаш.

Члени Ансамблів з музичною освітою мають можливість росту й ініціативи як інструктори, диригенти, акомпаньатори, гармонізатори, інструментатори,

Українські Молодіжні Ансамблі під диригентурою маестра Василя Кардаша — чоловічий хор, дівочий, юні оркестранти, барабанщики і прапороносці з емблемою ансамблів і прапорами.

солісти, диктори тощо. І так в мистецькій праці маестрові служать до помочі молоді його асистенти, тепер вже абсолювенти музичних факультетів, з досвідом у навчанні музики в середніх школах в Торонто.

Таким є: Роман Ясінський, Марійка Кулик-Свербивус, Дарка Хандон, Ірка Томчик-Мелех, Ігор Сиваник і ін.

Акомпаньатори: Мирослава Колесар, Алла Кобеляк-Козак, Тамара Вайда.

Солісти: Люба Мороз-Козак, Дарка Чудоба, Тарас Рушак, Андрій Дудич, Богдан Катутька, Віктор Шевель. Старшина кадетів Богдан Ясінський є муштровим оркестри; Олекса Мельник — керівник сцени.

Мистецьке кредо Ансамблів: Служба Богові й Україні засобами відповідної, гідно виконаної музики.

В репертуарі Ансамблів: літургійні, клясичні, народні, патріотичні й революційно-повстанські твори. Максимальна адекватність номерів до специфіки й тематики програм є нашим стандартом. І так, наприклад, до ювілею 1,000-ліття Хрищення Руси-України: Ансамблі вивчили м. ін. кантату проф. А. Гнатишина „Хрещення України”.

Подиву гідна інтенсивність і продуктивність праці Ансамблів, подиву гідні зусилля і досягнення. Незважаючи на щоденні обов'язки (праця, наука) члени Ансамблів вже в першому сезоні опанували до мистецької презентації багато музичного матеріалу, хоч і натрапляли на неمالі труднощі. В тому ж часі Ансамблі оформилися юридично, як неприбуткова корпорація, й організаційно доповнилися юними барабанщиками й прапороносцями. Усі чудово зодягнені (стилізація Лариси Кардаш), і мистецьки зросли.

З важливіших досягнень 3-ох останніх сезонів варто вказати на: а) 37 концертів і виступів в Канаді й США, викликаючих захоплення глядачів-слухачів, засвідчених інформаціями в пресі, радіо і телебаченні, як також найвищим признанням від Апостольського Пронунція Архиеп. А. Пальмаса з Оттави, котрий тричі у Ювілейному Році 1988-му мав нагоду слухати і бачити наші кон-

церти і виступи з репертуаром специфічно до теми 1000-ліття; б) надзвичайно успішне виведення гаївок в Торонто і в Клівленді; в) вивчення Служби Божої в церковнослов'янській мові; г) запис і випуск касет Архирейської Воскресної Божественної Літургії з нашим незаступимим Преосв. Владикою Ізидором — як наш проєкт на 1000-ліття хрищення Руси-України; ґ) запис на відеокасетах гаївок; д) відеокасети з візити Блаж. Патріярха М. І. Любачівського; е) виготовлення ансамблевої емблеми, знамени й прапорів, що їх посвяtilи Блаж. Патріярх М. І. Любачівський і Преосв. Владика Ізидор Борецький під час їх Архипастирських Відвідин у 1986 р.; є) запис на відеокасетах концертів 1) в Ошаві у 1000-ліття Хрищення України з нагоди Храмового празника дня 8. 05. 1988 р. — 2) в Торонто — Служба Божа, гаївки і концерт з нагоди величавого обходу 1000-ліття Хрищення Руси-України у Торонтонській Епархії дня 12. 06. 1988 р.; 3) в Оттаві з відкриття і посвячення собору української католицької церкви в честь 1000-ліття Хрищення України та з концерту 1000-ліття дня 19. 06. 1988 р.

„Плекаймо рідні традиції і прищеплюймо їх нашій молоді” — це в Ансамблях не пустопорожня фраза. Традиційні різдвяні, великодні концерти і непервершені красою гаївки — усе було і є реальним невід’ємним компонентом нашої діяльності.

Молодь, згуртована в Ансамблях, дапа наглядні докази своєї інтелігентности, культури, суспільно-громадської вироблености, виявила максимум національної свідомости, ідейности й дисциплінованости.

Під сучасну пору Ансамблі ведуть свою працю у новому, модерно обладнаному приміщенні (з просторим місцем для паркування) елегантного „Сван Клубу” на 5415 Дандес Вест, Етобіко, якого власниками є молоді, свідомі, ідейні українці-професіоналісти і бізнесмени. В тому ж будинку міститься супермодерний і елегантний „Юріс Ресторан”

Проби Ансамблів відбуваються від 8:00 до 10:00 год. вечора: в понеділок — чоловічий хор, у вівторок — дівочий хор, у середу — від 7-ої до 8-ої веч. оркестра юних барабанщиків, від 8-ої до 10-ої духова оркестра, в четвер — мішаний хор (і оркестра).

Крім праці, науки і проб ансамблісти, як члени молодечих організацій, працюють як виховники й організатори дітей.

Кошти втримання таких ансамблів — великі, і таке ж наше заборговання.

Управа Ансамблів цим шляхом звертається з закликом і проханням включитися в працю Ансамблів, які змагають до збереження української ідентичности в умовах асиміляційної повені. Дайте доказ, що Ви дорожите молоддю, її національним і християнським вихованням, її збереженням! Ставайте членами будь-котрої ансамблевої одиниці! Ставайте спонсорами, патронами, членами-добродіями, членами товариства прихильників У.М.А.! Музично обдаровану молодь і старших щиро вітаємо! Молоді батьки, записуйте своїх 7-14-літніх дітей до оркестри юних!

Платне оголошення

**Ще один спомин про світлі діяння
сл. п.**

о. Атанасія Левинського

Світлої пам'яті о. Атанасій був довголітнім греко-католицьким катехитом у Першій і Другій державних гімназіях у Чернівцях, Буковина. Після приходу румунської влади на Буковині о. Атанасій переселився до Болехова в Галичині, де працював парохом аж до своєї смерті в 1936 році.

Життя своє о. Атанасій засіяв численними добрими та шляхетними ділами, яких в цій статті вичислити неможливо, бо на це було би потрібно написати кількатомову книжку. Цим разом, однак, слід згадати бодай про одне з його найбільших добродійств — про його ревну духову опіку та матеріальну допомогу для своїх учнів-гімназистів. Завдяки його дбайливості, старанню та натхненню стали священиками ось такі отці: св. п. о. Авксентій Бойчук, ректор станіславської богословії; брати Капустинські — о. Кость (або Коля) і о. Григорій (Гриць); св. п. о. Йосиф Горчинський (умер у Австралії); св. п. о. Слабий (умер у Канаді); о. Аронець; о. Микола Манів та інші. Не меншої дози дбайливості і матеріальної допомоги від о. Атанасія зазнали його учні-гімназисти — пізніші інженери, професори та правники. Автор цих рядків, правник, стовідсотково завдячує своєю матуру тільки і лише фінансовій допомозі від отця Атанасія.

З глибокої вдячності й пошани до світлої пам'яті о. Атанасія, я, автор цих рядків, і моя дружина бл. п. Вероніка Мизак заклали в 1984 році при Українській митрополичій архієпархії у Філадельфії Залізний стипендійний фонд — у висоті 10.000 доларів, відсотки з якого призначені для вишколювання українських питомців в українській католицькій богословії. Цей фонд почав зростати і вже видав з себе цвіт і перший овоч. Згідно з повідомленням Митрополичої канцелярії ч. 947/84 Сем. з 1-го вересня 1988 року, стан фонду в сучасну пору такий: 10.000 дол. — Василь і Вероніка Мизак; 500 дол. — д-р Михайло Цегельський; 738 дол. — Неоніла Дмитрук (тобто 1.000 канадських дол.). Разом 11.238 доларів Залізний стипендійний фонд. З відсотків виплачено в шкільному 1987/88 році суму 2.000 доларів питомцям в Семінарії св. Йосафата у Вашингтоні Несторові Івасіву. Таку саму суму передбачено і на біжучий шкільний рік.

Фундатор В. Мизак від себе і від імени питомця Нестора Івасіва висловлює вгорі названим Вельмишановним донаторам щиру подяку за їх щедрий дар для Фонду; а душі сл. п. о. Атанасія нехай буде вічний спокій та нагорода за добрі діла в царстві небесному.

Фундатор Василь Мизак апелює до людей доброї волі, а головню — до копишніх учнів і парафіян сл. п. о. Атанасія, до його рідних і з ним споріднених родів Цегельських, Бурачинських, Цісіків і інших, а також до рідних і споріднених з фундаторами, щоб вони своїми щедрими датками пристали до спілки Фонду і в цей спосіб причинилися до гідного вшанування вічної пам'яті Великого українського Філантропа і Духовника в особі сл. п. о. Атанасія Левинського.

Чеки і Money orders слід виписувати на: UKRAINIAN CATHOLIC METROPOLITAN ARCHDIOCESE і зазначити: **ДАР ДО ФОНДУ В. МИЗАК** і вислати до:

UKRAINIAN CATHOLIC ARCHDIOCESE

827 N. Franklin Street, Philadelphia, Pa. 19123

Мгр ВАСИЛЬ МИЗАК, фундатор

**Yes,
I'd like a Ukrainian perspective on the news!**

Yes, I want The Weekly!

Please enter my subscription to THE UKRAINIAN WEEKLY for ____ years

Subscription rates: \$10 per year for UNA members \$20 for non-members

(U.S. funds) Please bill me

Name _____

Address _____

City _____ State _____ Zip _____

☐ I am a member of UNA Branch _____ ☐ I am not a UNA member

☐ Renewal ☐ New subscription

**THE
Ukrainian Weekly**

30 Montgomery Street
Jersey City, N.J. 07302

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ АМЕРИКИ (ЦУКА) UKRAINIAN NATIONAL CREDIT UNION ASSOCIATION

2351 W. Chicago Ave. • Chicago, Illinois 60622

312/489-0050

УКРАЇНСЬКІ КООПЕРАТИВИ — ГОРДІСТЬ НАШОЇ ГРОМАДИ ТА ЇХ ВЕЛИКІ ДОСЯГНЕННЯ.

КООПЕРАТИВИ

- полагоджують всі роди банкових услуг
- платять вищу дивіденду як банки й щадниці
- видають всі роди позичок на нижчі відсотки як банки й щадниці
- кожний член має безплатне життєве забезпечення:
 - а) на вкладах до 2.000
 - б) на позичках до 10.000
- ощадності кожного члена забезпечені Федеральною Агенцією — NCUA до суми 100.000 дол.
- слугать всіми родами інформацій в українській і англійській мовах.

КООПЕРАТИВИ Є СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ УСІХ ЧЛЕНІВ.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЧІКАГО, Ілл

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
НЬО ЙОРК, Н. Й

Українська Православна Кредитова Кооператива
НЬО ЙОРК, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ДЖЕРЗІ СІТІ, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
НЬОАРК, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
РОЧЕСТЕР, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ТРЕНТОН, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ДЕТРОЙТ, Міш

Українська Стейтова Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СВ. АНДРІЯ
С. БАВНД БРУК, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЕЛІЗАБЕТ, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
ГАРТФОРД, Конн

Українська Кредитова Кооператива
„ОСНОВА“
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
БАЛТІМОРЕ, МД

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СУМА
ЙОНКЕРС, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ФІЛІАДЕЛЬФІЯ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
ВАШІНГТОН, Д. К

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ЧЕСТЕР, Па

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
СИРАКУЗІ, Н. Й

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПАССЕЙК, Н. Дж

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ“
ПІТСБУРГ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
МІННЕАПОЛІС, Мінн

Українська Кредитова Спілка
„БУДУЧНІСТЬ“
ДЕТРОЙТ, Міш

Українська Кредитова Кооператива
МІЛВОКІ, Вис

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
БОФФАЛО, Н. Й

Українська Братська Кредитова Кооператива
СКРЕНТОН, Па.

Українсько-Американська Кредитова Кооператива
МАЯМІ, Фла.

Українська Братська Федеральна
Кредитова Кооператива
БОСТОН, Масс

Українсько-Американська Кредитова
Кооператива Арізони
ФІНІКС, Аріз

Українська Кредитова Кооператива
КЕРГОНКСОН, Н. Й

Українська Кредитова Кооператива
ЛЬОС АНДЖЕЛЕС, Каліф.

Українська Харчева Кооператива
„САМОДОПОМОГА“
ЧІКАГО, Ілл

Українська Видавнича Кооператива
„ЧЕРВОНА КАЛІНА“
НЬО ЙОРК, Н. Й

Українська Кооперативна Агенція
ЧІКАГО, Ілл.

Selfreliance Ukrainian Federal Credit Union

2351 WEST CHICAGO AVENUE / CHICAGO, ILLINOIS 60622
(312) 489-0520

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВНА КАСА
"САМОПОМІЧ"

КОРИСТАЙТЕ З ПОВНИХ УСЛУГ КАСИ „САМОПОМІЧ”

ОЩАДНОСТІ:

- Ощадністі конті
- Шер дрефт/чекові конті
- Конті для малопітніх
- Маркет шер конті
- Сертіфікати
- IRA

ПОЗИЧКИ:

- Особисті
- Мортґеджові
- Автові
- Відкритий кредит
- Студентські
- Бізнесові
- VISA

УНШІ УСЛУГИ:

- Вогнетривалі скриньки
- Грошеві перекази
- Подорожні чеки
- Поштове полагодження
- Прямі вклади на конті
- Заплачення рахунків
- Нотаріальні завірення
- Паркова площа
- П'ять філій

КОЖЕН ЧЛЕН ТАКОЖ ОТРИМУЄ:

- БЕЗКОШТОВНЕ життєве забезпечення до 2,000 дол. на ощадністєвому конті, і до 10,000 дол. на позичках.
- Забезпечення ощадністей до 100,000 дол. агенцією федерального уряду — НСЮА.

WHY NOT TAKE ADVANTAGE OF ALL THE SERVICES AT SELFRELANCE

SAVINGS:

- * Regular share/savings accounts
- * Share draft/checking accounts
- * Custodian accounts
- * Market Share accounts
- * Certificates of Deposit
- * IRA's

LOANS:

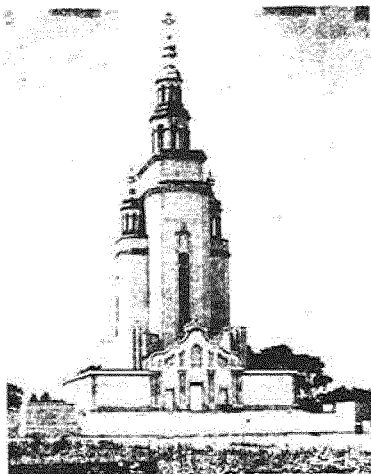
- * Personal
- * Mortgages
- * Auto
- * Student
- * Open Credit
- * Home Equity
- * Business
- * VISA

ADDITIONAL SERVICES:

- * Safe Deposit Boxes
- * Money Orders
- * Travelers Checks
- * Banking by Mail
- * Soc. Sec. & Payroll Direct Deposit
- * Utility Bill Payment Services
- * Notary Public
- * Free Parking
- * Five Branches

AS A SELFRELANCE MEMBER, YOU ALSO RECEIVE:

- * FREE life insurance coverage, up to \$2,000 on regular shares and \$10,000 on personal loans.
- * Savings insured to \$100,000 by NCUA — a U.S. Government Agency.

КРЕДИТІВКА СВ. АНДРІЯ

279 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

**ПРИ УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВНОМУ ОСЕРЕДКУ
в БАВНД БРУКУ, Н. Дж.**

ST. ANDREW'S SO. BOUND BROOK FEDERAL CREDIT UNION

Адреса для листування:

P.O. Box 375, So. Bound Brook, N.J. 08880

Урядові години: **Кожного дня від год. 10-ої рано до 3-ої по полудні**
В суботу від 9-ої рано до 12-ої полудня
Четвер від 10-ої рано до 7-ої вечором

Тел.: (201) 469-9085

ПРИЙМАЄМО ВКЛАДИ НА СЕРТИФІКАТИ

- Ощадності забезпечені Федеральним Урядом до \$100,000.00.
- Всі позички забезпечені безкоштовно до висоти \$10,000.00 на 10 років.
- Безкоштовне забезпечення на життя до \$2,000.00 — залежно від суми ощадностей і віку члена Кредитівки.
- Дивіденди від звичайних вкладів — нараховуємо квартално.
- Видаємо "Money orders" і "Travelers checks".
- Видаємо різні сертифікати.

**УКРАЇНСЬКА
ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА
„САМОПОМІЧ”
В НЬЮ ЙОРКУ**

**ЦЕ НАЙСТАРША ТА НАЙБІЛЬША УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА НА ВІЛЬНІЙ ЗЕМЛІ ВАШІНГТОНА, ЯКА ДАЄ
СВОЇМ ЧЛЕНАМ УСІ ОСНОВНІ БАНКОВІ УСЛУГИ НА НАЙ-
БІЛЬШ КОРИСНИХ УМОВИНАХ.**

- Платить значно вищі відсотки від звичайних ощадностей, чим якийнебудь банк чи щадниця.
- В додатку до того дає зовсім безплатно життєве забезпечення до висоти \$2,000.00.
- Видає всякого рода ощадностейі сертифікати, як інші банки, чи щадниці.
- Приймає вплати до індивідуального пенсійного забезпечення.
- Відкриває для своїх членів "Share Draft Account", — що є рівнозначним зі звичайним чеким контом і платить відсотки від нагромаджених вкладів на цьому конті.
- Всі ощадності забезпечені до висоти \$100,000.00.
- Уділює, на дуже догідних умовинах сплати, всякого рода позички, даючи зовсім безплатне забезпечення на випадок смерти чи сталої непрацездатності довжника до висоти \$20,000.00.
- Дає всякого рода інші услуги — видає грошові перекази, подорожні чеки — та приймає безпосередні депозити соціального забезпечення.
- З чистого зиску уділяє рік-річно нашим школам, молодечим, культурним, мистецьким чи іншим громадським організаціям — допомоги, що уможливають їхнє існування та їхню працю.

Бюро кредитівки приміщене у власному будинку в дуже догідному місці, відкрите кожного дня в тиждні за виїмком понеділка, як також, що є самозрозумілим, за виїмком неділі й святочних днів.

Self Reliance (N.Y.) Federal Credit Union
108 Second Avenue, New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 473-7310

**ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА**

„САМОПОМІЧ”

**558 Summit Avenue, Jersey City, N.J. 07306
Tel.: (201) 795-4061**

ФІЛІЯ в ТРЕНТОНІ:

981½ S. Broad Street, Trenton, N.J. Tel.: (609) 695-1043

Ф.К.К. „Самопоміч” в Джерзі Ситі, Н. Дж. була заснована в 1954 році. На терені Трентону діє філія Ф.К.К. „Самопоміч” в Джерзі Ситі, яка обслуговує членів кредитівки з Трентону і околиці.

Подаємо до відома короткий перелік обслуг, з яких можуть користати члени кредитової кооперативи:

1. Дивіденда на звичайних ощадностевих контах 7%, виплачуємо місячно.
2. Усі щадничі конта обезпечені державною агенцією до 100,000 дол.
3. Оплачуємо життєве обезпечення за членів на звичайних щадничих контах до 2,000 дол.
4. Усі консумційні позички членів обезпечені на випадок непрацездатности або смерті до 10,000 дол. Кредитівка оплачує обезпечення.
5. Видаємо 6, 12 і 30 місячні сертифікати. Платимо більші відсотки як комерційні банки.
6. В кредитівці можна відкрити Пенсійний фонд ІРА. Платимо тепер 8%, начислюючи відсотки квартално.
7. Приймаємо безпосередньо від уряду чеки Соціального Обезпечення для своїх членів.
8. Відкриваємо щадничі конта для дітей.
9. Видаємо різні роди позичок на догідних умовах та на відсотках менших як в банках:
 - а. Моргеджові позички
 - б. На купно авто
 - в. На особисті потреби/купно меблів, направа дому, консолідація довгів, весілля, похорони і т. п.
 - г. Студентські позички
 - г. Низько відсоткові позички забезпечені ощадностями
10. З чистого зиску уділяємо допомоги нашим школам і молодечим, культурним, мистецьким та іншим громадським організаціям.

Ставайте членами та користайте з обслуг, які дає українська кооперативна фінансова установа.

MAC PLUS
AUTOMATED TELLER!!

YOU CAN SATISFY ALL YOUR FINANCIAL NEEDS

at

**Ukrainian Savings and
Loan Association**

**8100 Roosevelt Boulevard
Philadelphia, Pa. 19152
Tel.: (215) 331-1166**

**1321 W. Lindley Avenue
Philadelphia, Pa. 19141
Tel.: (215) 329-7080**

HOURS:

Mon thru Fri. 9 A.M. to 3 P.M.
Friday 9 A.M. to 7 P.M.
Saturday 9 A.M. to 12 Noon

ALL DEPOSITS ARE INSURED UP TO \$100,000 BY FSIC

МАЄТЕ ФІНАНСОВІ СПРАВИ?

*Зайдіть до нас, або закличете телефонічно
і довідайтесь, що*

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА КРЕДИТІВКА в Нью Йорку

- Виплачує найвищі відсотки на звичайні ощадності конту.
- Дає безкоштовне життєве забезпечення до \$2,000.00.
- Утримує пенсійні конту (IRA) на високих відсотках.
- Всі ощадності вклади забезпечені федеральним урядом до 100,000.00 доларів.
- Уділює позики на вигідних до сплати умовах
**НА ВАШІ ОСОБИСТІ ПОТРЕБИ АБО МОРГЕДЖОВІ
ПОЗИКИ НА ЗАКУП РЕАЛЬНОСТЕЙ**
- Видає різного терміну сертифікати.
- Безкоштовно забезпечує позики до \$10,000.00 на випадок смерті або випадкової непрацездатності.
- З чистого прибутку дає пожертви нашим культурним, науковим, молодечим, мистецьким та релігійним організаціям.

**ОЩАДЖУЄТЕ ЧИ ПОЗИЧАЄТЕ — ПАМ'ЯТАЙТЕ:
НАШ КАПІТАЛ МУСИТЬ ПРАЦЮВАТИ
ДЛЯ НАШОЇ ГРОМАДИ!**

**UKRAINIAN ORTHODOX
FEDERAL CREDIT UNION**

**304 East Ninth Street ■ New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 533-2980/533-0673**

**УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА
КООПЕРАТИВА**

САМОПОМІЧ
в Дітройті, Миш.

Видає позички на всякі потреби на догідних умовах, як також
платить квартально високі відсотки за ощадності.

ЗАХОДЬТЕ ЗА БЛИЖЧИМИ ІНФОРМАЦІЯМИ ДО НАС!

Три бюро для Ваших послуг!

ВОРРЕН — WARREN

26791 Ryan Road, Warren Mich. 48091

Tel. 756-3300

ДІТРОЙТ — DETROIT

7346 Michigan Avenue, Detroit, Mich. 48210

Tel. 841-2390

ГЕМТРЕМК — HAMTRAMCK

11838 Jos. Campau Avenue, Hamtramck, Mich. 48212

Tel. 891-4100

ЧЕРЕЗ ОЩАДНІСТЬ ДО КРАЩОГО ЗАВТРА!

1-ий УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ
ЩАДНИЧИЙ БАНК
«ПЕВНІСТЬ»

ВСЕСТОРОННЯ БАНКОВА
ОБСЛУГА

Щадіть, позичайте та полагоджуйте всі свої банкові потреби у найбільш жертвенній українській фінансовій установі.

Ощадності забезпечені федеральним агенством до висоти 100 тисяч дол.

Внутрішня корпорація Western Security Service Corp. полагоджує всякі роди забезпечень та успішно провадить висилкову агенцію „ПЕКАО”.

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

932 - 936 N. Western Ave. Chicago, IL 60622 (312) 772-4500

2166 Plum Grove Rd. Rolling Meadows, IL 60008 (312) 991-9393

DRIVE UP **CASH STATION®** WALK UP

820 N. Western Avenue Chicago, IL 60622 (312) 276-4144

TRIDENT FEDERAL SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

**700 Sanford Avenue
Newark, N.J. 07108**

**ВСЕСТОРОННЯ
ФІНАНСОВА
ОБСЛУГА**

ЩАДІТЬ І ПОЗИЧАЙТЕ

У СВОЇЙ УСТАНОВІ!

Main Office:

700 Sanford Avenue, Newark, N.J. Tel.: (201) 372-0303

Branch:

504, Rt. 9, Lanoka Harbor, N.J. Tel.: (609) 971-0900

Administrative Office:

504 Route 9, Lanoka Harbor, N.J. 08734

Tel.: (609) 971-0900. Toll Free: #1-800 833-0042

УКРАЇНЬСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА СПІЛКА

Належати до своєї рідної установи — це шляхетна ціль і обов'язок всіх українських громадян.

УКСпілка є кооперативною фінансовою установою, яка працює для добра української спільноти в Рочестері. Вона організує, об'єднує і співпрацює з усіма українцями та завжди простягає їм свою допоміжну руку.

УКСпілка з'єднала у своїх рядах українську громаду, допомогла збудувати українські церкви і бизнесові підприємства своїх членів, дала членам безплатне життєве забезпечення на ощадності і позички, платить за ощадності вклади і сертифікати по зможності найвищі дивіденди й уділяє позички на догідних умовах і найнижчих відсотках.

Що більше нас буде в кооперації, то більша буде наша збірна громадська сила.

ROCHESTER UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

824 Ridge Road ■ E. Rochester, N.Y. 14621
(716) 544-9518 ■ (716) 338-2980

Не для зиску, не для мипостині, але для обслуги!

Your security starts at your credit union

У ВАШІЙ
КРЕДИТОВІЙ СПІЛЦІ

ВИ!

Є ВАЖНА ОСОБА

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ

ST. MARK'S MEDICAL ASSOCIATES

44 St. Marks Place ■ New York, N.Y. 10003

ROMAN N. ALYSKEWYCZ, M.D.

ADULT & PEDIATRIC UROLOGY

(212) 529-6899

■

JULIAN GNOJ, M.D.

CARDIOLOGY AND INTERNAL MEDICINE

(212) 353-1066

■

ARTHUR N. HRYHOROWYCH, M.D.

PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION

SPORTS MEDICINE

(212) 529-5966

■

ARETA D. PODHORODECKI, M.D.

PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION

SPORTS MEDICINE

(212) 529-5966

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT

BY APPOINTMENT

DIPLOMATE
THE AMERICAN BOARD
OF OPHTHALMOLOGY

ROMAN DWORECKI, M.D., P.C.

**DISEASES AND MICROSURGERY OF THE EYE
LASER SURGERY
CATARACT SURGERY**

Telephone:
(212) 677-3200

**Suite 403
247 Third Avenue
Between 20th & 21st Street
New York, N.Y. 10010**

ANDREY V. ZIELYK

COUNSELLOR AT LAW

FISH, FIELD & OLESNYCKY
2040 Millburn Avenue
Maplewood, N.J. 07040
(201) 763-2001

N.Y. OFFICE
205 Lexington Avenue
New York, N.Y. 10016
(212) 684-7330

АНДРІЙ В. ЗЕЛИК

АДВОКАТ

FISH, FIELD & OLESNYCKY
2040 Millburn Avenue
Maplewood, N.J. 07040
(201) 763-2001

N. Y. OFFICE
205 Lexington Avenue
New York, N.Y. 10016
(212) 684-7330

LAW OFFICES

OF

ZENON B. MASNYJ

**140-142 Second Avenue
New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 477-3002**

- *Купно та продаж
кооперативних помешкань
кондомініїв
домів
реальностей для інвестиційних цілей*
- *переговори з урядовими агенціями*
- *малі та середні підприємства*
- *заповіти (тестаменти)*
- *акція після особистого
поранення, тощо*

ВІДДІЛ УНС ч. 488

Фінікс, Арізона

UNA Branch # 488, Phoenix, Arizona

1668 West Campbell, Phoenix, Ariz. 85015
(602) 274-8064

1953

1989

488 Відділ УНСоюзу був заснований у 1953 р. Це одинокий Відділ УНСоюзу на Арізоні, у якому є забезпечені різними грамотами 54 дорослі члени та 11 членів молоді.

Відділ полагодує всі формальності зв'язані з придбанням нових грамот для малят, молоді та для старших громадян до 65-го року життя. УНСоюз має 20 різних грамот забезпечення для своїх членів та грамоти акцидентового забезпечення. Термінові грамоти на 5 і 10 років можна набути до 55 року життя.

Полагоджуємо також справи як: зміна спадкоємця, зміна прізвища, зміна класи забезпечення та перехід членів з департаменту молодечого до департаменту дорослих.

У випадку смерті у Вашій Родині негайно полагоджуємо формальності виплати забезпечення. Радо приймаємо до нашого Відділу членів УНС, які переїхали на сталий побут до Арізони.

Даємо поради без жадних застережень усім Громадянам, які зацікавлені у справі забезпечень в УНСоюзі на вище поданій адресі або телефонічно.

ВІТАЄМО НОВИХ ЧЛЕНІВ УНСОЮЗУ!

За Відділ:

Осип Бадинський, голова

Олександр Ліневич, секретар

Відвідайте і підтримайте наші українські й американські фірми, які оголошуються в нашому „Альманаху” на 1989 рік.

PRUDENTIAL-BACHE SECURITIES

People don't plan to fall

But fail to plan

INVESTMENT MANAGEMENT SERVICES

HIGH NET WORTH INDIVIDUALS
PENSION AND PROFIT SHARING
UNIONS
COLLEGE AND UNIVERSITY ENDOWMENTS
FOUNDATIONS
HOSPITALS
TRUSTS
ESTATES
NON-PROFIT INSTITUTIONS

INVESTMENT ALLOCATION STRATEGIES

QUANTUM PORTFOLIO MANAGEMENT

CORPORATE FINANCE

MANAGED ASSETS CONSULTING SERVICES

MUNICIPAL BONDS — TAX FREE INCOME

PENSION INVESTMENT & PLAN ADMINISTRATION

EXECUTIVE INVESTMENT SERVICES

RETIREMENT PLANNING

PORTFOLIO VALUATION SERVICE

DON VOLODYMYR OMEC, M.B.A.

QUANTUM PORTFOLIO MANAGER

PRUDENTIAL-BACHE SECURITIES

30700 Telegraph Road, Suite 1475 ■ Birmingham, MI 48010

Nat. Toll Free 1-800-521-9463 ■ Private 313-433-8513

MYRON M. BYTZ REALTY SERVICES

IS PROUD TO OFFER THE FOLLOWING:

1st MORTGAGE & "EQUITY LOANS"

Purchase & Bridge

Get the MONEY you need and
SERVICE you deserve!

CREDIT PROBLEMS OK

**Call today for QUICK approval
(201) 586-2256**

MORTGAGE INVESTMENT SERVICES LTD.

280 Route 46 West, Denville, N.J. 07834

APPRAISAL ONE

2 Valley Road, P.O. Box 1177, Denville, N.J. 07834 ■ (201) 586-2009

Residential, Commercial, Industrial Real Estate Appraisals

Serving, New Jersey and parts of Pennsylvania, New York and Connecticut

HOME INSPECTION ONE

2 Valley Road, P.O. Box 1177, Denville, N.J. 07834 ■ (201) 586-2730

Engineering Inspections, Pest Inspections, Radon Test, Well and Septic Tests,
all Performed by Licensed Personnel.

**NICHOLAS &
ALEXANDRA**
JEWELERS • GEMOLOGISTS

*оцінювання біжутерії для асекурацій
уклад і вироби на замовлення
направи біжутерії намісці
нанизування намиста*

Микола Веремієнко
цертифікований гемолог

1912 Cottman Avenue • Philadelphia, PA 19111
215-745-0115

IMMIGRATION SERVICE
NOTARY PUBLIC
TRANSLATION
PARCELS TO POLAND

**1989 TOURS TO - UKRAINE
POLAND - EUROPE**

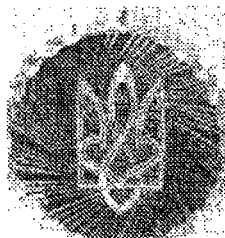
Northwestern Travel Bureau, INC

849 North Western Ave. CHICAGO, ILL. 60622

PHONE (312) **278-8844 or 489-5353**

MAKAR'S JEWELRY STORE & SHOP

**996 Stuyvesant Avenue (Corner of Morris Avenue), Union, N.J. 07083
(201) 686-1931**

A UNIQUE STORE FOR ALL YOUR FINE JEWELRY NEEDS

- We are offering a wide selection of imported 14 K & 18 K gold chains, rings and earrings, as well as, items made from sterling silver, precious gems and stones.
 - The owner specializes in custom pieces made to order to a customer's specifications or design.
 - Also engagement rings and wedding bands.
 - And of course, Ukrainian tryzub (tridents) and Millennium medallions honoring the Millennium year are available in various styles and sizes.
 - Visa, Mastercard & American Express accepted.
-

Open: **Monday, Tuesday, Wednesday — 10-6 p.m.
Thursday & Friday — 10-8:30 p.m.
Saturday — 10-5:00 p.m.**

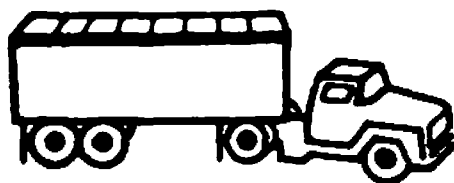
COMPLIMENTS
to
Ukrainian National Association

E.E.I.S.
BOOK BINDERY CORP.

420 East 9th Street
New York, N.Y. 10009
Tel.: (212) 533-4798

All types of binding:

- Soft and hard covers
- Smyth Sewing
- Magazines
- Newspapers
- Periodicals
- Repairing Bibles
- Rare Books
- Handbinding —
European Workmanship

J. P. SERVICE UNIT, Inc.

TRAILER REPAIR SHOP

**148 W. Johnson Street
Palatine, Ill. 60067**

JAROSLAW S. PERUN

(312) 358-2304

(914) 647-9100

(914) 626-3971

(914) 647-4400

Established 1867

Sprague and Killeen, Inc.

**COMMERCIAL
& PERSONAL
INSURANCE
LIFE**

**116 Canal Street
Ellenville, New York 12428**

**Route 209
Kerhonkson, New York 12446**

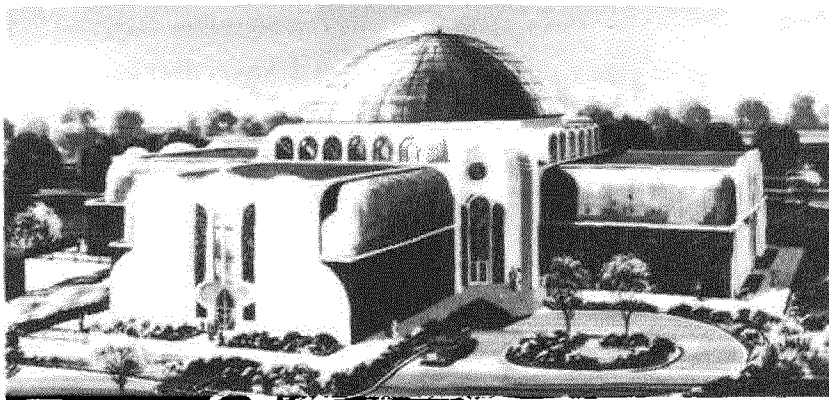
**THE MANAGEMENT OF THE UKRAINIAN NATIONAL
MEMORIAL CEMETERY OF U.S.A.**

4111 Pennsylvania Avenue, S.E. (Suitland), Washington, D.C. 20746

extends an invitation to all Ukrainians, their families and friends — to become builders-owners of

**THE UKRAINIAN NATIONAL
MONUMENT-MAUSOLEUM**

BEING BUILT AND ALREADY OPEN FOR ENTOMBMENTS

Its founders, the management, initiators and builders-owners decided to adopt the slogan
IF WE DON'T BUILD IT-WHO WILL? IF NOT NOW-WHEN?

Mausoleum Administration counts on the support of all Ukrainian-Americans and invite all to become co-owners by purchasing crypts and burial spaces in the cemetery or Monument-Mausoleum before inevitable need arises. A royal resting place in the Monument-Mausoleum in many occasions costs less than conventional burial in your local cemetery.

Further information (without obligation) may be obtained by:

- visiting the Cemetery office at:
4111 Pennsylvania Ave., S.E. (Suitland), Wash., D.C. 20746
- telephoning during office hours:
(Monday through Friday, 10 AM to 3 PM) 301-568-0630
- by sending this coupon to:

Ukrainian Memorial, Inc.
P.O. Box 430, Dunkirk, MD 20754

NO POSTAGE
NECESSARY
IF MAILED
IN THE
UNITED STATES

BUSINESS REPLY MAIL
FIRST CLASS PERMIT NO. 3, DUNKIRK, MD
POSTAGE WILL BE PAID BY ADDRESSEE

UKRAINIAN MEMORIAL INC.
P.O. BOX 430
DUNKIRK, MARYLAND 20754-9987

УПРАВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЦВИНТАРЯ-ПАМ'ЯТНИКА США

4111 Pennsylvania Ave. SE (Sulland), Washington, D.C. 20746

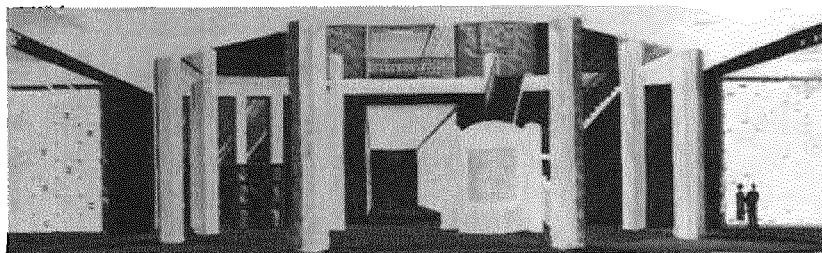
Пропонує всім Українцям, їх родинам та приятелям

СТАТИ СПІВВЛАСНИКАМИ-БУДІВЕЛЬНИКАМИ

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПАМ'ЯТНИКА

М А В З О Л Е Ю ЯКИЙ БУДУЄТЬСЯ

І ВЖЕ БЕЗПОСЕРЕДНЬО ПРИЙМАЄ ПОХОВАННЯ
В ЗАКІНЧЕНИХ ЧОТИРЬОХ СЕКЦІЯХ ПЕРШОГО ЯРУСУ

ЗАКІНЧЕНИЙ ЯРУС ПЕРШИЙ

Засновники, управа, ініціатори, будівельники-власники
одного з найбільших та найгарніших мавзолеїв світу
діють під гаслом

ЯКЩО НЕ МИ — ТО ХТО? ЯКЩО НЕ ЗАРАЗ — ТО КОЛИ?

Вони розраховують на розуміння та підтримку українців, їх симпатиків та приятелів стати будівельниками-власниками закупаючи місця поховання в пам'ятнику мавзолеї та цвинтарі заздалегідь — заким не постане неминуча потреба. Ширші інформації можна дістати

- * відвідавши нас
- * телефоном **301-568-0630** під час урядових годин: від 10 рано до 3 по пол
- * або поштою: виповнити та переслати долучену, передплатену поштову картку.

UKRAINIAN MEMORIAL, INC.

P. O. BOX 430

Dunkirk, MD 20754

FOR FULL INFORMATION, MAIL THIS CARD

- ☐ YES, I am interested in more information (at no risk or obligation) on the Ukrainian National Memorial Cemetery of USA and Ukrainian National Monument-Mausoleum, Washington, D.C.
- Я зацікавлений (на)отримати детальніші інформації про Український Національний Цвинтар-Пам'ятник США та Український Національний Пам'ятник-Мавзолей, Вашингтон, Д.К

MY NAME _____

Моя ім'я та прізвище

ADDRESS _____

Адреса

AREA CODE _____

Місцевий код

PHONE _____

Телефон

**Phone (212) 674-2568
(24 Hr. Service)**

ESTABLISHED 1906

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

**LOUIS J. NIGRO, Director
ROBERT BUZZETTA, C.P.A.
DMYTRYK FAMILY**

A FAMILY CONCERN SERVING ALL COMMUNITIES

*Chapels available
in all locations*

**129 East 7th Street
New York City, N.Y. 10009**

УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО

South Bound Brook Monument Co.

РАЇСА ХЕЙЛИК, Власник

Приймаємо замовлення і ставимо пам'ятники, мавзолеї, статуї
з різних гранітів, марморів і бронзи на цвинтарі св. Андрія в С.
Бавнд Бруку, Н. Дж. та інших цвинтарях в ЗСА.

Address.

45 Mountain Avenue, Warren, N.J. 07060

(201) 647-7221

(201) 647-3492

— CUSTOM DESIGNER —

Phone: (201) 964-4222

LYTWYN & LYTWYN
Ukrainian Funeral Directors

UNION FUNERAL HOME

1600 Stuyvesant Avenue (corner Stanley Terr.)
Union, N.J. 07083

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

- Our Services Are Available Anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в Бавнд Бруку і перенесенням Тлінних Останків з різних країн світу.

ПАМ'ЯТНИКИ

з різних гранітів, ставимо на цвинтарях св. Андрія в Бавнд
Бруку, св. Духа в Гемптонбургу, та інших.

ВІДОМА СОЛІДНА ФІРМА

Cypress Hills Monuments

**ВЛАСНИК — УКРАЇНЕЦЬ
ВОЛОДИМИР БІЛЯНСЬКИЙ
К. М. КАРДОВИЧ і О. ЛОБАЧЕВСЬКА**

800 Jamaica Avenue ■ Brooklyn, N.Y. 11208

Tel.: (718) 277-2332

(718) 277-2392

- Відкрито кожного дня, в суботу включно, від 9-5 по пол., в неділю від 10-4 по пол.
- На бажання і для вигоди клієнтів радо заїдемо до Вашого дому з проектами й порадами.

VINCENT KULINSKI MEMORIALS

809 S. Main Street

Manville, N.J. 08835

MONUMENTS ERECTED IN ALL CEMETERIES

Tel.: (201) 722-3130

Evenings: (201) 469-0299

BULLDOZER & SHOVEL SERVICE

EXCAVATING

TOP SOIL — DRIVEWAYS INSTALLED

George & Bill Dworetzky, Inc.
LANDSCAPING AND GRADING

**8-01 Lake Street
Fair Lawn, N.J. 07410**

(201) 796-5134

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК
У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

„ С В О Б О Д А ”

Річна передплата для членів \$15.00
Річна передплата для не-членів \$40.00

ЗАМОВЛЯТИ:

SVOBODA

30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

Tel.: (201) 434-0237

ВЕСЕЛКА

*журнал
для
української
дітвори.*

КОЛЬОРОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ

ВИХОДИТЬ КОЖНОГО МІСЯЦЯ У ВИ-
ДАВНИЦТВІ „СВОБОДА” ЗАХОДАМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Річна передплата становить у ЗСА — 8.00 доларів, у інших країнах — рівноар-
тність цієї суми. Для членів УНС — 5.00 доларів. Ціна окремого числа 75 центів.
Ціна подвійного числа — 1.00 долар.

Адреса:

“SVOBODA” — “VESELKA”

P.O. Box 346

■ JERSEY CITY, N.J. 07303 ■

U.S.A.

**Т-во ім. Тараса Шевченка
6-ий Відділ УНСоюзу
у Гейстінг-он-Гадсон, Н. Й.**

вітає

*Український Народний Союз та всіх Членів
з нагоди 95-літнього його існування.*

Михайло Халянич, секретар

*Привіт Українському Народному Союзові з 95-літтям Його
існування та всім його Членам, як також з нагоди 175-ліття
з дня народження Тараса Шевченка та 50-ліття
проголошення самостійности Карпатської України*

— засилає —

**104-ий Відділ УНСоюзу
Братства св. Николая**

Найстарший Відділ у Перт Амбой, Н. Дж., оснований у 1903 р.

В. МАТКОВСЬКИЙ — секретар

ЧИТАЙТЕ

ПОШИРЮЙТЕ

**ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКИЙ
ДВОМІСЯЧНИК**

ПІСЛАНЕЦЬ ПРАВДИ

Річна передплата — 12.00 дол.

Замовлення шліть на адресу:

THE MESSENGER OF TRUTH

34 Park Place ■ Morris Plains, N.J. 07950

Tel.: (201) 539-9393

25-літній Ювілей Української Баптистської Бібліотеки

У Бібліотеці можна набути новий каталог, а також українські духовні книжки різних авторів, українські Біблії та Нові Заповіти, довгограючі платівки українських пісень, касети з піснями й проповідями.

Замовляти в бібліотекаря Української Баптистської Бібліотеки в Чикаго у **брата Ярослава Биленя**. Пишіть на адресу:

UKRAINIAN BAPTIST CHURCH LIBRARY

Tel.: (312) 788-0999

6751 Riverside Drive
Berwyn, Ill. 60402

UKRAINIAN ART

GALLERY OF FINE & FOLK ART

DARIA CHAIKOVSKY

4315 Melrose Avenue
Los Angeles, CA 90029
(213) 668-0172

Hours: Tue.-Sat., from 11 to 3

CERAMICS ■ ENAMELS ■ GRAPHICS ■ ICONS ■ JEWELRY ■ OILS
OCCAS. CARDS ■ PYSANKY ■ WATER COLORS ■ WOODCRAFT

Р. ВОЛОДИМИР КУХАР

ПОЕТИЧНІ, ПРОЗОВІ І ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ:

ПАЛКИ СЕРЦЯ , чотири збірки поезій в одному томі, 216 ст., 1964	Ціна \$ 5.00
ВИСОЧІЙ, ЖИТТЯ , поезії, 24 ст., 1970	Ціна 2.00
ПРАПОРИ ДУМКИ , поезії, 32 ст., 1970	Ціна 2.00
ПРОСТІР І ВОЛЯ , мандрівні нариси (Україна, Західна Європа, Америка), 103 ст., 1972	Ціна 4.00
СУЧАСНИЙ ВЕРТЕП , драматичні твори (тема України в віках), 171 ст., 1973	Ціна 6.00
НАЦІЯ НА СВІТАНКУ , повість у двох томах про Україну 20-го ст., 1-ий том, 365 ст., 1973	Ціна 15.00
НАЦІЯ НА СВІТАНКУ , повість про Україну, 2-ий том (вичерпано в автора, доступне в Видавництві), 386 ст., 1979	Ціна 15.00
ПРОЩАВАЙ, МИНУЛЕ , новеля з побуту в Україні й у світі, 85 ст., 1977	Ціна 4.00
ДО БЛАКИТНИХ ВЕРШИН , історія Української Академічної гімназії у Львові, 146 ст., 1981	Ціна 10.00
АНДРІЙ ПЕРВОЗВАННИЙ , історична повість, 263 ст., 1984	Ціна 15.00

Теж можна замовити в автора готовані до друку його повісті „Тиверська провесна” (з бут-
тя нашої Батьківщини в 512 р. до Хр.) і „Маніцями” (з сучасного еміграційного побуту).
Прохання звертатись за набуттям названих книжок та замовленням готованих до друку
на адресу:

Prof. Roman V. Kuchar, 2402 Canal Blvd., Hays, Kansas 67601, U.S.A.

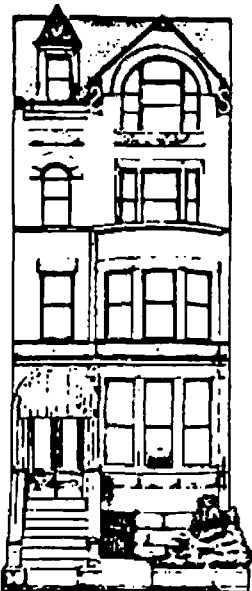
„...Нема музики без

TEMPO
Music for all occasions

IRYNEY KOWAL
(201) 464-5806

Tax Consulting and Financial Planning

Holding on to your money, reducing your taxes, and arranging your finances to meet present and future goals is a complicated and demanding task in today's world. **Fireside** provides comprehensive tax consulting and financial planning services geared especially to professionals, homeowners, and small businesses.

FIRESIDE TAX CONSULTING

909 UNION STREET
BROOKLYN, NEW YORK 11215-1401
718-622-1560

MICHAEL ZAPLITNY, E.A., C.F.P.

Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ”
у Ньюарку, Н. Дж.

- платить 7% дивіденди на ощадностях, начислюваної квартално
- забезпечує ощадності конту до висоти 100,000.00 доларів
- уділює своїм членам позички на всі їхні потреби на догідних умовах сплати і низьких відсотках
- дає безплатне життєве забезпечення:
 - на ощадностях до висоти 2,000.00 доларів
 - на позичках до висоти 10,000.00 доларів у випадку смерті довжника до 70-го року життя, або сталої нездібности до праці до 60-го року життя
- видає ощадності сертифікати на високих відсотках
- провадить конту пенсійних фондів (IRA)
- провадить конту дрібної діточої ощадности
- уділює студентські позички (GSL)
- продає подорожні чеки та грошові перекази
- приймає безпосередні депозити чеків соціального забезпечення
- попогаджує трансакції поштою

SELF RELIANCE (Newark, N.J.)

Federal Credit Union

734 Sandford Avenue ■ Newark, N.J. 07106 ■ Tel.: (201) 373-7839

(201) 674-3727

NEWARK TRADE
TYPOGRAPHERS

177 Oakwood Avenue
Orange, N.J. 07050

JOHN WISLOCKY

ROBERT WISLOCKY

Phone: (212) 473-0137

MARY EFREMOV, M.D.
INTERNAL MEDICINE

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

246 East 20th Street
New York, N.Y. 10003

KOBASNIUK
TRAVEL INC.

Your leading Ukrainian-American Travel Agency

Established 1920

69th Business Year

WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS □ CRUISES □ HOTELS

FOREIGN & DOMESTIC TOURS □ CAR RENTALS

Immigration and Visitor Documentation

Ukraine and Eastern Europe Tour Specialists

SEND FOR 1989 BROCHURES FOR UKRAINE AND OTHER DESTINATIONS

Vera Kowbasniuk Shumeyko
President

Anthony Shumeyko
Insurance Broker

(212) 254-8779

157 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

(212) 228-9682

VESELKA
COFFEE SHOP

EASTERN EUROPEAN
HOME COOKING

144 Second Avenue
New York, N.Y. 10003

(201) 438-5420

**PROMPT
PROFESSIONAL
SERVICE**

Best wishes from

**TOTAL MAINTENANCE
& SERVICE, Inc.**

HEATING, AIR CONDITIONING, SERVICE

DENNIS L. PALMER

169 Hackensack Street
East Rutherford, N.J. 07073

Tel.: 276-4575

KAPPA FUNERAL HOME

PETER KAPPA, Director

2321 W. Chicago Avenue

Chicago, Ill. 60622

NEEDHAM FUNERAL SERVICE INC. MEMORIAL CHAPEL

Telephone: 434-9141

**520 Dundas Street
London, Ont. Canada N6B 1W6**

ПРИВІТ ВІД УПРАВИ 42-го ВІДДІЛУ УНС

УПРАВА ВІДДІЛУ:

Іван Хомко — *предсідник*

Варвара Тижбір — *заст. предс.*, **Василь Марущак** — *рек. секр.*

Юліан Котляр — *фін. секр.*, **Марійка Дупляк** — *прес. реф.*

Анастасія Марущак, **Володимир Оліярник** — *опікуни хворих*

Василь Гавроняк, **Станислав Коваль** — *прапорщики*

Анастасія Хомко — *господар*

Стефан Косцюлок — *гол. контр. ком.*

Осип Кібало, **Стефан Журавський** — *члени контр. ком.*

70-ий Відділ Українського Народного Союзу „УКРАЇНСЬКИЙ КЛЮБ ПОСТУПОВИЙ” в Джерзі Ситі, Н. Дж.

сердечно вітає

Головний Уряд УНСоюзу, Членство УНСоюзу та Читачів „Свободи”.

За УПРАЗУ ВІДДІЛУ:

Стефан Білик, *предсідник* • **Петруся Коваль**, *заступник предсідника*

Микола Шеремета, *секретар* • **Маруся Рут**, *касир*

Контрольна Комісія: Михайло Пилипчак, Дмитро Тхір

200-ий Відділ Українського Народного Союзу Товариство „ВІЛЬНА УКРАЇНА” в Озон Парку, Н. Й.

сердечно вітає

*ЧЛЕНСТВО УНСОЮЗУ, ГОЛОВНИЙ УРЯД УНСОЮЗУ
ТА ЧИТАЧІВ „СВОБОДИ”*

Проф. Тиміш Білостоцький
предсідник

Іван Пригода
секретар

Товариство „Запорозьська Січ” — Відділ УНС ч. 234 в Елизабет, Н. Дж.

засноване в 1909 році

*сердечно вітає Членство УНСоюзу, Головний Уряд та Читачів
„Свободи” і „Українського Тижневика”.*

УПРАВА в 1988 р.

Михайло Іванців, *предсідник* — **Михайло Федецький**, *заступник предсідника*

Михайло Хитра, *фін. і рек.* **зкретар** — **Едвард Мельничук**, *скарбник*

Контрольна Комісія:

Мирон Пінковський, **Петро Штабалиук**, **Іван Кобасовський**

**УКРАЇНЬКА
ПРАВОСЛАВНА
ЦЕРКВА
СВ. ПОКРОВИ**

**UKRAINIAN
ORTHODOX CHURCH
ST. MARY'S
PROTECTRESS**

1102 North 10th Street ■ Phoenix, Arizona 85006 ■ Tel.: 254-3752

Настоятель о. Іван Крестюк, тел.: (602) 277-5143

Служба Божа відправляється щонеділі о год. 10-ій рано.

*For Your Children — Your Friends — Your Relatives — Yourself
Two Interesting and Beautiful Books on Our Ukrainian Heritage*

**UKRAINIAN and UKRAINIAN
EASTER CHRISTMAS**

Traditions, Folk Customs, and Recipes

By Mary Ann Woloch Vaughn

*Enjoyed by Thousands of Ukrainians, their Families & Friends
Throughout the United States & Canada*

These Books By Mail (including shipping charges: 1 for \$7.50; 2 for \$13.50

Ukrainian Heritage Company, Attn. Anthony J. Woloch

8444 Kraay, Munster, Indiana 46321, U.S.A.

**OVER "70" YEARS
OF FAITHFUL SERVICE**

MUZYKA & SON

**FUNERAL HOME
Established 1915**

**2157 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622**

278-7767

227-1222

BLOCK DRUG STORE

Est. 1885: The Landmark Pharmacy

**Second Ave. Chemists Inc.
101 2nd Ave. NYC, N.Y. 10003
212-473-1587**

Carmine J. Palermo and Family

**FISH, FIELD
& OLESNYCKY
COUNCELLORS AT LAW**

EMANUEL S. FISH*
ROBERT S. FIELD*
NESTOR L. OLESNYCKY
AMY M. SARRACINO
MICHAEL S. WITTENBERG
ANDREY V. ZIELYK

*N.J. and N.Y. Bars

2040 Millburn Avenue
Maplewood, New Jersey 07040
(201) 763-2001

Telecopier (201) 763-2832

N.Y. OFFICE

205 Lexington Avenue
New York, N.Y. 10016
(212) 684-7330

Office (212) 515-0200

RONALD R. LITEPLO, M.D.
DERMATOLOGY AND DERMATOLOGIC SURGERY
DIPLOMATE AMERICAN BOARD OF DERMATOLOGY

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

3176 Bainbridge Avenue
Bronx, N.Y. 10467

Увага Філадельфія і околиці!

DIPLOMATE THE AMERICAN
BOARD OF INTERNAL
MEDICINE

Д-р мед. Анна Лисяк

ПРИЙМАЄ У ВСІХ ВНУТРІШНІХ НЕДУГАХ, КАРДІОЛОГІЇ
І ОНКОЛОГІЇ У СВОЄМУ БЮРО

Візити за
домовленням.
Тел.: (215) 332-9880

8100 Roosevelt Blvd. Suite 202
Philadelphia, Pa. 19152
(Дім Української Щадниці)

(201) 688-6300

NORTH JERSEY CHIROPRACTIC GROUP

Dr. Borys I. Burak ■ Dr. Bohdan Pitio

COMPLETE FAMILY CHIROPRACTIC CARE ■ WORK INJURIES/AUTO ACCIDENTS
MOST INSURANCES ACCEPTED (MAJOR) ■ PROFESSIONAL CARE
IN A PERSONAL ATMOSPHERE

Evening & Saturday
appointments welcome

402 Chestnut Street
(corner Washington Ave.)
Union, N.J. 07083

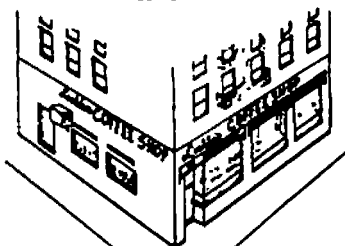
PHONE 254-7760

OF COURSE! WE ACCEPT ALL POPULAR
VISA AND MASTERCARD
Call For Delivery

LESHKO'S COFFEE SHOP RESTAURANT

DROBENKO AND SONS
INC.

Outgoing orders

(212) 473-9208

Open 7 days a week

5 a.m. - 11 p.m.

PIROGI - KIELBASY - STUFFED CABBAGE

BLINTZES - BORSCHT

EAT IN

111 Avenue A

Corner of 7th Street

New York, N.Y. 10009

Air-conditioned

TAKE OUT

FARCHER'S GROVE HOME OF ELIZABETH SPORT CLUB

NEW JERSEY SOCCER HEADQUARTERS

GERMAN AMERICAN SPORT CLUB HOLDING CORPORATION

Springfield Road, Union, N.J. 07083

PICNICS ■ DANCES ■ SPECIAL AFFAIRS

LUNCHEON DAILY

SINGLES DANCE EVERY WEDNESDAY, FRIDAY, SUNDAY

LARGE AND SMALL HALLS AVAILABLE for WEDDINGS — BANQUETS — MEETINGS, etc.

Hans Hafner, President

Tel.: (201) 688-1421

CHUPA INSURANCE AGENCY

REAL ESTATE & INSURANCE

BARBARA CHUPA
Lic. Insurance Broker

240 East 6th Street
New York, N.Y. 10003-9998
Tel.: (212) 674-5340

REALTOR

BOHDAN HOLOWID

LICENSED REAL ESTATE BROKER

501 - 90th AVE N

ST PETERSBURG, FLORIDA 33702

(813) 577-3848

373-6434

373-6453

PETER RYCHOK AGENCY

1339 Springfield Avenue ■ Irvington, N.J. 07111

INSURANCE
APPRAISALS

REAL ESTATE
MORTGAGES

EAST VILLAGE COPY CENTER

COPIES ■ BINDING ■ LAMINATING

Tel.: (212) 777-8277
Mon-Fri 9-6

170 First Avenue
(Between 10th & 11th St.)
New York, N.Y. 10009

(201) 533-0014

OSYP HOLYNSKYJ, President

EXPERT ELECTRICAL SERVICE INC.

INDUSTRIAL-COMMERCIAL-RESIDENTIAL
TELEPHONE & COMPUTER RELATED WIRING
NJ Lic. 511 — Bus Permit 511-A

224 West Mt. Pleasant Avenue

Livingston, N.J. 07039

653-5793

CEBULA FUEL SERVICE

PLUMBING ■ HEATING ■ FUEL OIL

State Plumbing License: Theodore #434 — Michael #6844
Member of N.J. State League Master Plumbers; Gold Seal Associates Inc.;
Fuel Merchants Association of N.J.

163 Tonnele Avenue

Jersey City, N.J. 07306

FIRST AVENUE MEAT PRODUCTS

HOMEMADE POLISH KIELBASY
AND COLD CUTS

Open Monday — Saturday 8 AM — 6:30 PM
Sunday 9 AM — 3 PM

(212) 777-4583

140 — 1st Avenue
(between 8—9 Streets)
New York, N. Y. 10009

VILLAGE CAMERA

77 So. Orange Avenue
South Orange, N.J. 07079
(201) 763-6450

CAMERA CENTER of RIDGEWOOD

20-22 Chestnut Street
Ridgewood, N.J. 07450
(201) 652-8303

Economy & quality film processing — Next day service
Photographic and video equipment sales & repair

Продаж і напруга фотографічних різноманітностей. **БОРИС МИЦЬО**

ARKA COMPANY

26 FIRST AVENUE
NEW YORK, N.Y. 10009
U.S.A.

ARKA Co. 26 1st Ave. (between 1st & 2nd Sts.)
(212) 473-3550 • Mon-Sun. 10-6

*Embroidery threads and fabrics, blouses, egg decorating kits
Ukrainian tapes, records, newspapers, books, scarves, ceramics.
paintings, 3-D pictures.*

ЯРОСЛАВ І ЙОГО ВАРЕНИКИ

**ВЖЕ Є В ПРОДАЖІ ДВІ ФОРМИ:
НА МАЛІ І ВЕЛИКІ ВАРЕНИКИ**
Чудовий винахід для господини! Прекрасний подару-
нок для знайомих, для дочки, невістки чи внучки!
При замовленні не забудьте подати Вашу адресу!
Форму можна набути, висилаючи \$10.00 до:

JERRY CHLYPNIA CZ

6353 W. School Street ■ Chicago, Ill. 60634
Tel.: (312) 286-6675

O. & N. LAZIRKO

122 40th Street
Irvington, N.J. 07111
(201) 375-3181

Free parking

**PRIME MEATS,
HOME MADE BOLOGNAS,
POULTRY,
DAIRY PRODUCTS
& IMPORTED GOODS**

MACO OFFICE SUPPLIES

(201) 867-3309

1000 Kennedy Blvd.
Union City, N.J. 07087

СОЮЗИВКА • SOYUZIVKA
Ukrainian National Ass'n. Estate
Foordmore Road
Kerhonkson, N.Y. 12446

914-626-5641

Нема то як на

СОЮЗИВЦІ

оселі Українського Народного Союзу

- Найкраще місце відпочинку і вакацій в Кетскильських горах біля м. Кергонксон, Н. Й.
- Гірська природа, відновлені кімнати, домашня кухня, 8 тенісових кортів, відбиванкові площі, олімпійського розміру басейн, мистецькі і розвагові імпрези та багато інших угодінь.
- Ідеальне місце для товариських зустрічей, з'їздів, весіль і т. д.
- 10% знижки для всіх членів УНСоюзу!
- Спеціальні ціни після сезону та для групових екскурсій.

Т-во „СВОБОДА”
25-ий ВІДДІЛ УНС
в Джерзі Ситі, Н. Дж.
шле привіт
Українському Народному
Союзові і „Свободі”.

УРАД І ЧЛЕНИ

SOMERSET
MARRIOTT®

110 Davidson Avenue
Somerset, N.J. 08873
(201) 560-0500

РЕСОРТ НАД МОРЕМ

LIDIA APARTMENTS & ROOMS

128 East Crocus Rd., Wildwood Crest, N.J. 08260

■ THE WORLD'S SAFEST BATHING BEATH ■

Phone: (609) 522-3348

Д-р РОМАН І СУЗАННА САПОВИЧ — власники

LYDIA A. KLUFAS, D.D.S.

William E. Blackstone Medical Building
525 Broad Street
Cumberland, Rhode Island 02864
Telephone (401) 725-3707

MARY AND MARK DUSHNYCK

MICHAEL E. KLUFAS, M.D. INTERNAL MEDICINE

William E. Blackstone Medical Building
525 Broad Street
Cumberland, Rhode Island 02864
Telephone (401) 726-1048

Tel.: (201) 478-7416

DR. PETRUSIA G. KOTLAR

Chiropractic Physician

Office hours by appointment

LEXINGTON CHIROPRACTIC CENTER
297 Lexington Ave., Passaic, N.J. 07055

ROBERT PAUL KEYBIDA, D.M.D.

Family dentistry — Родинний дентист

1855 Springfield Avenue
Maplewood, N.J. 07040

Call for appointment (201) 761-4831

Приймає за попереднім домовленням.
Тел.: (201) 761-4831

Д-р ОЛЕГ МАРИНЯК

СПЕЦІАЛІСТ ФІЗИЧНОЇ МЕДИЦИНИ
І РЕГАБІЛІТАЦІЇ

Професор медицини на університеті
західного Онтаріо

DR. O. MARYNIAK, M.D., F.R.C.P.C.
Chief, Dept. of Physical Medicine
and Rehabilitation

ST. MARY'S HOSPITAL
35 Grosvenor St., London, Ont., Canada
N6G 1P3. Tel.: (519) 471-0185

Telephone 473-3318

FRIENDLY PERSONALIZED SERVICE

Freipac Pharmacy, Inc.
116 Second Avenue
Corner Seventh Street
New York, N.Y. 10003
Irwin M. Pachter

Буваєте в Нью Йорку
Відайте Сурму.

Сурма Українська книгарня.

Сурма Український Музей.

Сурма Українська Інституція.

Сурма відчинена сім днів в тиждень.

Властители: Мирон Сурмач, старший,

Мирон Сурмач, син Маркіян і Дарія

Сурмач, внуки. Три генерації, всі Вам раді
послужити. Просимо заходити.

SURMA

11 East 7th Street, New York, N.Y. 10003

тел.: (212) 477-0729

Oak Ridge Realty

REAL ESTATE
Members & Multiple Listing Services

MARIE DOMARATZKY

Realtor Associate

372 Morris Avenue Bus. (201) 376-4822
Springfield, N.J. 07081 Res. (201) 467-8918

ARKA LONDON

UKRAINIAN ARTS & GIFTS

Owner — VICTORIA KALUSCHNY

680 Dundas Street
London, Ont., N5W 2Z4 Canada
Tel. (519) 438-5271

**UKRAINIANS
IN PENNSYLVANIA**

*A 100-year tale of Ukrainians who settled in the
coal mines and big cities. Collector's Copy
(1976). Mail \$10.00 to*

MIKE ELKO

2923 Aramingo Avenue
Philadelphia, Pa. 19134

Tel.: (312) 227-1653

REAL ESTATE ■ INSURANCE ■ INCOME TAX SERVICE

CHICAGO REALTY

PETER HUCUL

Real Estate Broker ■ General Insurance Broker
All Lines of Insurance

842 N. Oakley Blvd. Chicago, Ill. 60622

Get free copy

**THE POPE SPEAKS UKRAINIAN,
WHY DON'T YOU?**

Back in 1979 Pope John Paul II visited the United States. He participated in the Holy Liturgy at the Ukrainian Cathedral of the Immaculate Conception in Philadelphia.

He spoke to the Ukrainian people to a crowd of 2,000. Get a free copy of this article by mailing \$1.00 to the author:

**MIKE ELKO, 2923 Aramingo Avenue
Philadelphia, Pa. 19134, U.S.A.**

Mrs. KATHERINE PROWE

10 Margarita St.
Toms River, N.J. 08757
Branch 26

Phone: Office (914) 794-5900

**SCHMIDT'S
WHOLESALE, INC.**

**WHOLESALE PLUMBING, HEATING,
PUMPS, ELECTRICAL, WATER WORKS
& SUPPLIES**

P.O. Box 471, Monticello, N.Y. 12701

Tel.: (201) 472-7654

**"ISAS-ELECTRON"
ELECTRICAL
CONTRACTOR INC.**

IVAN BILOBRON, President

116 Cresthill Ave. Clifton, N.J. 07012
Clinton, N.J. 07012

З М І С Т

I. КАЛЕНДАРІУМ	5
II. БАТЬКОВІ ТАРАСОВІ — БАТЬКО СОЮЗ	
1. Людмила Волянська: „Поет відмовився умерти...”	18
2. Іван Лесько: „Постаті Національних провідників у поемах Шевченка”	22
3. Юрій Левицький: „Шевченко кличе до єдиномислія і братолюбія”	34
4. Ліна Костенко: „Кобзар співав в пустелі Кос-Аралу...”	43
III. УНСОЮЗОВІ — 95 РОКІВ!	
1. Ольга Кузьмович: „УНСоюз близький сотки, а завжди повний життя”	44
2. Володимир Самійленко: „Поет живе. Ми слухаєм його...”	55
3. Любов Коленська: „У 95-річчя Батька Союзу...”	56
IV. ПІДНІМАЛИ ЧЕРВОНУ КАЛИНУ... — 70-РІЧЧЯ СОБОРНОСТИ	
1. Іван Кедрин: „Соборність — 22-го Січня 1919 року”	64
2. Володимир Трембіцький: „Український дипломатичний корпус 1917-1945”	70
3. Олена Пчілка: „Кобзарю наш! Хвали не треба...”	76
4. Іван Боднарук: „Як Збруч — річку переходили”	77
5. Яр Славутич: „Шевченкове слово”	81
V. ІСТОРІЯ ДАВНЯ Й СЬОГОЧАСНА НАШОЇ — НЕ СВОЄЇ ЗЕМЛІ	
1. Теодор Мацьків: „Гетьман Іван Мазепа (1639-1709)	82
2. Оксана Лятуринська: „Двадцять другого січня”	88
3. о. Володимир Пелех: „Мій Святий Працедавець”	89
4. Адольф Гладилевич: „Чи ти чув про Голод в Україні?”	127
5. Остап Тарнавський: „Шевченко у Вашингтоні”	130
6. Любов Коленська: „Коли шумлять ясени” (У 45-ту річницю боїв під Бровами)	131
7. Оксана Лятуринська: „Рік 1648-1918”	136

8. <i>Юрій Луца</i> : „Кав'яр”	137
9. <i>Ніна Марченко</i> : „З листа д-р Ніни Марченко...”	139
10. <i>Світлана Кузьменко</i> : „Кобзар”	140
11. <i>Ольга Кузьмович</i> : „Завіщання, якого забути не можна”	141
12. <i>Микола Степаненко</i> : „Різдвяне”	143

VI. 50-РІЧЧЯ ЗРИВУ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

1. <i>Юлій Химинець</i> : „Карпатська Україна — напередодні ІІ світової війни”	144
2. <i>Яким Вечер</i> : „Шевченко говорить”	147
3. <i>Іван Сарвадій</i> : „У сльозах потонули наші надії”	148
4. <i>Вікентій Шандор</i> : „Фільм ‘Корятович’”	154
5. <i>Оксана Лятуринська</i> : „Благовіщення 1939 року”	156
6. <i>Іван Боднарук</i> : „Земля, що стала символом”	157

VII. ОПОВІДАННЯ

1. <i>Володимир Барагура</i> : „Повернутий Лист”	160
2. <i>Євгенія Бойко-Дімер</i> : „Мовчазне кохання”	172
3. <i>Зоя Когут</i> : „Шевченкові”	178
4. <i>Роман Левицький</i> : „Пісня про серце”	179
5. <i>Ігор Калинець</i> : „Сад”	183

VIII. ЗДОРОВ'Я — ВСЬОМУ ГОЛОВА

1. <i>Д-р Роман Осінчук</i> : „Відпорність людського тіла або проблема імунології”	184
2. <i>Богдан Лепкий</i> : „На Тарасовій могилі” (уривок)	189

IX. ОГОЛОШЕННЯ 190-253

Зміст	254
-------	-----

Керівник друкарні: *Степан Чума*

Складач: *Данута Рігальська*

Верстальник: *Ярослав Сидоряк*

Друкарня „Свободи”, 30 Монтгомері вул., Джерзі Сіті, Н. Дж. 07302, ЗСА

Наклад 15,000 примірників — 1989

**Український
Народний
Союз**

**Ukrainian
National
Association**

**НАЙСТАРША І НАЙБІЛЬША БРАТСЬКА
ЗАБЕЗПЕЧЕНЕВА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ
В АМЕРИЦІ І КАНАДІ**

- Має 20 клас модерного забезпечення;
- Сума забезпечення не має обмежень;
- Виплачує найвищу дивіденду;
- Видає щоденник „Свободу”;
„Український Тижневик”
і журнал для дітей „Веселку”;
- Уділяє стипендії студіюючій молоді;
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку”.
- Offers 20 types of life insurance protection;
- There is no limit to the amount of insurance;
- Pays out high dividends on certificates;
- Publishes the “Svoboda” daily, the English-language “Ukrainian Weekly” and the children’s magazine “Veselka” (The Rainbow);
- Provides scholarships for students;
- Owns the beautiful estate Soyuzivka.

**ЗАПРОШУЄ ВАС ТА ЧЛЕНІВ ВАШОЇ РОДИНИ
ЗАБЕЗПЕЧИТИСЯ
В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗІ!**

Ukrainian National Association

**30 Montgomery Street, P.O. Box 17 A — Jersey City, N.J. 07303
Telephone: (201) 451-2200**